

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**GAZİANTEP’TE YAŞAYAN HALEP
TÜRKMENLERİNDE HALK İNANIŞLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADİR HASAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cevdet AVCI

GAZİANTEP

EYLÜL 2023

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Gaziantep’te Yaşayan Halep Türkmenlerinde Halk İnanışları
Adı ve Soyadı: Abdulkadir Hasan
Tez Savunma Tarihi: 13.09.2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EROL
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Cevdet AVCI
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Prof. Dr. Mehmet EROL

Doç. Dr. Cevdet AVCI

Doç. Dr. Erhan SOLMAZ

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:.....

Adı ve Soyadı: Abdulkadir Hasan

Öğrenci Numarası: 190530111003

Tezin Savunma Tarihi: 13.09.2023

ÖZET

GAZİANTEP’TE YAŞAYAN HALEP TÜRKMENLERİNDE HALK İNANIŞLARI

HASAN, Abdulkadir
Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cevdet Avcı
Eylül 2023, 229 sayfa

Halk inanışları, her toplumun kendine has dünya görüşünde ürettiği, yaşattığı ve devam ettirdiği, çeşitli kaynaklardan beslenerek geliştirdiği, çağın şartlarına uyum sağlayarak varlığını sürdürebildiği, hem bir toplumun eski inanç sisteminde aktarılmış hem de yeni din ve yaşam tarzında doğmuş inanmalardır. Bilimin olmadığı dönemlerde ilkel topluluklar karşılaştıkları olayları açıklamak için halk inanışlarını oluşturmuştur. Günümüzde bilimsel olarak birçok kanıtın olmasına rağmen devam eden halk inanışları kişinin inanma ihtiyacını karşılamaktadır. Bununla birlikte bilimin açıklayamadığı var oluş ve ölümden sonraki hayat gibi birçok bilinmezlik üzerinden oluşan halk inanışları varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu bağlamda çalışmada hem Suriye hem de zorunlu göç sonrası Türkiye’nin çeşitli illerine gelen Halep Türkmenleri arasında derleme faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve tespit edilen bu inanışlar çalışmanın temelini oluşturmuştur. Çalışmada yer verilen inanışlar hem eski inanç sistemleri hem de büyüsel nitelikler taşımaları bakımından incelenerek Halep Türkmenlerinin geçmişte ve günümüzde var olan halk inanışları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halep Türkmenleri, Halk İnanışları, Halk Hekimliği, Göç.

ABSTRACT

FOLK BELIEFS OF ALEPPO TURKMEN LIVING IN GAZIANTEP

HASAN, Abdulkadir

M.A. Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assoc. Prof. Cevdet AVCI

September 2023, 229 page

Folk beliefs, produced by each society in its unique worldview, sustained and perpetuated. They are beliefs that have been developed by feeding from various sources, that can survive by adapting to the conditions of the age, that are both transferred in the old belief system of a society and born in a new religion and lifestyle. In the absence of science, primitive societies formed folk beliefs to explain the events they encountered. Despite the fact that there is a lot of scientific evidence today, the continuing folk beliefs meet the need to believe. However, folk beliefs that are based on many unknowns such as existence and life after death that science cannot explain continue to exist. In this context, compilation activities were carried out among Aleppo Turkmen who came to various provinces of Turkey after both Syria and forced migration, and these beliefs formed the basis of the study. The beliefs included in the study were examined in terms of both old belief systems and magical qualities, and it was tried to determine the folk beliefs of Aleppo Turkmen in the past and present.

Keywords: Aleppo Turkmen, Folk Beliefs, Folk Medicine, Migration.

ÖN SÖZ

Bir milleti oluşturan en önemli iki unsur dil ve kültürdür. Kültür insanın yaşamı boyunca ürettiği ve üretmeye devam ettiği olgu ve malzemeler ile kuşaklar arası aktarımı sağlanan araçlardır. Kültür öğeleri ait olduğu halkın yaşadığı coğrafı, tarihi ve ekonomik koşullara göre farklı biçim ve içerikler etrafında şekillenmektedir. Türk toplulukları asırlar boyunca birçok coğrafı alana yayılmış ve yerleşmiştir. Suriye özellikle de Halep toprakları bu yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Halep kentinin Türkiye sınırına yakın olması nedeniyle gerek Selçuklular döneminde gerekse Osmanlı imparatorluğunun yürüttüğü iskân politikaları sonucunda sayısal bakımdan saygı değer bir Türkmen nüfusuna sahip olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi bölgede yaşayan Türkmenlerin sıkıntılı bir dönemden geçmelerine sebep olmuştur. Osmanlı devletinin elinden çıkan bu topraklardaki Türkmenler çeşitli baskıları maruz kalmışlardır. Bu baskılar Türkmenlerin yanı sıra diğer etnik grupları da etkilemiştir. Bunun sonucunda da Arap baharı adı verilen bir halk ayaklanması meydana gelmiştir. Kısa bir süre sonra da bu ayaklanmak bir iç savaş haline dönüşmüştür.

Yapılan çalışma “Giriş”, “Kavramsal Çerçeve”, “Bulgular ve Tartışma”, “Sonuç” ve “Ekler” bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, yöntemi ile ilgili genel bilgiler verilmiş ve yörenin kültürü üzerine yapılan çalışmalara değinilmiştir. Tezin “Kavramsal Çerçeve” adını taşıyan birinci bölümünde konuya hazırlık maksadıyla halk inanış kavramı ele alınmış ve eski Türk inanç sistemleriyle bunlara bağlı kültürden bahsedilmiştir. Bu bölümde ayrıca Halep Türkmenleri ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. “Bulgular ve Tartışma” adını taşıyan ikinci bölümde “Halep Türkmenlerinin Halk İnanışları” başlığı altında geçiş dönemleri, bayramlar ve törenler, halk hekimliği, tabiatüstü varlıklar, günlük hayat ve Gaziantep’e zorunlu göç etmenin getirdiği değişimler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Tespit sırasında Türkiye’de yapılan çeşitli monografik çalışmalardan istifade edilmiş, konuyla ilgili gerekli makale, kitap ve bildiri taranmıştır.

Bu süreçte beni her zaman motive eden ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta annem olmak üzere bütün aile üyelerime teşekkürün en büyüğünü sunarım. Tez aşaması boyunca bilgilerini benden esirgemeyen ve ufkumun genişlemesine vesile olan kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Cevdet Avcı’ya; yine eğitim hayatım boyunca desteğini ve yardımlarını gördüğüm, bende emekleri çok fazla olan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Erol’a; tez yazım sürecinde bana çokça yardım eden, düşünceleriyle zihin dünyamın oluşmasına kaynak olan kıymetli Gökhan Karabudak’a ve bu çalışmada bana destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Abdulkadir Hasan
Gaziantep, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
C. Araştırmanın Yöntemi	2
D. Konu ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Halep Türkmenlerinin Nüfusu ve Yerleşim Yerleri.....	13
1.2. Halep Türkmenlerinin Tarihi	15
1.3. Halk İnanışları.....	21
1.4. Eski Türklerde Halk İnançları	24
1.4.1. Türklerin İslamiyet Öncesindeki İnanç Sistemi	24
1.4.1.1. Animizm.....	24
1.4.1.2. Totemizm	25
1.4.1.3. Şamanizm.....	27
1.4.1.4. Budizm	29

1.4.1.5. Zerdüştilik	31
1.4.1.6. Maniheizm.....	32
1.4.1.7. Semavî dinler	33
1.4.2. İslamiyet Öncesi İnanç Sistemlerine Bağlı Kültler.....	34
1.4.2.1. Gökyüzü kültürleri.....	34
1.4.2.2. Tabiat kültürleri	39
1.4.2.3. Atalar kültürü.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. Halep Türkmenlerinin Geçiş Dönemleri İle İlgili Halk İnanışları	47
2.1.1. Doğum ile İlgili Halk İnanışları	48
2.1.1.1. Doğum öncesi	49
2.1.1.2. Doğum sırası	58
2.1.1.3. Doğum sonrası	61
2.1.2. Evlenme ile İlgili Halk İnanışları.....	76
2.1.2.1. Evlenme biçimleri	76
2.1.2.2. Kısmet açma.....	80
2.1.2.3. Evlilik öncesi.....	81
2.1.2.4. Düğün /evlilik sırası	87
2.1.2.5. Düğün sonrası ile ilgili halk inanışları	101
2.1.3. Ölüm ile İlgili Halk İnanışları	101
2.1.3.1. Ölüm öncesi ile ilgili halk inanışları	102
2.1.3.2. Ölüm sırası	105
2.1.3.3. Ölüm sonrası	114
2.1.4. Değerlendirme.....	121
2.2. Halep Türkmenlerinin Halk Kültüründe Kandiller, Kutsal Aylar, Dini ve Milli Bayramlar, Törenler ve Bunlarla İlgili Halk İnanışları.....	123

2.2.1. Dini Bayramlar ve Kutsal Aylar	124
2.2.1.1. Ramazan ve kurban bayramı	124
2.2.1.2. Kutsal aylar (kandil, aşure günü, arife günü)	128
2.2.2. Mevsim ve Bereket Törenleri.....	130
2.2.2.1. Yağmur duası	130
2.2.2.2. Nevruz ve hıdırellez	132
2.2.3. Değerlendirme.....	133
2.3. Halep Türkmenlerinin Halk Kültüründe Halk Hekimliği ve Uygulamalarında Oluşan Halk İnanışları.....	134
2.3.1. Dinsel-Büyüsel Nitelikli Uygulamalar.....	134
2.3.1.1. Yatırlar ve ziyaret yerleri	134
2.3.1.2. Ocaklar	137
2.3.1.3. Hocalar ve muskacılar.....	138
2.3.2. Gerçekçi Nitelik Taşıyan Uygulamalar.....	138
2.3.3. Değerlendirme.....	147
2.4. Halep Türkmenlerinin Tabiatüstü Varlıklarla İlgili Halk İnanışları	148
2.4.1. Melekler	149
2.4.2. Şeytan.....	150
2.4.3. Cin.....	152
2.4.4. Alkarısı, Kepçöken/Ebu Kâbus.....	154
2.4.5. Değerlendirme.....	156
2.5. Halep Türkmenlerinin Günlük Hayattaki Çeşitli Halk İnanışları	157
2.5.1. Nazarla İlgili Halk İnanışları.....	157
2.5.2. Uğur-Uğursuzluk.....	161
2.5.3. Bolluk-Bereket	163
2.5.4. Büyüsel İşlemlerle İlgili Halk İnanışları	164
2.5.5. Zamanla İlgili Halk İnanışları	166

2.5.5.1. Günler.....	168
2.5.5.2. Gece ve gündüz	169
2.5.6. Rüyalarla İlgili Halk İnanışları.....	170
2.5.7. Hayvanlar ve Bitkiler ile İlgili Halk İnanışları	172
2.5.8. Değerlendirme.....	176
2.6. Halep Türkmenlerinin Gaziantep’e Göç Edişleri ve Göçün Getirdiği Değişimler	178
SONUÇ.....	188
KAYNAKLAR	190
EKLER.....	205

KISALTMALAR

akt.:	Aktaran
C.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
Doç.:	Doçent
Dr.:	Doktor
Ed.:	Editör.
KK.:	Kaynak Kişi
Km.:	Kilometre
M.Ö.:	Milattan Önce
Prof.:	Profesör
s.:	Sayfa
TDK:	Türk Dil Kurumu
TTK:	Türk Tarih Kurumu
vb.:	Ve benzeri
vd.:	Ve Diğerleri
vs.:	Vesaire
Yay. haz.:	Yayına Hazırlayan(lar)

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Halep Türkmenlerinde halk inanışları ve bu inanışlara bağlı olarak gelişen uygulamalar bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Günümüzde yaşanan teknoloji çağı ile birlikte sözlü kültür ürünlerinin yok olması ve gelecek nesillere aktarılmaması önemli bir kültürel problem olarak dikkat çekmektedir. Bu hususta atılması gereken ilk adım bu sözlü kültür varlığını kayıt altına almak ve kültürel devamlılığının sürdürülmesine katkıda bulunmaktır. Arka planında geniş bir kültürel temel bulunan halk inanışları ait oldukları kültür ile ilgili ipuçları taşımaktadır. Bu bağlamda yapılan derlemelerde tespit edilen halk inanışların Halep Türkmenlerinin yaşam tarzını ve geleneklerini yansıttığı düşünülmektedir. Çalışma söz konusu kuramsal çerçeve ekseninde halk inanışları üzerinden Halep Türkmen halk kültürü ile ilgili veriler elde etmek üzere hazırlanmıştır.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkler tarih boyunca geniş topraklara yayılmıştır. Türk kültürünün bir bütün halinde incelenebilmesi için bu parçaların bir araya getirilmesi zorunlu hâle gelmiştir. Halep Türkmenlerinin halk inanışları ve bunlara bağlı uygulamaların tespiti amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışma Halep Türkmenlerinin geçmişte ve günümüzde yer alan geçiş dönemlerinin, bayramların, törenlerin, halk hekimliğinin, tabiatüstü varlıkların, günlük hayatın ve göçün getirdiği değişimlerin gözlenmesi bakımından önemli bir işleve sahiptir.

C. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan saha araştırması üzerine odaklanılarak oluşturulmuştur. Çalışmaya kaynaklık eden veriler derleme yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Bu bağlamda savaş nedeniyle Türkiye'nin değişik illerine göç etmek zorunda kalan Halep Türkmenleri ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışma konusunun bazı hususları özel bir örneklem gerektirmesi nedeniyle kaynak kişiler belirlenirken kültürel etkileşim süreci dikkate alınmış ve genellikle yaşı büyük olan kişilerle görüşülmeye gayret edilmiştir. Bu bağlamda toplam 53 kaynak kişiyle görüşülmüştür. Elde edilen veriler doküman analizi kullanılarak incelenmiştir. İlk olarak Halep Türkmenlerinin tarihi ve edebiyatı ile oluşturulan literatürler taranmıştır. Daha sonra halk inanışları üzerine yapılan literatürler incelenerek çalışma daha zengin bir hale getirilmiştir.

D. Konu ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar

Yapılan çalışmada konu ile ilgili oluşturulan literatür kitaplar, tezler ve makaleler olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

Kitaplar

Bademci, A. (2016). Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ali Bademci'nin bu çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Bademci çalışmanın birinci bölümünde Türklerin göç öncesi dönemini ele alarak Suriye'nin adı, coğrafi konumu hakkında bilgiler vermiştir. İkinci bölümde Türklerin bölgeye ilk göç etmelerinden günümüze dek tarihi evrelerinden ve durumlarından bahsetmiştir. Üçüncü bölümde günümüz Suriye'nin dinsel, mezhepsel ve etnik açıdan durumu konu edinmiştir. Dördüncü bölümde ise Suriye Türklerinin önemli bir parçasını oluşturan Bayır-Bucak Türkmenlerine ayırmıştır.

Dağ, A. E. (2015). Emeviler'den Arap Baharına Halep Türkmenleri. İstanbul: Taş Mektep Yayın Atölyesi.

Ahmet Emin Dağ çalışmasının giriş bölümünde Halep Türkmenlerinin Oğuz boylarından geldiklerini ve bölgede bin yıldan fazla bir süredir var olduklarını konu edinmiştir. Daha sonra bu bin yıllık süreci evreler halinde ele almıştır. Halep Türkmenlerinin bölgeye ilk göçlerinden Halep şehrini yurt edinme sürecine,

Selçuklular, Emirlikler, Memlûkler ve Osmanlı dönemlerine detaylı bir şekilde değinmiştir. Son olarak Arap Baharı sonrası yaşanan gelişmeleri yer vermiştir.

Erendor, M. (2016). Suriye ve Türkmenler. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Metin Erendor'un bu çalışması, giriş bölümü hariç beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Erendor, Suriye'nin coğrafyası, tarihi ve Suriye adının kökeni hakkında bilgiler vermiştir. Birinci bölümde M.Ö. 5000 yıllarından başlayarak Suriye coğrafyasının geçirdiği evreler ve Suriye topraklarında kurulan devletlerden bahsetmiştir. İkinci bölümde Osmanlı devletinin Suriye'ye istila ettikten sonra oluşan etnik, dini ve mezhepsel ayrışmalarına yer vermiştir. Üçüncü bölümde Suriye Türklerinin tarihi, göç süreçleri, Suriye'deki dağılımları, kültürleri ve gelenekleri hakkında bilgiler vermiştir. Dördüncü bölümde Halep Türkmenlerinin siyasi yapılanmaları ve askeri teşkilatlanmalarını ele almıştır. Beşinci bölümde ise Suriye'de Türkmenlerin geleceği ve Türkiye'nin Suriye ve Suriye Türkmenlerine yönelik yürüttüğü politikayı konu edinmiştir.

Erol, M. (2012a). Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması. Ankara: Grafiker Yayınları.

Mehmet Erol'un bu çalışması giriş bölümü hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Erol, Halep Türkmenlerinin tarihini ve günümüzdeki durumlarını konu edinmiştir. Burada Halep ve Halep Türkmenlerinin adlandırmalarını, tarihini, siyasî, sosyal, ekonomik durumlarını ve yerleşim yerleri hakkında bilgiler vermiştir. İkinci bölümde doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç geçiş döneminden bahsetmiştir. Üçüncü bölümde Halep Türkmenlerinin halk edebiyatı konusunu ele almıştır. Dördüncü bölümde ise Halep Türkmenlerinin halk kültüründe yer alan oyunlar, halk mutfağı, halk hekimliği, halk hukuku ve giyim-kuşam gibi kültürel unsurlara değinmiştir.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

Arslan Erol, H. (2023). Suriye Türkmen Türklerinde Hastalık veya Belayı Kovmada Kullanılan Yöntemler ve Bunların Adlandırılması, Turkish Studies, 18 (1), 59-83.

Hülya Arslan Erol'un bu çalışması, giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Arslan Erol, Suriye Türkmen Türkçesinin ağızlarının yoğun olarak konuşulduğu yerlerden ve Suriye Türkmenlerinin yerleşim yerlerinden bahsetmiştir. Birinci bölümde dinî ve büyüsel yollarla tedavi yöntemleri başlığı altında belli bir yere veya mekân odaklı, ocak odaklı ve herhangi bir odağa bağlı olmayan dinî ve büyüsel uygulamalar olmak üzere üç kısma ayırmış ve ilgili bölümler hakkında detaylı bilgiler vermiştir. İkinci bölümde fiziksel müdahale yoluyla tedavi yöntemlerine değinmiştir. Üçüncü bölümde ise bitkisel, hayvansal madensel emlerle yapılan tedavi yöntemleri hakkında bilgiler vermiştir.

Dağ, A. E. (2018). Modern Dönem Suriye ve Halep Türkmenleri. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 5 (1), 49-72.

Ahmet Emin Dağ'ın bu çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Dağ, Suriye Türkmenlerinin bölgeye yerleşmelerinden; Osmanlı dönemi, Anadolu Milli dönemlerinden; TBMM hükümetinin bölge üzerine yaptıkları müzakerelerden ve 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile yapılan Ankara sözleşmesinden söz etmiştir. Birinci bölümde Modern döneme geçişte Türkmenler başlığı altında Fransız manda döneminde Suriye'nin etnik ve mezhebi temelinde bölünmesini, bu bölünmenin uzun sürmeyip, 1922 yılında Suriye Federasyonunun kurulmasını, Manda idaresinin başlaması ve Fransız işgalini konu edinmiştir. İkinci bölümde Bağımsız Suriye Dönemi ve Türkmenler başlığı altında Manda idaresinin Türkmenlerin Sünni oluşları nedeniyle onlara karşı taraf sayıldığından, Suriye'deki yönetimin sosyal proje, ulus inşası sürecinde azınlık grubunu teşkil eden Türkmenleri Baas partisine alarak asimilasyon sürecinin başlattığından, 1960'ların ilk yarısından itibaren ideolojik eğitimin yanı sıra, asimilasyon sürecini güçlendirmek amacıyla kent bilincinin yerleştirmeye çalışmasından ve bunu desteklemek için ekonomik politikalarının yürüttüğünden söz etmiştir. Üçüncü bölümde Başşar Esed'in iktidara gelmesinin ardından Türkmenlerin ekonomik durumlarının iyileştiğini, Türkiye-Suriye arası ticaret faaliyetlerinin güçlendiğini, ekonomik durumlarının güçlenmesiyle birlikte Türkmenlerin yaşam standartlarının da yükseldiğini belirtmiştir. Dördüncü bölümde Arap baharının hemen öncesinde Türkmenlerin Suriye'deki nüfusundan ve yerleşim yerlerinden bahsetmiştir. Beşinci bölümde Arap baharı ve geleceğe bakış başlığı altında Mart 2011 tarihinde Suriye'de savaş başlamasıyla gösterilerin, protesto hareketlerinin ve daha sonra silahlı

çatışmaların çıkmasıyla Halep Türkmenlerinin savaş sırasında çabalarının hem siyasi hem de askeri olmak üzere iki yönlü seyir etmesini, muhalif grupların Suriye Ulusal Konseyini kurulması, 2014 yılında Türkmenlerin Türkiye'ye göç etmeye başlamalarını, 2015 yılında ABD'nin hava desteğiyle PKK'ya bağlı grupların ortaya çıkışı sonucunda Türkmenlerin yerlerinden edilmesini konu edinmiştir.

Erol, M. (2012b). Halep Türkmenlerinin Bozgeyikli Dede Ocağı. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 63, 151-176.

Mehmet Erol'un bu çalışması, giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Erol, Bozgeyikli Dede'nin ailesine ve soyuna yer vermiştir. Birinci bölümde Bozgeyikli Dede'nin menkıbevi hayatını eğitimi, Mumbuç'a gelişi, isimleri, ailesi ve ölümü olarak beş başlık altında incelemiştir. İkinci bölümde Bozgeyikli Dede Ocağını Bozgeyikli Dede Soyu/ Ocakzâdeleri, emanetleri, türbesi ve zaviyeleri olmak üzere dörde ayırmış ve ilgili bölümler hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Üçüncü bölümde ise Bozgeyikli Dede'nin Aleviliğine değinmiştir.

Erol, M. (2022). Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri. Terken Hacaloğlu (Yay. Haz.). Yücel Hacaloğlu Anısına: Türk Dünyasının Kanayan Yaraları Kırım-Doğu Türkistan-İrak-Suriye-Balkanlar-Kafkasya Kıbrıs (s. 23-41) içinde. Ankara: Türk Ocakları.

Mehmet Erol'un bu çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Suriye Türklerinin tarihine değinmiştir. İkinci bölümde Türk dış politikasında Suriye, Suriye Türkmenlerine ve Suriye iç Savaşı sürerken Türkmenlerin durumunu ele almıştır. Üçüncü bölümde Suriye'de Türkmenlerin yerleştiği bölgeler adı altında Türkmenlerin Suriye'deki yerleşim yerlerini kaleme almıştır. Dördüncü bölümde ise iç savaşa kadar Suriye Türkmenlerinin sosyal, siyasî, ekonomik ve kültürel durumlarından bahsetmiştir. Beşinci bölümde Suriye'de Türkmenlerin yerleştiği bölgelerden söz etmiştir. Altıncı bölümde de Türkiye'ye göç eden Suriye Türkmenlerini konu edinmiştir.

Erol, M. (2020). Göç ve Kimlik Bağlamında Suriye Türkmenleri: Suriye'de Türk, Türkiye'de Suriyeli Olmak. Yunus Emre Tansu (Ed.). İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-VI (s. 115-131) içinde. Ankara: İksad Yayınları.

Mehmet Erol'un çalışması, giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Erol, 2011 yılında meydana gelen savaşı ve bu savaş nedeniyle göç etme sürecinden ve Türkmenlerin ilk kez bölgeye yerleşmelerinden söz etmiştir. Birinci iç savaş meydana gelmeden önce Türkmenlerin Suriye'deki yerleşim alanlarını Kuzey, Kuzeybatı, Orta-Batı ve Güney olmak üzere dört alt başlık altında ele almıştır. İkinci bölümde iç savaş öncesi Suriye Türkmenlerinin nüfusunu ve sosyo-kültürel durumlarını konu edinmiştir. Üçüncü bölümde ise "Suriye'de Türk, Türkiye'de Suriyeli olma" başlığı altında sokakta kendilerine Suriyeli (Arap) denilmesinden, resmî işlerde mülteci, sığınmacı, göçmen yahut misafir olarak adlandırılmalarından, Türkmenlere vatandaşlık ve aynî, nakdî, burs vb. yardımlarının yeterince verilmiyor gibi toplumsal algılardan bahsetmiştir.

Kirişcioğlu, F. (2013). Suriye'de İç Savaş Sürürken Suriye Türkleri. Türkiye Enstitüsü, ss. 1-21.

Fatih Kirişcioğlu'nun bu çalışması, giriş bölümü hariç dokuz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kirişcioğlu, Ankara itirafnamesini, yabancı kaynaklarda Suriye'deki Türk varlığına çok az rastlandığını, Suriye Türkleri hakkında yapılan ilk çalışmanın Mustafa Kafalı'ya ait olduğunu, kendisinin ve Şandır'ın çalışmasında Türkmenlerin bölgedeki sayılarını konu edindiklerini belirtmiştir. Birinci bölümde Suriye'de Türk varlığının ilk başladığı dönemi ve oranlarını Suriye'de Türk tarihi başlığı altında ele almıştır. İkinci bölümde Suriye Selçuklular dönemi başlığı altında Türklerin bu coğrafyaya gelişini ve sonraki dönemlerde akınlar halinde gelerek yerleştiklerini vurgulamıştır. Üçüncü bölümde Suriye'de Türk Atabeyliklerin döneminde iki atabeyliğin ortaya çıkışından söz etmiştir. Dördüncü bölümde Suriye'de Memluklu döneminde Selahettin Eyyubî'nin ölümünden sonra bölgeye Memluk Türk Devletinin hâkim olduğunu ve 14. yüzyılda Memlukluların coğrafyasını Mısır, Suriye, Anadolu'nun güney bölgeleri ve Arabistan'ın bir bölümünü oluşturduğunu kaleme almıştır. Beşinci bölümde Suriye'de Osmanlı Devleti dönemi başlığı altında Mercidabık meydan muharebelerinden sonra bölgede Osmanlı hakimiyetinin kurulmasını, Kanuni'nin 1534 yılında Bağdat seferiyle aşiretlerin saf değiştirmelerinin ortadan kalktığını, 17. yüzyılın sonlarına doğru bölgeye bilhassa Rakka'ya Anadolu'dan Türkmen aşiretlerinin göç etmesini dile getirmiştir. Altıncı bölümden I. Dünya savaşı sonra imzalanan Sykes-Picot anlaşmasıyla İtilaf Devletlerinin Suriye topraklarını bırakması sonrasında imzalanan Mondros

Mütarekesi ile Antakya dahil olmak üzere Suriye’de Fransız işgalinin başlamasıyla Arapların onlarla işbirliği içinde hareket etmeleri, ancak Türkmenlerin Halep ve Lazkiye bölgelerinde müdafaa kuvvetleri kurup işgalcilere karşı savunmalarını, 1946 yılında manda yönteminin sona ermesini, 1952 yılında Arap Kurtuluş Hareketinin kurulmasından bahsetmiştir. Yedinci bölümde Suriye’de Türklerin sosyal ve ekonomik durumunu ele almıştır. Sekizinci bölümde okulların Arapça eğitim vermesi neticesinde Türklerde okullara karşı bir isteksizlik başlamasından, aynı zamanda türlü bahanelerle Suriye’de Türklerin seçme ve seçilme hakkından kısıtlanmasından, yine son zamanlarda Türkçe köy isimlerinin değiştirilerek Arapçaya çevrilmesinden, lisanslardaki basın organlarının özel şahıslara ait Türkçe gazete ve neşriyatın yasaklanmasından söz etmiştir. Dokuzuncu bölümde ise Suriye’de Türk yerleşim merkezlerini konu edinmiştir.

Özdemir, A. (2021). Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarında “Dumağı ve Demreği” Kelimeleri Üzerine. Ömür Ceylan (Ed.) Halk Kültüründe Sağlık (s. 507-522) içinde. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Atanur Özdemir’in bu çalışması, giriş bölümü hariç iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Özdemir, Suriye Türkmen Türkçesinin ağızları hakkında bilgiler verdikten sonra dumağı ve dermeği kelimelerinin kullanım şekline değinmiştir. Birinci bölümde dumağı (dumagi/ dumagu/ tumagi/ tumagu) başlığı altında kelimenin etnolojik kökeni ve kullanımı hakkında bilgiler vererek tedavi yönteminden bahsetmiştir. İkinci bölümde ise demreği (demregi/ demregü/ temregi/ temregü) kelimesi hakkında etnolojik bilgiler verdikten sonra tedavi yöntemlerinden söz etmiştir.

Şahin, İ. (1982). XVI. Asırda Halep Türkmenleri. Türk Enstitüsü Dergisi, 44, 687-712.

İlhan Şahin’in bu çalışması giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı devletinin kurulmasında konar-göçer aşiretlerinin önemli bir yer oynadığından söz ederek, XVI. yüzyılda Osmanlı devletinin Halep Türkmenlerinin Halep iline yerleşmesini konu edinmiştir. Birinci bölümde Türkmenlerin coğrafi olarak yayıldıkları yerler hakkında bilgiler vermiştir. İkinci bölümde Türkmenlerin bölgedeki hukukî statüsünden bahsetmiştir. Üçüncü bölümde ise Halep Türkmenlerin içtimâî teşkilatlarına değinmiştir.

Umar, Ö.O. (2002). Suriye Türkleri. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (Ed.). Türkler Ansiklopedisi Cilt 20 (s. 594-602) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ömer Osman Umar'ın bu çalışmasında Türkmenlerin Suriye'deki tarihinden bahsetmiştir. Umar, Türkmenlerin Suriye'de etkili olmasının Abbasiler devletinin kurulması başladığından; bu dönemden itibaren Türklerin devlet hizmetinde birinci derecede rol oynadığından ve halifelik mertebesine kadar yükseldiklerinden; halifelik mertebesinin muhafız birliğinin Harun el-Reşid döneminde olduğundan söz etmiştir. Türklerin askeri liderliğini elde etmelerinin de Memun ve Mutasım döneminde olduğunu ve bu dönemde onlara Samsara şehrinin kurulduğunu da belirtmiştir. Araplar ve Türkler arasındaki münasebetin de Selçukluların bölgeye gelmeden önce başladığını ve Türklerin bölgede gittikçe etkili hale geldiğini konu edinmiştir. XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkmenler kitleler halinde Suriye'ye yerleşmeye başladığını ve Türk kuvvetleri bu dönemde bölgeye girmeye başladığından bahsetmiştir. Osmanlı döneminde ise Yavuz Sultan Selim Suriye'ye fethettiğini, bu münasebetle de Türkmenlerin oymaklar halinde Suriye'ye yerleşmişlerini konu edinmiştir. 1516 yılından 1918 yılına kadar olan dönem içinde de Halep vilayeti nüfusunun adeta bir Türk vilayeti olduğunu iddia etmiştir. Bu dönemde Araplar huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşadığını, bu nedenle de Türklere aşırı derecede sevgi ve saygı duyduklarını dile getirmiştir. Ancak I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin, Araplara bağımsızlık vereceklerinden vadederek onların Şerif Hüseyin liderliğinde bir isyana sürüklediklerinden, bu isyan sonucunda da Osmanlı devleti Suriye'den çekilmeye başladığından söz etmiştir. Sonraki dönemlerde Suriye'ye giren işgal güçlerinin ve Faysal Türkmenlerin bölgedeki etkilerini azaltmak yönelik çalıştıklarını, Fransızların da Araplara ve Türklere karşı Ermenileri desteklediğini belirtmiştir. Daha sonra Ankara anlaşması sonucunda Türklerin kültürlerini geliştirmeye başladıklarını, Arapların, baskı ve zulümlerine rağmen Türkler benliklerini kaybetmediklerini dile getirerek, Türklerin Suriye'de bulundukları yerleri, köy ve kasabaları konu edinerek yönetimin Araplarla Türkler arasında bir ayırım gözetmediğini ve eğitim dilinin Arapça olduğunu, aynı zamanda Türkçe yer adlarına da tahammül edemeyip Arapçaya çevirdiğini ifade etmiştir.

Tezler

Alabdullah, A. (2013). Halep Türkmenlerinde Ölüm ile İlgili Gelenek ve İnanışlar, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Adnan Alabdullah'ın bu çalışması giriş bölümü dahil olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü olan birinci bölümde Alabdullah. Çalışma ile ilgili genel bilgiler vererek, Halep Türkmenlerinin tarihi, yerleşim yerleri, tarihi, ekonomik, eğitim, aile ve sosyal durumları hakkında bilgiler vermiştir. İkinci bölümde ölüm ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan materyal ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde ise konuyla ilgili temel halk bilimi kavramlarından bahsedilmiş ve ölüm etrafında oluşan inanışlara kaynaklık etmesi bakımından dini mitolojik kavramlara, Halep Türkmenlerinde Anonim Halk edebiyatı ürünlerine, Halep Türkmenlerinde ölümle ilgili inanç ve uygulamalara ölüm öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır.

Altun, S. (2010). Halep Türkmen Yerleşimleri: Tarihi, Gelenekleri ve Günlük Yaşamları, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Serap Altun'un bu çalışması giriş bölümü hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türklerin tarihine, dahil oldukları devletler ve yapılar, İslamiyet'i kabul etmeleri, Türklerin İslam devletlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu ve Konar-Göçer aşiretlerin iskânı üzerine detaylı bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Halep Türkmenlerin yerleşim yerleri, kültürel hayat, ekonomik faaliyetler, tarihi ve dini kökenleri, gelenek ve ritüeller olmak üzere dört alt başlığa ayrılmıştır.

Bağ, C. (2020). Halep Türkmenleri ile Kaşkay Türklerinin Halk Kültürü Unsurlarının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Ceyhun Bağ söz konusu çalışmada Halep Türkmenlerinin ve Kaşkay Türklerinin geçiş dönemlerini mukayese etmiştir. Ceyhun Bağ'ın bu çalışması giriş bölümü hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Bağ kültür hakkında temel bilgiler vermiştir. Birinci bölümde Halep Türkmenlerinin ve Kaşkay Türklerinin

sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarına yer vermiştir. İkinci bölümde geçiş dönemlerinin ilk olan doğum geleneklerinin doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere incelemiş ve karşılaştırma yapmıştır. Üçüncü bölümde evlenme geleneklerini karşılaştırmış ve dördüncü bölümde ölüm geleneklerini halk kültürü açısından değerlendirmiştir.

Bostancı, I. (1998). Halep Türkmenleri (Boy ve Oymaklar), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Elazığ.

Işıl Bostancı'nın bu çalışması giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türk ve Türkmen adının menşei'den, Selçuklular öncesi Anadolu, Suriye ve Mısır'a yerleşmiş olan Türklerden ve Selçuklular döneminde Batıya yapılan Türkmen akınlarını ve bu akınların sonuçlarını işlemiştir. Birinci bölümde Selçuklular döneminde Halep bölgesi Türkmenler ana başlığı altında Suriye'ye düzenlenen ilk akınları ve Türkmenlerin bölgeye iskanını dile getirerek, Kuzey Suriye bölgesinde ikinci büyük Türkmen iskânını ve iki yönlü yapılan iskân politikalarını işlemiştir. İkinci bölümde XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı devletinde siyasi bir teşekkül olarak Halep Türkmenleri başlığı altında Halep Türkmenlerinin bu isimle anılmasının sebebini ve genel olarak aşiretlerin Osmanlı devleti içerisindeki durumlarını, Halep Türkmenlerinin XVI. yüzyıl boyunca sosyal ve ekonomik yapılarını ve yerleşim yerlerini ele almıştır. Üçüncü bölümde ise XVI. yüzyıldan sonra Halep Türkmenlerinin genel durumu başlığı altında Osmanlı devletinin XVII. yüzyıldaki iskân siyaseti, XVII. yüzyılda Halep Türkmenlerinin Hama Humus arasına yerleşmeleri, XIX yüzyılda Halep Türkmenlerinin Anadolu'ya kaymaları, Osmanlı devletinin XIX yüzyıldaki iskân siyaseti XX. yüzyıl Suriye bölgesinin Osmanlı hakimiyetinden çıkmasından sonra bu bölgeden kalan Türkmenler olmak üzere beş alt başlık halindeki konuların üzerinde durulmuştur.

Çavuş, A. (2022). Halep Türkmenleri Çocuk Oyunları, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Gaziantep.

Adil Çavuş'un bu çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Çavuş, çalışma ile ilgili genel bilgilere yer vererek, araştırmanın konusu ve probleminden, amacından ve öneminden, yönteminden ve

konu ile ilgili yapılan ulusal çalışmalardan söz etmiştir. Birinci bölümde kavramsal çerçeve ana başlığı altında Halep'in coğrafyasından, Halep adından ve tarihinden, Halep Türkmenlerinin tarihinden, nüfusundan ve yaşadıkları yerlerden bahsederek, oyun kavramını, oyunun tarihçesini ve oyunun çocuklar üzerindeki etkisini konu edinmiştir. İkinci bölümde ise bulgular ve tartışma ana başlığı altında birinci alt başlığı olan Halep Türkmenlerinin çocuk oyunlarını ikiye ayırmıştır. Birincisi oynanmasında alet kullanılan oyunlardır ki; bunlar on dokuz tane oyun çeşidinden oluşmaktadır. İkincisi ise oynanmasında alet kullanılmayan oyunlardır. İkinci alt başlık altında ise Halep Türkmenlerinin çocuk oyunlarını halk bilimsel açıdan incelemiştir. Bu inceleme “yerleşme, ebe seçimi ve atış sırasının belirlenmesi, oyunların isimlendirilmesinde etkili olan unsurlar ve oyunlarda statü formelleri” olmak üzere dört açıdan yapılmıştır.

Dağ, A. E. (2010). Halep Türkmenleri (1918-2008), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ahmet Emin Dağ'ın bu çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Halep Türkmen geleneklerinin kökenlerini, Halep şehrini ve Türkmenlerin Halep şehrini yurt edinme süreçlerini kaleme almıştır. Birinci bölümde ise Halep Türkmenlerinin bölgeye ilk göçlerinden ve Halep şehrini yurt edinme süreci, Selçuklular, Emirlikler, Memlükler ve Osmanlı dönemlerine detaylı bir şekilde değinmiştir. Son olarak bağımsız Suriye döneminden bahsetmiştir. İkinci bölümde ise İkinci bölümde araştırma hakkında genel bilgiler ve Halep Türkmenlerine ilişkin sosyal, ekonomik yapı, eğitim ve siyasi durumu konu edinmiştir. Üçüncü bölümde ise Halep Türkmenlerinin demografik yapısı, ekonomik ve yaşam kalitesi, eğitim, kültür, sağlık, siyasi ve etnik algılar ve Türkiye ile ilişkilerine yer vermiştir.

Khalil, M. M. (2015). Halep ve Çevresi Türkmen Düğünleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Mahmoud Mohamad Khalil, söz konusu çalışmada Geçiş dönemlerinin ikinci evresinde yer alan evlenmenin önemli bir ritüelini temsil eden düğünlerdeki gelenek ve inanışları konu edinmiştir. Mahmoud Mohamad Khalil'in bu çalışması giriş bölümü hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Khalil. Araştırma ile ilgili genel bilgiler vererek, Halep Türkmenlerinin tarihi, yerleşim yerleri, ekonomik, eğitim, aile ve sosyal durumları gibi konular üzerinde durmuştur. Birinci bölümde evlilik biçimleri ve evlilik öncesindeki aşamaları incelemiştir. İkinci bölümde evlilik

sırasında yapılan uygulamalara yer vermiştir. Üçüncü bölümde ise düğün günü ve sonrası yapılan uygulamalara değinmiştir.

Projeler

Arslan Erol, H. (2020). Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti, Program Kodu: 1001, Proje No: 117K048. Gaziantep.

Hülya Arslan Erol'un bu çalışması giriş ve sonuç bölümleri hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Arslan Erol, Türkiye'de sığınmacı olarak yaşayan Suriye Türkmenlerinin konuştukları Türkmen Türkçesi ağzlarının ses ve şekil bakımından incelenmesinden bahsederek projenin amacını güttüğünü vurgulamıştır. İkinci bölümde literatür taramasını yapmış ve Suriye Türkmenleri hakkında yapılan çalışmaları konu edinmiştir. Üçüncü bölümde araştırmada kullanılan gereç ve yöntemlerinden söz ettikten sonra Anadolu ağzlarını tasnif etmiş ve Suriye Türkmen Türkçesinin bu ağzlar içerisindeki yeri alt başlığı altında Suriye Türkmenlerinin tarihsel-kültürel boyutlarını ele almış ve Suriye Türkmen Türkçesini Anadolu ağzları ile karşılaştırarak benzerlik ve farklılık yönleri üzerine durmuştur. Ayrıca bu bölümde Suriye Türkmen Türkçesini Bayır bucak, Halep, Hama-Humus, Colan ve Colan-Yörük Türkmen ağzları halinde sınıflandırarak, her bölgenin ağzı hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir. Çalışmanın dördüncü bölümde ise bulgular ve tartışma başlığı altında Suriye Türkmen Türkçesi ağzlarının ses ve şekil bilgisi açısından incelemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Halep Türkmenlerinin Nüfusu ve Yerleşim Yerleri

Türkiye'nin en uzun sınırlarını paylaştığı 22,5 milyona yakın bir nüfusa sahip Suriye Arap Cumhuriyeti içinde Araplar başta olmak üzere Türkmenler, Kürtler, Nusayrîler, Dürzîler, Çerkezler ve Süryaniler gibi pek çok etnik grup yaşamaktadır. Suriye'de yaşayan etnik gruplar ile ilgili resmî sayılar bulunmamaktadır. Dolayısıyla etnik kökenler ve mezhepler farklı olsa da Müslüman topluluklar ülkenin Müslüman nüfusu içinde gösterilmektedir (Bademci, 2016, s. 164-180; Erol, 2012a, s. 15).

Suriye'de nüfusun %70'ini Araplar, %16'ını Türkmenler, %10'unu Kürtler, %2'ini, %2'ini Ermeniler, %0,5'ini Süryaniler, %0,5'ini Çerkezler ve %1'ini ise diğer etnik gruplar oluşturmaktadır (Pipes, 1990, s. 19; akt. Erendor, 2016, s. 157). Bu oranlar dikkate alındığında Suriye'de yaşayan Türkmenlerin ifadelerine göre Türkçe konuşan Türkmen yaklaşık 1,5 milyon, Türkçeyi unutmuş 2 milyon Türkmenlerle birlikte sayının 3,5 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Öztürkmen vd. 2011, s. 8). Söz konusu Türkmen nüfus Suriye'nin çeşitli il, ilçe ve köylerinde dağınık bir şekilde yaşamaktadır. Türkmenler genel olarak Halep, Lazkiye, Hama-Humus, Şam ve Kunetra çevresi olmak üzere dört grup biçiminde Suriye'de yaşam sürdürdüklerini belirtmiştir (Erol, 2013, s. 1686-1687; 2022, s. 23).

Suriye Türkmenlerinin büyük bir kısmı Suriye'nin başkenti Halep'te yaşamını sürdürmeye devam ederken Halep dışında başta Humus olmak üzere Şam, Lazkiye (Bayır-Bucak) ve Hama gibi şehirlerde de Türkmen varlığının nüfusu görülmektedir. Halep, Humus, Şam, Lazkiye (Bayır-Bucak) ve Hama sayısal olarak Türkmenlerin en fazla yaşadıkları illerdir. Bu şehirleri ise Rakka, Dera, Tartus, Kuneytra, İdlib ve Suriye'nin diğer bölgeleri izlemektedir (Şekil 1).

Tablo 1: Suriye Türkmen Nüfusunun Coğrafi Dağılımı-2011 ORSAM Saha Raporu.

Şam	460 bin
Halep	975 bin
Hama	350 bin
Humus	835 bin
Lazkiye (Bayır-Bucak)	385 bin
Tartus	50 bin
Rakka	120 bin
İdlib	25 bin
Dera	75 bin
Kuneytra	50 bin
Diğer Bölgeler	175 bin
Toplam	3.500.000

Suriye’deki Türkmenlerin en kalabalık olduğu bölge olan Halep kenti, Kuzey Suriye’nin bir kısmını içine alarak, Rakka ve Halep illerini kapsamaktadır. Fırat nehrinin ikiye bölündüğü Türkmen yerleşim alanları, Urfa’nın Akçakale ilçesi ve Kilis il sınırının batı noktası karşısına düşen ve derinliği 80 km’ye varan Suriye toprakları olan coğrafi bölgeyi kapsamaktadır (Erol, 2012a, s. 16). Bu coğrafi alan içine giren Türkmenlerin yaşadığı yerler Halep şehir merkezinde ve Halep köylerinde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Halep kent merkezinde Türkmenler, başta Höllük mahallesi olmak üzere Hayderiyye, Bostanparaş, Eşrefiyye ve Kadı Asker Masakin Hanano, Beidin ve İnzarat mahallelerinde ikamet etmektedirler (Öztürkmen vd. 2011, s. 10; Erol, 2012a, s. 45). Halep ilçe ve köylerinde de 155 yaşam merkezi bulunmaktadır. Halep’e bağlı olan Türkmen nüfusu ilçeler ve bunlara bağlı köylerin sayısı şu şekildedir:

Bab: İl merkezine 45 km uzaklıkta, Halep’in kuzeydoğusunda yer almaktadır. İlçe sınırları Türkiye tarafında Kilis’in Elbeyli ilçesi sınırına kadar uzanır. İlçeye bağlı 44 köy bulunmaktadır.

Carablus: İl merkezine 118 km uzaklıktaki bu ilçe Bab'dan kuzey doğuda ve Türkiye sınırına daha yakındır. Gaziantep'in Barak ovası tabir edilen Nizip'in güneyinde sınır hattı boyunca Urfa'nın Mürşitpınarı'na kadar olan bölgedir. İlçeye bağlı 55 köy bulunmaktadır.

Azez: İl merkezine 40 km uzaklıkta, Kilis'in karşısında olan bu ilçeye bağlı 33 köy bulunmaktadır.

Mumbuç (Membic/Mümbüç): Halep'in kuzey doğusunda İl merkezine 90 km uzaklıkta bulunan bu ilçenin Türkiye ile sınırı yoktur. Türkmen yerleşimlerinin Türkiye sınırından Halep'in doğusuna doğru derinlik oluşturduğu bu ilçeye bağlı 19 köy tespit edilmiştir (Erol, 2012a, s. 45-46).

1.2. Halep Türkmenlerinin Tarihi

Halep Türkmenleri, büyük Türkmen ailesinin bir parçasıdır. Halep şehri ve köylerinde bulunan Türkmenler, yaklaşık bin yıldır bölgede eski ve asıl bir unsur olarak yaşamaktadır (Dağ, 2015, s. 11-13). Suriye topraklarının Türklerle ilk tanınması, Mısır'da iktidarı ele geçiren Türklerden (875-905) Tolunoğlu Ahmed'in 877'de Suriye'yi almasıyla olmuştur. Daha sonra Toğaçoğlu Muhammed Ebu Bekir tarihte İhşidler adıyla anılan devleti kurarak 935-969 yılları arasında bölgeye hâkim olmuştur (Merçil, 2011, s. 18-25).

Oğuz boylarından geldiklerine ittifak edilmiş Türkmenler; büyük Selçuklu Devleti ile Gazneliler arasında 1040 yılında gerçekleşen Dandanakan savaşını kazanmasından sonra XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Suriye'nin kuzeyi başta olmak üzere Suriye'nin değişik bölgelerine yerleşmişlerdir (Dağ, 2015, s. 13-14; Günay, 2012, s. 613; Umar, 2002, s. 594).

1071 yılında Sultan Alparslan liderliğinde kazanılan Malazgirt savaşının ardından Halep'e doğru ilerleyince bölge tamamen Türkmenlerin kontrolü altına girmiştir. Dolayısıyla Halep ve çevresi Türkmen yerleşimine tamamen açılmıştır. Bu dönem içerisinde Halep'i kuşatan büyük Selçuklu Sultanı Alparslan bölgenin hakimiyetini sağlamak üzere Atsız'ı görevlendirmiştir. Bu süreç içinde Türkmen boyları günümüz Suriye topraklarını yurt edinmeye başlamıştır. Daha sonraki dönemde de Güney Kafkasya (Azerbaycan) ve Anadolu'dan Suriye'ye Türkmen boyları göçmüştür. 1071-1076 yılları arasında bölgede mücadele eden Atsız başta

Dımişk (Şam) ve Kudüs olmak üzere Remle, Tarebiye, Trablusşam, Akka, Humus, Sayda ve Sur şehirlerindeki Fatımi egemenliğine son vererek burada Büyük Selçuklu İmparatorluğuna bağlı Suriye Selçuklu Melikliğini kurmuştur. 1078 yılında Tutuş'u Suriye Melikliğine atayınca Tutuş, Atsız'ı ortadan kaldırarak 1086 yılında tüm Suriye topraklarına hâkim olmuştur (Dağ, 2010, s. 20-22; Erol, 2012a, s. 27; Umar, 2002, s. 595; Kafalı, 1973, s. 32).

Tutuş'un 1095 yılında Berkjaruk Savaşı'nı kaybederek ölmesi sonucunda Suriye'deki Seçuklu idaresi Halep ve Şam olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Kafalı, 1973, s. 32). Tutuş'un ölümünden sonra Halep kenti, Halep Selçuklu Melikliği olarak Tutuş'un oğullarından Rıdvan liderliğinde Berkjaruk'un başında bulunduğu Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Şam'da kardeşi Dukak'ın denetimine girmiştir. İki kardeş arasındaki mücadele ve bazı Türkmen beylerin Rıdvan'dan desteğini çekmesi, kısa bir dönem de olsa yöredeki Türkmen varlığının askerî ve siyâsî gücünü zayıflatmıştır (Dağ, 2010, s. 25; Kirişcioğlu, 2013, s. 8).

Bu iki kardeş arasında mücadeleler devam ederken Anadolu Selçuklularının Antakya'yı Haçlılara bırakmak zorunda kalması, Halep kenti üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuştur. Yaklaşan Haçlı tehdidi yöre Türkmenlerinde huzursuzluk bir şekilde yaşamlarına yol açarak, onları güvenli bölgelere göç etmek üzere harekete geçirmiştir. Melik Rıdvan ve kendisinden sonra gelen halefleri Haçlılarla mücadele etseler de Haçlılar galip gelmiştir. Rıdvan'ın ölümüyle yerine geçen oğlu Alparslan bu istikrarsızlık döneminde Atabeyi Lü'lü'ye idareyi teslim etmiştir. Lü'lü'nün 1117 yılında Türkmenler tarafından öldürülmesi üzerine Artuklu İlğazi aynı yıl Halep Melikliği'ne son vererek yönetimi ele geçirmiştir (Dağ, 2010, s. 26).

Türkmenler, bölgeye yerleştiği günden beri içte rakiplerine, dışta da Fatımilere karşı verdikleri mücadeleler ile Selçukluların yerel emirlerine önemli yardımcılar konumuna gelmişlerdir. İlerleyen dönemlerde Türkmen emirliklerin güçlenmesiyle bu emirlikler arasında rekabetlerin doğmasına yol açmıştır. Dolayısıyla da çatışmalar sonucu şehir sürekli el değiştirmiştir. Selçuklu döneminin sona ermesiyle şehir sırasıyla Halep Melikliği, Artuklular, Atabey Aksunger el-Porsuki ve son olarak Zengiler himâyesine girmiştir. 1183 yılında Halep Eyyubilerin, 1261 yılında ise Memlükler tarafından fethedilmiştir (Dağ, 2010, s. 27-28).

İdaresi ve askeri gücü Türklerden oluşan bu devlet Suriye'ye yaklaşık 250 sene hâkim olmuştur. 1243 yılında Köseadağ savaşında yenilen Türk boyları Halep bölgesine yerleşmişlerdir (Kafalı, 1973, s. 33; Öztürkmen, vd. 2011, s. 7). Bu yıllarda Suriye'de hüküm süren Memlük sultanları, başta Baybars olmak üzere, Moğol saldırılarından kaçarak gelen Türkmen göçlerine kucak açmışlardır. Türkmenler 1260 yılında Baybars'ın Moğollar ordusunu yenmesinde aktif rol oynamışlardır. Bu sebeple yöreye gelen Türkmen göçlerinden askeri anlamda faydalanılmış olduğunu söylemek mümkündür (Dağ, 2010, s. 33).

1400 yılına gelindiğinde ise Moğol hükümdarı Timur Kuzey Suriye'ye gelerek her tarafı yakıp yıkmış ve Halep'i işgal etmiştir (Umar, 2002, s. 595). Halep Timur'un hâkimiyetine girmesiyle birlikte Türkmen ahalisinin bir kısmı geriye doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. 1402 yılından sonra Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilmesi ile birlikte Anadolu'daki Kara Tatarların Türkistan'a geri dönmeleri üzerine bunların boşalttıkları yerlere Suriye'nin güney bölümündeki Türkmenlerin bir bölümünün Yozgat'a geri döndükleri görülür. Halep Türkmenleri bu dönüşlerden Şam Türkmenlerine göre daha az etkilenmişlerdir. Halep Türkmenleri Akkoyunlar döneminde de bölgedeki varlıklarını güçlendirerek devam ettirmişlerdir. Akkoyunlu yöneticileri de Türkmen aşiretlerine güvenmişler ve yeni yerleşim yerleri vermişlerdir (Dağ, 2015, s. 40).

Selçuklu ve Memlukler dönemlerinde daha yoğun olmak üzere bölgeye akın eden ve Osmanlı dönemine kadar Halep ve çevresine gelen Türkmenler artık bölgenin yerlisi olmalarının yanı sıra Halep'in hatırı sayılır toplulukları arasında yerlerini almışlardır (Erol, 2012a, s. 32).

Yavuz Sultan Selim'in başında olduğu Osmanlı ordusu, Kansu Kavri'nin komutasında olan Memlükler ordusunu 24 Ağustos 1516'da Halep'in kuzeyinde gerçekleşen Mercidabık savaşında Memlüklü ordusunun yenmesi ile bölge Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve 402 yıl sürecek olan Osmanlı devri başlamıştır (Dağ, 2015, s. 43; Erol, 2013, s. 1684; Umar, 2002, s. 595; Gömeç, 2006, s. 414).

Osmanlıların Suriye'yi fethetmesiyle birlikte Türkmenlerin Suriye'ye yerleşmeleri daha kolay olmuştur. XVI. yüzyılın başlarında Halep Türkmenleri arasında Beydili, Bayad, Avşar (Köpekli Avşarı), Gündüzlü (Gündüzlü Avşarı), İnallu, Beylik Avşar (Beyliklü), Harbendelü, Peçenek ve Şah Melekli, Karakoyunlu,

Acurlu, Bahadırlu, Hacılı, Karkın, Kızık, Kınık, Döğer, Eymür, Alayuntlu, Kara-Koyunlu ve Büğdüz gibi oymaklar bulunmaktaydı (Sümer, 1972, s. 175; Şahin, 1982, s. 694).

XVII. yüzyıl sonlarında, Celali isyanları nedeniyle nüfus oranında düşüş takip etmiştir. Halep kenti, kuzeye çıkmış olan Halep'te bulunan Türkmenlerinden bir kısım oymaklar ile Yeni-İl Türkmenlerine bağlı bütün Beydilli obaları ve Boz-Ulus Türkmenlerinden bazı topluluklar Harran ve Akçakale'den başlayarak güneye doğru Culab ve Belih ırmakları boyunca Rakka'ya kadar iskân edilmiştir (Erendor, 2016, s. 203). Ancak Rakka ve Balis ile Belih'in Fırat'a katıldığı bölgelerde çöl iklimi hâkim olduğundan dolayı burada iskân edilen Türkmenler kuzeye göç ederek, Azaz, Bab, Menbiç Carablus, Çobanbey ve Gaziantep'in güneyine yerleşmişlerdir. XIX. yüzyılda Rakka bölgesi, iskân ettirilen Türkmenlerin terk ettiği bir bölge haline gelmiştir. Bunun üzerine bu yüzyılın ikinci yarısından sonra Afşar oymakları bu bölgeye iskân ettirilmiştir (Kafalı, 1973, s. 34).

Türkmenlerin iskanları sonucunda 1516 yılından 1918 yılına kadar olan dönem içerisinde Halep vilayeti nüfus bakımından adeta bir Türk vilayeti durumunda olmuştur. Maraş, Gaziantep, İskenderun, Antakya, Urfa ve Rakka, Halep vilayetinin sancaklarıydı. Bu sancaklardan Rakka bölgesinde XIX. yüzyıldan sonra Türk nüfus iskanı zayıflayınca Arap nüfusu onun yerine geçmiştir (Umar, 2002, s. 596).

Birinci dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti bugünkü Irak ve Suriye'deki topraklarının tamamını 1916'da İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında imzaladıkları Sykes-Picot antlaşması gereğince bırakmak zorunda kalmıştır. Bu anlaşmaya göre Fransa, Suriye ve Lübnan topraklarını; Büyük Britanya ise Irak, Ürdün, Filistin ve Arabistan topraklarını mandaları altına almıştır (Kirişçioğlu, 2013, s. 9). Bir yandan anlaşmalar yapılırken, diğer yandan da İngilizler Araplara bağımsızlık vaad ederek ayaklandırmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda Şerif Hüseyin isyanını da Suriye'de yayılmasına çalışmışlardır. Osmanlı ordusu Suriye'den çekilirken Türk asker ve sivillerine karşı bazı yerli Arap ve bedevilerin tutumları çok gaddarca olmuştur. Türk ordusu ile birlikte ayrılan sivillerden hastanede yatan erlere kadar çok sayıda insan Araplar tarafından öldürülmüştür (Umar, 2002, s. 1019). Osmanlı ordusu ve sivillerin bölgeden göç etmesi İttihat ve Terakki idaresi tarafından bölgedeki birimlere gönderilen resmi yazılarla bizzat organize edilmiştir. Türk kökenli etnik grupların Antep kentine sevki yoğunlaşmıştır. Bunun ardından Türk ordusu

Mustafa Kemal Atatürk komutasında, 25-26 Ekim 1918 gecesinde Halep'i terk ederek kuzeye çekilmiştir (Dağ, 2010, s. 49; Gömeç, 2006, s. 415).

Mondros Mütarekesinden sonra Fransızlar Antakya dâhil Suriye'nin kıyı şeridini işgal ederken, İngilizler ise Suriye'nin geri kalanını işgal etmişlerdir. Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki Arapların bir kısmı Fransızlarla bir kısmı da İngilizlerle ortak hareket ederek pazarlıklar yaparken Türkmenler hemen Halep ve Lazkiye bölgelerinde müdafaa kuvvetleri kurup işgalcilere karşı savaşmışlardır. Bölgede Fransız işgali başladıktan sonra İbrahim Hannanu'nun önderliğinde Halep ve civarında direnişe katılanların yönlerini Türkiye'ye çevirdiklerini, hatta Türkiye ile birleşme fikirlerinin atılmıştır (Umar 2003, s. 375; akt. Kirişçioğlu, 2013, s. 9). Yine Halep'teki direniş hareketinin Ankara hükümeti tarafından desteklendiği, tıpkı Anadolu'daki gibi Kuvvâ-i Milliye birliklerinin kurularak savaştıkları bilinmektedir (Kirişçioğlu, 2013, s. 9).

Halep ilk önceleri son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin çizdiği ve Mustafa Kemal ile arkadaşları tarafından da onaylanan Misak-ı Milli sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, sonradan birtakım olumsuz hadiseler yüzünden dışarıda bırakılmıştır. 20 Ekim 1920'de Ankara Anlaşmasının ardından imzalanan Serv Anlaşması Halep bölgesinin anayurdundan kopartarak Fransa mandasına terk edilmiştir (Bostancı, 1998, s. 107; Dağ, 2010, s. 68; Gömeç, 2006, s. 415).

24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması Halep'i Türkiye sınırları dışından bırakılarak ana yurdundan tamamen koparılmış ve Türkmen direnişi de böylelikle sona ermiştir (Dağ, 2010, s. 74). Halep'le beraber buradaki diğer Türk yerleşim yerlerinin Suriye sınırları içerisinde kalması, Türk kamuoyunun tepkisine sebep olmuştur. 29 Haziran 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla birlikte Suriye Türk varlığı Türk kamuoyunun ilgisini kaybetmiştir. Halep kentinde 1941 yılında meydana gelen bir olay Halep Türklüğünün varlığını yeniden hatırlatmıştır. Bu yılda da şehirde bulunan Türkler ayaklanarak Türk bayrağı çekmişlerdir. Bu eylemleri ile Türkiye'ye katılma isteklerini belirtse de bundan bir sonuç elde edememişlerdir (Bostancı, 1998, s. 107).

1944, 1951, 1952 ve 1957 yıllarında ise toplu olarak Suriye'den Türkiye'ye toplu şekilde göçler yaşanmıştır. 17 Nisan 1946 yılına gelindiğinde ise Suriye Fransız mandasından kurtularak bağımsızlığına kavuşmuştur (Özkan, 2014, s. 96). Fransız

mandası sırasında ve sonrasında Suriye’de çok sayıda etnik unsurlar bulunmaktaydı. Fransızlar ülkeyi terk ederken de bölgeyi kolay yönetmek için sivil ve askeri yöneticileri bilinçli bir şekilde bu azınlıklardan seçmişlerdir (Erol, 2012a, s. 39).

1950 yıllarında göçebe kesimler yerleşik hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla göçebe Türkmenler bu kararlardan etkilenmiştir. 1960-1970 yılları arası Türkmenlerin sahip oldukları toprakları yerleşik hayata geçen Arap göçerlere verilmiştir. Bu kararlar sonucunda Türkmenlerin ellerindeki topraklar azalmıştır (Dağ, 2010, s. 85- 88).

1970 sonunda Hafız Esad’ın iktidarı ele geçirmesinden sonra da Türkmenler ihmal edilmiştir. Çünkü Esad rejimi kendinden olmayan etnik ve mezhep gruplarını dışlamıştır (Dağ, 2010, s. 90). 1980’li yıllara kadar Türkmenlerin köyde kalan kesimi Halep şehrine inerek şehrin kenarında mahalleler oluşturmaya başlamışlardır. O yıllardan günümüze dek Türkmenlerin büyük bölümü Ermenilerden öğrendikleri ayakkabıcılıkla uğraşmaktadırlar (Erol, 2012a, s. 40). 2000 yılında Baba Esad’ın ölümü üzerine Suriye’nin başına getirilen Beşar Esad zamanında Baas yönetiminin baskıcı Politikalarında bir yumuşama olmasına yönelik beklentiler doğar (Dağ, 2010, s. 91). Bu beklentilerin karşılığı bir türlü gelmez. 2011 yılına gelindiğinde 2010 yılında Tunus’ta baş gösteren ve sonra birçok Arap ülkesinde güçlü değişim dalgalarına neden olan Arap Baharı başlar. Bu dalga 2011 Mart ayında Suriye’ye de uzanır. Sokaklarda barışçıl eylemler şeklinde başlayan protestolar rejimin sert askeri müdahalesi sonucu silahlı çatışmaya ve ilerleyen süreçte iç savaşa dönüşmüştür (Dağ, 2015, s. 103; Erendor, 2016, 342-343).

İç savaş süreci Halep Türkmenleri bölgelerinde (şehir ve köylerde) farklı sonuçlara yol açar. 2012 yılından itibaren Halep’in tamamen savaşın içinde olmasıyla, Türkmenler dahil Suriye halkı savaşın yankılarını ağır bir şekilde hissetmeye başlar. Rejimin büyük kentlere hakimiyetini kurma çabası, kırsal bölgeleri ikinci plana bırakılması anlamına gelmiştir. Bu durum sivil halkın ve muhalifleri kırsallara yönelmeye ve bu bölgelerde örgütlenmeye iter. Bunun sonucunda Türkiye sınırı boyunca dizilmiş olan Türkmen köy ve kasabaları muhaliflerin merkezi durumuna gelmiştir (Dağ, 2015, s. 103- 104).

Muhalefetin safında yer alan Suriye Türkmenleri, savaş esnasında hem siyasi hem de askeri alanda mücadeleler vermişlerdir. Gerek Suriye’nin içinde gerekse

Türkiye’de muhalefetin siyasi örgütlenme çalışmalarında sürekli bulunmuştur. Türkmenler bölgelerini korumak için cepheler, müfrezeler ve tümenler kurmuşlardır. Türkmen halkını hakkını savunma yolunda örgütlemek amacıyla da partiler kurmuşlardır (Bakır ve Pekin, 2019, s. 105; Dağ, 2015, 104, s. 109).

Günler ilerledikçe Savaş halk üzerinde ağır etki bıraktığı için insanlar bölgeden göç etmeye başlamıştır. Bölgede İŞİD örgütünün çıkması ve muhalefeti hedef alması sonucunda birçok kötü olay yaşanmıştır. Bu durum Türkmenlerin de içinde bulunduğu bölge halkı büyük göç dalgasına maruz kalmış ve büyük bölümü sınırı aşarak Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmıştır (Bakır ve Pekin, 2019, s. 104-105).

Türkmenler, Bölgedeki topraklarını savunma mücadelelerini hiçbir zaman bırakmamıştır. Bu mücadeleyi sürdürmek için birçok Askeri birlik ve Tümenler kurmuştur. Bu Tümenlerin başında 28 Mart 2013 yılında Esad rejimine, İŞİD, PYD ve PKK Terör Örgütlerine karşı Türkmen yurdunu savunmak amacıyla kurulmuş olan Sultan Murat Tümeni ön planda yer almıştır (URL-1). 2015 yılında ise Türkiye ile ABD’nin ortaklaşa yürüttüğü operasyonlarda Türkmenlerin yaşadığı tarihî coğrafyayı tampon haline getirme çabaları öne çıkmıştır. İŞİD işgalinde bulunan Türkiye-Suriye sınırının 120 km’lik hattını temizlemek üzere 2016’da başlayan ve yedi ay süren Fırat Kalkanı Hareketi ile Türkmenlerin tarihi yurtlarının önemli bir bölümü yeniden özgürleştirilmiştir (Dağ, 2018, s. 67).

Bugün kuzey Suriye’deki Türkmenlerin tarihi coğrafyası %80 oranında Özgür Suriye Ordusu’na bağlı silahlı güçlerin, kalan toprakların bir bölümü PKK, PYD ve Esad rejimine bağlı güçlerin denetiminde bulunmaktadır. Türkmen sivillerin büyük bölümü Türkiye’ye sığınmış, gençlerin önemli bir bölümü silahlanmış ve ekonomik varlıkların neredeyse tamamı talan edilmiş durumdadır. Fırat Kalkanı Hareketinden sonra bir bölümü topraklarına geri dönmüş olsa da kadın ve çocukların önemli bir bölümü 2017’de halen Türkiye’de bulunmaktadır (Dağ, 2018, s. 68).

1.3. Halk İnanışları

İnsanoğlunun bilme ve inanma ihtiyacı onu her zaman bir anlam arayışına yöneltmiştir. Bilimin ve semavi dinlerin olmadığı dönemlerde insan evreni, doğa olaylarını, var oluş, yok oluş gibi birçok konu üzerinde mantıksal açıdan düşünerek

bütünleştirmiş ve inanç sistemlerinin ortaya çıkarmıştır. Kültürün her ögesinde olduğu gibi inanç sistemleri de bir ihtiyaç sonucunda doğmuş ve her toplumun kendi kültürel ve coğrafi şartlarına göre şekillenmiştir. Bu nedenle her toplumun kendine özgü bir inanç sistemi oluşmuştur. Bu inanç sistemleri toplumlar arası etkileşime neden olan ticaret, savaş, göç gibi faktörlerle yayılmakta, değişmekte ya da yok olmaktadır.

İnanç sistemlerinin temeli olan inanç ve inanış kavramlarına baktığımızda çoğu zaman bu kavramların birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Fakat inanç ve inanış kavramları birbirinden farklıdır. Türkçe Sözlükte “Bir düşünceye gönülden bağlı kalma, birine duyulan güven, inanma duygusu, bir şeye, görüşe, öğretiye inanma, Dini öğretilerini kabul edip onun içerisinde bulunan her şeye bağlı kalma” (Akalin, 2011, s. 1186) olarak tanımlanırken inanç kavramı birey ya da toplumun bir düşüncenin, nesnenin, varlığın gerçek olduğunu kabul edilmesi olarak açıklanmıştır (Boratav, 2016, s. 13). Özetle inanç kavramı şüphe barındırmayan olumlu ya da olumsuz kesin olarak varılan karardır.

İnanış ise Türkçe sözlükte “inanma, inanılan şey” (Akalin, 2011, s. 1187) olarak tanımlanmaktadır. Halk inanış kavramı, hem bir toplumun eski dinlerinin etkisi kalmış ve çağın yaşam şartlarına uyum sağlayarak varlığını sürdürmüş olan hem de günlük yaşanan yeni yaşam hayatındaki olayları kapsamaktadır (Çıblak, 2005, s. 213). Halk inanışları, insanların evreni algılayış biçimlerinden, günlük hayattaki sorunlara, beklentilere, korku ve endişelere kadar pek çok konuda anlam ve kutsala yakınlık arayan birey ve toplumların oluşturdukları inanmalardır (Eroğlu, 2020, s. 31). İnanç kavramı doğrudan din ile alakalıyken inanış kavramı toplumların oluşturdukları hurafelerdir ve din ile alakalı olmak zorunda değildir. Toplumlar yaşadıkları olayları anlamlandırmak için halk inanışlarını ortaya koymuşlardır.

Hikmet Tanyu, “Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnanışlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma” adlı makalesinde 200’e yakın konuda halk inanışlarını sıralamış ve bu halk inanışlarını:

- “1. Hiçbir zararı olmayan inanışlar
2. Manevi telkinle ümit ve teselli vererek faydalı olabilecek, hayatı anlamlandıran çeşitlendiren, güzelleştiren inanışlar
3. Ne zararı ne de faydası olmayan inanışlar
4. İslâmî temelle çatışmayan, ona aykırı olmayan inanışlar
5. İslâmî temelle uzlaşan, kaynaşan inanışlar
6. İslâmî esaslara aykırı düşen inanışlar

7. İlimle, ilmi verilerle çatışmayan inanışlar

8. İlimi temellere aykırı olan inanışlar” olarak sekiz ana başlığa ayırmaktadır (Tanyu, 1976, s. 141).

Halk inanışları, Tanyu’nun belirttiği gibi din ve ilimle çatışan inanışlar olabilecekleri gibi din ya da ilimle çatışmayan inanışlar da olabilirler. Din ve ilimle çatışan bu inanışların temeli bir inanca dayandırılmayan teselli, ümit gibi duygularla insan hayatına anlam katabilen inanışlar olduğu gibi bazıları ise eski Türk inanç sisteminden kaynaklanmaktadır. Din ve ilimle çatışmayan inanışlar ise “batıl” ya da “hurafe” olarak adlandırılmaktadır. Bu inanışlar da günlük hayatın, yaşam koşullarının getirdiği halk inanışlarıdır.

Bir dine ya da ilme uygun olsun ya da olmasın, temellerini eski inanç sistemlerinden veya modern hayatta oluşan halk inanışlarının birtakım özellikleri vardır. Halk inanışlarının en önemli ve belirgin özelliği kültürün bir unsuru haline gelmiş olmasıdır. Halk inanışları ister batıl, hurafe olsun isterse bir inanç sistemine uygun olsun isterse de bir inanç sistemine uygun olarak nitelendirilsin toplumun büyük bir kesimini etkisi altına almaktadır. Halk inanışlarının bazıları toplumdaki egemen dinin bir unsuru ile bütünleşmiş ve dine uygun hale gelmiştir. Bazıları ise bilimin gelişmesiyle geçerliliğini yitirerek kaybolmuştur (Eroğlu, 2020, s. 23-24). Dönemin şartlarına göre şekillenen ve kültür içinde kendine özgü yer bulan bazı halk inanışları bilimsel açıdan aksi kanıtlanırsa dahi geleneğin unsuru haline geldiyse inanılmaya devam eder. Bazı durumlarda ise halk inanışına bağlı olarak yapılan ritüeller devam etmekte ancak inanışın aslı bulunmamaktadır.

Halk inanışları bireylerde rahatlama, korku ve endişelerini azaltma, inanma arzuları yerine getirme ve toplumsal bütünlüğü koruma, birlik olma, geleneği sürdürme gibi işlevlere sahiptir. Türk halk inanışlarına bakıldığında zaman bu inanışların deneyim ve tecrübelerle yıllar boyunca nesilden nesle aktarıldığı, bu aktarım sırasında dönemin şartlarına ve yaşam koşullarına göre şekillendiği ve günümüze kadar geldiği görülmektedir. Bu süreçte çoğu halk inanışının kökeni unutulmakta ve gelenek adı altında sürdürülmektedir.

1.4. Eski Türklerde Halk İnançları

1.4.1. Türklerin İslamiyet Öncesindeki İnanç Sistemi

Türklerin İslamiyet öncesindeki inanç sistemleri, tarih boyunca farklı dönemlerde şekillenerek birçok kültürel ve dini yapıyı kapsamaktadır. Bu inançlar arasında Animizm, Totemizm, Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm, semavi dinler yer almaktadır.

1.4.1.1. Animizm

İlkel dinler, günümüzden yaklaşık üç bin yıl önce dünyanın beş kıtasında doğmuştur. Bu dinlerin ilk formu olarak kabul edilen Animist düşüncede her nesnenin bir ruhu olduğuna inanılır. Animist düşüncede bir ruh beden ya da bedenin bazı bölümlerine bağlı olarak yaşamını sürdürür. Bu dünya görüşünde, ruh bedeni tamamen terk etmesi sonucunda beden ölür. Ölen kişinin ruhu, bedeni terk etse de ona bağlı kaldığına ve ölen kişi yaşayan kişileri kıskanıp öç almak istediği düşünülmektedir (Tezcan, 1997, s. 140). Gerek her nesnenin bir ruhu olduğu inancı, gerekse ölen kişinin ruhunun yaşamaya devam ettiği inancı, yaşam süren insanların onlara karşı korku ve saygı beslemesine neden olmuş, bu nedenle ruhu olan nesnelere ve mezarlarına özel çeşitli pratikler gelişmiştir. Anadolu'da yaşayan Alevi Tahtacı Türkmenlerinde günümüzde ölümler gömülürken kendileri birlikte elbise ve eşyaları da gömülmektedir.

Edward Taylor'un tanımına göre Animizm kısaca; ruhî varlıkların maddî dünyanın olaylarını ve insan hayatına yürüttüğüne hem bu dünyada hem de mezarlıkta insan hayatına etki ettiğine inanılmaktadır. Animist dinî görüşte ruhlar, maddelerden ayrıldıktan sonra gök ve yeraltı âlemlerine giderler. Ruhların iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesi ilkel insanın dünya görüşü ve inançları ile ilişkilidir. Yüzyıllar boyunca Altaylılar ve Yakutlar bağlı oldukları Şamanizm dininin tüm prensipleri her şeyin ruhî ve maddî olarak iki varlıkla temsil ettiğine inanılmaktadır. Şamanlığın bu görüşleri animizme dayanmaktadır (Bayat, 2013, s. 60).

Animist inanç sisteminde bütün varlıkların ister canlı ister cansız olsun her şeyin bir ruhunun olduğuna inanılmaktadır. Ruhları ya da ataları temsil ettiğine inanılan tözler de buna dahildir. Türk mitolojisinde Animizm, Yer-Su inançlarının bir diğer ifadesidir. Ancak derelerde, vadilerde, ağaçlarda, kayalarda ve hayvanlarda

yaşadıklarına inanılan olağanüstü varlıklar da Animizm kavramının içine dahil olabilmektedir. Animizmin özel bir biçimi olan ataya saygı duyma ya da tapınma olgusu tözlerin oluşumundaki en önemli faktördür. Bu olgunun aile bütünlüğü koruma ve soyu devam ettirme özelliği de vardır (Çoruhlu, 2017, s. 37).

Animizme göre ölü kutsaldır. Bu yüzden, onun karşısında kutsal olmayan her türlü işi, eylemi durdurmak gerekir. Örneğin; Bugün Anadolu’da cenaze haberi alındığında her türlü iş güç bırakılır. Ölünün ardından bazı davranışlarda bulunmak, ağlamak, sızlamak, kadınların saçlarını kesmesi, bedenlerine toprak sürmesi, bazen çok uzun süre konuşmayarak yas tutması gereklidir (Hançerlioğlu, 1993, s. 37; akt. Artun, 2019, s. 101).

Eski Türk inanç sisteminde Animizm inanç sisteminin önemli bir yeri vardır. Animizm inancı, insanları, ruhları farklı biçimlerde hayal etmeye yöneltmiştir. Eski Türklerde insan ruhu bir “kuş” biçiminde hayal edilmiştir. Bu sebeple insan öldüğünde ruhun göğe uçtuğuna inanılmaktadır. Türkler İslâmiyet’i kabul ettikten sonra bile ruhu “kuş” biçiminde düşünmüşler ve “Sunkar boldı-sungur kuşu oldu” denir. Ebu Müslim Hikâyesinde Ebu Müslim ölünce ruhunun beyaz güvercin biçimine bürünüp, uçtuğundan bahsedilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde Deli Dumrul’un karşısına çıkan Azrail bile güvercin olarak uçup gitmektedir. Orta Asya’da ruhlar, hayvan ve genellikle bir kuş biçiminde düşünülmüştür. Bu sebeple şamanın göğe yolculuğunda ona yardımcı olan kuşlar ya da kanatlı hayvanlar olmuştur (Avcıoğlu, 1978, s. 345).

Genel anlamıyla Animizm, ilkel insanın dünya algısının bir ürünüdür. İnsan kendi varlığından yola çıkarak var olan her nesnenin ruhu olduğunu düşünmüş ve ruhun ölmediğine inanmıştır. Eski Türklerde bu inanış ve düşünce pek fazla halk bilgisi ürünlerine yansımış ve birçok halk inanışının temelini oluşturmuştur.

1.4.1.2. Totemizm

Totem kelimesi, Kuzey Amerika Kızılderililerinin “ototeman” kelimesinden türetildiği ileri sürülmekte olup “Onun “Onun erkek kardeşiyle kız kardeşi akrabadır” demektir (Tanyu, 1976, s. 158; akt. Bali 2015, s. 98). Totemizm ise insan ile hayvan ve bitki gibi doğal varlıklar arasında bir akrabalık ilişkisi ya da gizemli bir bağ bulunduğu inancına dayanan bir düşünce ve inanç sistemidir (Artun, 2019, s.96).

Eski Türklerin totem için “töz” ve “ongun” kelimelerini kullandıkları bilinmektedir. Ancak Ziya Gökalp, Eski Türklerin toteme “ongun” dediklerini belirtirken Abdulkadir İnan, “töz” ün Türkçe olduğunu savunuyor. Ongun’un Moğolca olduğunu bu nedenle Eski Türklerin “töz” dediklerini ifade etmektedir. Eröz ise eski Türklerde Oğuzların her dört boyunun bir ongun sahibi olması totem inancını kanıtladığını ileri sürerek Türklerin ongun ve töz olarak kullandıkları totem hayvanlarının arasında kurt, avcı kuşlar, at, kaz, barak ve it adı verilen köpekler bulunduğunu ifade etmektedir (Eröz, 1973, s. 289-295).

Totemizm, Animizm gibi insanlığı etkileyen ilk inançlardan biridir. Totemler daha çok hayvanlardan olsa da kimi zaman hayvanın bir parçası (kuyruğu, dili, pençesi, tüyü gibi.) totem yerine geçer. Hayvan totemleri en çok avcılıkla geçinen ilkel toplumlarda görülür. Hayvanlardan sonra ikinci sırayı bitki totemleri alır. Daha seyrek rastlanılmakla beraber çeşitli nesnelerle fırtına, ebemkuşağı vb. meteorolojik olaylar da totem olurlar. Ayrıca çeşitli nesnelerden de totemler vardır (Eröz, 1983, s. 32; akt. Bali, 2015, s. 98).

Türklerde totemizmin varlığıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre Türklerde totemizm inancının olmadığını savunan İbrahim Kafesoğlu, totemciliğin varlığını kanıtlamak için yeterli delilin olmadığını belirtmektedir. Totemci topluluğun dini anlayışına paralel olarak aile kuruluşu, aile hukuku, ekonomi vb. bakımlardan da totemci anlayışına uygun olması gerektiğini belirtmektedir. Kafesoğlu, Türklerde kurdun saygıdeğer bir simge sayıldığını; fakat ona tapılmadığını, ayrıca totemci ailede ana hukukunun hâkim olduğunu; oysa Türk ailesinin ataerkil bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır (Kafesoğlu, 1972, s. 5-6). İkinci görüşe göre ise Tezcan’a ait olup, Türklerin totemizm inancını benimsediğini savunmaktadır. Tezcan’a göre, totemciliğin Orta Asya Türkleri arasında da yerleşmiş olduğunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Tezcan’a göre bir toplulukta totem üç yönden önemlidir. Bunlar arasında “klanın geldiği, türediği kabul edilen kutsal varlıktır. klan üyelerinin atası sayılır”, “klanın adını oluşturur.” ve “klanın simgesidir” yer almaktadır (Tezcan, 1997, s. 139).

Totem inancında insan vücudunun bazı kısımları özel bir kutsallık taşımaktadırlar. Totemi oluşturan insanlar, tek bir aile ve kan kardeşi sayılırlar. Bu nedenle klan üyelerinden biri, başka bir klan üyesi tarafından öldürülürse onun kanı yerde bırakılmaz. Kan davası gütmek, bütün klan için bir borç sayılmaktadır. Bir başka

tabu ise, klan içi evliliktir. Klanlardaki kadınlar ve erkekler kardeş sayılırlar (Tezcan, 1997, s. 139).

Freud ise totemi şu şekilde tanımlamaktadır; “Totem yenilebilen ve zararsız ya da tehlikeli ve korkunç bir hayvan, pek nadir olarak bitki veya (yağmur, su gibi) bir tabiat gücüdür. Totemin bütün bir klanla özel bir ilişkisi vardır. Totem, her şeyden önce klanın atasıdır. Klanın koruyucusudur. Klan halkına zor durumlarda yol gösterir. Evlatlarını daima tanır ve korur” (Freud, 1971, s. 50; akt. Artun, 2019, s. 97). İlkel insan, tabiatla beraber yaşadığı unsurlarla kendisi arasında bir akrabalık ilişkisinin bulunduğu inanmış ve kendi grubunu öteki gruplardan korumak amaçla kendine bir koruyucu totem benimsemiştir.

Türklerden bir grubun Kurt’u (Gökböri) ata olarak tanıdıkları, Göktürklerin kurttan türedikleri hakkındaki efsanenin Çin kaynaklarına kadar geçtiği bilinmektedir. X. yüzyılda Abbasoğulları döneminde özel bir görevle Türklerin yaşadığı bölgeleri gezmiş olan Arap bilgini İbni Fadlan, Başkurt Türklerinden bir kısmının yılana, balığa veya turnaya taptıklarından söz etmektedir. 11. yüzyılın Arap tarihçilerinden Gardızı de Kırgızlar içerisinde ineğe, kirpiye, saksığana ve şahine hatta güzel ağaçlara tapanların bulunduğunu anlatmaktadır (Turan, 2014, s. 124). Fakat Türklerde totem inancının olmadığını ileri süren tarihçiler de bulunmaktadır.

1.4.1.3. Şamanizm

Şamanizm, araştırmacıların çoğu tarafından bir din olarak kabul edilmeyip, Türklerle özdeşleşmiş bir inanç sistemi olarak tanıtılmaktadır. Şamanizm’in etkileri İslamiyet’in kabulünden yüzyıllar sonra bile kendini göstermektedir. Çalışmaya konu olan inanışların büyük bir bölümüne de kaynaklık etmektedir.

Şamanizm’in, kendine özel inanç ve pratikleri olup, temelinde trans haline geçebilme kabiliyetine sahip olan, yeraltına ve gökyüzündeki tanrılar ve ruhlarla iletişimi sağlayabilen şamanların dünya görüşüne dayanan bir inanç sistemidir. Şener tarafından Şamanizm şu şekilde tanıtılmaktadır; Şamanizm “Trans durumuna geçebilme yeteneğine sahip kimselerin, doğaüstü varlıklarla ilişkiler kurarak onların güçlerini toplum yararına kullanmaları amacına yönelik olarak yapılan dinsel törenlerdir. Şamanizm, çeşitli din ve dünya görüşlerini birleştiren dinsel-büyüsel inanç ve teknik oluşumdur” (Şener, 1997, s. 18).

Şaman sözcüğü Mançu-Tunguz dilinden gelmektedir. Tunguz’ca saman; Mançu dilinde saman şeklindedir. Türk kavimlerinde ise, şaman sözcüğü “kam” sözcüğüne karşılık gelmekteydi (Örnek, 2016, s. 48). Şaman sözcüğü, ilk defa 17. yüzyılda Çin’e seyahat eden bir Rus elçi tarafından yazılan bir seyahatnamede kullanılmış ve Rusçadan batı bilim terminolojisine girmiştir (Radloff, 2018, s. 107). Şaman kelimesi bazı Asya halkları arasında, “büyücü, sihirbaz” anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcük Mançu ve Tunguz halkları arasında da bu anlamıyla kullanılmaktadır (Şener, 1997, s. 16).

Abdulkadir İnan’a göre eski Türkçede şaman sözcüğü kullanılmamakta idi, bu sözcüğün yerine genellikle “kam” sözcüğü kullanılmaktaydı. Türklerin İslam dinini kabul ettikten sonra ise Şaman kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Kam kelimesi Yakutlarda “oyûn”, Moğollarda “büge, bö”, Kırgız ve Kazaklarda bakşı” veya “baksı” şeklindedir (İnan, 1986, s. 74). Kaşgarlı Mahmut Divan-ü Lügat-it Türk adlı eserinde kam kelimesini, “tabip”, “kam” olarak tanımlamakta ve çeşitli hastalıkları tedavi ederken, Kam hasta olan kişiyi kendi usulüne göre ruhî yollardan, yine efsun ve sihirle iyileştirmeye çalıştığını belirtmiştir (Şener, 1997, s. 17). Yusuf Has Hacıp ise kam kelimesinin karşılığını “otacı” sözcüğünü göstermekte ve onları topluma yararlı kişiler olarak nitelendirmektedir (İnan, 1986, s. 73).

Şamanizm inanç sisteminin temelini insanların, tanrılar ve ruhlarla olan ilişkileri oluşturmaktadır. Doğadaki her unsurun bir ruhu olduğuna inanılmakla birlikte buna yeryüzü ve gökyüzü de dahil edilmiştir. İnsanlar tarafından bu ruhlar iyi-kötü olarak sınıflandırılmış ve ona göre davranış sergilenmiştir (Güngör, 2010, s. 325; akt. Alkır, 2020, s. 30). Şamanizm’de bu tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapan kişi şamandır. Şamanizm’de ateş-ocak ve yer-su ruhlarına insanlar kendileri kurbanlar sunup saçılar yapabilmekte iken gökyüzü ve yeraltı ruhlarıyla iletişime geçmek onlara kurbanlar sunmak ve törenler düzenlemek şamanın görevidir (İnan, 1986, s. 75). Doğadaki her nesnenin bir ruhu olduğu düşüncesi, bu ruhlar iyi ve kötü olarak ayrılması, gökyüzü ve yeraltı tanrı ruhlarına kurban sunma meselesi gibi konular Şamanizm’de merkeze koymakta ve insanlar için önemli kılmaktadır.

Şamanın merkezde olduğu Şamanizm’de evren üç katmana ayrılmaktadır. Bu üç katman; gök, yeryüzü ve yeraltıdır. Gökyüzünde Tanrı Ülgen ve iyi ruhların yaşadığına; yeryüzünde insanların yaşadığına, yeraltında ise Erlik ve kötü ruhların yaşadığına inanılmaktadır (İzgi, 2012, s. 33). Şamanlar bu üçlü katman arasında

seyahat tanrı ve ruhlarla iletişime geçmekte ve onları memnun etmek amacıyla ritüeller düzenlenmektedir. Altaylılara göre Ülgen'e üç, alt, on iki yılda bir tören düzenlenmektedir. Bu törende kurban olarak kısrak kesmek bir gelenektir. Eliade'ye göre, Ülgen'e kurban sunulması onun Gök Tanrı olmadığına işaret eder. Çünkü ilk zamanlarda Gök Tanrı'ya kanlı kurban sunulmamıştır (Çoruhlu, 2017, s. 32). Yeraltına yapılan ritüellerin temelini ise Erlik Han ve ruhlarının insanlara ve hayvanlara hastalık göndermesi inancı oluşturmaktadır. Altay halkları, Erlik'in her türlü hastalık göndererek insanlardan kurban ister. İsteddiği kurban verilmeyince musallat olduğu aileye ölüm ve felaket ruhlarını gönderir. Böylelikle öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yeraltındaki karanlık dünyasına götürür ve kendisine köle yapar (Çoruhlu, 2017, s. 61).

1.4.1.4. Budizm

Budizm, milattan önce 6. yüzyılda Hindistan'da Hinduizm'e tepki olarak, Gotama Buda tarafından oluşturulmuş dinî bir sistemdir. Diğer dinlerden farkı ise dinin kurucusu Budanın kendisini tanrının bir elçisi ya da onun bir temsilcisi olarak ilan etmemek aksine bir yaratıcının varlığını reddetmektedir (Eliade, 2003, s. 86).

Kuzey Hindistan'da kraliyet ailesinin oğlu olarak dünyaya gelen Gotama Buda, yirmi dokuz yaşında hakikati aramak, insanlığın çektiği acı hakkında tefekkür etmek ve bu soruna çözüm bulmak amacıyla babasının sarayını terk edip uzun bir süreliğine mağaraya çekilip ormanda yaşamıştır. Altı yıl boyunca derin bir şekilde düşünüp insanın mutluluğu üzerine çalıştıktan sonra varlık ve lüksün mutluluğun garantisi olmadığını anlamış ve aydınlanma yaşamıştır. Tefekkür sürecinden sonra Buda, hayatının geri kalanını Budizm'in ilkelerini öğretmekle geçirmiştir. Etrafında geniş bir mürit kitlesi oluşmuştur. Müritleri Bıkşu, teşkilatı da Şanga adıyla anılmıştır. Budizm zamanla küçük çaplı bir inanç olmaktan çıkarak bir din haline gelmiştir. Budizm, Buda'nın ölümünden sonra da gelişmeye devam etmiş ve Hint coğrafyasını aşarak Asya kıtasına yayılmıştır (Derin, 2016, s. 24-26).

Budizm'in Asya kıtasına yayılması elbette Türkleri de etkilemiştir. Budizm Türklerin kabul ettiği yabancı dinler arasına girmiş ve onları en çok etkileyen inanç sistemlerinden biri haline gelmiştir. Budizm, miladın ilk yüzyıllarında Çin'e, bir taraftan da İran hudutlarına kadar yayıldığı; ancak Maniheizm'in çıkışından sonra

devamlı olarak gerilediği görülmektedir. Budizm'in Doğu Türkistan'a yine aynı devirde iki yoldan girdiği anlaşılmaktadır. Bu yollardan biri, Baktriyan ve Pamir üzerinden, kuzey ve güney ipek yollarının Batı'daki kavşak noktası Kâşgara varmakta, buradan kervanlarla vaha şehirlerine ulaşmakta; öteki, Keşmir ve Karakurum üzerinden Hotan ve Yarkend'e kavuşmaktadır. Bundan dolayıdır ki, güzergâh üzerindeki Türk topluluklarının Göktürklerden daha önce Budizm'i ve kültürünü tanıyıp benimsedikleri düşünülmektedir (Ocak, 2002, s. 74-75). Türkler arasında Budizm'in daha çok Mahyana kolu ile Lamaizm (Tibet Budizmi) yayılmıştır. Türkler, Mahyana Budizmi için Ulug Kölüng tabirini kullanmaktadır (Güngör, 2002, s. 273).

Göktürkler döneminde birçok Budist manastırı yapılmıştır. Türkler, Buda heykellerine burkan ve tapınaklarına da burkan evi adını vermişlerdir. Buhara Şehrinin adını bu manastırlardan aldığı kabul edilmektedir (Güngör, 2002, s. 273). Türklerin Budizm ile olan ilişkilerinin en ileri seviyede olduğu dönem Uygarlar devridir. Uygarlar, önce Gök Tanrı inancını daha sonra da Budizm ve Maniheizm gibi dinleri kabul etmişler ve klasik Budist kavramlarını, Türkçe ve Türk üslubuyla ifade ederek geniş bir Türk Budist Edebiyatı ve Sanatı meydana getirmişlerdir (Derin, 2016, s. 33).

Budizm'in yayılmasında önemli rol oynayan Budist azizlerin anlatıldığı metinler, Uygar Türkleri arasında hızlı bir şekilde yayılmış, böylece Budist rahiplerin hünerleri şamanlarınkiyle birleşerek İslâmiyet öncesi veli kültürünün teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Ayrıca 10.-12. yüzyıllarda İslâmiyet yayılırken İslamiyet'in yayılmasını hızlandırmak için tekkeler, Budist manastırlarının yerine ya da yakınına kurularak Budist azizlere ait efsaneler (menkıbeler) İslamileştirilmiştir (Ocak, 1992, s. 16).

Budizm'de Hindu geleneğinden yeniden doğuş (Reenkarnasyon), nedensellik (Samsara) ve ebedi kurtuluş (Nirvana) inancı yer almaktadır. Kaynağı Hindistan olan dinlerde doğum, ölüm ve yeniden doğum (Reenkarnasyon) inancına Samsara da denilmektedir. Bu çarka göre insanlar ölümlü bedene ancak ölümsüz bir ruha sahiptir. İnsanın ruhu sadece bir tek beden mahkûm değildir ve asıl olan da ruhtur. Beden sadece ruhun taşıyıcısıdır. Kişilerin dünya hayatındaki eylemlerine göre ruhları ya daha iyi ya da daha kötü bir şekilde yeniden dünyaya gelmektedir. Ancak Hinduizm'den farklı olarak Budizm'de doğum-ölüm çarkından kurtulup Nirvana'ya yani ebedi mutluluğa varmanın tek bir yolu vardır. O da her türlü bencil istek ve arzulardan vazgeçmek; doğumun, yaşlılığın, hastalığın, ölümün, üzüntünün, kederin,

ümitsizliğin, arzu edilmeyen şeylerle temasın acı ve ızdırap olduğunun farkında olmaktır (Derin, 2016, s. 34-35).

Budizm Türklere ait menkıbeler, ruhun dünyaya tekrar tekrar yeniden gelişini ve bu sırada yaşadığı maceraları anlatmaktadır. Bu menkıbeler İslâmiyet'in kabulüne kadar halk arasında pek fazla yaygınlık kazanmıştır. Türkler Müslüman olduktan sonra da belli ölçüde, bu menkıbeler Ahmet Yesevî, Hacı Bektaşî Velî vb. evliyaların şahsiyetlerine uygulayarak evliya menkıbesi şekline dönüştürülmüştür. Dolayısıyla Türk mutasavvıfları Budizm'de yer alan pek çok motiften etkilenmişlerdir. Bu motifler arasında yer alan don değiştirme motifi genellikle üstün bir güç tarafından ya yapılan bir iyiliğe mükâfat ya da kötülüğe ceza olarak gerçekleşmektedir. Türklerde görülen geyik, kuş yahut başka bir hayvanın şekline girmeye dair inançlar, Şamanizm'den geçmiş gibi görünse de gerçekte tipik Budist inançlarıdır (Ocak, 2002, s. 214-215).

Budizm'in etkisinde olan bir diğer motif ise uçma motifidir (Ocak, 2002, s. 236). Eski Türkler ruh genellikle kuş biçiminde düşünülmüştür. İnsanlara can vermeden önce bu ruhlar, gökte kuş olarak yaşarlar. İnsanlar ölünce de göğe uçarlar. Türkler İslâmiyet'i sonra bile bir kişi ölünce (öldü) demenin yerine ((sunkur boldı-sungur kuşu oldu)) denildiğine rastlanmaktadır. Ebu Müslim öldüğünde, beyaz güvercin gibi uçar. Dede korkut kitabında, Deli Dumrul kara kılıcını sıyırıp saldırınca, Azrail'in güvercin olup pencereden çıkıp gider. Kırgızların Er Töşük destanında bir yiğit, "Bu yedi kuş benim ruhumdu, benim nefesimdi" demiştir. Diğer taraftan, Orta Asya'da ruhlar hayvan ve genellikle de kuş biçiminde düşünülmüştür. Şamanın gök yolculuğunda yardımcı ruhları, kuş ya da kanatlı hayvanlar olarak temsil edilmiştir (Avcıoğlu, 1978, s. 345-346).

1.4.1.5. Zerdüştilik

Zerdüş (M.Ö. 628-551) tarafından kurulmuş olan Zerdüştlük İran'ın milli dini olmuştur. Bu dinin kültürel geçiş alanı üzerinde bulunan Türk ülkelerinde de etkili olduğunu söylemek mümkündür (Barthold, 1981, s. 233; akt. Artun, 2019, s. 112). Türklerle İranlılar arasındaki ilişkilerin kesin başlangıç tarihini tespit etmek güç olmakla birlikte asırlarca bu iki toplumun iç içe yaşadığı bilinmektedir. Bu ilişkiler bazen İranlılar ile Türklerin Bizans'a karşı ittifak oluşturduğu zamanlarda dostaneyken, ittifakın bozulduğu zamanlarda ise Bizans-İran mücadeleleri sırasında

Türklerin Hazar Denizi kıyılarına kadar sarktıkları görülmüştür. Bütün bu dostça ve düşmanca ilişkiler sonucu, açık olan bir şey varsa, o da iki tarafın sıkı bir kültürel alışveriş içine girmeleridir. Türk-İran ilişkisinin bu şekilde yoğunlaşmasıyla İran etkisinin özellikle Göktürkler devrinde arttığı görülür. Sasani İmparatorluğu'ndaki dini mücadeleler sırasında İran'da barınamayan Zerdüştilik ve Manihaizm gibi çeşitli İran dinlerinin mensupları İran-Çin kervan yolları vasıtasıyla Orta Asya ve Türk topluluklarının bulunduğu memleketlere sığınarak kendi inançlarını yayma imkânı bulmuşlardır (Oymak, 2002, s. 672).

Çeşitli kaynaklarda belirtildiğine göre, bazı Türk toplulukları ateşe tapıyorlardı; örneğin ünlü Çinli rahip Hüan-dzang VII. yüzyılda aralarında seyahat ettiği Göktürklerin ateşe taptığını ve bu nedenle ağaçta oturma yerleri olmadığını söylemektedir. Ona göre ağaç ateş unsurudur ve ateşe olan saygılarından Göktürkler ağaç üzerine oturmazlar. Oysa Orta Asya'da ateşin kutsal sayılmasını Zerdüştlükle ilgili gören F. Ratsel'e karşı Gumilev, Göktürklerin ateşi kutsal saymasıyla Zerdüştlükteki ateş kültü arasında yalnızca dış görünüş itibariyle benzerlik olduğunu belirtir. Ona göre İran'da ateşe tapılırken, Göktürklerde ateşle kötü ruhlar kovulmakta, yani ateş büyü unsura olarak kullanılmaktadır (Çoruhlu, 2017, s. 57).

1.4.1.6. Maniheizm

Mani dini, Mani (216-277) tarafından kurulmuş evrensel karakterli bir dindir. Hristiyanlık başta olmak üzere; Mazdeizm, Budizm ve Mezopotamya dinlerinden birçok unsurları içine almakta, bu açıdan da senkretik bir karakter taşımaktadır. Mani dini, iki prensip; iyi-kötü, karanlık-aydınlık, nur-zulmet üzerine kurulmuş olup, buna göre yaşadığımız dünya iyi ve kötü unsurların birleşmesinden meydana gelmiştir. İnsanın ruhu iyiliği, cesedi ise kötülüğü temsil etmektedir. Mani dininin yayılışı, Soğdlu tüccarların aracılığıyla olmuştur. Mani dini Uygurlar vasıtasıyla Çin'den Yukarı Asya'ya geri dönmüştür (Güngör, 2002, s. 279).

Göktürklerin Budizm'i kabul etmelerinden yaklaşık iki yüzyıl sonra, 763'te Uygur Kağanı Böğü'nün (760-780) Mani dinine girmesi üzerine bu din Türkler arasında yayılmaya başlamıştır. Yayıcısından ötürü Manihaizm adını alan bu dinde, maddeyi ve ruhu esas alan bir ikilik öngörülmüştür. Ana düşüncesi iyilik ve kötülük arasındaki zıtlıktır. İyilik aynı zamanda ışık ve ruh; kötülük de karanlık ve beden

demektir. Evren iyilik ve kötülüğün, insan ise ruh ve beden karışımıdır. İnsanlar, “aşk, inanç, yetkinlik, sabır ve hikmet” gibi beş erdem ile kötülüğe karşı durabilirlerdi. Işık gönderen güneş ve aya dua etmek ve oruç tutmak da yapılan ibadetler arasında idi (Turan, 2014, s. 130).

Mani dininin esaslarına göre pratikte insanlar; seçkinler (dindarlar), dinleyiciler ve laikler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Dindarlar için evlenmek, şarap içmek, hayvanları boğazlayıp etlerini yemek ve çalışmak yasaktır. Aynı ahlâki kurallara uymakla beraber dinleyiciler evlenebilir, et yiyebilir ve çalışabilirler. Laikler ise dinî emirlere uymakla yükümlü değildirler. Seçkinler günde yedi vakit, dinleyiciler günde dört vakit namaz kılmakla mükelleftirler. Mani inancında kurbanın her türlü sü yasaktır (Güngör, 2002, s.279).

1.4.1.7. Semavî dinler

Türkler İslamiyet’i kabul etmeden önce Orta Asya’daki tarihleri boyunca, Çin ve İran olmak üzere iki büyük kültür dairesinin etkisi altında kalmışlardır, dolaylı bir şekilde de olsa Hindistan kültüründen etkilenmişler ve belirli çevrelerle sınırlı olmasına rağmen Yahudi ve Hristiyan kültürü ile de etkileşim de bulunmuşlardır. Türklerin Orta Asya’daki kendi kültürleri özünde varlığını korumuş; ancak belirli ölçüde işaret edilen etkilerle beslenmiştir. Başta Oğuzlar olmak üzere X. yüzyılda kitleler halinde İslam dinini kabul etmeye başlayan çeşitli Türk zümreleri, bu yeni ve tamamen farklı içerikteki dinin kültür çevresinde dahil olmuşlardır. Yalnız Türkler İslâm kültürünü, kendi öz kültürleriyle yoğrulmuş, İran ve Çin kültürünün etkilerini de alarak benimsemişlerdir (Ocak, 2002, s. 84).

Türkler, yukarıda bahsi geçen inanç sistemlerinin yanında semavî dinlerin de etkisi altında kalmışlardır. Bu dinlerde Yahudiliği kabul eden tek Türk halkı Hazarlardır. Yahudiliği benimseyen Hazarların bir kısmı eski Şamanizm’i korumuş, çok az bir kısmı da Hristiyanlığı seçmiştir. Orta Asya Türkleri, daha Göktürkler döneminden Hristiyanlık ile tanışmışlardır. Türkler, değişik etkenlerle çevrelerinde karşılaştıkları dinlerden birçoğuna girdikleri halde bunlar arasında sürekli olanı ve ulusal kültürü en çok etkileyeni İslâmiyet olmuştur (Turan, 2014, s. 105).

1.4.2. İslamiyet Öncesi İnanç Sistemlerine Bağlı Kültler

Öncelikle “kült” teriminin karşıladığı kavramsal alanı belirgin hale getirmek yararlı olacaktır. “Kült” sözcüğü Fransızca, “culte” kelimesinden gelmiş olup, Fransızcaya da Latince “cultus” yani “tapınma” anlamındaki sözcükten geçmiştir. Mitoloji ve sosyal bilimlerde “kült” terimi, genel olarak tanrıya tanrısal kabul edilen ve doğaüstü güçlere sahip olan şeylere saygı göstermek ve tapınmak anlamında kullanılmaktadır. Kültü sözcüğü özellikle tanrısal ve doğaüstü güçlere sahip şeylerle ilgili inanç ile pekişmektedir. Kült olarak adlandırılan bir inanç sistemi, hakkında olduğu şeye veya tanrısal güce sahip olan nesneye bağlılığını ifade eden söz ve hareketlerle bulunmayı içerir. Bu açıdan kültürler, büyü ve törenle ilişkilidir. Kısaca, kültür “iyi” yahut “kötü” tanrısal güçlerle onlardan “kaçınma” veya “yakınlaşma” ya, “korunma” veya “yardım alma” ya yönelik ilişki içindeki bir grubun inançları ve ritüelleri gibi dini eylemlerinin ve bunlara ait simge ve düşüncelerinin tümünü ifade eder (Çobanoğlu, 2019, s. 61).

Sedat Veyis Örnek kültür kavramını Etnolojik Sözlüğünde “Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış, duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler kültür yeri olarak kullanılır; kültür için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kültür araçları bulundurulur; en önemlisi de bu toplanmış bir cemaati yöneten bir lider gereklidir” şeklinde açıklamaktadır (Örnek, 1971, s.147-148).

Bir başka görüşe göre, bir kültürün varlığından söz edebilmek için “Kültü konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı”, “Bu nesne ya da kişiden insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı”, “Bu inancın sonucu olarak faydayı sağlayabilecek, zararı uzaklaştırabilecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığı” olmak üzere üç şartın varlığı gerekmektedir (Ocak, 2002, s. 113).

1.4.2.1. Gökyüzü kültürleri

Gökyüzünün içinde barındırdığı Güneş, Ay, Yıldız ve gezegenleriyle İlkel insanın zihninde sonsuzluğu ve üstün gücü ifade etmiştir. Göğün bu kadar derin bir sonsuzluğu ifade etmesi ve döngü içinde olması, toplulukların ona anlam yüklemesine

ve kapsadığı sınırları tanrı ya da tanrısal varlıklar olarak kabul etmesine neden olmuştur.

Eski Türk inanç sisteminde göğün üç katmanlı olarak algılandığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Gök Tanrının mekânı olarak düşünülmüştür. Gök cisimleri ise Tanrının insanları aydınlatmak için yarattığı iyeler olup, gök olayları ise tanrının insanlarla iletişime geçtiği araçlardır.

Gök Tanrı

Eski Türkçede “Tengri” kelimesi önce göze görünen göğü giderek Tanrı’yı karşılar hale gelmiştir. Türkler, göğü maddi varlık olduğundan, Tengri’yi maddi varlık olarak bilmişlerdir. Eski Türkçedeki “Tengri” kelimesi, günümüzde çeşitli Türk lehçelerinde, her lehçenin ses özelliklerine göre, (Tengri, Tengere, Tangrı, Tanrı, Tangara, Ture) şekilleriyle söylenmektedir (İnan, 1952, s. 28; Eliade, 1999, s. 27). Bugünkü Şaman Türklerde Tengri kelimesi eski anlamda, gök anlamında kullanılmaktadır. Gök, mavidir. Tengri ise göktür (Hassan, 1985, s. 102).

Göksel varlıkların kütleşmesi göçebe ve avcı topluluklarda görülen bir durumdur. Ancak bu topluluklar yerleşik hayata geçtiklerinde ve tarımla uğraşmaya başladıklarında göksel varlıkların kültleri yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Bu nedenle bazı halk inanışlarında Gök Tanrı’nın insanı yarattıktan sonra göğe çekildiği ve yeryüzünde temsilcilerini bıraktığı mevcuttur. Kimi toplumlarda Gök Tanrı’nın yerini tanrısal, mitsel atalar gibi figürler alırken, Ural-Altay topluluklarında Gök Tanrı kültü uzun süre korunmuş olup, Gök Tanrı, yıldırım tanrısı gibi figürlere dönüşmemektedir (Eliade, 2003, s. 81-83). Orta Asya’da gök ve tanrı kavramlarıyla oluşan Gök Tanrı kavramı kimi zaman gökle özdeşleştirilmekle birlikte, daha yaygın bir şekilde evrenin gökte oturan yaratıcısı olarak algılanmaktadır. Gök Tanrı evreni yarattıktan sonra göğe çekilmiş ve diğer tanrıları onu temsil etmek için yeryüzüne göndermiştir. Bununla birlikte Gök Tanrı, insanlardan bütünüyle uzaklaşmamış olup, insanlar darda kaldıkları zaman ona başvurmaktadır (Çoruhlu, 2017, s. 22). Gök Tanrı’nın evreni yarattıktan sonra göğe çekilmesi ve insanlar için yeryüzünde temsilcilerin bıraktığı inancı, kutsal kabul edilen kültlerin oluşmasını sağlamıştır. Ancak Gök Tanrı Türkler için her şeyin asıl yaratıcısı ve kutsalın kendisi olarak kabul edilmiştir.

Mircea Eliade'ye göre göğün yüksekliği, ulaşılmazlığı insanların onu kutsallaştırmasına yol açmıştır. Göğün kutsallığına inanan topluluklarda ellerini göğe açıp dua-beddua ederek, yeni doğan bebeği göğe kaldırmak gibi uygulamalar Gök Tanrı'ya yapılan pratikler arasında yer almaktadır (Eliade, 1999, s. 27-28). 10. yüzyılın ilk çeyreğinde Oğuzlar hakkında bilgi veren İbn-i Fadlan Oğuzların “tek tanrı” inancına sahip olduklarını ifade etmektedir. İbn-i Fadlan'ın anlattığına göre; Oğuzlar bir zorluğa düştüklerinde başlarını göğe doğru kaldırarak dua edip, Tanrı'ya sığınmaktadırlar (İnan, 1986, s. 10). Kısacası tanrı, göktedir; gök anlayışıyla toplumlar dua ederken ellerini her şeyin yaratıcısına açmaktadırlar. Türkler arasında İslamiyet'in yaygınlaşmasıyla da bu pratik günümüzde de devam etmektedir.

Gök Tanrı kültü Orta Asya toplulukları arasında çok köklü bir inanç olup, İslâmiyet sonrasında da bu etki devam etmiş olduğu bilinmektedir. Bu kültürün İslâmiyet'e geçişi belli bir oranda kolaylaştırmıştır. Bunun örneklerine de bazı İslâmî metinlerde görülmektedir. Dede Korkut kitabı da bunun en tipik örneğidir (Ocak, 2002, s.69-70). Dede Korkut Kitabında yer alan Duha Koca oğlu Deli Dumrul boyunda Gök Tanrı kültü şu şekilde geçmiştir:

“Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Güzel Tanrı
Nice cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen bizzat müminlerin gönlündesin
Daim duran cebbar Tanrı
Baki kalan Settâr Tanrı
Benim canımı alacaksan sen al
Azrail'e almağa bırakma” (Ergin, 2003, s. 78).

Dede Korkut kitabı eski inanç sistemlerinin bir sentezini oluşturmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde geçen yalvarma şekli İslâmiyet ile uyum göstermektedir. Günümüz halk inanışlarında, göğün yedi katlı olduğu inancı ve dua ederken elleri göğe açmak gibi inanış ve uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır. Gök Tanrı'ya bağlı olarak gök cisimleri ve gök olayları ile ilgili birtakım kültürler oluşmuştur.

Gök Cisimleri ve Gök Olayları

Varlığıyla dünyaya ışık tutan güneş, geceyi aydınlatan ay ve yıldızlar, toplumlar için her zaman, göksel ve tanrısal gücü olarak kabul edilmişlerdir. Gök olayları ise tanrıdan insanlara gönderilen birer hadise ve tanrının tecellisi olarak görülmüş ve gök cisimleri ve olayları birer kült haline gelmişlerdir.

Türk topluluklarında Güneş ve Ay'ın yaratılışına dair birtakım inanışlar bulunmaktadır. Altay Türklerine göre, dünya yaratıldığı ilk zaman güneş ve ay yoktu daha sonra Tanrı'nın gönderdiği bir varlık, göğe demir türünden büyük iki ayna koyarak dünyayı aydınlatmıştır. Türk-Moğol efsanelerinin bazılarına göre falcıların bir kısmı güneş ve aya bakarak gaipen haber vermekteydiler. Altay Türklerinin efsanesine göre güneş ana, ay atadır. Hunlar devrinden beri Türkler arasında yeryüzündeki ateşin, güneşi temsil ettiğine ve güneşin ışınları ise tanrıdan yeryüzüne inen nuru temsil ettiğine inanmışlardır. Bu inanç Türkler arasında Hun çağından beri sürmektedir (İnan, 1986, s. 29). Güneş ve ay aynı zamanda Türk kültüründe yönlerin de sembolü haline gelmiş iki kültür. Türk mitolojisine göre Güneş doğunun, Ay ise batının sembolüdür (Candan, 2013, s. 163). Doğayı gözlemleyen ve doğayla iç içe yaşayan Türk toplulukları birçok doğa unsurunu sembol olarak kullanmış, Güneş ve Ay ise en yüce semboller olarak dişiliği/anneliği ve erkekliği/babalığı temsil etmişlerdir. Aynı zamanda güneş ve ayın doğuş ve batış hareketlerinden dolayı doğuyu ve batıyı temsil etmişlerdir.

Şamanist inançta, Güneş ve Ay'ın kötü ruhlarla mücadele ettiğine kimi zamanda bu mücadeleleri kaybettiklerine ve kötü ruhlar tarafından tutulduklarına inanılmıştır. Bu tutulmadan dolayı da dünya karanlığa gömülmüştür. Güneş ve Ay'ı kurtarmak isteyen Şamanist topluluklar tutulma olduğu zaman gürültü çıkararak kötü ruhları kaçırdıklarına inanmışlardır (İnan, 1986, s.29).

Türk kültüründe göksel cisimlere ait bir diğer önemli sembol de “Demir Kazık Yıldızı”dır. Orta Asya’da anlatılan ilk efsanelerden Şaman inanç sistemine ait Türk efsanelerine kadar, Türk Kültüründe kendine yer bulan bu gizemli yıldız Sirusyen kültürün izlerini taşıyan en önemli sembollerden biridir. Türk kültüründe “Demir Kazık Yıldızı” adını alan bu yıldız efsanelere göre diğer tüm burçların eksenini teşkil ediyordu. Yaşadığımız dünya da dahil olmak üzere bütün gezegenler bu yıldızın etrafında döndüğünü kaynaklarda rastlanan bilgiler arasında yer almaktadır. Türk kozmogonisine göre yaşadığımız Dünya ile Demir Kazık Yıldızı göğün direği merkezindeki demir bir ağaçla bağlıydı. Türk Mitolojisinin kozmolojik düşünce düzeninin temel noktasını oluşturmaktadır (Candan, 2013, 173-174).

Kutup yıldızı ise Türk mitolojisinde göğün direği olup, güneşin ayı kıskanıp yüzünü tırnaklandığına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra Yakut Türklerinde ayın fakir bir aile kızı olduğu ve annesi ona karşı yaptığı eziyetten aciz duruma düşüp, Tanrı'ya

dua ettiği bunun sonuncunda da ay olup doğduğu şeklinde, ayı dişi olarak algılayan mitler de Türk düşünce sisteminin zenginliğini tespit eden örneklerden biri olması nedeniyle dikkat çekmektedir. Gök Tanrı'nın makamı olduğuna inanılan kutup yıldızı "Demir Kazık" ya da "Altın Kazık" gibi isimlerle kutup yıldızı olarak anılmaktaydı. Eski Türk kültüründe yönler kutup yıldızının mevkini teşkil eden şekilde dört ana ve dört ara yöne ayrılarak her yönde bir sarayın olduğuna inanılmaktadır (Esin, 1979, s.13; akt. Alkır, 2020, s. 42-43).

Göksel tüm varlıkların Gök Tanrı'yı temsil etmesi gibi gökte gerçekleşen hadiselerin de Gök Tanrı ile ilişkisi bulunmaktadır. Bilimin olmadığı ilkel topluluklarda gökte gerçekleşen her olay bir inanca bağlanarak açıklanmıştır. Bazı Şamanistler, gökte gerçekleşen her olayı Ülgen'e bağlamakta, diğerleri ise gökle ilgili kimi unsurları İlah olarak kabul etmektedir. İlah olarak algılanan bu unsurlardan biri de Yıldırım Tanrısıdır. Yıldırım Tanrısı, yeryüzündeki kötü ruhları izleyip, bu ruhların saklandığına inanılan ağaçlara ateş göndermektedir. Üstüne yıldırım düşen ağaçtan bir parça alınıp, bir yere saklandığı zaman o parçanın bulunduğu yerin kötü ruhlardan korunmuş olduğuna inanılmaktadır. Bazı toplulukların Yıldırım Tanrısına süt ya da ayran gibi ürünlerden saç yaptıkları görülmektedir (Çoruhlu, 2017, s. 37). Yine yıldırım Tanrı'nın gazabı sonucunda oluştuğu düşünülmektedir. Bu nedenle yıldırım ögesinden aşırı derecede korkulmaktadır. Örneğin; Uriangitler yıldırım çarpmış bir hayvanı bile yememektedirler. Anadolu'da, yıldırım taş veya maden olarak görülmüştür. Köroğlu'nun bu madenden doğaüstü bir kılıç yaptırdığından söz edilmektedir (Roux, 1994, s. 100-101).

Dünya mitolojisinde gök gürültüsü ve şimşek tanrısai özellik taşıyan demirciler tarafından Gök tanrıları için yapılan silahlar olarak görülmektedir (Eliade, 2003, s.109). Altay toplumlarında ve Sibiry'a da gök gürültüsü hayvan biçiminde bir varlık ve hatta ejderha olarak düşünülmektedir (Roux, 1994, s. 100). Türk kültüründe tanrının simgesi ve tecellisi olan göğün gürlemesi ve yıldırımın düşmesi, gök olayları arasında en ihtişamlı olaylardan bir olması sebebiyle gücün ve büyüklüğün temsili olmuştur.

Sonuç olarak eski Türk inanç sisteminde güneş, ay ve yıldızların Gök Tanrıyla ilişkilendirilmekte ve onu yeryüzünde temsil etmektedir. Bundan dolayı da bu unsurlar bir kült halini almışlardır. Gök olayları ise tanrının tecellisi ve kudreti olarak düşünülmektedir. Şamanizm'de gök bir çadır olarak düşünülmektedir ve kutup

yıldızı da bu çadırın direğidir. Bu çadır içinde gök cisimleri bulunmakta ve hepsinin Türk algısında bir işlevi bulunmaktadır. Türkler tarafından gök olayları ise gücün ve büyüklüğün sembolü olarak görülmektedir.

1.4.2.2. Tabiat kültleri

Türkler yerleşik hayata geçtikten sonra tarımla uğraşmaya başlayıp, kendilerine yuva olan ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik birçok unsuru barındıran tabiat unsurlarının nimetlerinden faydalanmak ve onlara olan saygılarını sunmak amacıyla çeşitli kurbanlar vermiş ve ritüeller düzenlemişlerdir. Türkler için dağ, ağaç, demir, su, taş ve kaya gibi birçok tabiat kültü unsuru bulunmaktadır. Saha araştırması yapılan Halep Türkmenleri arasında yaşayan pek çok inanış ve uygulamanın doğrudan alakalı olduğu tabiat kültlerine bu kısımda doğrudan değinilmiştir.

Su

İnsanoğlunu hayatı boyunca kendini kutsala yaklaştırmak amacıyla birçok ritüele başvurmuştur. İnsan tanrısal olma yolunu ancak tanrının yeryüzündeki tezahürleriyle temas halinde olarak gerçekleştirebileceğine inanmış ve tabiat kültlerine bu noktada önemli yer vermiştir. Özellikle Orta Asya halkları arasında mevsimsel kuraklığın önemli bir sorun olması yaşamın en önemli unsurlarından biri olan su kutsal sayılmış ve kültleştirilmiştir. Su kültü Türk toplumlarının yaratılış metinlerinden, geçiş dönemlerindeki uygulamalarına kadar pek çok inanış ve uygulama barındırmaktadır.

Türk mitolojisinde suyun çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Her şeyden önce su doğurganlığın, saflık ve temizliğin bir simgesi haline gelmiştir. Yaratılış Destanı'nda uçsuz, bucaksız su üzerinde uçarken Tanrı yaratma eylemini gerçekleştirmiştir (Bali, 2015, s.144; Baysal, 2020, s. 141-142). Altay yaratılış mitleri, her şeyden önce suyun varlığından bahsetmekte ve Tanrı Kayra Han'ın kendisine benzer bir varlık yarattığını anlatmaktadır. Kayra Han yarattığı bu varlığa "Kişi" adını vermektedir. Kayra Han ve kişi suyun üzerinde uçarlarken kişi kendini Tanrı'dan üstün görmüş ve ondan daha yukarıya uçmak istemiştir. Bu eyleminden dolayı da Kayra Han cezalandırılmış ve suyun dibine gömülmüş. Kayra Han emir vererek kişi sudan kurtulur, sonrasında da Kayra Han yeryüzünü yaratmak ister. Bu nedenle ondan

suya dalıp toprak çıkarmasını ister. Kişinin getirdiği toprağı suyun üstüne serpen Kayra Han, bu sayede yeri yaratmıştır. Kişi, Kayra Han'a toprak getirirken ağzında toprak saklar, fakat suyun yüzüne çıkınca ağzındaki toprak büyümeye başlar, toprak büyümeye başlayınca kişi ağzındaki toprağı tükürür, bunun sonucunda da Kayra Han'ın yarattığı düz yeryüzünde dağlar ve tepeler oluşur (Sakaoğlu ve Duymaz., 2016, s.173). Bu yaratılış destanında görüldüğü gibi dünya yaratılmadan önce su tanrıyla olan tek unsurdur. Bu nedenle Türk kültüründe yaşamın, yaratımın, var oluşun ve tanrının bir sembolü haline gelmiştir.

Türk dünyasında suyu “su iyesi” adı verilen ruhlar korumaktadır. Suyun temiz tutulmasına büyük önem verilmektedir (Eroğlu, 2020, s.188). Türk halk inanışlarında su iyesi sadece suyu değil aynı zamanda suyun etrafında bulunan canlıları da korumaktadır.

Su, Türk inanç sisteminin genelinde bir geçit olarak kabul edilmekte ve suya temas eden kişinin önceki halinden arınarak yeni bir hale büründüğüne inanılmaktadır. Suyu temas etmeden önceki hal kaosu, karmaşayı ve kirliliği temsil ederken, suya temas halinden sonraki hal kozmosu, düzeni ve temizliği temsil etmektedir. Türklerin mitolojik düşüncesinde nehir kaos ile kozmos arasında bir geçiş kapısıdır ve nehrin diğer tarafı ruhlar için yapılmıştır. Bu sebeple bir insan nehri geçince ruhlar arasına karışır ve bir daha insanlar arasında görülmez (Burnakov, 2013, s.15; akt. Baysal, 2020, s.142). Suyu dalmak veya sudan geçmek insana yeni bir şekil ve kimlik kazandırdığından dolayı, diğer insanlar tarafından bir daha görülmemesi olağan bir durumdur. Bunun bir diğer biçimi ise insanın nehri geçerek bir üstünlük elde etmesidir (Baysal, 2020, s.142). Yeni bir duruma geçişi sağlayan suya, insan yaşamındaki önemli yere sahip olan geçiş dönemlerinde de rastlanmaktadır. Geçiş dönemlerinden birini yaşayan insanın hassas ve gelebilecek kötülöklere karşı savunmasız olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple geçiş dönemlerini kolaylaştırmak için su ile çeşitli pratikler yapılmaktadır. Geçiş dönemlerinin her biri kutsal kabul edilen suya geçiş dönemlerinin çeşitli ritüelleri de içinde barındırmaktadır.

Su kültü, sadece geçiş dönemlerinde değil birçok ritüelde kendine yer bulmaktadır. Ritüellerde su yenilenmeye temsil etmekte olup, suya temas eden kişinin eriyip, gideceğine ve yeniden canlanacağına inanılmaktadır (Eliade, 2003, s. 196). Türklerin mevsimsel törenlerde suya ve su iyelerine çeşitli kurbanlar sundukları bilinmektedir. Türklerde ayrıca Ab-ı Hayat adı verilen ölümsüzlük suyu varlığından

söz edilmektedir. Söz konusu bu inanışlara halk hekimliği uygulamalarında da rastlanmaktadır.

Türklerde su kültü yaşamın her alanında yer almakta, yaratılış mitlerinde yaratımdan önce suyun tanrıyla birlikte olduğuna dair inanış ritüellerin temelini oluşturmaktadır. Tanrının dünyadaki yansıması olarak algılanan su ve ona bağlı su iyelerine özel günler ve törenlerde rastlanmakta olup, yeni bir duruma geçişte suyun yaratım, akış ve yok ediş özelliklerinden yararlanılmaktadır.

Ateş ve Ocak

İnsanlık tarihinin en önemli keşiflerinden biri olan ateş, ilkel toplumların hayatında gerek beslenme ihtiyaçları giderme, yiyeceklerini pişirme, gerek ısınma ve zarar verici vahşi hayvanlardan ve kötü ruhlardan korunma, aynı zamanda arındırıcılığı ve yakıcılığı bakımından önemli bir yere sahiptir. İnsan hayatından bu denli önemli bir yere sahip olan ateş, halk inanışları ve mitolojisinde de kendine yer bulmuştur.

Türkçe “od/ot” olan “ateş” kelimesi Farsçadan dilimize geçmiştir (Gülensoy,2007, s. 87). Türkler ateşe saygı gösterip, onun ruh olduğuna inanmışlardır. Türklerde ateş bir tanrı değildir. Bir Göktürk efsanesine göre ateş, Türklerin bir atası tarafından keşfedilmiştir. Altay ve Yakut destanlarında bakıldığında ise ateşi ve ocağı Tanrı Ülgen insanlara göndermiştir (Ögel, 1995, s. 500-501). Su kültüründe olduğu gibi ateşinde tanrıyla ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeplerle de ateş kutsal sayılmış ve kült haline gelmiştir. Ateşin bir ruh olduğuna inanılmış ancak tanrı yerine konmamıştır.

Türk toplulukları kutsal olarak kabul ettikleri ateşe büyük bir saygı göstermişlerdir. Hatta ateşte bir ruh olduğunu düşünmüşlerdir. Altaylılar bu ruha “ot ezi” (ateş sahibi) demişlerdir. Yaygın bir inanışa göre ateş gökyüzünden gelmiştir. Türkler çok eski zamanlardan beri ateşte temizleyici bir güç olduğunu görmüşler ve ateşin; insanı kötü ruhlardan, yani hastalıklardan koruduğuna inanmışlardır. Yine ateşin gelecekte haber veren bir olgu olduğu yargısına ulaşmışlar ve ateşi bir insan olarak düşünmüşlerdir. Ateş canlı bir varlık olarak düşünüldüğü için ona saygı duyulmuştur. Yemek yerken, içki içerken ateşin ruhuna da bir pay ayırmak adet haline gelmiştir. Soyotlar ve Altay Türkleri ateşin ruhuna koyun kurban etmektedirler. Moğollar ve Altaylılar ateş ruhunu dişi olarak düşüncesi yaygındır. Yazıtlarında ateş

ruhu olarak Ateş Ana'dan bahsetmektedirler. Çuvaşlar ve Buryatların yazıtlarında ise "Ateş Ana" ve "Ateş Baba" birlikte geçmektedir (Şener, 1997, s. 43-44). Ateşin temizleyici ve hastalıklardan koruyuculuğu gibi önemli yeri olduğuna inanıldığı için insanlar tarafından ona çeşitli kurbanlar sunulmuştur. Yine ateşin evin bir bireyi gibi görüldüğünün kanıtı olmuş; ateş ana ve ateş baba adlandırmaları, insanları ateş ruhunun koruyucu olarak görmelerinden kaynaklanmıştır.

Ateşle ilgili olan "ocak" kavramı ise somut olarak her evin merkezinde yakılan ve evi ısınma ve pişirme ihtiyaçlarını karşılayan unsur olmakla birlikte soyut olarak her evin aile bireylerini bir arada toparlayan ve ailenin simgesi olan kült halini almıştır (Artun, 2019, s. 131). Ocak kelimesinin Türk kültüründe birden çok anlamı bulunmaktadır. Bu anlamları Boratav şu şekilde açıklamıştır:

"Ocak kelimesinin, bildiğimiz anlamından türeme üç anlamı daha var: Birincisi, 'ocağın batsın' deyiminde olduğu gibi, soy. İkincisi, 'Hasan Dede ocağı', 'Narlidere ocağı' deyimlerinde görüldüğü gibi, Anadolu'da Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge, bağlı bulundukları kutlu merkezler; ocak, bu deyimlerde, aynı zamanda, o yerlerde oturan tarikat ulularının soyu anlamına gelir; genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere 'ocakzade' derler. Kelime, üçüncü anlamı ile, belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: 'sarılık ocağı', 'fitik ocağı', vb. gibi. Bu son halde, 'ocak' ve 'ocaklı' deyimleri eş anlamda kullanılır" (Boratav 2016, s. 129).

Ateş iyesi olduğu gibi ocağın da bir iyesi bulunmaktadır. Türk kültüründe her evin bir ocağı ve iyesi olduğuna inanılmaktadır. Ocak iyesine evi, evin sakinlerini ve hayvanlarını koruduğuna inanıldığı için saygı duyulmaktadır. Ocak iyesi, iyiliksever ve koruyucu bir ruh olmasının yanı sıra eve bolluk ve bereket getirmektedir. Evin koruyucusu bu iyeyi memnun etmek ve gücendirip kızdırmak istemeyen topluluklar bu konuda birtakım kurallar ve tabular geliştirmişlerdir (Kumartaşlıoğlu, 2012, s.111-112).

Ağaç Kültü

Türk inanç algısında ağaç kültürünün temelinde, güçlü olduğu düşünülen ruh kavramı yatmaktadır. Ağacın kökleri yer altına, gövdesi ise yere bağlı biçimde olması ve dallarının göğe doğru uzanması nedeniyle mitik bir simge olarak, dünyanın eksenî şeklinde düşünülmektedir. Bunun yanı sıra ağacın dört mevsim boyunca yeşil kalabilmesi, insandan daha uzun süre yaşaması, mevsimden mevsime kendini

yenileyebilmesi nedeniyle, ilkel insan tarafından ağaç kutsanmış ve içinde yer alan ruhlarla tapınmıştır. Ağaç göğün direği mahiyetindedir. Ayrıca şaman merkez yolculuğu sırasında göğe çıkarken ağaçtan yararlanmıştır (Roux, 1994, s. 123). Türkler ise ağacı hayatın, sonsuzluğun, bilgeliğin ve gençliğin simgesi olarak görmüşlerdir. (Eilade, 2003, s. 336).

Genel olarak tüm kültürlerde kütleşmiş olan ağaç, eski Türk inanç ve düşünce sisteminde, üç alemini birbirine bağlayan, dünya düzenini sağlayan ve her birinin farklı bir anlama sahip olan ağaçlar bulunmaktadır. Dünya düzenini sağlayan ağacın sembolleri, tüm Türk dünyasında ortak sembollerdir. Kutsal olarak kabul edilen bu ağaçların başında ise kayın, çam, dağ servisi-sedir, ardıç ve çınar gibi kuru ve meyvesiz ağaçlar gelir (Ergun, 2004, s. 195). Bütün mitolojik sembolleri temsil eden hayat ağacının kökleri yer altı alemini, gövdesi yeryüzünde, dalları ve yaprakları ise göğün en üst tabakalarında olarak bir eksen düşünürdü. Genellikle dünyanın üzerindeki gök küreyi gelip geçen bu ağacın yukarısında, göğün en üst katında Tanrı Ülgen otururdu (Ögel, 2010, s. 90). Meyve vermeyen ve yaprak dökmeyen bu ağaçların hayat ağacı olma sebebi, tanrının doğmaz ve doğuramaz özelliğine sahip olması ve sonsuzluğu temsil etmeleri ile alakalıdır.

Türk mitolojisinde ağaçla ilgili bir diğer inanış da ağaçtan türeme motifidir. Bu motifler eski sözlü anlatılarımızda da görülmektedir. Maady Kara destanında Kögüdey Mergen doğduğunda onu Altay dağında bir kayın ağacının altına bırakmakta ve bırakırken “Bu kara dağ, baban olsun yavrum. Kayın, anan olsun yavrum, dört kayının öz duyu bahadır oğlunun ağzına her gün damla damla aksın diye bir oluk yerleştirdi” (Gürsoy, 1999, s.58; akt. Çoruhlu, 2017, s. 173). Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı’nda ise Oğuz Kağan’ın evleneceği kadının bir ağaç kavuğundan türediği anlatılmaktadır. Bu kadının cennetten tanrı tarafından gönderilmiş olduğu ve ağaçtan doğduğu söz konusudur (Ergun, 2004, s. 271). Türk mitik algısını ve halk inanışlarını içinde barındıran destanlara bakıldığında ağaçların doğurganlık ve annelikle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Üç alemini bir arada tutan, anneliği, doğurganlığın sembolü olan, şamanın yolculuğunda ona merdiven görevi yapan ağaç, bu sebeplerden dolayı kütleleşmiştir. Günümüzde ağaç kültü, atalar kültüyle özdeşleştirilerek türbelerde ve ziyaret yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Türbe başındaki meyvesiz ve tek ağaçların dallarına

çaput bağlanarak dilek dilenmekte ve bu şekilde kutsanan ağaçların dallarına bağlanan dileklerin tanrıya iletileceğine inanılmaktadır.

Demir

Tabiat unsurlarından biri olan ve Türk toplulukları tarafından madenlerin en önemlisi olarak kabul edilen demir ve onu işleyen demirciler, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Türk kültüründe demir eritmek ve dövmek üzerine birtakım inanış bulunmaktadır.

Türk mitolojisinde demirin kaynağıyla ilgili birçok efsane mevcuttur. İlk olarak demirin kaynağının bir meteor taşı olduğu kabul edilmiştir. Bir diğer anlatıya göre ise demirin güneş-yıldız sisteminin içinden kopup gelen bir yıldız parçası olduğu kabul edilmektedir. En son yerden çıkarılan maden olarak mitolojide kendine yer bulmuştur (Çerikan, 2014, s. 289). Bu nedenlerden dolayı ilk başta demir göksel bir varlık olarak kabul edilmiş daha sonraları ise yeryüzüne ait kutsallığı olduğuna inanılmış ve kültleşmiştir.

Türk mitik algısında Erlik, yeraltı dünyasının ilk demircisi olup, yeraltındaki ocağından demiri işleyerek alet ve edevat yaptığına inanılmıştır. Demir hem göksel olan hem de yeryüzü ve yer altında kendine yer bularak ideal düzeni sağlayan bir evren direği olarak düşünülmüştür. Bu direk Türk kültüründe adı “Demir Kazık” ya da “Demir Ağaç” olarak adlandırılmıştır (Çerikan, 2014, s.292). Düzeni sağlayan bu demir kazık Türk algısında üç katmanı birbirine bağlayan bir unsur olmuş ve kutsal kabul edilmiştir.

Orta Asya’da demir yataklarının bulunması ve bunların Altay Türklerinin demircileri tarafından işlenmesi Türklerin demiri yer unsuru olarak kutsal saymasına neden olmuştur. Demiri işleyen Türkler, demirin kötü ruhları kovduğuna inanmakta ve bu yüzden yeni ölümü gerçekleşen insanların bekletilen cesetleri üzerine demir yapılmış bir alet konulmaktadır. Diğer taraftan demiri işleyen demirciler de önem kazanmış ve birçok efsane ya da hikâyede yer almıştır. Hatta bazen Yakutlardaki Kıday Bahsı gibi koruyucu demir tanrısından geçen bilgiler arasındadır (Çoruhlu, 2017, s.40). Şamanın yeraltı yolculuğunda kendi köstüm ve davullarında demir bulundurmasının sebebi demirin kötü ruhlardan koruduğuna inanılmasıdır. Demir aynı

zamanda bu kötü ruhların insanlara bulaşmaması için de çeşitli ritüellerde kullanılmıştır.

Yine Türk algısında demir anaerkil yapıdan ataerkil yapıya geçişin adeta bir temsili olmuştur. Anaerkil yapıda birincil konumda yer alan Umay, Gök tanrıçılığına geçişten sonraki dönemlerde ikinci konuma düşerken, anaerkilliğin güç kaynağı olan ateş, demir ve benzeri maddelerinin işlenmesiyle demir ve demirci kültleri ataerkilliği öne çıkarmıştır. Demircilere atfedilen güç veya olağanüstülük, o güne kadar kadınların Kamlığındayken erkekler tarafından işlenmesiyle birlikte yapılmasını sağlamıştır (Şenesen, 2015, s. 48). Demirciliğin gelişmesi ile birlikte güç kaynağının önem kazanması sonucunda ataerkil toplum düzeninin oluşmasını etkileyen faktörlerden biri olmuştur.

Gerek demir gerekse de demircilik ve demirin işleniş biçimi Türk mitolojisinin konusu haline gelmiştir. Eski Türk inanç sisteminde çeşitli ritüellerde hem taklit büyüyle demirin gücünden yararlanılmış, hem de kötü ruhlardan koruyucu olarak demir eşyalar kullanılmış, bu inançlar ve ritüeller günümüzde yaşayan hurafeler arasında da mevcuttur.

Dağ Kültü

Türkler dağ, tepe gibi yüksek bölgeler büyüklükleri ve göğe yakın olmaları sebebiyle bazen tanrı olarak kabul edilmiş, bazen de göğe ve yere ibadet edilen alanlar olarak görülmüştür (Çoruhlu, 2017, s. 39).

Altaylılar dağ ruhlarını müstakil bir zümre, grup olarak görmüşlerdir. Dağ ruhlarının Ülgen ve Erlik ile ilişkisi yoktur. İnsana iyilik yapan dağ ruhları, onlara saygısızlık yapılması halinde ceza verip, hastalıkta gönderebilir (İnan, 1987, s. 416). Türkler bu iyelerin gönüllerini hoş tutabilmek için belirli dönemlerde dağa çıkarak bu ruhlara kanlı-kansız kurban sunmuşlardır. Dua, şükür ve ibadetler dağda yapılmıştır. Cengiz Han da Tanrıya dua etmek için Burkan Kaldun dağına çıkmış ve güneşe yönelerek üç kez dizine vurup, selam vermiştir (Ögel, 1995, s. 463).

Orta Asya ve Sibiry'a'da Türklerin yaşadığı coğrafyalardaki dağlara verdikleri adlar dağlara duyulan saygıyı göstermektedir. Bu adlar ata, büyük ata, büyük kağan, kutsal, mübarek gibi anlamlara gelmektedir (Kalafat, 2010a, s. 143).

Taş ve Kaya

Doğadaki hemen hemen her nesneyi canlı ve ruh sahibi olarak algılayan dünya görüşüne sahip insanlar, dayanıklı bir nesne olarak varlığını sürdüren taşlar ve kayalara da ruh izafe etmişlerdir. İnsanın tam tersine sağlam ve neredeyse mutlak bir varlık gibi görünen kayaların içinde ona bu gücü veren bir ruh olduğuna inanmışlardır (Artun, 2019, s. 129).

Taşın, Türkler arasında da büyü, dilek, adak, yemin, ilaç, şifa, uğur, çocuk doğurmak, yağmur ve kar yağdırmak amacıyla kutsanıp kullanıldığı tespit edilmiştir. Türklerin kutsal veya içinde olağanüstü güç bulunduğu inandıkları taşlar şöyle örneklenebilir: Yada taşı, Kutlu Kaya, yürüyen taşlar, üzerinde ki iz dolayısıyla kutsallaşan taşlar, fal taşları, balballar, boşlukta durduğuna inanılan taş, dilek taşları, kara taşlar, sarı taşlar, yılan taşı, diş taşı, korku taşı, taşa veya kayaya dönüşmüş insanlarla ilgili taşlar (Çobanoğlu, 2019, s. 69).

1.4.2.3. Atalar kültü

Atalar kültü ataerkil bir hayatın sonucunda canlanmıştır. Ataya duyulan sonsuz saygının gösterilmesi sonucu meydana gelmiş bir inanç şeklidir. Eski Türk inanç kültürlerinden olan "atalar kültü" en köklü ve en eski inançlardandır. Neredeyse tüm Orta Asya kavimlerinde yaşamış olan bu anlayış Hunlar döneminde tespit edilmiştir. Yılda bir kez ataların ruhuna kurban kesilmesi, Bilge Kağan Kitabesinde atalar kültüründen bahsedilmesi bu inancın Göktürklerde de olduğunu göstermektedir (Ocak, 2002, s. 62). Günümüzde halkın ziyaret yerlerine giderek orada yatan şahıslardan yardım istemesi atalar kültürünün Anadolu'da hala yaşadığını düşündürülebilir (Artun, 2019, s. 134).

Atalar kültürüne göre insanların ölümünden sonra ruhların yaşamaya devam ettiğine ve toplumla münasebetlerinin sürdüğüne inanılır. Toplumda olağanüstü özellikleri, kabiliyetleriyle ön plana çıkan kişilerin ölümünden sonra da bu özellikleri artarak devam etmektedir. Bu kişilerin ruhlarının yaşadığına inanılması sonucunda onların gönlünü hoş tutarak onlardan fayda sağlanabileceğine inanılmıştır. Bunun için bu ruhların hatıralarını diri tutmak, kurban ve adakta bulunmak gibi uygulamalar yapılır. Bu özel kişilerin gelenek görenekleri, dini ve sosyal buyrukları koruyacağına inanılır (Örnek, 1995, s. 94-95).

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. Halep Türkmenlerinin Geçiş Dönemleri İle İlgili Halk İnanışları

İnsanlık tarihi boyunca kişinin bulunduğu konumdan başka bir konuma geçtiği belli başlı dönemler bulunmaktadır. Halk bilimi araştırmaları içerisinde kendisine yer bulan bu dönemlere geçiş dönemleri adı verilmektedir. İnsan geçiş dönemlerinden doğum, evlenme ve ölüm başta olmak üzere üç temel evreden geçerek yeni bir statü kazanmaktadır. Bu üç dönemin her biri kendi bünyesinde birtakım inanış ve pratikler barındırmaktadır. Sedat Veyis Örnek geçiş dönemlerinin önemini şu şekilde belirtmektedir:

“İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır.” (Örnek, 2016, s. 183).

Kültür, insanın birlikte yaşadığı toplumun dinamiklerini oluşturmaktadır. Toplumun bir bireyi olan insandan bu dinamiklere uygun bir şekilde hareket etmesi beklenir. Bu beklentiler ise toplum hafızasında yer edinmiş olan belli ritüel ve pratikler ile geçiş dönemlerine yansıdığı görülmektedir (Erol, 2012a, s. 47). Sedat Veyis Örnek’e göre: “geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenler içerisinde yer alan uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürün ana bölümlerinden birini oluşturur” (Örnek, 2016, s. 183).

Halk kültüründe geçiş dönemleriyle ilgili inanç, âdet ve uygulamaların İslam dininin yanı sıra eski Türk inanç sistemleriyle bağları olduğu görölmektedir. Çalışmanın bu bölümünde yer alan geçiş dönemleri kültür içerisindeki bütünlüğü bozulmaması adına inanış barındırmayan uygulamalar da işlenmiştir. Bu bağlamda geçiş dönemlerinde yer alan uygulama ve pratikler Halep Türkmen kültüründeki yeri ve önemi irdelenmiştir.

2.1.1. Doğum ile İlgili Halk İnanışları

Doğum insanların olduğu kadar dünya üzerinde yaşayan her canlının varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan bir olaydır. Doğum, her zaman iyiliklerin habercisi ve güzelliklerin habercisi olmuştur. İnsanoğlu yaşamının başlangıcı olan doğum mutluluğun, bereketin, soyun devamının, işaretidir. Çocuk sahibi olan bireyler toplumun gözünde aile olarak değerlendirilmekle birlikte anne ve baba da değer kazanmaktadır (Kayabaşı, 2013, s. 27).

Türkçe sözlükte tevellüt, velâdet kelimeleriyle de karşılanabilen doğum; bir canlının hayata başladığı ilk evreyi oluşturur. Bunun yanında doğum bir statüden başka bir statüye geçiş olarak da sözlüklerde yer alır (Akalin, 2011, s. 692). İnsan hayatının başlangıcı olan doğum, insanlar için büyük önem taşıyan bir olaydır. Doğum dünyanın her yerinde mutluluk veren bir olay olarak görölmüştür. Doğum sayesinde ailen ve akrabaların, soyun ve sopun sayısını arttırmaktadır. Sayının artması ise gücün ve dayanışmanın güçlenmesi anlamına gelmektedir. “Çocuk Ocağı tütürür” sözü de toplumun içinde bulunduğu değer yargısını öne çıkarmaktadır. Öte yandan doğum anneye çevresi tarafından duyulan saygınlığını arttırdığı gibi, onun aile, akraba ve grup içindeki yerini sağlamıştır. Baba ise “evlat sahibi” olmakla hem geleceğe güvenle bakar hem de dostları ve yakınları arasında saygınlığı kazanmış olur (Örnek, 2016, s. 184, Santur, 2000, s. 1; akt. Artun, 2019, s. 153).

Bir geçiş dönemi olan doğum, birçok inanış ve gelenekleri gebe kadını daha doğum öncesinden hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım âdetlere ve bu âdetler etrafında gelişen işlemleri uygulamaya zorlamaktadır. Böylece kadının gebe kalma isteğiyle birlikte yüzlerce geleneği, göreneği, inanışı, dinsel ve büyüsel işlemleri özümsemiş olur (Örnek, 2016, s. 184). Doğum ile ilgili bu tür geleneksel işlemlerin varlığı günümüzde gelişen modern tıbbın içinde yoğrularak işlevini sürdürmektedir.

Doğum çevresinde gelişen geleneksel uygulamalar üç evreden oluşmaktadır. Bu evreler doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak kümelenebilir (Artun, 2019, s. 154).

Soyun devamlılığı, anne ve babanın toplum içerisindeki saygınlığını arttırması bakımından doğum olayı, Türk kültüründe olduğu gibi Halep Türkmenleri için de büyük önem arz etmektedir. Ataerkil bir yapıya sahip olan Türklerde çocuksuzluk her zaman bahtsız olarak görülmektedir. Çiftlerin çocuk sahibi olma isteği, ile başlayan süreçte çocuğun olmama durumu genellikle kadının kusuru olarak bilinmektedir. Çocuğun olmaması ile başlayan, hamilelik süresi, doğum sırası ve sonrası dönemlerde uygulanan ritüeller, Halep Türkmenleri özelinde sözlü olarak kaynak kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda derlenmiştir. Genellikle anne etrafında gelişen bu uygulamalarda, Eski Türk inanışlarının ve İslam inancının etkisi görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Halep Türkmenlerinin halk kültüründe uygulamalar ve günümüzdeki devamlılığı değerlendirilmiştir.

2.1.1.1. Doğum öncesi

Toplum içerisinde saygınlığının artacağına inanan kadın, çocuk sahibi olmak ister. Çocuk sahibi olma kaygısı evlilik öncesinde bile görülmektedir. Kadın, çocuk sahibi olup olamayacağının sabırsızlığı ve merakı içerisinde fal ve büyü gibi büyüsel ve dinsel bazı uygulamalara başvurmaktadır (Boratav, 2016, s. 165). Bütün bu olayların başladığı döneme doğum öncesi denmektedir.

Çiftlerin çocuk sahibi olma isteğiyle birlikte kadından dünyaya çocuk getirmesi beklenir. Bu çocuk ile beraber, kadının toplum içerisindeki saygınlığı artar, soyu soku genişleyerek, annelik zevkini tatmış olur ve birlikte yaşadığı aileyi mutlu eder. Bu nedenle kadın gebe kalmak için birtakım yollar ve çarelere başvurmaya başlar (Örnek, 2016, s. 185). Toplumun gelenek, görenek ve inanışı etrafında kabul edilen inanış ve uygulamalar Halep Türkmenleri içerisinde de varlığını sürdürmektedir.

Kısırlığı Giderme

Türk töresinde eskiden beri çocuk sahibi olmak soyun devamı, ailenin genişlemesi, erkek ve kadının toplum içindeki değerini arttırmak için önemli bir olay olarak görülmüştür. Evlilikten belli bir süre geçmesine rağmen çiftlerin çocuğu olmuyorsa, çocuğun olması ve kadının hamile kalması için birtakım çarelere

başvurulur. Çocuğun olmamasındaki kusur öncelikle kadında aranmaktadır. Bundan dolayı tedaviye önce kadından başlanır (Artun, 2019, s. 155). Özellikle kırsal kesimde kadının toplum tarafından değer görmesi için mutlaka çocuk sahibi olması gerekir. Çocuğu olmayan kadın toplum tarafından hor görülür ve kınanır. Çocuğa olmayan kadınlara kısır kadın, tutuk, faydasız denilir ve çocuk doğuramadıkları için birçok haktan mahrum bırakılırlar (Acıpayamlı, 1974, s. 13).

Soyun devamı, ocağın tütmesi için çocuk sahibi olmanın önemi eski Türk eserlerinde de görülmektedir. Türk dilinin, tarihinin, edebiyatının ve sosyal hayatının aktarıldığı Dede Korkut'ta da bu durum ele alınmıştır. Bayındır Han'ın düzenlediği bir şölen misafirleri için üç ayrı çadır hazırlatmış. Oğlu olanları ak çadırda, kızı olanlar kızıl çadırda, evladı olmayanlar ise kara çadırda ağırılarak bireylerin sahip oldukları çocuklar üzerinden itibar gösterilir. Dede Korkut kitabında da görüldüğü gibi çocuk sahibi olamayan ya da erkek çocuğu olamayan çiftler toplum tarafından dışlanarak hor görülmüştür. Bu duruma maruz kalan birey mutsuz olur ve çocuk sahip olmak için çarelere başvurur. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde çocuksuzluğundan dolayı horlanan ziyafet veren Dirse Han da bir ziyafet verir ve ziyafete katılan misafirlerin dualarıyla çocuk sahibi olur (Ergin, 2003, s. 11).

Çocuksuzluk ve buna çare arama Dede Korkut hikâyelerinin yanı sıra diğer halk hikâyelerinde ve destanlarında da rastlanmaktadır. Bu motiflerin yer aldığı halk hikâyelerinde başkahraman uzun bir süre çocuğu olmayışından şikâyet ederek buna çare aramaya koyulur ve bu çareler yoluyla çocuk sahibi olacağına inanır. Halk hikâyelerinde çocuksuzluğun problemi genellikle Tanrı'ya dua ederek, elma yiyerek, pınar başlarında ve ata mezarlarında yatarak çözülmektedir (Kalafat, 2010a, s. 243). Eski Türklerde yer alan bu inanışları İslamiyet sonrasında çocuksuz kimselerin Allah'a dua ederek ve sosyal hayırlar yaparak çocuk sahibi oldukları ile devam ettiği görülür.

Yeni evli olan çiftleri arasındaki huzursuzluk çocuk sahibi olduktan sonra da devam eder. Aslında ailenin özellikle de babanın beklentisi, erkek çocuk olma üzerinedir. Ortalama on çocuğa sahip olan çiftlerin en azından altı-yedisinin erkek olması beklenir. Bu beklenti ilk evlilikte gerçekleşmezse yapılan evlilik sayısı dörde kadar çıkabilmektedir. Bir anlamda da Türkmenler arasında erkek çocuğa sahip olamama durumu çocuksuzluk olarak algılanır. Hatta Türkmenlere “Kaç çocuğunuz var?” diye sorulduğunda çoğunlukla verilen cevap erkek çocuklarının sayısıdır. Çok sayıda erkek çocuk istemenin temelinde neslin devam etmesini sağlamaktır (Erol,

2012a, 49-50; Arslan Erol, 2020, s. 1074). Hülya Arslan Erol'un yaptığı "Suriye Türkmen Türkçesi Ağızlarının Tespiti" projede çocuk sayısının aileler arasında değişiklik gösterdiğini ve dört çocuk sahibi olan ailelerin de olduğundan söz etmiştir (Arslan Erol, 2020, s. 1057). Günümüzde de hem ekonomik sebeplerden hem de mekân değişiminin etkisiyle Halep Türkmen ailelerin çok sayıda çocuk yapma eğiliminin olmadığı tespit edilmiştir. Çocuk sahibi olmak özellikle de erkek çocuğuna sahip olma isteği ise halen devam eden bir arzudur. Ancak günümüzde kız çocuğuna sahip olma isteği eskisine göre yüksek değer arz etmektedir.

Türk toplumunda olduğu gibi Halep Türkmenlerinde de çocuksuzluk her zaman büyük bir bahtsızlık olarak görülmüştür. Çiftlerin çocuk sahibi olma isteği ile başlayan bu süreçte çocuksuzluğun kusur genellikle kadında aranmaktadır. Çocuk sahibi olamayan kadına da Halep Türkmenlerinde "Gısır" adı verilmektedir (KK2, KK9, KK18, KK30). Bu sıfatla anılan kadın mutsuz olur ve çocuk sahibi olmak için çeşitli çarelere başvurur. Günümüz toplumunda ve yaptığımız saha araştırmaları sonucunda çiftlerin kısırlık sorununu gidermek için ilk başta tıbbî yöntemlere başvurduğu gözlemlenmiştir. Bu yöntemlerden sonuç alamayınca ise çiftler geleneksel yöntemlere yönelmektedirler.

Halep Türkmenlerinde kısırlığı gidermek ve çocuk sahibi olabilmek için türbe, yata ziyaretleri çok yaygın görülen bir uygulamadır. Çocuk sahibi olmak isteyen çiftler Bozgeyikli Dede, Yel Baba ve Abu Derde türbelerine giderek burada çocuklarının olması için kurban adak ederler. Kadın Yel Baba türbesinin ziyaretine gitmeden önce kendisiyle küçük bir taş parçası götürür. Çiftler ziyaret yerinde kurban kesip yemek yaparak mevlit okuturlar. Yemekten sonra çocuklarının olması için dua ederler. Kadınlar daha sonra ziyaret yerindeki suda yıkanır ve ziyaret yapısının duvarına taş yapıştırmaya çalışırlar. Eğer taş duvara yapışır ise duanın kabul olacağı; yapışmaz ise duanın gerçekleşmeyeceğine inanılır. En sonunda türbeden bir parça yeşil bez şerit alınarak ya bileğe veya elbisenin kuşağına iliştirilir ya da türbe kenarında bulunan bir ağaca bağlanarak dilek dilenir (KK1, KK2, KK9, KK10, KK12, KK13, KK15, KK28, KK32, KK41, KK49, KK53). Kaynak kişilerimizden Murtaza Karaali çocuk sahibi olmak isteyen kadının bir derviş türbesine gitmesini ve oradan yeşil çaput alıp, bileğine ya da kuşağına bağlamasını alevi inanç siteminden kaynaklandığını düşünmektedir (KK38).

Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler, “erkek çocuğum olursa yedi yaşına kadar saçını kesmeyeceğim, kulağını ısıracacağım, yolu yalınayak yürüyeceğim, filanca gün oruç tutacağım, filanca zatın türbesine iki kilo şeker/para bırakacağım” gibi çeşitli adaklarda bulunur. Bu adakların duasını kabul edilmesini kolaylaştıracağına inanılır (Erol, 2012a, s. 50).

Halep Türkmenlerinde kısır kadın çocuk sahibi olması için ocaklı kişiye gidip muska yazdırır. Yazılan muskanın üstüne üçgen bir mendil sarılır. Kadın muskayı sağ omuzunun üst kısmına çengelli iğne yardımıyla giydiği elbisenin içine takar ve kadın bunu doğum yapana kadar takmaya devam edip, üzerinden çıkarmaz (KK10, KK13, KK18, KK21, KK30, KK32, KK47, KK52, KK53). Bu uygulama büyüsel bir uygulamadır ve büyüsel işlemlerden pasif büyü türüne girmektedir. Kısır kadın kısırlığını gidermek için başvurduğu yöntemlerden bir diğeri temas büyüüne dayanmaktadır. Kısır kadın gebe kadına sürtünmesi sonucunda çocuk sahibi olacağına inanmaktadır (KK30).

Halep Türkmenlerinde kısır kadın ocaklı kişiye gider ve ocaklı kişi ona Kuran okur. Kuran okuduktan sonra hurma tuzuna okur ve kişiye verir. Eğer kişinin büyük bir sağlık sorunu yoksa, bir ile altı arasında kısırlığının giderileceğine ve çocuk sahibi olacağına inanılır (Arslan Erol, 2020, s. 1232).

Evlilikten sonra belli bir süre geçmesine rağmen çocuk sahibi olamayan kadınların başvurduğu bir diğer tedavi yöntemi ise halk hekimliğidir. Halk hekimliğine yönelik uygulamalar günümüzde hâlâ önemli bir yere sahiptir. Halk, modern tıbbın tedavi edemediği durumlarda ilk olarak halk modern tıbbın tedavi edemediği durumların olması halinde öncelikle halk hekimliğine başvurmaktadır. Sahada yapılan araştırmalar sonucunda Halep Türkmenlerinde geleneksel yöntemlerin genellikle kadınlara yönelik uygulandığı tespit edilmiştir.

Yörede halk hekimliği kapsamına giren uygulamalardan biri çocuğu olmayan kadınların “ebe” adı verilen yaşlı bilge bir kadından çeşitli bitkilerle yapılmış ilaç almasıdır. Yapılan bu karışım yenildikten sonra çocuğun olacağına inanılır. Yapılan bu karışımına ise “em” adı verilir (KK12, KK13, KK18, KK47, KK52).

Yine çocuğu olmayan ya da çok düşük yapan kadınlar yabani bitkisi kullanır. Bu bitkinin kadın hastalıklarına iyi geldiğine inanılır. Ayrıca çocuklarının ismi Muhammed olan yedi ayrı evden para dilenilirdi ve hamile kadın düşük yapmaması

için altın parçası haline getirilir (KK30, KK32, KK47). Yörede karşılaşılan bir diğer yöntem ise buğu yardımıyla uygulanan tedavidir. Kadının çocuğu olmaması durumunda büyük bir kazanın içine nane, keklik vb. otlar koyulur. Üzeri su ile doldurulup kaynatılır. Su ılık hale gelince kadın kazanın üzerine oturur. Bu uygulamayla birlikte kadın rahminin yumuşayacağına ve çocuğun olacağına inanılır (KK2).

Halep Türkmenlerinde kısırlığı gidermeye yönelik olarak bitkisel yiyeceklerle tedavi yöntemi uygulandığı da görülmektedir. Çocuğu olmayan kadınlara bal, pekmez, ceviz, fıstık, badem, tere yağı ve yumurta gibi kadın yumurtalıklarını güçlendireceğine ve çocuk sahibi olacağına inanılan yiyecekler yedirilir (KK2, KK18, KK42). Bunların yanı sıra bal, badem, ceviz ve tereyağı karıştırılarak kadının saçına kadınlara yedirilir (Arslan Erol, 2023, s. 77).

Yörede yapılan araştırmalarda bu uygulamaların yanında kısırlığı gidermek için denizden çıkarılan iğrenç görüntülü bir hayvanın kadının odasına konduğunu; kısır kadın çocuğunun olması için Allah'a yalvarıp ibadetlerini yerine getirdiğini; çocuk kadınlar fakir ve kimsesizlere yardım ettiğini tespit edilmiştir (Erol, 2012a, s. 51).

Günümüzde çocuğu olmayan çiftlerin kısırlığı gidermek için sık sık tıbbi yönetime başvurdukları görülür. Çocuğu olamayanlar çocuk sahibi olmak için doktora veya ebeye başvurup hastaneye giderler. Bunun yanı sıra tüp bebek yaptıran da vardır fakat günah sayılmaktadır. Ancak Gaziantep'te yaşayan Halep Türkmenleri arasında her ne kadar modern tıba başvurulduğu gözlemlense de Suriye'de yaşayan Halep Türkmenleri arasında "yatırlar, türbeler, ocaklar" işlevlerini sürdürmektedir (KK1, KK2, KK10, KK12, KK21, KK30, KK32, KK42, KK47, KK52).

Gebelikten Korunma

Eskiden Halep Türkmenleri arasında gebelikten korunmaya yönelik bir uygulamaya rastlanmamakla birlikte kadınlar evlenir evlenmez sırf toplum baskısından ve aile içerisindeki yerlerini sağlamlaştırmak için çocuk sahibi olmak istemektedir. Ancak günümüzde çocuk, özellikle de erkek çocuğun olmasına büyük önem verilmesine rağmen hem geçim sıkıntısı hem de sayıca fazla olan çocuğa bakmanın korkusu ve art arda olan kız çocuklarından sonra kız çocuğunun olacağı

inanişından dolayı çocuk doğurmak istenmemektedir. Bu sebepten dolayı kadınlar tıbbi yöntemlerin yanı sıra birtakım kontrol, sakınma yöntemlerine başvurumaktadırlar.

Ataerkil toplumunda çocuk sahibi olmak istemeyen kadının eylemi söyleme dökmediği bilinmektedir. Bununla birlikte Halep Türkmenlerinde gebeliği sonlandırmak veya gebe kalmamak için kendi içerisinde birtakım uygulamalara gidildiği görülmektedir. Halep Türkmenlerinde bir çare yöntemi olarak çocuğu düşürmek için rahme sabun konur. Gebeliği sonlandırmak içinde ağır kaldırıp, yüksek yerden atlanır. Aynı zamanda kadın değirmen taşını karnına koyup çektirir (KK18, KK30). Günümüzde ise gebeliği sonlandırmak için hamile kadın tıbbî yöntemlere başvurup, ilaç kullanmaktadır ya da kürtaja gitmektedir (KK10, KK13).

Aşerme

Aşerme gebeliğin belli bir dönemde kadının bazı yiyecekleri yemekten kaçınması ya da tam tersine bazı yiyecekleri canının istemesi durumudur. Halk dilinde aşerme sözcüğünün aslı “aş yeme” şeklinde olup, kadının vakitli-vakitsiz canı istediği şeyleri yemesi için kullanılmaktadır. Gebe kadının aşermesi durumunda aşerdiği yiyeceğin hemen temin edilmesi gerektiği; temin edilemediği vakit ise çocuğun vücudunda leke olacağı ya da kusurluğu doğacağına inanılır (Örnek, 2016, s. 187; Boratav, 2016, s. 168).

Anadolu’nun her yöresinde aşerme durumunu niteleyen farklı adlandırmalar bulunmaktadır. Bunlar arasında “Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, yerikli, yergin, yerikleme, başı döngün, başı bulanık, göğnü kötü” gibi ifadeler yer almaktadır (Örnek, 2016, s. 187). Halep Türkmenleri arasında ise “aşerme” olarak bilinir ve bu dönem genellikle hamileliğin ilk üç ayında yaşanmaktadır. Gebe kadın bu aşamaya gelince canı vakitli, vakitsiz bir şeyler ister ve mutlaka temin edilir. Çünkü gebe kadının canı bir şey isteyip, onu yiyemez ise çocuğun yüzünde ya da fiziğinde leke oluşacağına veya izi kalacağına inanılır. Ancak bazı kadınların utanç sebebiyle yahut eşlerinin istedikleri şeyi alamayacağı düşüncesiyle aşerme isteğini bastırdıkları dile getirilmiştir. Aşeren kadının elma yemesi halinde bebeğin yanaklarının al yanak, nar yemesi halinde dişlerinin inci gibi, ayva yemesi halinde çocuk beyaz tenli, dil yemesi halinde konuşkan, patlıcan yemesi halinde esmer olacağına inanılır (KK1, KK2, KK9, KK13, KK15, KK18, KK21, KK30, KK32, KK42, KK47, KK52, KK53).

Görüşülen kişilerden bazı kadınların canı bir şey istese bile utandığından ya da ekonomik durumdan dolayı o şeyi söyleyemediği ifade edilmiştir ve bunun neticesinde çocuğun fiziğinde ya da yüzünde leke oluştuğu dile getirilmiştir. Özellikle ciğer, tatlı yiyecekler (bal, halka tatlısı), erik ve ayva bu aşamadaki önemli yiyeceklerdendir. Ayrıca aşerilen ekşi yiyeceklerin kız çocuğuna, tatlı yiyeceklerin ise erkek çocuğuna işaret ettiğine inanılır. Bundan dolayı “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı” sözü yaygın bir şekilde söylenmektedir (KK10, KK12, KK18, KK30, KK47, KK52).

Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Türk toplumunda kısırlığı giderip, çok sahibi olmak kadar, doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemekte çok önemli bir husustur. Geleneksel kültürde, erkeğin soyu devam ettirme niteliği, ailede de hâkim olup, özellikle ilk doğan çocuğun erkek olması istenmektedir (Örnek, 2016, s. 189; Başçetinçelik, 2009, s. 57).

Ataerkil bir yapıya sahip olan Müslüman Türkler için kadının erkek çocuk doğurması hem toplum içindeki saygınlığını arttırmak hem de soyun devamını sağlamak açısından önemlidir. Doğacak olan ilk çocuğun erkek olması istenir ve bu istek düğün ile birlikte başlayıp doğum gerçekleşene kadar kendini hissettirir. Yörede düğün günü gelinin kucağına bebek oturtulur ve gerdek yatağına erkek çocuğu yatırılır (KK13, KK53).

Erkek çocuğun ocağı devam ettirdiği için çocuğu erkek olması istenmektedir. Kırsal bölgelerde yapılan işlerin hepsi insan gücüne dayalıdır. Halep Türkmenlerinde çocuğu olmayan ailelere “kör ocak” denmektedir. Erkek çocuk soyun, sopun devamı anlamına gelmektedir. Günümüzde kız çocuğu artık hor görülmemektedir. Bunların dışında Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma başlığı altında değinilen erkek çocuk isteğinin arzusuyla birlikte şekillenen uygulamalar arasında çiftlerin erkek çocukları erkek çocuk olması için türbeye gidip dua etmesi, dilek dilemesi ve adak adaması; hocalara gidip muska yazdırması söz konusudur (KK15, KK32, KK38, KK47, KK49).

M. Erol’un yaptığı derlemeler sonucunda ailelerin erkek çocuk istemeleri ile ilgili yapılan uygulamalar arasında eskiden olan fakat günümüzde görülmeyen düğünlerde ata bindirilen gelinin arkasına bir erkek çocuk oturtulduğunu da kaydetmiştir. Yörede kız çocuğu istemekle ilgili bir uygulamaya rastlanmasa da aileler

doğacak çocukları arasında bir ya da ikisinin kız çocuğu olmasını diledikleri görülür (Erol, 2012a, s. 56).

Halep Türkmenlerinde doğacak çocuğun erkek olması istenmekle ilgili rastlanan bu uygulamaların yanı sıra gebe kadının aşermesi ve fiziki değişiklikleri gözlemlenerek bebeğin cinsiyeti hakkında tahminlerde bulunur ve bazı pratikler uygulanır.

Halep Türkmenlerinde gebe kadının karnı sivri ve dışa doğru olursa doğacak çocuğun erkek; karnı yayvan, geniş ve yuvarlak olursa kız çocuğu olacağına inanılmaktadır. Bununla birlikte gebelik döneminde kadının yüzü çirkinleşip yüzünde lekeler oluşursa doğacak çocuğun kız, tam tersi güzelleşirse doğacak çocuğun erkek olacağı ifade edilmektedir (KK9, KK12, KK30, KK47).

Günümüzde ise toplum ve aile tarafından erkek çocuk isteği devam etmesine rağmen Türkiye kanunları gereği erkek çocuk isteği aile yapısını etkilememektedir ve erkek ikinci evliliğe yoluna başvurmaktan kaçınmaktadır. Çocuğun cinsiyetini öğrenmek için geleneksel uygulamaların azaldığı ve tıbbî yola başvurma'nın üstünlük kazandığı ifade edilmiştir (KK26, KK30, KK47).

Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Gebelik süresinde gebe kadının sağlık bir şekilde gebelik sürecini geçirmesi ve bebeğin korumasına yönelik gebe kadının bazı kaçınması gereken bazı durumlar vardır. Bu durumlara Anadolu'nun her köşesinde rastlamak mümkündür. Çocuk daha anne karnındayken dış etkilere karşı birtakım olumlu veya olumsuz yönden etkileneceğine inanılan “analojik” özlü işlemler söz konusudur. Gebe kadın doğacak çocuğun olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınırken, tam tersi çocuğu olumlu yönde etkileyecek bazı eylemleri de yerine getirir (Örnek, 2016, s. 192; Artun, 2019, s. 169).

Gebelik süresinde gebe kadının yediği şeyler, baktığı insanların ve hatta hayvanların bile doğacak çocuğun huyunu, beden yapısını, yüz özelliklerini etkileyeceğine inanılmaktadır. Doğacak çocukta kusur niteliğinde bir iz olmaması için gebe kadın bazı şeyleri yemekten, bazı kişilere ya da hayvanlarla karşılaşmaktan çekinir. Hatta gebe kadının bu süreç zarfında kusurlu yahut fiziksel engeli olan kimselerle alay etmesi hoş karşılanmaz. Çünkü gebe kadının bu kişilerle alay etmesi sonucunda çocukta aynı kusurun, sakatlığın olacağına dair bir inanış vardır. Yine

gebelik sürecinde aşırma dönemi olsun ya da olmasın, çalınan eşyalar gizlice yenilen yiyecekler doğacak çocukta bir iz bırakacağı inanılır (Boratav, 2016, s. 168-169). Sedat Veyis Örnek kaçınmaların temelinde “anaolik” düşünce olduğu belirterek konuyu şu şekilde açıklamıştır;

“Bu kaçınmaların temelinde, anne ile karnındaki çocuğunun arasında, sıkı bir yazgı birliği, bir özdeşlik olduğu tasarımı yatmaktadır. Fikir çağrışımları ve “analojik” düşünceyle beslenen bu tür kaçınmalar sadece geleceğin annesinin davranışlarını değil aynı zamanda onun yakınlarını da ilgilendirmekte, giderek grubun benimsediği ve uyguladığı birer kaçınma kalıbı durumuna gelmektedir” (Örnek, 2016, s. 192).

Halep Türkmenlerinde, çocuk daha anne karnındayken gebe kadın kime bakarsa doğacak çocuğun ona benzeyeceğine inanılır ve bu nedenle gebe kadın kişilere veya güzel şeylere bakmaya çalışır. Gebe kadın kara kediye, tavşana bakmaz, hatta belgesellerde maymun görülünce televizyon kapatılır. Gebe kadın çirkin insanlara bakmaz, güzel insanlara bakar. Yine çocuğun güzel olması için gebe kadın aya bakar. Gebelik sürecinde kadının gördüğü güzel veya çirkin şeylerin çocuğunu etkileyeceğine inanılır. Gebe kadın güzele bakmışsa çocuğun güzel olacağına, çirkinine bakmışsa çocuğun çirkin olacağına inanılır (KK2, KK13, KK15, KK18, KK30, KK32, KK42, KK47). Bu inanışların temelinde temas büyüğü vardır. Hamile kadın tabu şeye bakarsa, tabu ile temas etmiş olur. Bu temas sonucunda tabu şey kadına, böylelikle de çocuğa geçmiş olur (Acıpayamlı, 1974, s. 23).

Halep Türkmenlerinde gebe kadın kötü huylu birini kınarsa çocuğun kınanan o kişiye benzeyeceğine inanılır. Bundan dolayı yörede “kınama komşunu gelir başına” sözü yaygın bir şekilde söylenmektedir (KK2). M. Erol yörede yaptığı araştırmada bu uygulamalar ve kaçınmalar dışında; hamile kadının doğumu zorlaşmaması için deve etini yememesini; çocuğun dudağının yirik olmaması için tavşan etini yememesini; çocuğun vücudunda lekelerin oluşmaması için ciğer, karadut gibi yiyeceklerle dokunmamasını; çocuğun çirkin olmaması için köpeğe bakmaması gerektiğini; çocuğun gözlerinin renkli olması için renkli gözlü çocuklara baktırılmasını da tespit etmiştir (Erol, 2012a, s. 58).

Gebe kadının korkuları ve endişesi onu diğer kadınlardan farklı bir ruh haline sokar ve gebe kadının yaşadığı çevre bağlı bulunduğu kültürel değerlerine göre bu evrede önemli bir geçiş dönemini yaşamaktadır. Toplum içerisinde gebe kadın ile

karnındaki çocuk arasındaki bir etkilenme mekanizması önemli bir yere sahip olup işlevini ve geçerliliğini sürdürmektedir (Örnek, 2016, s. 193).

2.1.1.2. Doğum sırası

Anne adayının hamileliğinin sonu olan doğumun kolay ve başarılı bir şekilde geçmesi için birçok uygulama yapılmaktadır. Doğum sırasında en dikkat çeken şey anne ve bebeğin sağlığını korumaya yönelik yerine getirilen uygulamalardır. Bu noktada göbek kesme, sonluk ve ad koyma işlemleri konu özelinde ön çıkan uygulamalardır.

Doğumun Kolay Geçmesi için Yapılan Uygulamalar ve İnanışlar

Gebe kadının sancısı ile başlayan ve çocuğun doğumuna kadar geçen bu süreye “doğum sırası ya da doğum olayı” denir. Doğum esnasındaki güçlükleri gidermeye yönelik birçok âdet ve inanış uygulanmaktadır. Bu uygulamalarda amaç, kadının kolay bir doğum geçirmesini sağlamakla birlikte doğacak çocuğu ve annesini tehlikelerden korumak ve kutsamaktır (Artun, 2019, s. 170; Başçetinçelik, 2009, s. 66).

Saha araştırmasında elde edilen verilerde Halep Türkmenlerinde doğumun rahat geçmesi için kadın doğuma bir hafta kala hurma yemeye özen gösterir. Çünkü hurma kadın rahmini yumuşatır ve doğumu kolaylaştırır. Yine kadının yürüyüş yapması doğumun kolay geçmesine yardımcı olur (KK13, KK18, KK52). Bu uygulamaların temeli büyüsel nitelikte olup hurmanın bitkisel ilaç olarak kullanılması ve sağladığı güçle kadının rahim kaslarını güçlendirmesini ön görülmektedir.

Doğum sırasında doğumun kolay geçmesi için evde düğümlü olan bezler açılır, evde kapalı olan tüm pencere ve kapılar açılmaktadır. Yine kadının saç örgüleri açılır (KK30). Bu uygulamanın temelinde taklit büyü yatmakta olup, bağlı olan düğümlerin açılıp, doğumun kolay geçmesiyle kadının üreme organının genişlemesi arasında benzerlik kurulmakta ve büyüsel olarak doğum yapan kadını rahatlatacağına inanılmaktadır.

Yörede doğumun kolay ve çabuk olması için doğum anında kullanılacak kaynamış su, temiz bez, makas-jilet, alkol gibi malzemeler hazır halde bulunmaktadır (Erol, 2012a, s. 59). Yine doğum yapmak üzere olan kadının doğuma kadar Meryem

suuresini okuması doğumun kolay ve sağlıklı geçmesi için yapılmaktadır (Arslan Erol, 2023, s. 67).

Eğer doğum güçleşirse doğumun rahat geçmesi için hamile kadının karnı ebe tarafından Fatma anamızın eli diyerek sıvazlanır. Bunun yanı sıra kadın sıcak suyun buğusuna oturtulur. Kadının karnı sıvazlanıp, suyun buğusuna oturunca; rahmin yumuşayacağına ve doğumun kolaylaşacağına inanılmaktadır (KK18, KK47).

Kökenleri eski Türk inanç sistemindeki kadın kamlara kadar uzanan ebeler bu geleneğin hâlen Halep Türkmenleri arasında canlı bir şekilde yaşatılarak doğumlara yardımcı olmaktadır. Halk bu ebeleri devletin ebelerinden daha başarılı bulmakta ve tercih etmektedir. Hz. Peygamber'in kızı olan Hz. Fatma Müslüman Türkleri arasında sağlatma gücüne sahip olup, kadınlar ve ebe analar tarafından pîr olarak kabul edilmiştir (Ersoy, 2007, s. 63-69). Aynı zamanda Fatma Ananın eli doğum ile ilişkilendirilerek Umay Ana'yı temsil etmektedir. Umay Ana, Eski Türk inanç sisteminde çocukları ve hayvan yavrularını koruyan dişi bir Tanrı olarak görülmektedir (İnan, 1986, s. 34). Görüldüğü üzere Umay Ana İslamiyet ile birlikte Hz. Fatma anaya dönüşmüştür. Doğumu yaptıran bu kadınlar, doğum sırasında Fatma anamızın eli diyerek Hz. Fatma'nın gücünü aldıkların ve bu güç sayesinde de temas ettikleri kadının doğumunu kolaylaştıracağına inanmaktadırlar.

Gebe kadının su buğusuna oturma uygulaması ise Eski Türk inanç sisteminde yer alan su kültüyle ilgili ki; su eski Türk inanç sisteminde doğurganlığın, saflık ve temizliğin bir simgesi olarak görülmüştür (Baysal, 2020, s. 141).

Yine Halep Türkmenlerinde doğum güçleşirse doğumun kolay geçmesi için kadınlar dualar okunur. Erkekler ise yan odada Kur'an okur. Böylelikle doğumun kolaylaşacağına inanılmaktadır. Doğum gerçekleştikten sonra kadınlardan birisi babaya müjdeli haberi verir. Baba ise bu kadına hediye olarak kumaş elbise, bir koli sabun, havlu ya da para hediye eder (KK52). Bu uygulamaların temelinde Allah'tan medet ummak ve ondan yardım istemek söz konusudur. Babaya müjde veren kadına hediye verilmesi ise eskiden beri yaşatılan bir gelenektir. Bu hediye babanın sevincini ve mutluluğunu simgelemektedir.

Tüm bu uygulamaların yanı sıra modern tıbbın ilerlemesiyle birlikte günümüzde doğumlar hastanede gerçekleştiği; normal doğumun güç olduğu zamanlarda sezaryen ile doğum yapıldığı için bu uygulamalar giderek azalmaktadır.

Sonluk ve Göbek Kordonu

Doğum gerçekleştikten sonra yapılan ilk işlem anne ile çocuk arasındaki bağ görevini gören göbeği kesmektir. Bu işlem yapıldıktan sonra anne ve çocuk arasında fizyolojik bağ ortadan kaldırmaktadır. (Başçetinçelik, 2009, s.75). Bölgeden bölgeye değişiklik gösteren göbek kesme biçimi çocuğun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Göbek kesildikten sonra temiz bir beze sarılarak gömülür (Boratav, 2016, s. 173; Örnek, 2016, s. 198).

Eşle/sonla ilgili inanış ve uygulamalar Umay kültüyle ilişkilidir. Umay anneyi ve çocukları koruyan bir dişi tanrıdır (İnan, 1986, s. 34). Umay maddesinde Kaşgarlı Mahmut ona son, eş anlamını verdikten sonra “Umayka tapınsa oğul bulur” şeklinde bilgiler verir. Bu sözleri ister “insan Umay’a tapınırsa, çocuk sahibi olur” diye algılansa isterse de Kaşgarlı Mahmut’un “İnsan, çocuğun sonunu kutlu sayıp, ona gerekli saygıyı gösterirse çocuk sahibi olur” şeklinde biçiminde algılansa, yine de Umay Tanrıçasının gücünü, yeteneğini eşte yer aldığı görülür (Boratav, 2016, s. 173-174; Uçak, 2009, s. 224).

Halep Türkmenlerinde çocuğun eşi etrafında oluşan inanış ve uygulamanın geçmişte var olduğu tespit edilmiştir. Eski zamanlarda çocuğun eşin çocuktan bir parça sayılmasından dolayı eş gelişi güzel bir yere atılmayıp, bir beze sarılarak hayvanların basamayacağı veya zarar veremeyeceği bir yere ya da toprağa gömülür idi. (KK9, KK12, KK13, KK15, KK18, KK42). Bu uygulamanın temelinde eşe bir zarar gelmesi durumunda çocuğun da zarar göreceği inanışı yatmaktadır. Bazen bebeğin eşiyle doğmaktadır. Yörede perdeli denir. Bazı aileler bu eşi saklar. Bu çocuğun o aileye uğur getirir ve o çiftin bir daha çocuğunun olacağına inanılır (Arslan Erol, 2020, s. 1076).

Görüldüğü üzere Halep Türkmenlerinde eşe tapınma durumu saygıya dönüşmüştür. Ancak günümüzde göç ve teknolojinin getirdikleri değişiklikler ve gelişmeler nedeniyle doğumlar hastanede gerçekleşmektedir ve çocuğun eşine duyulan saygı ortan kalkmıştır. Günümüzde hastanede yapılan doğumlarda bu uygulamaya rastlanmamakta ve eş çöpe atılmaktadır.

Çocuğun eşine karşı gösterilen saygı aynı şekilde çocuğun göbeğine de gösterilmektedir. Anne ile bebek arasındaki bağ görevini sağlayan göbek bağı, doğumdan hemen sonra kesilerek bu birliktelik sonlandırılır. Yöreden yöreye değişiklik gösteren göbek kesme biçimi çocuğun bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Göbek kesildikten sonra uygun bir yere gömülür. Hem göbeğin hem de eşin hayvanlar tarafından zarar almasında ve üzerine basılmasından korunarak uygun bir şekilde kesilmektedir (Başçetinçelik, 2009, s. 75). Göbek kordonu kesildikten sonra ise çocuğun geleceğini tayin ettiğine inanılan çocuğun göbeği gelişi güzel bir yere atılmamaktadır (Örnek, 2016, s. 197). Göbek kordonu etrafında şekillen bu inanış ve kesim biçimi Halep Türkmenleri arasında şu şekildedir:

Eski zamanlarda Halep Türkmenleri arasında göbek kordonu ebe tarafından üç parmak göbeğin üst tarafına konarak makas ile kesilip, ipe bağlanmakta idi. Ancak günümüzde göbeğin kendiliğinden düşmesi öngörülmektedir, düşmediği zaman göbeğin üzerine merhem ya da kahve konarak göbeğin düşmesi sağlanır. Eskiden göbek kordonu düştükten sonra erkek çocuğun okuması ve eğitimi için okula, dindar olması için camiye, hayvancı olsun diye hayvanların olduğu yere, gezgin olsun diye dışarıya, çiftçi olsun diye tarlaya, kız çocuğunun göbeği ise kızın evcil olması için evin bahçesine gömüldüğü tespit edilmiştir. Günümüzde doğumlar hastanede gerçekleştiğinden dolayı göbek kordonu etrafında gelişen uygulamalar yok olma aşamasında olup, göbek kordonu gelişi güzel bir yere konmakta ya da parka gömülmektedir (KK10, KK12, KK13, KK15, KK18, KK21, KK25, KK30, KK32, KK33, KK47, KK52, KK53).

Göbek etrafında gelişen bu uygulamaların dışında göbek düştükten sonra düşen yere sürme bastırıldığı da tespit edilmiştir (Arslan Erol, 2018, s. 390-391; akt. Arslan Erol, 2023, s. 67).

Göbek kordonun kesmekle ilgili olan işlemler geleneksel tıbbî yöntemleriyle yapılmasının yanı sıra eskiden yaşlı bir kadın tarafından yapılmakta idi. Yine göbek kordonu düştükten sonra yerine getirilen pratiklerin temelinde taklit büyüsü içine girdiği görülmektedir.

2.1.1.3. Doğum sonrası

Doğum öncesinde ve doğum sırasında gördüğümüz birtakım inanma ve uygulamaların doğum sonrasında da devam ettiğini görülmektedir. Doğum öncesindeki uygulamaların gebelik döneminde oluşabilecek her türlü aksiliği gidermeye yöneliktir. Başarılı bir doğum gerçekleştikten sonra yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu oluşabilecek olumsuzluklara korumak amacıyla bazı tedbirlere

başvurulur. Yapılan uygulamalar loğusa kadını ve çocuğunu koruma niteliği gösterir. Özellikle doğumdan sonra kırk gün içinde; çocuğa ve anneye al basmaması, anne sütünün kaçmaması, çocuğun sağlıklı bir şekilde uyuması için çeşitli dinsel ve büyüsel uygulamalara başvurulur (Başçetinçelik, 2009, s. 80-81).

Lohusalık Dönemi

Yeni doğum yapmış ve henüz yataktan kalkmamış kadına lohusa, loğsa, boğazkesen, emzikli, nevse gibi adlar verilir (Acıpayamlı, 1974, s. 65; Örnek, 2016, s.199). Lohusalık döneminde annenin ve çocuğun hassas bir ruh haline büründüğü düşünülmektedir. Lohusalık döneminin doğumdan sonraki kırk gün kapsar. Bu dönemde annenin ve çocuğun her türlü zararlı etkiye karşı korunması gerekir.

Halep Türkmenlerinde kadının doğumdan sonra geçirdiği kırk günlük dönemine nefse/nefese yahut kırklı denmektedir. Loğusa kadının başına bir zarar gelmemesi için kırk gün içerisinde gece yalnız bırakılmaması gerektiğine inanılır. Bu yüzden yanlarında mutlaka tecrübeli bir kadın bulunur. Evde yalnız bırakıldığı taktirde albastının anne ve bebeğe musallat olacağına inanılmaktadır. Bu nedenle anne ya da bebeği evde yalnız bırakmak zorunluluğu olunca onlara zarar gelmemesi için anne ve çocuğun bulunduğu mutlaka bir demir parçası konması gerekmektedir. Bu demir genellikle bir süpürge dir. Süpürge duvara yaslanmış bir şekilde anne ve bebeğin yanında olursa kötü ruhların musallat olmayacağına inanılır (KK12).

Kırk basmaması için lohusanın odasına süpürge bırakılmasının temelinde Eski Türk inanç sisteminde yer alan demir kültü bulunmaktadır. Demir nesnelerin koruyuculuk fonksiyonları olup, tüm Türk halklarında görülen bir uygulamadır. Bu uygulamanın amacı ise kötücül ruhları uzaklaştırmaktır. Çünkü yaygın bir inanişaya göre kötü ruhların demir türünden madenlerden korktuğuna inanılmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 98-99).

Doğum olan evde nefsenin ve çocuğun kırk gün boyunca dışarıya çamaşır serilmez, annenin kıyafeti ve bebeğin elbisesi alt bezi dahil olmak üzere dışarıya bırakılmaz. Günümüzde ise bu uygulamaya rastlanmamaktadır (KK13, KK15, KK30). Alınan önemlerden biri olan nefsenin ve çocuğun kıyafetlerinin gece dışarıya serilmemesi temelinde temas büyü su yatmakta olup, annenin ve bebeğin temas ettiği kıyafetlere albastının erişebileceğine inanılmaktadır.

Lohusalık döneminde annenin sağlık durumuna da dikkat edilerek, anne bu süre zarfında bazı yiyecekleri yemeye özen gösterir. Bu süre zarfında özellikle çorba, sarı yağ, yumurta, süt, sebze ve kara üzüm gibi yiyecekler yer (KK13). Kadına bu süre zarfında tatlı ve sarı yağda pişirilmiş pirinç çorbası, şıllık yedirilir, sütünün bol olması için de davar yağı, ciğer, tavuk suyu, yahni, süt, yumurta gibi yiyecekler yediği de tespit edilmiştir. (Arslan Erol, 2020, s. 67, 1057, 1148). Yine lohusa kadına şerbet yedirilir ve şerbete ceviz, fıstık, fındık, kemmun (kimyon), küzbara (kişniş) ve sahleb (orkide) ilave edilmektedir (Arslan Erol, 2023, s. 77). Türkiye’de Antep fıstığı olarak anılan meyveyi Türkmenler “Halep fıstığı” olarak adlandırmıştır. Halep fıstığının aşılammamış hali olan menengicin yeni doğum yapmış kadının sütünün gelmemesi durumunda kullanıldığı bilinmektedir (Karabudak, 2021, s. 394).

Ali Rıza Yalman’ın Elbeyli Türkmenlerinde yapmış olduğu araştırma sonucunda lohusalık döneminde yalnız bırakılmayıp yanında mutlaka bir adamın bulunduğunu, erkek çocuğu olan lohusa kadının al taktığını, kızı olanın ise bir şey takmadığını, ancak bazen sarı taktığını, lohusaları albasıması için Şahvetli obasında Muharrem Efendinin oğlu Ali Ağanın başına giydiği terliğini yastık altına koymasını veya lohusanın başına koyduğunu tespit etmiştir (Yalman, 1977, s. 28).

Yörede araştırma yapan M. Erol ise nefselere çok miktarda soğuk su içirilmediğini; gaz yapacak şeyler (mercimek, fasulye, çiğ sebze gibi) yiyeceklerin yedirilmediğini; kadının birkaç gün zeytin yağıyla tatlandırılmış sulu pirinçle hazırlanmış nefse çorbasının içirildiğini; nefsenin odasına erkeğin girmediğini, ancak kocasının ikinci günden sonra onu ziyaret ettiğini; akraba ve komşuların bir hafta sonra onu ziyarete geldiklerini; bu ziyarette çocuğa ve kadına çeşitli hediyeler getirdiklerini; nefse kadının ilk on gün yıkanmadığını; vücudunun ıslak bezle silindiğini; ikinci haftadan sonra banyo yapmasına müsaade edildiğini; asıl yıkanmanın kırkinci günde olduğunu ve kırklama dendiğini; kırklı kadının banyoya ve tualete sıcak su dökmediğini; sıcak su dökmesi halinde çocuğunun ve kendisini hastalanabileceğine inanıldığını; ilk haftadan sonra yakınları, nefseliğin yarısından sonra da komşularının onu ve çocuğunu görmeye geldiklerini, bu ziyarette ona ve çocuğuna çeşitli hediyeler getirdiklerini ifade etmiştir (Erol, 2012a, s. 67).

Kırlama

Doğumdan kırk gün sonra anne ve bebeği kırk basmaması için belirli kurallar çerçevesinde yıkanmasına “kırlama” denir. Bu yaygın adın dışında, bu işleme “kırk dökme”, “kırk çıkarma” denildiği de olur. Bu kırk gün lohusa kadın ve çocuğu için çok önemlidir (Örnek, 2016, s. 203). Bu dönemde lohusa kadının ve bebeğinin her türlü zararlı etkilere karşı zayıf ve hassas olduğu düşünülür. Bunlardan kaçınmak ve şifa bulmak için bazı inanma ve bu inançlara bağlı pratikler uygulanır (Başçetinçelik, 2009, s. 109). Yeni doğum yapmış anne ve bebeğin kırk gün sonra yıkanmasına “kırlama” adı verilir. Bu işlem ile bebek ve annenin su ile kirlerinden arınarak doğumun etkilerinden kurtulduklarına inanılmaktadır (Acıpayamlı, 1974, s.94). Bu etkiden kurtulmak için Türklerde kutsal sayılan su, tuz ve demir ile kırlama töreni yapılmaktadır.

Elbeyli Türkmenlerinde ise lohusanın kırkı çıkarken çocuğun ve annesinin güzelce yıkatıldığı; çocuk yıkandıktan sonra, vücudu bir eşek veya bir tazi çuluyula sarıldığı; tazi çuluyula sarılan çocuklar yaman, eşek çuluyula sarılan çocuklar uysal olduğu; çoğunlukla erkek çocuklara tazi, kız çocuklarına eşek çulu kullanmanın âdet olduğu aktarılmıştır (Yalman, 1977, s. 28).

Nefeselik döneminin bittiği kırkinci gün uygulanan annenin ve çocuğun yıkanma işlemine kırlama denmekle birlikte bu dönemin ilk haftadan sonraki herhangi bir gününde de (7, 10. ve 20. günlerde) yıkanma işlemi yapılmaktadır. Kırlama günü yörede uygulanan işlemler şunlardır:

Halep Türkmenlerinde nefse'nin kırklığı çıkınca çocuğuyla birlikte suluğa (hamama) götürürler ve yıkarlar. Bu işleme yörede “kırklamak” adı verilir. Kırlama işlemine suyun kırk kere ölçülerek bebeğin yıkanacağı leğene konması ile başlatılmaktadır. Kırlama yapılırken çocuğun beyaz ve sağlam olması için leğenin içine şeker konur. Leğendeki su daha sonra nefse'nin ve bebeğin başından kırk kere dökülür ve suyun içine az miktarda tuz atılır. Bu çocuğun ilk yıkanmasından farklıdır. Aynı zamanda kırk gün bitince anne de yıkanmaktadır. Kadın yıkandıktan sonra arındığına inanmaktadır ve normal hayatındaki uygulamaları ve ibadetleri yerine getirmektedir (KK12, KK13, KK15, KK25, KK30, KK33, KK42, KK47, KK52). Doğumdan sonraki kırk gün içerisinde kadının kirli olduğuna ve kırk günün sonunda

kirlerinden kurtulması gerektiğine inanılmaktadır. Bu inanış biçimine Türk dünyasının birçok yöresinde rastlanmaktadır.

Halep Türkmenlerinde kırklama töreninden sonra bebeğe nazar değmesin diye bebeğin boynuna nazar muska asılmaktadır ve kıyafeti giydirilerek beze sarılmaktadır (KK12, KK21). Çocuğa değmemesi ve nazardan korunması için nazar boncuğunun yanı sıra iğde, karaçalı bitkilerinden kesilmiş ve boncuk haline getirilerek ipe dizilmiş ağaç boncukları bileğe-boyuna asmaktadır (Erol, 2012a, s. 70).

Kırkların Karışması

Türk kültüründe doğumdan sonraki kırk gün içerisinde doğum yapan annenin ve bebeğinin hastalanmalarına “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması” gibi adlar verilirken (Acıpayamlı, 1974, s. 85; Örnek, 2016, s. 203). Lohusalık döneminde annenin ve çocuğun hassas bir ruh haline büründüğü düşüncesiyle lohusalık döneminin doğumdan sonraki kırk gün içerisinde yeni doğum yapmış iki kadının karşılaşılmasından çekinilir.

Yeni doğum yapmış lohusa kadınların karşılaşması durumunda birtakım uygulamalara başvurulur. Halep Türkmenlerinde kırk basmasındaki alınan önlemi Rabia Jemili “İki yeni doğum yapmış kadın kırkları karışmasın diye birbiriyle görüşmezler. Ancak karşılaşmaları sonucunda kırk basacağına inanılır. Kırk basmasın diye birbiriyle iğne değişirler” şeklinde açıklamıştır (KK46). Karşılaşan kadınlar kendi çocuklarına kırk basmaması için iğne değişirler. İğnenin değıştirmesiyle kadın diğer kadının enerjisini alamaz ve iğne değişilmediği taktirde kırk basacağına inanılmaktadır. Anneler ayrıca çocuklarına kırk basmaması için göğüslerinden süt sağmaktadır (KK12, KK30).

Halep Türkmenlerinde kırk basan çocuğu zayıflayıp, gelişmeyeceğine inanılmaktadır. Çocuğu tedavi etmek için davar pisliği ile tartılmaktadır. Bu tartılma olayı her hafta bir defa olmak üzere üç hafta devam eder ve çocuğun gelişip gelişmediği ölçülerek kırk kesme işlemi denmektedir (KK30). Bu uygulamanın temelinde temas büyüsü yatmaktadır. Kırk basması olan çocuğu demirde tartarak enerjinin ona geçtiği düşünülmektedir. Eski Türk inanç sisteminde demirin güç ve kuvveti temsil ettiği bilinmektedir. Böylelikle zayıf düşen çocuk demir maddesine temas ederek güç kazanmaktadır.

Günümüzde gelişen teknolojiyle ve göçün getirdiği yeniliklerle birlikte doğum hadisesi hastanede gerçekleştiği için kırk basmasına birçok inanış ve uygulama kaybolmuştur. Bunun nedeni ise doğum yapmış kadınların hastanede aynı odada kalmasıdır (KK12, KK30, KK47).

Tuzlama

Türk kültüründe bebeğin rahatlaması ve doğumun etkilerini kalkması için onu tuzlu suyla yıkamaktadırlar (Kayabaşı, 2013, s.48). Türk kültüründe tuz kutsal kabul edilen bir unsurdur. Tuz maddesel temizliğe yardımcı olmakla birlikte ruhun da olumsuz ve kötücül ruhların temizlenmesini sağlamaktadır (Aça, 2004, s.94). Bununla birlikte tuzun Türk Halk İnanışlarında uğur, bereket ve nazar kavramlarıyla iç içe geçmiş olduğu bilinmektedir (Boratav, 2016, s.175). Bu inanışlardan hareketle Baysal çocuğu tuzlamakla onun kutsanacağına ve bolluk bereket içinde yaşayacağını ifade etmektedir (Baysal, 2020, s.293).

Halep Türkmenlerinde çocuk bir haftalık olunca ya da kırklayınca tuz ile ovulmaktadır. Bu işleme tuzlama adı verilmektedir. Kırkı çıkmış çocuk ve anne ilk defa bugün dışarı çıkarılmaktadır (KK13, KK47).

Yörede çocuğu tuzlama; çocuğun ileride teri kokmaması amacını gütmektedir. Tuzlamadan sonra vücut zeytinyağı ile sıvazlanır. Vücudu zeytinyağı ile sıvazlamak ise cildin gözeneklerini açmaktır. Yine zeytinyağını tuzlamada kullanmanın sebebi çocuğa zarar vermemektir. Aynı zamanda tuz erisin diye bir gün boyunca zeytinyağında bekletilir ve içine tuz, şeker ve pir yavşanı eklenir. Ertesi gün çocuk tuzlanır ve tuz bebeğin vücudunda 10-15 dk kadar bekletilir daha sonra da çocuk yıkanır (KK9, KK12, KK13, KK18, KK21, KK30, KK47). Bu uygulamaların yanı sıra günümüzde modern tıbbın gelişim ile birlikte tuzlamanın yerine hastanede ilaçlamanın yapıldığını iler süren görüşler de vardır (KK 51).

H. A. Erol'un yörede yaptığı araştırma sonucunda edindiği bilgiler doğrultusunda tuzlamanın çocuğun doğduğu gün yapıldığını ve tuzlamadaki amacın çocuğun ağzının ve derisinin kokmasını önlemek için yapıldığını ve üç, yedi, kırk ve üç aya kadar sürdüğünü tespit etmiştir. Bunlarla birlikte çocuğun tuzlanmadığı durumlarda mevcuttur (Arslan Erol, 2020, s. 67, 1068).

Çocuğu tuzlamadan önce onu zeytinyağında bekletmenin temeli temas büyümesine dayanmaktadır. Zeytinyağı hem İslâmiyet'te hem de eski Türk inanışlarında

kutsal kabul edilen zeytin ağacının mahsulü olup, bereketi ve uğuru temsil etmektedir. Bu uğur ve bereketin de temas yoluyla çocuğa geçeceğine inanılmaktadır. Tuzlu ve şekerli su ile yıkanması ise şekerin beyazlığı ve sağlamlığını temas yoluyla çocuğun alacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda sağlıklı yaşamayı temsil eden pir yavşanı da çocuğa temas etmesiyle onun ilerideki hayatında sağlıklı bir yaşam sürmesini sağladığına inanılmaktadır.

Ad Koyma

Ad, insanı diğer insanlardan ayırmak üzere verilen ve insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Bu sebeple yeni doğan bebeğe geliş güzel bir ad konulmaz. Çocuğa verilen adın anlam dünyası çocuğun kişiliğini, geleceğini ve toplum içindeki başarısını biçimlendirecek simgesel bir nitelik taşımasına öz gösterilir (Örnek, 2016, s. 205-206).

Çocuğa ad verilirken bu etkenlerin göz önünde bulundurulması ve çocuğa özenli bir şekilde ad seçilmesinin sonucunda simgesel anlam taşıyan bir ad konulmasının örneklerini Türk kültür tarihinde gelenek haline gelmiştir (Gülensoy, 1994, s. 5). Eski Türklerde çocuğa iki ad verilirdi. Bunlardan biri “göbek adı” mahiyetinde olurdu ve tören eşliğinde verilirdi. Bu tören çocuğun doğumundan birkaç gün sonra yemekli bir şekilde gerçekleşirdi. Tören bitimine doğru baba, ebe ya da törende bulunan en yaşlı kişi çocuğa ilk adını verirdi. Ad verildikten sonra ebeye çeşitli hediyeler armağan edilirdi. Çocuğun asıl adı ise buluş yaşına gelip, bir kahramanlık gösterdikten sonra verilirdi. (Artun, 2019, s. 177; Başçetinçelik, 2009, s. 116; İnan, 1976, 138-139; Kalafat, 2011, s. 53). Bunlarda Dede Korkut’un Dirse Han oğlu Buğaç Han oğlu Buğaç Han Boyunu Beyan Eder Hanım Hey” Dirse Han’ın oğlunun bir boğayı yenip “Buğaç” adını aldığı anlatılmaktadır (Ergin, 2003, s. 14-15). Kırgızların Manas destenında ise Manas’ın oğluna ad verme töreni şöyle anlatılmaktadır:

“...anne babası Karahan büyük düğün yapıyor, ilini, ulusunu topluyor, çocuğa ad vermelerini istiyor. Toplanan hak adı bulamadı. Derken aksakallı, elinde asa, akboz atlı bir ihtiyar peyda oldu ve çocuğu eline alarak şöyle dedi: dolaştığı tepede kızıl söğüt bitsin, Tanrı yardımcısı olsun, çevresinde dolaştığı evlerin etrafında kızıl söğütler bitsin, Koca Hızır arkadaşı olsun, süngüden kalan bir bayrak, Manas’tan kalan bir armağan... Bunun adı kahraman Semetey olsun.” (İnan, 1986, s. 139)

Dede korkut hikayelerinden de anlaşıldığı üzere yeni doğan çocuğa geliş güzel bir ad konmaması ve anlam taşıması gerekmektedir. Eski Türklerde her bir isim

yurt aksakalı tarafından, cesurluğa, güzel bir olaya, bağlı bulunan millete oymağa göre ad verilmekteydi. Sonraki dönemlerde kabul edilen dinler isim verme merasimini etkilemiştir. Dinlerin kabul edilmesiyle birlikte kutsal sayılan kitaplardan isim verilmeye başlanmıştır. Örneğin; Müslüman aileler Kur'an-ı Kerim açarak, Hristiyan aileler ise kilisede İncil açarak isim verme merasimleri yapılmaktadır. Bu durum halklar arasında Budist, Hristiyan, Müslüman isimlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Yoloğlu, 1999, s. 95). Dinler tarihi boyunca ad verme geleneğinde birtakım yenilikler meydana gelmiştir. Çocuğun toplum içindeki konumunu belirleyeceği düşüncesiyle adın toplumun gelenek ve göreneklerine uygun bir şekilde seçilmesi esastır.

Geleneksel kültürde çocuğa ad koyma uygulamaları genel olarak dini tören eşliğinde gerçekleşmekle birlikte Elbeyli Türkmenlerinde ad koyma ve sonrasında işlemleri Ali Rıza Yalman ad verme töreninin olmadığını belirterek ad verme ile ilgili “Çocuklarımıza isim koyma töreni doğum gününün ertesinde veya doğduğu hafta içinde olur. Çocuğa isim konduğu gün kuzu boğazlanır ve davet verilir. Erkek çocukların ismini yaşlı erkekler, kız çocuklarının ismini koca karılar okur” ifadelerini kullanmıştır (Yalman, 1977, s. 28).

Dünyaya gelen çocuğun ömrü boyunca bu adı taşıyacağı düşüncesiyle ve “Kıyamet günü kişinin kendi adı ve babasının isimleri ile çağrılacaksınız. Onun için isimlerinizi, güzel isimler seçiniz” hadisine dayanarak ad verme olayının sıradan bir olay olmadığı görülür ve bazı inanış ve uygulamaları beraberinde getirir. Bu inanış ve uygulamalar şu şekilde açıklanabilir; Halep Türkmenlerinde çocuğun doğumundan birkaç gün sonra çocuğa ad konur. Eskiden Halep Türkmenlerinde çocuğun adı babası ya da aile büyüğü tarafından konurdu. Günümüzde çocuğun adını annesi ya da babası koymaktadır. Ancak erkek çocuğun adını genellikle baba koyar çünkü baba bu adı lakap olarak hayatı boyunca taşır ve ona bu adla seslenilir. İlk çocuğun adı dedesinin ya da ninesinin adı olur. Daha sonraki çocukların isimleri amca-dayı yahut hala ve teyze isimlerinden seçilir (KK2, KK12, KK13, KK18, KK21, KK25, KK30, KK33, KK47).

Yörede çocuğa dedenin adının verilmesi Anadolu sahasının birçok yöresinde görülen bir durum olup, asıl amacı sülalenin adını yürütmesini sağlamaktır. Bu durum, azınlık durumundaki Halep Türkmenlerinin sosyolojik yapıları ve psikolojik durumlarıyla izah edilebilir. Coğrafyada ayakta kalabilmek için güçlü aile yapılarına

ihtiyaç vardır. Çocuk sayısının çokluğu ve akraba isimlerinin tekrarlanması kalabalık ailelerin güçlü görülmesine neden olmaktadır (Erol, 2012a, s. 62, Arslan Erol, 2020, s. 946-947). Ancak göç nedeniyle bu durumun hale devam ediyor olması gelenek haline büründüğünü gösterir. Bu gelenek coğrafyadaki Arap kültürünün bir kalıntısıdır.

Çocuğun adı konurken ad verecek kişi çocuğu kucığına alıp, yanına yatırır. İlk başta çocuğa dua eder, Fatiha suresini okur, daha sonra çocuğun sağ kulağına ezan okur, sol kulağına ise ikamet okur. Bunları yaptıktan sonra da çocuğa verilen adı üç kere yüksek sesle okur (KK2, KK18, KK21). Çocuğa adı koyma töreninden de anlaşılacağı üzere Halep Türkmenlerinde ad koymanın resmî bir töreni yapılmamakta, çocuğun anne, babası ve yakın akrabaları, komşuları toplanarak çocuğa adını İslâmî usuller çerçevesinde koymaktadırlar.

Çocuklara verilen adlar genellikle Arapça “Muhammed, Ahmet, Mustafa, Hasan, Hüseyin, İbrahim, Ali, Ömer, Osman, Ayşe, Fatma, Zeynep” gibi isimlerdir. (KK2, KK12, KK13, KK25, KK30, KK42, KK47). Halep Türkmenlerinde çocuğun adını koyarken Arap kültürünün izleri görülmekle birlikte Türklerinde İslamiyet’e geçmesiyle Arapça isimlerinin Türkçe isimlerden daha fazla kullandıkları kaynaklarda geçmektedir.

Üst üste kız çocuğu olan kimselere “Menhûs” denir ve bir sonraki çocuğun erkek olması için Dursun, Döndü gibi isimler koyar. Son çocuktan sonra çocuğu olmasını istemeyen kimseler çocuklarına Yeter, Dursun, Döne, Döndü, Münteha gibi isimler koyar. Bu kız isimlerinden anlaşılacağı üzere yörede son doğan çocuk erkek ise bunun son çocuk olması istenmemektedir. Bunun içindir ki, son manasına gelen erkek ismi çocuğa konulmaz. Bu da toplumun erkek çocuk isteğini öne çıkarmaktadır. Günümüzde ise Halep Türkmenleri arasında çocuklara modern isimler konmaktadır. Bu modern isimler genellikle “Maya, Melisa, Reyhan, Hülya” gibi isimlerdir (KK13, KK18, KK21, KK30).

Çocuğa ad verme sırasında yapılan uygulamaların yanı sıra M. Erol’un sahada yaptığı derlemeye göre; son zamanlarda genç ailelerin çocuklara Orhan, Kağan, Songül, Özlem, Dilay gibi Türkçe isimler koyduklarını, ölen kardeşlerin adlarını yeni doğan çocuğa isim olarak verildiklerini tespit etmiştir. Ölen çocukların isimlerini doğan çocuğa vermek onun hatırasını canlandırma amacını gütmektedir. Ölen

kardeşinin adıyla kimlik belgeleri çıkarılmış çocuklara da başka adlar verilebilmektedir. Böylesi durumlarda çocuğun iki adı olmaktadır. Biri resmî diğer ise çevresi tarafından çağrıldığı isimdir. Bunlar daha çocuk resmî adlarını dışındaki lakaplarıyla çağrılmaktadırlar. Ancak çevre bu lakapları çocuğun asıl adı olduğunu bilmektedir (Erol, 2012a, s. 62-63).

Çocuğa çevresi tarafından lakap konmasının temelinde Türk kültüründeki ölüm meleşini aldatma pratiğine yatmaktadır. Ölen kardeşinin ismini taşıyan çocuğun isim benzerliğinden dolayı her an ölüm meleşinin musallat olma ihtimali vardır. Bu sebeple ölüm meleşini aldatmak için ikinci bir ad verilir. Ölüm meleşini aldatma pratiği Başkurt ve Anadolu sahasında çocuğu yaşamayan kadınların yeni doğan çocuklarını yaşatmak için çocuğun değersiz bir varlık satılması şeklinde yapılmaktadır (İnan, 1986, s. 174).

Çocukta İlkler

Geçiş dönemlerinden doğum anne için bu noktada tamamlanırken çocuk için belli bir süreliğine devam eder. Çocuğun yaşıyla paralel olarak hayatında birtakım ilkeler de toplum tarafında önemsenir ve bunların etrafında birtakım geleneksel uygulamalar görülür. Çocuğun ilk dişinin çıkması, ilk attığı adımlar, saç-tırnak kesimi ve sünneti gibi ilkler ailesi tarafından önemsenmekte ve bunlar etrafında törensel uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Saç ve Tırnak Kesimi

Doğum gerçekleştikten sonra bebeğin yaşadığı her değişim onu sosyal hayata yaklaştırır. Sosyal hayata girmesini sağlayan en önemli etken ise bebek için yapılan her işlemin tören niteliği taşıyor olmasıdır. Yakın çevrenin ve akrabaların da katılımıyla yapılan bu uygulamalar çocuğun ilk sosyal hayat tecrübelerini oluşturmaktadır.

Geleneksel kesimlerde olduğu gibi Halep Türkmenlerinde de çocuğun ilk saç ve tırnak kesimi çerçevesinde büyüsel nitelikli uygulamalar ve pratikler yapılmaktadır. Bu uygulamalar ve pratikler ise şu şekildedir;

Halep Türkmenlerinde Çocuğu ilk saç kesiminin belli bir zamanı olmamakla birlikte adaklı çocuklar için genellikle çocuk yedi yaşına gelince saç kesilir. Bu durum “Kısırlığı giderme” başlığı altında geçtiği üzere çiftlerin erkek çocuğuna sahip

olmamakla birlikte adak adayarak “Eğer erkek çocuğum olursa yedi yaşına kadar saçını uzatacağım” şeklinde dilekle açıklanabilir. Buna karşılık erkek çocuğun saç kesilme süresi değişmekle birlikte yöredeki aileler genellikle bu yaşa kadar çocuğun saçını ya hiç kesmemektedir ya da bir tutum saç bırakmaktadır. Çocuk yedi yaşını doldurunca baba “adağımı yerine getirdim” diyerek çocuğun saçını kesmektedir. Kesilen saç bir beze sarılarak tartılır ve saçın miktarı kadar fakirlere sadaka verilir. Saçı kesen kuaföre ise genellikle bahşiş verilmektedir (KK13, KK18, KK21). Bu dileğin yerine getirilmesi gerekir ki, aksi takdirde bebeğin ömrü kısa olacağına ya da uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (Yüksel, 2007, S. 165). Yörede saç kesildikten sonra bir beze konup, tartılması ise eski Türklerde demir kültü ile alakalı olsa gerek; saçın tartılması ile saç ve demir temas büyüğü aracılığıyla birbirine temas etmiş olur. Bu uygulamanın amacı ise saçın tıpkı demir gibi sağlam ve güçlü olmasını sağlamaya yöneliktir.

Çocuğun ilk tırnak kesiminde de bazı inanışlar ve buna bağlı uygulamalar görülür. Halep Türkmenlerinde çocuğun tırnağı tam uzamadan önce kesilmez. Çocuğun tırnağı kesilirken çocuğun avucuna para konur bunun amacı ise çocuğun ileri hayatında hırsız olmasını önlemektir. Sonrasında bu para çocuk için harcanır. Kesilen ilk tırnaklar yer basılmayacak bir yere gömülür (KK13, KK21). Bu uygulamalar ile çocuğun helâl kazanması ve elinin bereketli olması amaçlanır (Kalafat, 2010a, s.334).

Diş Hediği

Çocuğun biyolojik gelişmeleri arasında en sevindirici olanlarından birisi diş çıkartmasıdır. Bu olay halk içinde bir tören eşliğinde kutlanmaktadır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler arasında çocuğun beslenmesine yardımcı olan dişin çıkması onun beslenmesindeki değişik seçeneklere yol açmasıdır. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütlenmesinde birincil derecede rol oynayan dişin çıkması münasebetiyle bu tören ve eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını arttırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması da yer alır (Örnek, 2016, s.225). Değişik bölgelerde değişik adlarla anılan bu tören Halep Türkmenlerinde “diş hediği” adı verilir. Bu tören Halep Türkmenlerinde şu şekilde yapılmaktadır:

Halep Türkmenlerinde çocuğun ilk dişi çıktığında yöre halkından akrabalar, komşular hediğin kaynatıldığı gün toparlanırlar. Kadın ve erkekler kendi aralarında

sohbet ederler. Bu hedik kaynatır ve bulunan misafirlere ikram edilir. İkram edilen hedığını yiyen misafirler hayır duada bulunur. Gelmeyenlerin evin de çocuklarla beraber gönderilir. Evine dış hedığı gönderilen kimseler kapları boş göndermezler ve içine şeker ya da para konulur. Bu gelenek çok yakın bir zamana kadar devam etmekteydi. Günümüzde artık bu uygulamaya rastlanmamaktadır (KK13, KK18, KK21, KK25, KK33).

Köstek Kıрма

Çocuğun biyolojik gelişmeleri arasında bir diğer sevindirici şey ise çocuğun yürümesidir. Süre olarak farklılık göstermekle birlikte genel olarak bir yaşındaki çocuğun yürümesi beklenir. Doğaüstü güçlerin etkilediğine inanılan bu durumun giderilmesi için kullanılan yöntemlerin temeli taklit büyüsüne dayanmaktadır.

Türk halk inanışındaki yaygın inanışa göre çocuğun yürüyememesi veya yürümeye başlamakta gecikmesinin temel nedeni ayağındaki köstek görülür. Bu kösteğin zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılır ve bu kösteği kırmak için büyüsel özlü çeşitli işlemlerle giderilir (Örnek, 2016, s. 227-228). Türkiye'nin çeşitli yörelerinde değişik büyüsel uygulamalar mevcut olan "köstek kırma" işlemine Halep Türkmenlerinde de görülmektedir. Ancak yörede bu işlem çocuk ilk adımlarını atmaya başlayınca gerçekleşir. Bu uygulama çocuğu yürümeye teşvik etmek için yapılmaktadır. Halep Türkmenlerinde köstek kırma işlemi şu şekilde gerçekleşmektedir;

Köstek kırmak için köyün çocukları köyün uygun bir alanında toplanır. Köstek kırılacak olan çocuk alanda oturtularak ayaklarının bağ parmakları ince bir iple birbirine bağlanır. Çocuğun eteğine şekerlemeler konur. Diğer çocuklardan ikisi belli bir mesafe uzağa dizilir. İşaretin verilmesiyle çocuklar koşmaya başlar. Oturan çocuğa ilk ulaşan çocuk mükâfat olarak şekerlemeleri alır (KK13, KK21, KK25, KK30, KK33).

Köstek kırma töreni Azez ilçesinin Barak Atı köyünde büyüklerin katılımıyla gerçekleşir. Köyün erkekleri beş yüz metre kadar uzaklıkta sıralanırlar. İşaretin verilmesiyle koşmaya başlarlar. Koşu esnasında yarışmacılar birbirlerini engellemeye çalışırlar. Yine ilk gelen ve kösteği kıran kişi ganimeti kazanmış olur. Yaşlı erkek ve kadınların da daha kısa mesafelerden bu yarışlara katıldıkları görülür. Yarış sonunda

ortadaki mükâfatı kazanan etrafta bulunun kişilere dağıtır ve çocuk için hayır dualar edilir (Erol, 2012a, s. 73).

Konuşamayan Çocuk/ Uyuyamayan Çocuk

Gerek yürümesi gerekse konuşması geciken çocuğun gelişmesi için çevre tarafından çeşitli yöntemlere başvurulur. Çocuğun konuşma yaşı geldiği halde konuşamayan çocuğun konuşma sorununu gidermeye yönelik birtakım büyüsel sağlatım yöntemine başvurulur. Yöntemlerde çeşitli büyüsel işlemler kullanılır. Bu işlemler açma, kesme ve okutma işlemlerinden ibarettir. Ziyaret yerlerine ve camilere gidilerek ağız açılması, dil bağı kesilmesi, hocalara efsunlatılması gibi pratikler en önemli büyüsel işlemlerden sayılır. Uyuyamayan çocuk içinde bu uygulamaların yanı sıra bitkisel ilaçlar kullanılır. Tüm Türk dünyasında olduğu gibi Halep Türkmenlerinde de bu uygulamalar yer alır.

Halep Türkmenlerinde konuşamayan çocuk için türbe ziyareti edilir. Konuşamayan çocuk için Hisko Misko, Nebi Davut türbelerine gidilip adak adanır. Yine caminin anahtarı alınır ve çocuğun ağzına sokularak çevrilir ya da Nebi Davut türbesinde bulunan kuyudan su alınıp, içilir. Bu uygulamaların yanı sıra kekeleme sorunu yaşayan çocuklar için şeyhe gidilip, anahtar alınır ve çocuğun ağzının içinde çevrilir (KK21, KK30, KK33). Günümüzde çocuğun konuşma sorunu olursa doktora gidilip, tıbbî tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

Uyuyamayan çocuk için ise şeyhe gidilip, muska yazdırılır. Yine uyumayan çocuk için hurma bir beze sarılarak üzerine sütleğen denilen bitki sürülür ve çocuğa içirilerek uyutulur. Bu uygulamadan sonra çocuğun üç-dört saat uyuduğu bilinmektedir (KK21).

Sünnet

Sünnet, kelimesi sözcük anlamıyla lügatte şu anlamlara gelmektedir: “1. Hz. Muhammed’in Müslümanlar tarafından uyulması gereken davranışları ve herhangi bir konu hakkında söylemiş olduğu söz. 2. Erkek çocuğun cinsel organından ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi. 3. Sünnet düğünü” anlamına gelmektedir (Akalın, 2011, s. 2181). Kelimenin ikinci anlamı birinci anlamıyla alakalıdır. Sünnet görünüş olarak bir erkek çocuğun cinsel organından bir miktar derinin cerrahi müdahale vasıtasıyla kesilmesi gibi görünse de bu işlemin bir de bilimsel ve dinsel yönü mevcuttur. Dini açıdan bakılacak olunursa Hz. Muhammed’in buyruğuyla Müslümanların uyması

gereken bir dini vecibe şeklinde ifade edilebilir. Sünnetin çocukluk çağında yapılması daha uygun görülmektedir (Şişman, 2002, s. 453).

Doğum sonrasında erkek çocuğun yaşadığı geçiş dönemlerinden biri de sünnet işlemi olup, geleneksel kültürde sünnetin önemli bir yere sahiptir. Müslüman Türkler arasında dinî bir zorunluluk olan sünnet işlemi yaygın şekilde gelenekselleşip törensel uygulamalarla kutlanmaktadır (Örnek, 2016, s. 235-236). Sünnet işlemi etrafında gelişen törenler Türk boyları arasında genellikle davul-zurna eşliğinde yapılan sünnet düğünleri yahut sünnet mevlitleri olarak karşımıza çıkar. Dini zorunluluğun yanında sünnetin bir de düğün töreniyle kutlanması, çocuğun hayatında önemli bir yer tutan bu geçiş pratiğine sosyal hayattaki önemiyle ilgilidir. Sünnet olan çocuk “artık adam oldun” denilerek toplum gözünde bir birey hâline getirilmiş olur (Erol, 2012a, s. 73).

Sünnet işlemi aynı zamanda kültürel antropoloji ve kültür sosyolojisi literatüründe eski deyiimiyle “tasavvurî/şibih akrabalık yeni deyiimiyle “Yarı/Sanal akrabalık denilen bir akrabalık biçiminin doğmasına da yol açmaktadır. Toplumda insanlar arasında özel yakınlaşmayı ifade eden bu akrabalık biçiminin doğmasına “kirvelik” denilmektedir (Tezcan, 1982, s. 117, 118). Kirvelik insanların çevrelerini genişletmek için sonradan ortaya konmuş bir akrabalık biçimidir (Kudat, 1974; akt. Tezcan, 1982, s. 118). Sünnet sırasında çocuğu tutarak başlayan bu yeni akrabalıkta kirve aile içinde baba kadar saygı görür ve kirve kızıyla çocuğun evlenmesi tabu olarak kabul edilir (Türkdoğan, 1969, s. 206).

Günümüzde Halep Türkmenleri arasında sünnet etrafında gelişen törensel uygulamaların zayıfladığı görülür. Geçmişten günümüze gelen bazı törensel uygulamalarda şu hususlar ön plana çıkar:

Halep Türkmenlerinde sünnet yaptırma işlemi çok önem verilmektedir. Çünkü sünnet yapılmaz ise ileri ki yaşlarında özel bölgesinde hastalık olacağına inanılır ve kesilen parça herhangi bir yere atılmaktadır. İlk sünnet yapan kişinin Hz. İbrahim peygamberin olduğuna inanılır (KK4). Görüldüğü üzere Halep Türkmenleri arasında sünnet genel olarak dinî bir zorunluluğu yerine getirme şeklinde gerçekleşmektedir.

Yörede sünnet yaşı 0-6 yaş arasındadır. Genellikle de çocuk ilk altı aylıkken sünnet edilir. Ancak eskiden sünnet yaşı sünnetçinin gelmesine bağlı olduğundan

dolayı sünnet yaşı 05-07 yaş aralığında değiştiği de ifade edilir. Eskiden sünnet sağlık kabinesinde ya da köye gelen sünnetçi tarafından yapılırdı. Günümüzde kabinde yapıldığı gibi hastanelerde de yapılmaktadır (KK4, KK12, KK25, KK33, KK51).

Yörede sünnet töreni yapılmamaktadır. Elli, altmış yıl önce davul, zurna eşliğinde ya da mevlit edasıyla yemek vererek gerçekleşirdi. Ancak günümüzde sünnet töreni yapılmamaktadır (KK12, KK15, KK52).

Görüldüğü üzere çok eski zamanlarda sünnet töreni yapılmaktaydı. Çocuk sünnet edildikten sonra komşular törene katılır ve maddi durumu iyi olan kimseler kurban keserek yemek yaparak gelen misafirlere ikam ederdi. Ancak sünnet yapılan çocuğunu ailesinin maddi durumu iyi değilse çulluk (hindi) keserek yemek yapardı (Arslan Erol, 2020, s. 1119).

Sünnet işleminde çocuğu tutan kimseye kirve denir. Halep Türkmenlerinde kirvelik aracılığıyla akrabalık inşa edildiği söylenir Sünnet töreninde kirve çocuğun sünnet masraflarını karşılar. Yine kirvenin sünnet olacak çocuğa “bahşiş” denilen hediyeler ve paralar vermektedir. Eskiden de kirvenin maddi durumu iyi olunca kuzu kurban edip, köy odasına komşuları davet ederek, yaptığı yemeği köy halkı ile paylaşmakta idi (KK5, KK12, KK13, KK33, KK52).

Yörede araştırma yapan M. Erol sünnet olacak çocuğun süslenerek kürsüye oturtulduğunu, önceden istediği bir şey alınıp eline verilerek, ağzına şeker konularak, adam olacaksın denilerek avutulduğunu; Halep Türkmenlerinde kirve genellikle aile içinden en sevdiği kişi (dede, baba, ağabey) olduğunu; bazen de çocuğun acısını azaltmak ve güvende hissetmesini sağlamak amacıyla kimin tutmasını istediği sorulduğunu; sünnet sonrasında bazı ailelerin etraftakilere şeker dağıttığını; yakın akrabaların da toplanarak birlikte yemek yediklerini ifade etmiştir (Erol, 2012a, s. 75).

Günümüzde kirvelik müessesenin zayıfladığı tespit edilmiştir. Kirvelik müessesenin azalmasının sebebi ise kirvenin aile içinden birisinin seçilmesidir. Toplum yapısına bağlı olarak kirvelik bağı dıştan içe doğru bir yöneliş arz etmektedir. Göçer kültürün zayıflaması sonucu yapının zayıflamasıyla aşiretler arası mücadelenin görülmemesi, ekonomik güç kaybı, ailelerin içe dönük bir hayat sürmeleri gibi nedenler kirveliliğin getireceği sosyal, ekonomik hatta siyasi getirileri olan yeni akrabalık avantajlarını da ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda savaşın getirdiği zararlar ve göçün getirdiği toplumsal değişimler bu durumu pekiştirmektedir.

2.1.2. Evlenme ile İlgili Halk İnanışları

Toplumun temel yapı taşlarını oluşturan en küçük birimi ailedir. Aile kurumunun teşekkülü evlenme ile olmaktadır. Evlenmenin tanımı ise Türkçe sözlükte “Erkekle kadın, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmek.” (Akalin, 2011, s. 837) şeklinde geçmekte olup, toplumsal düzenin sağlanabilmesi için önem arz etmektedir. İçinde bulunduğu toplumun kültürel dinamikleri ve inanışları gereği birtakım insanî ihtiyaçların yasallaştırması açısından evlenme olayının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Toplumlara göre yasa, din ve kültürel farklılıkları olsa da evlenme biçimleri farklılık gösterse de evliliğin kendisi evrensel bir olaydır (Başçetinçelik, 2009, s. 149). Bu ifadelerden hareketle, toplumsal düzeninin sağlanması, gelenek, görenek ve değerler bütünüünün korunması açısından evlenmenin belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmesi gerekmektedir.

İnsan yaşamının ikinci geçiş dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması bakımından, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi bakımından her zaman önemli bir olay gözüyle görülmüştür (Örnek, 2016, s. 255).

Bölgede azınlık teşkil eden Halep Türkmenleri arasında geçiş dönemlerden evlenmenin etrafında kümelenen gelenek, görenek ve inanmaların önemsendiği görülmektedir. Bölgede azınlık olmanın verdiği psikoloji Halep Türkmenlerinde evliliği âdeta çocuk sahibi olmanın bir aracı hâline getirmiştir. Başka bir ifadeyle çocuk sahibi olmak için evlendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Geleneksel yaşam süren Halep Türkmenleri evlenmelerde aile kurumuna bağlılığın devam ettiği düşüncesi hakimdir. Türkmenler evlenmede aile onayını ararlar. Özellikle kızın eş adayını seçme hakkı söz konusu değildir. Kızla ilgili olarak babası sorumlu ve karar verici durumundadır. Ancak yakın akraba evlenme biçimlerinde bu durum söz konusu değildir.

2.1.2.1. Evlenme biçimleri

Evlenme olayı her ne kadar evrensel nitelikler barındırsa da bağlı bulunulan kültür tipinin kuralları belirleyici rol oynamaktadır. Eş seçiminde başlayarak evliliğin her aşamasına kadar yerine getirilen birtakım törenler, inanmalar ve uygulamalar

toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bu sebeple evlenmede uygulanan töre, âdet, gelenek ve görenekler o toplumun kültürünü oluşturur (Başçetinçelik, 2009, s. 149). Türkiye’de kültürel değişimlerin daha ağır bastığı kentlerde doğrudan tanışıp anlaşılarak evlenmeler giderek yaygınlığını arttırırken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında “görücülük” gelmektedir (Örnek, 2016, s. 225). Türkiye’de olduğu gibi Halep Türkmenleri arasında da ağır basan bir evlilik türü olan görücü usulü evlenme, “kız bakma”, “görücü çıkma”, “dünür gezme” şeklinde adlarla anılmaktadır.

Türk kültüründe görücü usulü evlilik ağır bassa da farklı evlenme biçimlerine de rastlanmaktadır. Bu evlenme biçimlerini Lütfi Sezen “Türkiye’de Evlenme Biçimleri” başlıklı makalesinde otuz üç başlık altında tespit etmiştir. Bunlar; “Görücü usulü ile evlenme, kız kaçırma, başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma evliliği, baş örtüsü kaçırma yoluyla evlilik, beşik kertmesi, taygeldi, kuma getirme evliliği, berder (berdel) evliliği, ölen kardeşin karısıyla evlenme, baldızla evlilik, içgüveyi evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldu bitti evlilik, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilân yoluyla eş seçme (evlenme), tercihli evlilik, yabancı ile evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güveyi evliliği, dul evliliği, tanışıp anlaşılarak evlenme, televizyon evliliği” (Sezen, 2005, s. 186-193) biçimindedir.

Halep Türkmenlerinin ülkelerini terk edip Türkiye’ye göç etmeleri nedeniyle pek çok farklı toplulukla temasta bulunmuşlar. Bu durum Türkmenlerin halk kültüründeki zenginleşmesine yol açmıştır. Bir toplumun yaşadığı coğrafya ve hayat şartları da kültürel hayatını etkileyen önemli bir faktördür. Bu çerçevede dahilinde Halep Türkmenlerinin evlilik âdetlerine bakıldığında eskiden yapılan evlilik biçimlerinin birçoğunun günümüzde zayıfladığı ya da tamamen kaybolduğu görülür. Yine Halep Türkmenlerinin yaşadığı zor ekonomik şartların da evlenme biçimlerini çeşitlenmesine yol açtığı söylenebilir. Saha araştırması yapılan Halep Türkmenleri arasında varlığını sürdüren ve zayıflayan yahut kaybolan evlenme biçimleri şu şekildedir;

Eskiden Halep Türkmenlerinde pek yaygın bir şekilde rastlanan değişik evliliği, günümüzde yok denecek kadar azdır. Bu evlilik biçimi hem kızı hem de oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak çocuklarını evlendirme suretiyle kız alıp-verme

şeklinde gerçekleşmekteydi. Gerçekleştirilen bu evlenme biçiminin amacı başlık parasında kurtulmaktı. Ancak bu evlenme biçiminin sağlıklı olmadığı kaynak kişilerimiz tarafından ifade edilmiştir. Bu evlenme biçiminin sağlıksız görülmesinin nedeni ise her iki tarafın birinde sorun yaşanırsa diğer tarafı da etkilemektedir ve yapılan her şeyde bir mukayese söz konusudur (KK9, KK27, KK35, KK43).

Halep Türkmenlerinde beşik kertme biçimine de az olsa da rastlanmakta idi. Birbirini seven iki ailenin çocukları birbirine yakın bir vakitte dünyaya gelmişse aralarında anlaşılıp kızı “...beşik kertme yüzük nişanıdır” diyerek oğlana sözlemek şeklinde gerçekleşmekte idi. Ancak günümüzde bu evlenme biçimine rastlanmamaktadır (KK9, KK13, KK27, KK28, KK51). Bu evlenme biçimine Anadolu’nun birçok yöresinde rastlanmaktadır. Yine bu evlenme biçiminin adı Dede Korkut hikâyelerinde geçmektedir. Ancak bu yolla gerçekleşen nişanın ileride birtakım problemlere ve gerginliklere yol açacağına da inanılmakta idi (Örnek, 2016, s.258).

Eskiden beri Halep Türkmenlerinde tek eşli evlilik hâkimiyetini sürdürmektedir. Ancak yukarıda doğum bölümünde de bahsedildiği gibi çocuk sahibi bilhassa erkek çocuğuna sahip olamayan kadınların eşleri ikinci evliliğe başvurmaktadır. Bu durumun dışında çok eşlilik nadir olarak görülen bir evlenme biçimi idi. Günümüzde bu tür evlenme biçimine rastlanmamaktadır (KK35).

Halep Türkmenlerinde akraba evliliği pek hoş görülmesine de aşırı derecede yaygındır. Bu tür evlenme biçiminin hoş görülmemesinin nedeni ise bu tür evliliklerde doğacak çocukların genetik hastalık taşıyabilme ihtimalidir. Bu tür evlenme biçimlerinde genellikle kalın parası söz konusu olmamaktadır. Bunlarla birlikte yabancılarla yapılan evlenme biçimi de günümüzde yaygınlaşmıştır. Örneğin; Günümüzde Türkiye’ye göç etme nedeniyle Anadolu halkıyla kaynaşma neticesinde kız alıp-verme yaygınlık kazanmıştır (KK4, KK9, KK25, KK27, KK28, KK33, KK35, KK43, KK51).

Eskiden Halep Türkmenlerinde kız kaçırma şeklinde evliliğe çok nadir rastlansa da bu tür evlenme biçimi namus meselesi sayılmaktaydı ve çiftler görüldükleri yerde öldürülmekteydi. Günümüzde toplum tarafından hoş görülmemesine rağmen anne ve babanın gençlerin kararlarına saygı duymaları

sonucunda bu tür evlenme biçimine çok az olsa da rastlanmaktadır (KK4, KK9, KK13, KK25, KK27, KK28, KK33).

Halep Türkmenlerinde çok sık görülen evlenme biçimi ise görücü usulü evlenme biçimidir. Günümüzde bu şekilde gerçekleşen evlenme biçimi ise eskiye göre azalıp yerini tanışarak evlenme almıştır. Bilhassa teknolojinin yaygınlaşması ile çiftler cep telefonu ve diğer haberleşme araçları sayesinde birbiriyle kolayca görüşüp anlaşabilmektedir (KK4, KK9, KK13, KK27, KK33, KK35, KK43, KK52).

Sahada yapılan araştırmalar doğrultusunda tespit edilen bir diğer evlenme biçimi de yabancılarla (diğer etnik gruplara) yapılan evliliklerdir. Türkmenler soyun baba üzerinden devam ettiğine inandıkları için yabancılarla yapılan evlilikler genellikle karşıdan kız alma biçiminde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yabancı bir kız almaya da genel olarak sıcak bakmaktadırlar (Dağ, 2010, s. 135). Ancak uygulamada genellikle Türkmen kızlarla evlilik tercih edilmektedir. Yabancılar kız vermeye ise sıcak bakılmamaktadır. Yapılan araştırmalarda bazı kimselerin zor durumda kaldıklarında dolayı diğer etnik gruplara kız verdikleri tespit edilmiştir. Bu şekilde yapılan evliliklerde genellikle araya hatırı sayılan kişiler etkili olduğu belirtilmektedir (Erol, 2012a, s. 80-81).

Geleneksel kültürde evlilik yaşı genellikle erkeklerde askerlik dönüşü, kızlarda ise buluş çağına girmiş olmak esas alınmaktadır. Özellikle 13-14 yaşlarında evlendirilmiş pek çok örneğe rastlanmıştır. Günümüzde göç ve eğitim nedeniyle bu yaş sınırı ortadan kalkmıştır. Yörede aile içindeki erkeklerin yaşça en büyük olanı, kızların da yaşça en büyük olanı evlilik hakkına öncelikli birey olmaktadır. Günümüzde bu durumun böyle olmasıyla birlikte bu durumun değiştiği de görülmektedir.

Bununla birlikte M. Erol'un saha yapmış olduğu derleme sonucunda Halep Türkmenlerinde eski zamanlarda maddi durumu iyi olan başlığı ödeyebilen ailelerin erkek çocuklarını 16-17 yaşlarında evlendirebildiklerini; bu tür evliliklerde erkeğin uslanması yahut gelinin kaynana-kayınbabaya bakacağı düşüncesinin yattığını; kardeşler arasında evlilik sırasını gözetmenin daha katı olduğunu; evlenen çiftlerde erkeğin 5-6 yaş büyük olması normal karşılanmakla birlikte birden fazla evliliklerde 30 yaşa kadar fark olabildiğini belirtmektedir (Erol, 2012a, s. 88).

Evlenmek isteyen buluğ çağını geçmiş kişi babasını karşısına alıp; “Beni evlendir” diyemez. Evlenme isteğini belli etmek için farklı yöntemlere başvurur. Örneğin; Evlenmek isteyen erkek annesine bu isteğini dile getirir. Annesi de uygun bir dille bu isteği babasına söyler. Bu durum kızlar için geçerli değildir ve kızlar evlenme isteklerini dile getiremez (KK4, KK35).

Eskiden evlenmek isteyen erkek teybe kaset takarak gül Ahmet’in baba beni evlendir diye bir türküsünü açar, böylelikle babasına evlenme isteğini duyururdu. Bu isteğin kabul yahut reddedileceğini bu türküyü duyan babanın çay, kahve yahut su isteğiyle belirtir idi. Erkeğin babasına “beni ever” demesi saygısızlık olarak algılanır. Erkek evlenme isteğini genellikle annesine söyler, annesi bu isteğini babasına iletir. Evlenmede erkeğine görüşüne önem gösterilir (Arslan, Erol, 2020, s. 987, 1113).

Evlenme süreci, birçok toplumda halk inanışları ve gelenekleriyle birlikte paralel olarak ilerlemektedir. Evlilik öncesinde ve sonrasında çeşitli ritüeller ve inançlar bulunmaktadır. Bunlar arasında kısmet açma, kız görme, kız isteme, nişan, kına, evlenme, gelin alma, gelin indirme, gerdek ve sonrası gibi ritüeller ve inançlar bulunmaktadır. Halep Türkmenlerinde de birtakım farklılıklarla bu aşamalarda yapılan ritüel ve inançlar bulunmaktadır.

2.1.2.2. Kısmet açma

Birçok Türk topluluğunda olduğu gibi Halep Türkmenlerinde de evlilik oldukça önemli bir ritüeldir. Bir genç kızın hayatındaki en önemli dönem olarak kabul edilmektedir. Halep Türkmenlerinde, kız çocuk evlenme yaşı yaklaştıkça çeyizini yapmakla birlikte kısmetini açacağına inandığı birtakım uygulamalar yapmaya başlamaktadırlar. Bu uygulamalar Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeden önceki uygulamalarından da izler taşımaktadır. Evlenmek için yapılan bu uygulamalar evlilik öncesi ile ilgili inanışlar başlığı altında ele alınmıştır.

Sahada kısmet açmak için derlediğimiz ilk inanış kısmetini açmak isteyen kızlar yüksek bir tepeye çıkıp üç, yedi kuyudan su toplayıp bir küpün içine doldurarak hamam ederler. Daha sonra bu su akarsuya dökülmektedir (KK21). Bu uygulamanın temelinde temas büyüsü yatmaktadır. Yüksek tepeden toplanan suyla hamam eden genç kızın günahından temizleneceğine ve kısmetinin açılacağına inanılmaktadır.

İkinci uygulama ise mevlit okutmaktır. Mevlüt okutma, Halep Türkmenlerinde kutsal sayılan bir uygulamadır. Yine kızlar kısmetlerini açmak için şeyhe gidip muska yazdırmaktadır (KK18, KK21). Kısmet açmak için mevlit okutma geleneği, kansız kurban niteliğindedir. Şeyhe gidip muska yazdırmak ise Tanrı'dan dilek dilemek mahiyeti taşımaktadır.

Üçüncü uygulama ise türbe ziyaretleridir. Evlenmek için bekleyen ancak bir şekilde evlenemeyen kızlar, çareyi türbelere gitmekte bulmuşlardır. Evlenmek isteyen kızlar bölgedeki Davut peygamber türbesini ziyaret ederek Allah'a dua ederek, dilek dileyerek ağaca çaput bağlamaktadır (KK14, KK18, KK25, KK28, KK42). Kaynak kişimiz Adil Çavuş konuyla ilgili olarak "Toybuk köyünde Davut Peygamber'in makamı vardı. Kızlar kısmetlerini açmak için bu makama gidip kurban kesip yemek yaparlar, tesbih çekerler, Kuran okurlar, dua ederler ve dilek dilerler" (KK4) bilgileri ifade etmiştir. Kızın evlilik yaşı gelince kısmetini açmak için türbeye gidip yine orada dua edip, dilek dilerdi. Dilekleri gerçekleşen kişiler daha sonra türbelerde kurbanlı yemek yapıp, dağıtmaktadırlar.

2.1.2.3. Evlilik öncesi

Evlenme türlerinin çeşitliği göz önünde alındığında farklı uygulamaların yapıldığı bilinmektedir. Geleneksel kültürün hâkim olduğu bölgelerde ise görücü usulü evlenmenin esaslarına uygun biçimde çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Evlilik öncesi olarak adlandırılan bu bölümde, Halep Türkmenleri arasında görülen görücü usulü evlenme biçiminde yer alan inanışlar ve uygulamalar aktarılmıştır.

Kız Bakma – Kız Görme

Kız bakma, kız görme âdeti erkeğin bir kızı beğenmesi sonucu ailesine açılması ve erkek tarafındaki kadınların bir bahane ile kız evine gidip kızı incelemeleriyle başlar. Eğer erkeğin beğendiği yahut istediği bir kız yoksa ailenin araştırmasıyla bu olay gerçekleşir. Her iki durumda da ailenin vereceği karara büyük ölçüde önem verilir (Artun, 2019, s. 201).

Geleneksel kesimde, evlenme işine giriş "kız bakma", "kız arama", "kız soruşturma" ile başlar. Erkek çocuklarını evlendirmek isteyen aileler, başta yakınlarından, akrabalarından komşularından başlayarak kız arama çıkarlar. Bu

konuda kendilerine komşuları onlara yardımcı olur (Örnek, 2016, s. 263). Yörede kız bakmaya yardımcı olan kadınlara vasıta adı verilmektedir.

Halep Türkmenlerinde gelin adayı olan kızın huyunu bilmek çok büyük önem taşıyan bir konudur. Bundan dolayı öncelikle yakın çevreden, komşudan, akrabadan bir kız gelin olarak tercih edilir. Oğluna kız arayan anne, gelin adayında bazı özelliklerin bulunmasına özen gösterir. Öncelikle kızın güzel olmasına, ev işlerinde hünerli olmasına, evin temizliğinin kız yaptığı için evin temiz olmasına, insanlara karşı saygılı ve güler yüzlü olmasına ve gelen misafirleri hoş bir şekilde ağırlamasına dikkat edilir. Diğer taraftan da toplum içinde bulunduğu zaman oturup kalkmasını bilmesi, hünerli olması, yemek yapabilmesi, temiz ve namuslu olması göz önünde bulundurulmuş hususlar olarak karşımıza çıkar (KK4, KK10, KK18, KK25, KK27, KK35, KK52). Kızın bu özelliklere sahip olduğunu anlamak için kaynak kişimiz Hasan Mustafa kız bakmaya giden kadınların şu uygulamaları yaptıklarını “kapının arkasında bulunan süpürgeyi ve ayakkabılarının her birini farklı yerlere koyarak gelin adayının bunları düzenleyip, düzenlemediklerini test ettiklerini” ifade etmiştir (KK18).

Sahada araştırma yapan M. Erol Halep Türkmenlerinin eş seçimine önem verdiklerini, gerek erkek gerekse ailenin bazı beklentiler içinde olduklarını; bu beklentilerin çoğunlukla görücü usulü yapılan evliliklerde söz konusu olduğunu; ailenin oğulları ile evleneceği kızın yumuşak huylu ve ağır başlı olmasını istediğini; bunun dışında erkek annelerinin bir kız beğenmesinde kızın doğurganlığa yatkınlığına önemsediklerini ve “Al galçalıyı, doğursun pençeliyi” sözünün buna işaret ettiğini belirtmektedir birlikte özellikle çocuklarının kendi milletinde bir kızla evlenmelerini istediklerini; Çoğu babanın da bu konuda katılık gösterdiğini; Ancak babanın kendisi dışardan almış bu durumun önüne geçemediklerini; ailede Arap ve Kürt bir gelin olduğu zaman gelinin akrabalarından başka gelinler de aileye dâhil olma durumunun söz konusu olduğunu belirtmiştir (Erol, 2012a, s. 90-91).

Eskiden evlilik çağına gelmiş oğlana kız arama çalışmaları başlanırdı. Yörede daha çok oğlan kız beğenmeyi ailesine bırakmaktaydı. Oğlanın ailesi gelin adayını bulduktan sonra “vasıta” adı verilen kadınlar gönderilir. Daha sonra erkek tarafına kız vasıf edilir. Eğer erkek tarafı olumlu yaklaşırsa kız ailesinin ağzı aranır idi. Durum olumlu sonuçlanırsa oğlan ile kız görüştürülür. Bu görüşme de olumlu geçerse aileler birbirini araştırma sürecine girer. Evlilik aşamasına geçecek olan gençlerin ahlakı ve

marifeti komşulara, akrabalara dostlara sorulur. Sorulan kişiler olumlu ya da olumsuz yanıt verirler. Örneğin: “Bu oğlana kızınızı verin veya vermeyin yahut bu kızı alın veya almayın.” derler. Genel olarak olumlu cevap övülerek “Bu kızın veya oğlanın üstüne yok” denir. Günümüzde evlilik yaşına gelmiş bireyler görücü usulünün dışında birbirleri ile tanışarak da evlenmektedir. (KK4, KK10, KK18, KK20, KK21, KK27, KK31, KK32, KK33, KK35, KK43).

Bu soruşturma aşaması bittikten sonra aileler birbirine olumlu ya da olumsuz yanıt verir. Eğer yanıt olumlu ise kız isteme ve görücülük işlemi gerçekleştirilir.

Kız İsteme-Söz Kesme

Bu âdetin tüm yörelerde işlevliğini sürdürdüğünü ve oldukça saygın olduğunu ifade edilebilir. Kimi yörelerde kız isteme ve söz kesme âdeti birlikte yapılırken kimi yörelerde kişilerin maddi durumuna göre ayrı günlerde yerine getirilmektedir. Kimi yörelerde de söz kesimi nişan yerine geçmekte olup, daha çok şehir merkezlerinde gözlemlenmektedir (Artun, 2019, s. 202). Halep Türkmenlerinde genellikle kız isteme ile söz kesimi merasimi ayrı yapılmaktadır.

Söz kesimi kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2016, s. 265). Kaynak kişilerimizden edinilen bilgiler doğrultusunda saha araştırması yapılan Halep Türkmenleri arasında kız isteme ve söz kesme merasimi şöyle yapılmaktadır:

Tarafların birbirini beğenmesinden sonra kız istemeye gidilir. Kız istemeye yörede “dügürcü” adı verilmektedir. Görücü olarak oğlanın ninesi, annesi, teyzesi, halası, yengesi, komşusu, dedesi, babası, amcası, köyün ileri gelenleri gider. Kız istemeye gelen aile saygı ve hürmetle karşılanır. Erkekler köy odasında, kadınlar ise misafir odasında oturur. Kız evindeyken normal sohbetlerin arasında oğlanın babası ya da bulunan erkeklerin en yaşlı ve itibarlı olanı “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile kızınızı bizim oğlana istemeye geldik” demekte; kız tarafı da buna karşılık olarak “İsteğiniz baş tacı, siz geldiniz biz reddetmeyiz İnşallah” sözlerini söylemektedir (KK4, KK13, KK23, KK25, KK27, KK31, KK35).

Kız isteme konusuyla ilgili olarak bu uygulamalar dışında saha derlemesi yapan Mehmet Erol ve Hülya Arslan-Erol yörede oğlan evi, kız evinin gelip kızımızı

isteyin daveti üzerine, belirledikleri günde geleceklerini kız evine haberdar ettiğini; kız istemeye “dügürcü düşmek”, kız evine gelen bu kalabalığa ise “dügürçü” denildiğini; kız arama, bakmada yani önceki görücülük aşamasında kadınlar ön plandayken kız istemede erkekler öne çıktığını; Erkek tarafının yakınları “tatlı yemeye”, “galın saymaya”, “Fatıha okumaya”, “dügürcülüğe gideceğiz” diyerek davet ettiğini; erkek tarafının kız istemeye giderken yanlarında, köyün ileri gelenini ve imamı bulundurduklarını; bu toplantıya kız tarafı da kendi yakınlarını davet ettiğini de ifade etmektedir (Erol, 2012a, s. 92; Arslan Erol, 2020, s. 1062). Çok eski zamanlarda kıtlık olması sebebiyle kız istemede tatlının yerine misafirlere hurma ikram edilmekteydi (Arslan Erol, 2020, s. 1040).

Eskiden kız isteme işleminden sonra baba evliliğe onay verirse kızın onayı sorgulanmaz idi. Günümüzde ise kız isteme işleminden sonra kızın onayı sorgulanır. Eğer kız onay verirse söz kesmek söz için bir gün belirlenir ve yaşta büyük üç, dört kâmil insan eşliğinde kız evine gidilir. Söz kesmede tatlı yenir ve başlık parası, alınacak takı, ev eşyası nişan günü ve düğün tarihi için konuşulur ve ortak kararlar alınır. Bu eşyalar çeyiz (yastık, döşek) hariç erkek tarafının başlık parasından karşılanır. Bu işlem günümüze kadar devam etmekle birlikte çeyiz masrafı her iki aile tarafından karşılanmaktadır (KK2, KK10, KK13, KK18, KK21, KK23, KK27, KK31, KK32, KK33, KK35, KK43, KK52, KK53).

Halep Türkmenlerinde eskiden var olan başlık parası kalkmıştır. Onun yerini “Kalın parası” adı altında alınacak takı ve ev eşyalarını karşılarsın diye belli bir miktar verilmektedir (KK27, KK31, KK32, KK52). Kaynak kişilerimizden Hatice Aldalı başlık parasının köyden itibarlı bir kişinin kızın babasına dönerek “yükümüz ne olacak diye sorulduğunu, aslında oğlan tarafının yaklaşık olarak kalın parasını anlaşılmış olduğundan dolayı burada yeni bir şeyle karşılaşmadıklarını; buna rağmen kızın babası daha söylediği miktardan biraz daha fazla söylediğini; aradaki kişi, cemaat ve kendi hatırını ileri sürerek indirim istediğini; en sonunda başlık parasına cemaat huzurunda belli bir miktar üzerine anlaşıldığını ve buna yörede kalın sayma denildiğini ifade etmiştir (KK23). Yalman bu paraya ağırlık dendiğini de kaydetmiştir (Yalman, 1977, s. 29). Başlık parası (Mıhr) bazen deftere yazılıp, muhafaza edilir. Başlık parasının eskiden az miktarda idi, ancak günümüzde artık fazlalaşmıştır. Başlık miktarına anlaşılamayan çiftlerin ayrıldığı durumlarda mevcuttur (Arslan Erol, 2020, s. 999, 1102, 1057).

Nişan

Nişan, söz kesiminde sonra ve düğünden önce gerçekleştirilen ve Türk toplumunda önemli bir yeri sahip olan törendir. Eski Türklerde nişanlı anlamında “adaklı” kelimesi kullanılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinde de “küçük düğün” olarak geçen nişan töreni “Yalançı oğlu Yaltaçuk kiçi düğünün eyledi, ulu düğünün eva’dekodı” örneğinde olduğu gibi evlenme için bir söz, aynı zamanda bir ön akittir (Eker, 1998, s.134). Eski Dede Korkut hikâyelerinde nişan olayına Bamsı Beyrek hikâyesinde görülmektedir. Bamsı Beyrek hikâyesinde Bamsı Beyrek’in Banu Çiçek’le nişanlandığı görülmektedir.

Nişanlılık süreci genel olarak görücü usulü evliliklerde gençlerin birbirlerini tanıdıkları ve ailelerin de çeyiz ve düğün hazırlıklarını yaptığı dönemdir. Nişan genellikle kız evi tarafından düzenlenen bir törendir. Nişan elbisesini giyen kıza kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından “takı” denilen ziynet eşyası takılır. Kasaba ve kentlerde, daha önceden hazırlanmış olan yüzükler aile büyüklerinden biri tarafından söz ve dileklerle damat ve gelinin sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır. Bu arada misafirlere çeşitli yiyecek ve içecekler ikram edilir (Örnek, 2016, s. 267; Boratav, 2016, s. 199). Bir bakıma nişan töreni evlilik öncesi yapılan ve durumu resmiyete kavuşturduğunun belirtisidir. Halep Türkmenleri arasında yapılan nişan töreninde şu uygulamaların yapıldığı tespit edilmiştir:

Geçmişten beri Halep Türkmenleri arasında yaygın olarak görülen görücü usulü evliliklerde kızın verilmesiyle gençlerin birbirini görüp tanıştıkları için nişan takılır. Nişanlılık sürecinde kız ve oğlan birbirini görüp tanışır. Ancak bundan elli altmış yıl önce kız ve oğlanın evlilik öncesinde görüşmeleri hoş görülmemesinden dolayı nişan töreninin yapılmasına pek önem verilmezdi (KK14, KK27, KK35). Bundan yaklaşık yüzyıl öncesinde de Yalman’ın 1930’lı yıllarında yörede yaptığı araştırmalar sonucunda aktardığı bilgiler de nişan töreninin yapılmadığını tespit etmektedir. Yalman kız isteme ve nişan ile ilgili olarak “Üç beş altı, vasitanın yaptığı işi tespit etmek için nişan takar, bunlara dünürücü denir. Dünürçülerin kadınları altın takar, erkekleri ağırlık (para) verir. Nişan töreninde külfet ve masraf olmaz, dünürçülere bir kahve veya şerbet sunulur.” ifadelerini kaleme almıştır (Yalman, 1977, s. 29).

Yalman’ın nakletmiş olduğu bilgilerin yanı sıra araştırma konusu olan Halep Türkmenlerinde nişan töreni şu şekilde gerçekleşmektedir:

Halep Türkmenlerinde kızın verilmesiyle söz kesme aşamasına geçilir. Söz kesme töreninde nişan tarihi her iki ailenin anlaşmasıyla belirlenir. Nişan tarihi belirlendikten sonra davetiye aşamasına geçilir. Halep Türkmenlerinde nişan davet etmek için aileden biri akrabalara, komşulara, dostlara nişan tarihini ve saatini söyler. Günümüz nişanlarında davetiye telefon vasıtasıyla yapılmaktadır. Düğün davetiyelerinde dağıtıldığı gibi nişan davetiyelerinde “davetiye kartı” dağıtılmamaktadır. Nişanda takılan takıların miktarını, çeşidini akrabalık mesafesi ve daha önceden tarafların taktığı takılar belirlemektedir. Yakın akrabalar altın takarken, uzak akraba ve yakınlar bir miktar para takmaktadır (KK4, KK21, KK27, KK28).

Yapılan nişanlarda masrafları erkek tarafı karşılar. Nişanda gelen misafirlere tatlı ikram edilir. İkram edilen tatlıya “şirincilik” adı verilir. Yapılan nişan töreni kız evinde ya da düğün salonunda çalgı ve oyun edasında gerçekleşir. Nişan bazı durumlarda yemekli olur ve yemek masrafını kız tarafı karşılar. Nişan töreni bir gün sürmektedir (KK2, KK4, KK10, KK21, KK23, KK28, KK43, KK52).

Nişan töreninde baba tarafından, kız ve oğlana kurdeleyle birbirine bağlı yüzükler takılır ve takan kişi tarafından bu kurdele kesilir. Nişan töreninin sonuna doğru gelen misafirler takılarını gelin ve damada takar (KK4, KK35, KK42).

Nişanda geline hediye edilen şey ise genellikle elbise yahut para olur (Arslan Erol, 2020, s. 1235). Nişanlılık süresi kısa tutulmaya çalışılır. Nişanlılık süresi genellikle 4-5 haftadır. Çünkü bu süre zarfında hem geline alınan hediyeler aza indirgenmiş olur, hem de taraflar arası doğması mümkün olan uyuşmazlıklardan kurtulmuş olunur. Nişanlılık dönemi dinsel bayramlardan birine rastalarsa oğlan tarafı kız evine hediyeler göndermelidir. Bu hediyeleri aza indirmek adına nişanlılık süresi mümkün oldukça düğüne çok yakın bir zamanda yapılır (Erol, 2012a, s. 94).

Gençler arasında yapılan nişan bazı hallerde bozulabilmektedir. Tarafların anlaşamaması sonucunda nişan atılabilmektedir. Bu bozulmanın sebebi eğer erkek tarafı olursa nişanda kıza takılan iade edilmez. Ancak bozulmanın sebebi kız tarafı ise erkek tarafından kâmil insanlar toplanıp kız evine gidilir ve takılar konusunda konuşulup, takılar konusunda karar verilir. Bu anlaşmaya “şerefiye” denilmektedir (KK14, KK23, KK43).

Nişan töreni kadınlar arasında yapılırken, erkekler arasında kalın parası “mıhr” konuşulur ve imam huzurunda dini nikâh kıyılır. Kalın parası kız tarafına verilirken bulunan cemaat hatırına cüzî bir meblağ bağışlanır (KK23, KK27, KK33, KK35, KK43). Eskiden kız babalarının başlık parasının tamamını ya da bir miktarını kendilerine ayırması ve toplum tarafından ayıplanmayıp, onların hakkı olarak görülmesi günümüzde artık görülmeyip, çeyiz olarak harcanmaktadır (KK23).

Günümüzde Halep Türkmenleri arasında maddi durumu iyi olan kimseler nişan töreni yapmaktadır. Bu tören düğün gibi çalgılı ve oyunlu olmaktadır. Bazı durumlarda ise nişan yapılmadan dini nikah ve kalın parası konuşulduktan sonra düğün yapılmaktadır (KK23). Nişan bazen kına günü de yapılmaktadır (Arslan Erol, 2020, s. 1067).

2.1.2.4. Düğün /evlilik sırası

Soy sürdürme ve yeni nesiller yetiştirmenin, birlik, bütünlük, dayanışma ve huzurun sembolü sayılan aile kurumu, düğün ile eyleme geçildiğinden, bu olay bütün Türk topluluklarında adeta bir bayram şeklinde algılanmıştır (Eker, 1998, s.3). Düğün evlenmenin en belirgin özelliğidir. Düğünün amacı çiftlerin mutluluğunu ve evliliğini çevreye ilan edilmesidir. Bu yüzden düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına özen gösterilmektedir (Örnek, 2016, s.271). Düğün törenine katılımın fazla oluşu diğer evlilik törenlerinin de üzerindeki geleneğin gücünün canlı bir şekilde yaşatılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla düğünler, Türk kültüründeki geleneksel uygulamaların bozuluma uğramadan yaşatılan bir sahne niteliği taşımaktadır.

Halep Türkmenlerinde düğün tarihini belirlemek için iki aile bir araya gelerek ortak bir karar alırlar. Bu kararı genellikle erkek tarafı kız tarafına önerir, kız tarafı uygun görmesi sonucunda düğün tarihi belirlenir. Nişandan sonra alınan bu karar, nişan ile aralığının çok uzun olmamasına önem verilir. Bu tarih ailenin maddi durumuna göre gecikebilir. Genellikle yaz aylarında düğün yapılmaktadır. Bu aylarda mevsimsel ürünler yetişmiş olur. Ailelerde düğün masraflarını karşılamak üzere belli bir kazanç sağlamış olur (KK23).

Eskiden Halep Türkmenlerinde düğünler davul eşliğinde kapı kapı dolaşarak akrabalar, komşular, dostalar düğüne davet edilirdi. Son zamanlarda

davetiye kartı dağıtılmaktadır. Davetiye kartının dağıtan kişinin akliselim olmasına dikkat edilir. Bu kişi kendisine verilen davet listesini gezerek kimin kızının kimin oğluyla evleneceğini, düğün gününü ve düğünün nerede yapılacağını söyler. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle “davetiye kartı” cep telefonu aracılığıyla gönderilmektedir. Davetiye kartının dağıtan kişinin akliselim olmasına dikkat edilir. Bu kişi kendisine verilen davet listesini gezerek kimin kızının kimin oğluyla evleneceğini, düğün gününü ve düğünün nerede yapılacağını söyler. Düğünlere daha çok erkek tarafının misafirleri katılır. Kızın birinci derece akrabalarından kadınların düğüne katılım sağlasalar da kızın babası, erkek kardeşleri, amcaları düğüne katılmazlar. Katılım sağlamaları durumunda ise eğlencelere eşlik etmedikleri görülür. Kız tarafının erkeklerinin düğüne katılması, hele de halaya durmaları toplum tarafından hoş görülmeyip, ayıp karşılanmakta idi. Akraba evliliklerinde kızın babası ve erkek kardeşleri damadın aile içinden biri olduğu için düğüne katıldıkları, ancak halaya durmadıkları görülmektedir. Damadın dışarıdan biri olması durumunda ise kız tarafının akrabaları asla düğüne katılım sağlamadıkları görülmektedir. Kız tarafından birinci dereceden akrabalar katılmaktadır. Eskiden düğünler köy meydanında on-on beş gün kadar davul-zurna edasında ya da bir gün mevlit okutularak yapılırdı. Günümüzde düğünler bir gün sürmektedir ve düğün yapmak için düğün salonları tutulmaktadır (KK14, KK23, KK27, KK28, KK31, KK33, KK43).

Yörede düğün gününe “büyük düğün” denmektedir. Erkek birinci derece akrabalarından birisi asıl düğün gününü karakola haber vererek düğünde silah atılmayacağını karakola yazılı olarak taahhüt etmek zorundadır. Buna yörede düğün ruhsatı denir. Düğün Cuma günü sabah erkenden (saat 8-9 gibi) davulların çalınmaya başlamasıyla başlar. Eski Türkmen düğünlerinde davetlerin sözle ya da halat ile davet edildiği ifade edilmiştir. Halat ile davetlerde mendil, çorap, başörtüsü gibi küçük hediyelerin yanı sıra davet edilen kişinin sosyal mevkiine veya yakınlık derecesine göre bir top kumaş gibi hediyeler verilmektedir. Son zamanlarda davetiye kartı dağıtılarak davetler edilmektedir. Türkmenlerde davet kartı yahut halatla düğüne davet etme işi en az hafta öncesinde yapılır. Davetiye kartını eskiden aptal (davulcu) dağıtırdı, son zamanlarda aileden birinin dağıttığı ifade edilmektedir. Düğünün kurulacağı düğün sahibi köyde yaşayan halkı düğünden bir gün önce yahut düğün sabahı davul eşliğinde kapı kapı dolaşarak herkesin kapısı önünde durarak; davul çalıp oynayarak düğüne davet eder. Düğün yeri köyün harman yeri veya meydanında

çadırlar kurulurdu. Köylüler ve düğüne gelen davetliler öğlede sonra düğünde yerinde toplanmaya başladılar. Düğün yerine gelen davetliyi davulcular koşarak karşılar, oturacağı yere kadar götürüp bahşiş alırlar. Davetlilerin düğün yerine gelmeleriyle birlikte halaya durulmaktadır. Bazı düğünler kadın, erkek karışık bir şekilde yapılır ve halaya diziliş iki kadın bir erkek olacak şekilde gerçekleşir (Erol, 2012a, s. 98-109; Arslan Erol, 2020, s. 1053, 1064, 1103).

Çok eski zamanlarda düğün meydanında güreşler de yer almıştır. Önceden etraftaki kimselere düğün var yahut güreş var diye haber verilirmiş. Filanca köyden güreşçiler gelir ve orada yarışmalar yapılmıştır ve orada yarışma olurmuş (Arslan Erol, 2020, s. 1115). Günümüz düğünlerinde güreş yarışmasına rastlanmamaktadır.

Düğünün son saatlerine doğru masa açılır ve şabaş toplanır. Şabaş düğün sahibine bir yardım mahiyetini taşımaktadır. Şabaş parası deftere yazılır ve borç niteliğindedir. Bunun dışında davulcunun düğün ortasında her kişinin önünde durarak bir miktar para alır ve mikrofonda söyler. Maddi durumu iyi olan ve zengin olan kimseler fazla miktarda para verir (Erol, 2012a, s. 116; Arslan Erol, 2020, s. 1102, 1103, 1053). Görüldüğü üzere iki şekilde şabaş geleneği mevcuttur. Eskiden düğüne gelen misafirler düğün sahibine hediye olarak koyun, kuzu getirirler idi. Uzak yerlerden gelen misafirleri karşılamak ve düğünde bulunmak için yakın komşuların mutlaka bulunması gerekir (Arslan Erol, 2020, s. 1104).

Yörede yaşayan Halep Türkmenlerinin düğün günü gelenekleri ve âdetleri aşağı yukarı aynı olmakla birlikte, savaş nedeniyle Gaziantep'e göç etmek zorunda kalan Halep Türkmenlerinde düğün gününde görülen âdet ve gelenekler şu şekildedir:

Günümüzde düğünden birkaç gün önce düğün sahibinde bir kişi gelişen teknoloji aracılığıyla basılan davetiye kartını düğüne davet edilecek olan kişilerle paylaşır, düğün davet etmektedir. Bu kişi kendisine verilen davet listesini günümüz iletişim aracı olan sosyal medya genellikle iletişim aracı olan whatsapp vasıtasıyla kimin kızının kimin oğluyla evleneceğini, düğün gününü ve düğünün nerede yapılacağını davetiye kartı vasıtasıyla paylaşır. Düğün yeri düğün salonuna rezerve verilerek ayarlanır. Düğüne kızın yakın akrabalarından kadınlar ve erkekler katılım sağlamakta olup gerek kadınların gerekse erkeklerin eğlenceye eşlik ettiği gözlemlenmektedir. Toplumun bu durumu artık ayıplamamaktadır. Düğünler artık birkaç saat içerisinde gerçekleşmekte olup, mutrib denen yerel şarkıcıların da ekip

hâlinde (bir ekip elektro saz, klavye, darbuka, davul ve zurnadan oluşur) tutulduğu görülür.

Düğün Hazırlıkları

Düğün, birçok insanın hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu özel günün kusursuz bir şekilde geçmesi için iyi bir düğün hazırlığı yapılmaktadır. Her şeyin planlı ve organize olması, düğünün akıcı bir şekilde ilerlemesinde etkin bir rol oynamaktadır. Düğün tarihinin belirlenmesinin ardından yörede bazarlık (çeyiz), bayrak dikme ve düğün yemeği gibi aşamalar için hazırlıklar yapılmaktadır.

Bazarlık (Çeyiz)

Çeyiz Arapça “cihaz” sözünden gelmekte olup, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülk, gelin için hazırlanan sandık eşyasıdır. Geleneksel kültürde kız çocukları çeyiz hazırlıklarına ergenlik çağına gelmeden önce başlar. Çeyiz olarak ilk önce yastık kılıfı, yorgan yüzü, yatak çarşafı, örtü, mendil vb. eşyalar hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oylanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin maddi durumuna göre hazırlanan eşyalar arasında yorgan ve yatak, giysiler, iç çamaşırı, kilim, halı ve mutfak eşyaları yer alır. Bahsedilen eşyaların yanı sıra günümüzde elektrikli ev aletleri de temin edilmektedir (Başçetinçelik, 2009, s. 224). Çeyiz alışverişine gelin ve damat yakınlarından birkaç kişiyle çıkılır ve buna “çeyiz düzme” denir. Çeyiz kız evinden davul, zurna ve bayrak eşliğinde oğlan evine getirilir. Çeyiz götürülürken sandığın üzerinde oturma âdeti yaygındır. Düğüne bir hafta kala çeyiz kız evinde oğlan evine gönderilir ve duvarlarda ya da masalarda sergilenir (Artun, 1998, s.12). Dede Korkut Hikâyelerinde gelinin evindeki malı damat evine götürmesi “kalın”, “sep”, “septürmek” ve “yüfüş” kavramlarıyla geçmekle birlikte “oğlı olan ivermiş, kızı olan köçürmüş” şeklinde ifade edilmektedir. “Ol aning kızın septürdi” ifadeleriyle bir bey, bir babaya kızın çeyizli olarak evlendirmesini emretmektedir (Halaç ve Demir, 2019, s. 152).

Çeyiz kız tarafı için oldukça önemli bir ritüeldir. İşlenmesi yıllar süren el işi örtüler, yazmalar, yatak takımları kızın evleneceği zaman ortaya çıkar. Sözlü kültür geleneğinin temsilcisi olarak görülen çeyiz hazırlanırken, evlenecek olan gelin adayının düz şekilde ördüğü çorabın, yazmanın, mendilin vb. üstüne renkli iplerle gül, bülbül vb. motifleri işleyerek süslemesi, kendi iç dünyasındaki duygu ve düşünceleri

ve alışagelmış kültürel sembolleri yansıtmaları bakımından büyük önem arz eden bir konudur.

Halep Türkmenlerinde çeyiz hazırlığına düğünden on-on beş gün önce başlanmaktadır. Bazarlıkta çiftlerin evi için eşyalar alınır ve bu eşyalar oğlanın kız tarafına ödediği kalın parasından karşılanır. Bazarlık, Türkiye’deki gelin çeyizi gibi düşünülebilir. Ancak yörede bu gelenek oldukça değişmiştir. Günümüzde Türkmen kızları ve aileleri evlilik çağına gelene kadar çeyiz adına bir hazırlık yapmaktadırlar. Eskiden ailelerin böyle hazırlıkları yaptıkları ifade edilmiştir. Kızlar için çeyiz olarak yorgan, döşek ve el işi örülmüş dikiş-nakış ziynet eşyaları hazırlanır. Kalın parasında alınan eşyalar çiftlerin evine döşenir. Eşyaların alımında damat tarafı da kız tarafına nezaret eder. Eşyaların alımında gelinin isteğine önem verilir. Eşyalar genellikle ev eşyaları, mutfak malzemeleri olur. Yine geline düğünde giyeceği “gelinlik” ve çiftlere elbiseler alınır. Bazarlık (çeyiz) babanın kız için ayırdığı mal anlamı gibi bir anlam yüklendiği söylenebilir. Baba, babalık hakkı olarak verilen kalın parasından kızının çeyizini hazırlamak için bu haktan vazgeçtiğinde, çeyiz masraflarını üstlendiği anlamına gelir. Çeyiz masraflarını karşılayan bir kız babası, Türk kültüründeki babanın kızı için çeyiz yükümlülüğünü yerine getirmiş olur. Bu durumun tersine düşünüldüğünde ise çeyiz yükümlülüğünün kalının içinde erkek tarafına yüklendiği görülür (KK13, KK14, KK23, KK25, KK27, KK33).

Eskiden çeyizde kaneviçe dikilirdi. Süzegin üstüne yahut evin duvarına asmak için duvara ayet yazılı parvaz işlenirdi söz edilmektedir. Parvaz’ın üstündeki ayetler boncukla yazılırdı. Yine hasırın üstüne işleyip, duvara asarlardı Günümüzde bu uygulamalar pek fazla görülmemektedir. Gelinin annesi çeyizde yüzük, döşek, yastık ve kadeh (bardak) hediye eder. Çeyizi görmeye gelen misafirler de hediye olarak tabak, tepsi, asbab (kıyafet), yatak, yorgan, yastık getirmektedir (Arslan Erol, 2020, s. 1132, 1135, 1059).

M. Erol yaptığı derleme sonucunda çeyizin düğün evine indirilmesinde Türkiye gibi törensel bir uygulamaya rastlanmadığını; alışveriş bittikten sonra alınan eşyalar ile gelinin baba evindeki çeyiz oğlan evine indirildiğini; damadın yakınları ve kız tarafından birkaç kişiyle çiftlerin evinin düzenlendiğini; bir sonraki günler de komşular bazarlığı görmeye geldiklerini ve buna “bazarlık görme” denildiğini; eski uygulamalar da ise bazarlığın kız evinden törenle getirildiğini ifade etmiştir (Erol, 2012a, s. 100).

Bayrak Dikme

Divân-u Lugât'it-Türk'te bayrak kelimesi “batrak” şeklindedir ve bir milletin özgürlük, bağımsızlık ve şeref sembolü olmanın yanı sıra insanları bir araya toplama, birleştirme özelliğine sahiptir (Eker, 1998, s. 164). Türk milleti için nasıl bir bütünlük sembolü olup vazgeçilmez ise, toplumun temelini oluşturan aile müessesinin ilk adımı olan düğünlerde de bayrağın birlik ve beraberliğin vazgeçilmez bir sembolüdür. Düğüne hazırlık aşamasında Anadolu'da yapılan bayrak dikme işlemine bayrak kaldırma denir ve küçük ayrılıklar dışında büyük ortaklıklar gösterir. Anadolu Türk halk kültüründe genellikle düğünden bir gün önce, gelinin geleceği eve bayrak dikilir ve düğün bitimine kadar evin yüksek bir yerinde yerini alır. Bir eve bayrak dikmek o evin düğün yeri olduğunun işaretidir (Şimşek, 2003, s. 143). Dikilen düğün bayrağı çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan bazıları ucuna takılan elma, soğan, tavuk tüyü, zeytin dalı Türk bayrağı iken bir kısmı da şah, nahıl, şimşir, ahret dalı, gelbere vb. adlarla anılan bayrak niyetine süslenmiş ağaç dalları da olabilmektedir (Eker, 1998, s. 166). Çeşitli meyve ve bitkilerle süslenmiş bu ağaç dalları bereketi sembolize eder. Düğünden önce bayrak dikme ve düğün bittikten sonra bayrak indirme işlemi ile ilgilenen kişiye “bayraktar” adı verilir.

Tüm Türk dünyasında olduğu gibi Halep Türkmenlerinde de eskiden damadın evine bayrak dikilir idi. Bayrak dikilmesiyle düğün başlamış sayılır. Bayrak, düğün gününden on gün önce cahalbaşlar tarafından dikilmekteydi. Yörede düğün bayrağının hazırlanması getirilmesi ve yerine dikilmesi sırasında çeşitli uygulamalar yer almaktaydı. Bayrak dikme sırasında şu uygulamaların yapıldığı tespit edilmiştir:

Eskiden Halep Türkmen düğünlerin damın üstüne asılan bayrakları çeşitlilik göstermekteydi. Yörede rejimin baskısı üzerine son yıllarda Suriye bayrağının yer yer asıldığı görülmekle birlikte genellikle ay yıldız şeklinde beş yıldız etrafı işlenmiş bayraklar asılmaktadır (KK27, KK28, KK33, KK43, KK46).

Bayrak genellikle bir kadın tarafından hazırlanır. Beyaz ve mavi renkli Türkistan bayrağına benzer bir bayrak olur ve üzerine ay, yıldız işlendiği görülür; bunun duyulması üzerine düğün sahiplerinin ifadeye çağrıldığı görülür. Ayrıca bayrak direğinin ucuna eşarp sarılır, çeşitli renkte tavuk tüyleriyle bezenir. Bazı köylerde direğin ucuna soğan oturtulur (KK20, KK30). Düğün bayrağına oturtulan soğan damadın sert kişiliğini, elma ise gelinin ağız tatlılığını temsil etmektedir (Kalafat,

2010b, s. 3). Uygulamalarda elmanın görülmemesi, bu meyvenin yörede pek yetişmemesiyle ya da erkeğin aile içindeki yerinin daha önemli olmasıyla izah edilebilir.

Bayrağın hazırlayan kişiden alınıp, damadın evinin üstüne dikilmesine “bayrak kaldırma” denmektedir. Yörede bayrağı dikme işlemi cahabaşılar tarafından yapılır. Cahalbaşılar davul- zurna eşliğinde bayrağı hazırlanan evden alıp türküler söyleyerek damadın evinin üstüne dikmekteydiler (KK28, KK33, KK46). Düğünü sembolize eden bayrak asma bir çeşit davetiye yerine geçerek o evin düğün evi olduğunu göstermektedir. Bayrak dikerken davul-zurna eşliğinde cahalbaşılar tarafından söylenen türküler de düğün olacağına dair mutluluk ve neşeyi simgeler niteliktedir.

Yörede araştırma yapan Mehmet Erol ve Hülya Arslan Erol Halep Türkmenlerinde düğün sahiplerinin, düğün gününe kadar her gün evin önünde davulsuz halay çekerek de fiilen düğünün başladığını; bu tür davulsuz halaya yöre halkı gısır depçe, düğün gününe kadar olan eğlencelere de gısır düğün dediğini; bayrak çeyizin getirilmesinin ertesi günü cahalbaşılar tarafından dikildiğini ve düğünden sonra üç gün boyunca düğün evinin damında kaldığını; beyaz veya mavi renkli bayrakların üzerinde renkli iplerle çiçek resimleri işlendiğini; az da olsa bu işlemlerin çeşitli meyve ve sebze figürleri içerdiğini; ayrıca bayrak direğinin ucuna yüzerlik otunun sarıldığını; çeşitli çiçeklerle bezendiğini; bazı köylerde direğin uç kısmına meyve oturtulduğunu; cahalbaşılar kalabalık bir grupla darbuka çalarak bayrağın işlendiği eve gidildiğini; hazırlandığı yerden cahalbaşılar tarafından alınan bayrağın ağır adımlarla yine darbuka eşliğinde türküler söylenerek düğün evine getirildiğini; bu türkülerin oyun havasında söylenen maniler olduğunu; bayrak taşınma esnasında yolda vurma denilen bir oyunun oynandığına; getirilen bayrağın cahalbaşılar tarafından damadın evinin damına dikildiğini; bayrağın düğünden birkaç gün sonra düğün sahipleri birkaç gün sonra indirildiğini; bayrağın düğünün alâmeti, ferahı olarak algılandığını ifade etmektedirler (Erol, 2012a, s. 101-102; Arslan Erol, 2020, s. 1115).

Günümüzde düğünden önce bayrak dikme uygulaması köylerde az görülmekle birlikte Gaziantep’te yaşayan Halep Türkmenlerinde bayrak dikmek ile ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır (KK27).

Kına

Arapçada “hinna” kavramından gelen kına sözcüğü, kına yapraklarının kurutulmasıyla elde edilen toz anlamına gelip, saç ve elleri boyamak için kullanılmaktadır (Akalin, 2011, s. 1410). Kına Türk kültüründe hem sağlık hem güzellik hem de törensel açıdan önemli bir yeri olmakla birlikte temelinde son derece önemli anlamlar vardır. Türk Halk kültürü içinde kına sadece bir süs malzemesi olmayıp, ardında çok önemli anlamlar taşımaktadır. Kına Türk inanç sisteminde adanmış olmanın işaretidir. Bu sebeple askere giden kişiye vatanına, kurban edilecek hayvana Allah’a, evlenen genç kıza eşine kurban olsun diye kına yakılır (Kalafat, 2010a, s. 310).

Geleneksel kültürde kına yakma ritüeli yaygın bir şekilde görülmektedir. Kız evinde bir tepsi içinde gelen kına, gelinin sağdıcı tarafında yakılmaktadır (Örnek, 2016, s.268-269). Ali Rıza Yalman kına gecelerinin yalnızca gelinler için düzenlemekte olduğunu ve buna erkeklerin de katılabildiğini ifade etmektedir (Yalman, 1977, s. 29) Günümüzde ise durum farklılaşmıştır. Kına geceleri hem gelin hem de damat için düzenlenmekte ve yörede yaşayan Türkmenlerin kınası ile savaş nedeniyle ülkelerini terk edip Gaziantep’e göç etmek zorunda kalan Türkmenler arasında bazı farklılık göze çarpmaktadır. Yörede kına yakma töreni şu şekilde gerçekleşmektedir;

Düğünden bir gün önce akşam zamanında gelin kınası yapılır ve buna sadece kadınlar katılır. Erkek tarafından akraba ve yakın komşu kadınları kız evine gider. Gelin ve güveyin evleri eğer aynı köydeyse yürüyerek gidilir. Değilse araba ile gidilir. Giden kınacılar (kadınlar) gelin evine hediye olarak keçi, koyun götürür. Erkek evinden gelen bu kabile kız evi tarafından karşılanır ve yol parası istenir. Erkek tarafından biri gençlere para verir ve gençler yolu açar. Kına kadınlar arasında şenlik edasıyla geçer ve yöreye özgü oyunlar oynanır. Kına töreni bitimine doğru gelinin ellerine kına yakılır ve erkek tarafındaki kadınlar kendi evlerine dönüş yapar (KK13, KK14, KK20, KK21, KK23, KK27, KK29, KK53).

Erkek tarafında ise yakın komşular, akrabalar, dostlar kınaya davet edilir. Gençler misafir olarak kınaya gelir. Kına töreni eğlence edasıyla türküler söylenir ve yöreye özgü oyunlar oynanır. Kınanın son saatlerine doğru cahalbaş damada kına yakmaya yönelir. Damatta cahalbaşından bazı isteklerde bulunur. Eğer bu istekler

yerine getirilir ise cahalbaş damadın serçe parmağına kına yakar. Fakat getirilmediği takdirde evli biri yakar ve cahalbaşına ceza olarak soğan yedirilir. Daha sonra güveyinin başparmağına kına yakılır (KK13, KK14, KK29, KK43, KK53).

Günümüzde kına töreni düğün salonunda yapılmaktadır. Kına gecesinde organize edilen her şeyi çalgıcıdan yakılan kınaya kadar erkek tarafı karşılamaktadır. Kadınlar ve erkekler ayrı yerlerde olacak şekilde bu törene katılmaktadır. Çalgılar eşliğinde yöreden kalma oyunlar oynanmaktadır. Kına gecesinde kırmızı, pembe tonlarında gelinlik giyer, erkek ise koyun renkli takım elbise giyer. Gelinin üzerindeki örtü kırmızı olur, damadın ise sırtına yeşil renkli örtü olur (KK14, KK23). Kına yakılan elleri de yine kırmızı bir mendille bağlanır (Erol, 2012a, s. 105).

Kına gecesinin sonuna doğru damat gelin kınasına gelir ve gelin-damat düğün alayının ortasına oturtulur. Burada kızlar yoğurulan kınayı tabaklara koyarak üzerine mumlar dikerek ve türküler, maniler söyleyerek gelinin ve damadın etrafında dönerler. Bu esnada sağdıç da gelin ve damadın avucuna kına yakar. Damadın serçe parmağına ve gelinin avuç içine kına yakılır. Gelinin avuç içine kına yakılırken kaynana sağdıca altın verir. Daha sonra gelin avuçlarını açar (KK23). Kına töreninin sonuna doğru yoğrulan kına paket halinde gelen misafirlere hediye edilir.

Kına adetleri bazı yörelerde devam etse de bazı yörelerde kına adetleri terk edilmiştir. Geline kına günü “poşu” adı verilen üstüne gül konan eşarp ve “harş” adı verilen işlemeli zabun giydirilir. (Arslan Erol, 2020, s. 1058, 1146).

Eskiden kına yakıldığı günün ertesi gün gelin hamama gitmekteydi ve hamamda gelin yıkma işlemi gerçekleşmekteydi (KK13). Gelinin düğün günü yıkanmasının nedeni maddesel arınmadan ziyade gelinin manevi kirinden temizlenmesi ve saf bir şekilde gerdeğe girmesi ile alakalıdır (Baysal, 2020, s. 307). Bu işlemin temeli ise suyun arındırıcı ve temizleyici gücünden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde gelini bebek gibi günahsız, saf ve geçiş dönemine hazır olduğuna inanılmaktadır.

Gelin Alma

Gelin alma işlemi gelinin eski hayatından yeni hayatına geçişi olup, evlilik ritüelinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Geleneksel kültürümüzde gelin alma günü kına gecesinin ikinci günüdür. Düğünün en renkli ve en eğlenceli bölümü olan bu törenler aynı zamanda düğün eğlencelerinin bitmesi anlamına gelmektedir. Kız evi

kızları evden gideceği için hüzünlü, oğlan evi ise eve yeni birey geleceği için sevinçlidir. Zamanın şartlarına göre gelin almada kullanılan araçlar değişmektedir. Eskiden gelin at ile alınırken günümüzde artık araba konvoyunun oluşturulduğu bilinmektedir. Oğlan evinden konvoy şeklinde kız evine gelen alıcılar, davul ve zurna ile kız evinin önünde eğlence eşliğinde halaylar çekerler. Kız evinden hiç kimse halaya katılmamaktadır. Gelin alıcıları kız evine yaklaşırken kız tarafı çeşitli hileler yaparak, zorluluk çıkarır. Erkek tarafı gelince gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi için çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcıları konvoy yapılarak, davul zurna eşliğinde şehri ya da köyü gezilir ve eğlencelerle oğlan evine getirilir (Başçetinçelik, 2009, s. 268-269).

Halep Türkmenlerinde gelin düğünün son günü yapılmaktadır. Gelin düğün sabahı ailesi tarafından hazırlanmaya başlanır, gelinliği giydirilerek başı tozak ve kayten ile süslenir. Son olarak erkek kardeşi tarafından gelinin beline kırmızı kuşak bağlanır; bununla gelinin mutlu ve bahtlı olacağına inanılır (KK21). Bu uygulamalar erkek tarafı kız evine gelene kadar tamamlanır. Daha sonra erkek tarafı gelini almak için kız evine gelir.

Gelin, erkek kardeşinin kolunda evden çıkarılır. Bu sırada gelinin kardeşlerinden biri de yol istemek için kapıya durarak gelini vermez. Damat tarafı gelinin kardeşine bir hediye veya para vererek yol alır. Eskiden gelinin kardeşine verilen hediye tüfek olurdu. Yol alma engeli kalktıktan sonra gelin damada teslim edilir. Aynı zamanda erkek tarafından bir kadın gelin evinden bardak, tabak ya da gelinin özel eşyasında bir şey habersizce alır. Bu uygulamada gelinin erkek evine bereket getirmesi amaçlanır. Yine gelinin eline cam bardak ya da tabak verilerek bunu kırması istenir. Daha sonra gelini almaya gelen kişiler konvoy şeklinde erkek evine yahut düğün salonuna gitmek üzere yola çıkar (KK18, KK21, KK27, KK29).

Halep Türkmenlerinde eskiden konvoy bir atlarla gidilir idi. Bu atın önüne damat ardına da gelin binerek arkasında yastık konurdu ve bu yastık yarışma şeklinde gençler tarafından alınırdı. Bu uygulamanın amacı ise evlenme sırasının alan kişiye geçmesidir. Günümüzde gelin damat aracı önde, diğer gelini almaya gelen kişilerin ise arabaları onu takip ederek konvoy şeklinde alınıp, gelin düğün salonuna getirilmektedir. Yine düğün günü gelin alınırken kız tarafı, gelin arabasının ardından

su dökmektedir. Bu uygulamanın amacı ise gelinin yolda kazasız, belasız erkek evine gitmesidir (KK10, KK22, KK27, KK46).

Gelin İndirme

Gelin alma işlemi kınadan iki gün sonra yapılan, düğünün asıl günü gerçekleştirilir ve gelin alma işlemi düğünün son adetidir. Gelin alma âdetine bazı bölgelerde “gelin indirme” denir. Gelin ana evinden alınır ve erkek evine getirildikten sonra gerdek odasına çıkarılır ve düğün sona erir. Günümüzde de gelin alma işlemi nüfus yoğunluğu yoğun olan bölgelerde görülmekte olup, birtakım değişiklik meydana gelmekle birlikte yaşatılmaktadır (Artun, 2019, s. 218).

Geleneksel kültürde gelin arabadan inmez, kaynana ya da kayınbabasının ona hediye vermesini bekler bu âdete üzengilik ya da indirme denir. Bu hediye tarla, koç, koyun gibi oğlan ailesinin ekonomik durumuna göre değişiklik gösterir. Gelinin ileri yaşamında çocuk sahibi özellikle erkek çocuğu olabilmesi için kucağına erkek çocuk verilir. Gelin arabadan inmeden önce oradaki insanlar hocayla birlikte dua okur. Duadan sonra gelinin dayanaklı ve sağlam olması için ters çevrilmiş kazana ve üstündeki kaşığa basarak kırması sağlanır. Yine dayanıklı ve güçlü olması için saca ya da hayvan derisinden yapılmış kendire bastırılır. Ayrıca gelinin uysal olması için koyun postuna bastırılarak indirilmesi sağlanır. Gelin indirilirken kurban kesilir ve kanı onun alınına sürülür. Gelinin kötü huylarının kesilmesi ve uysal bir ev hanımı olması için damdan çömlek atılarak kırılır. Bazen de geline bardak kırdırılır. Gelinin doğurgan olması için damdan üzüm, iğde, fındık, fıstık, leblebi serpilir. Gelin evinde kalıcı olsun diye eşiğe ya da kapıya ya da duvara çivi çakılmaktadır (URL-2).

Benzeri uygulamalara Halep Türkmenlerinde de rastlanmakla birlikte bazı farklılıkların olduğu da göze çarpmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda Halep Türkmenlerinde gelin indirme işlemi şu şekilde olduğu tespit edilmiştir:

Eskiden baba evinden alınan gelin, doğrudan damat evine inmeyip, bir akrabanın yahut komşunun evine indirilir. Ancak gelin araçtan hemen inmeyip, kayınbabasının hediye vermesini yahut mal bağışlamasını bekler. Kayınbabası gelinin bulunduğu aracın yanına gelerek ya para verir ya da kuzu, inek, arsa bağışladığını söyler. Bunun üzerine gelin arabadan iner. Gelin arabadan inip evine girerken kaynanası onun eline bardak verir; gelin bunu yere atarak kırar. Böylelikle gelinin yeni evine bereket ve uğur getireceğine inanılır. Yine gelin evin duvarına hamur atarak

yapıştırır, damat ise evin damına çıkarak gelinin yanındaki kişilerin üzerine şeker saçar. Bu uygulamaların yanı sıra gelin eve girmeden önce ayakkabısına para konur ve bekar kızlar bunu almaya çalışır (KK18, KK21, KK22, KK29, KK43, KK46). Bu parayı alan bekar kızın bahtının açılacağına ve evleneceğine inanılır.

Yörede araştırma yapan M. Erol gelin indirme konusuyla bu uygulamaların yanı sıra gelin arabadan indikten sonra yüzüne un sürülmesi ve damadın annesi tarafından yoluna buğday saçılması gibi uygulamaların varlığından da bahsetmiştir. Bunların dışında gelinin indikten sonra eve alındığından ve etraftaki davulcularla birlikte düğün alanına gidildiğinden; gelinin bu evde gerdek vaktine kadar beklediğinden; gelini indirme işinin ikindi vaktine kadar tamamlandığından ve bu esnada düğünün meydana devam ettiğinden söz etmektedir (Erol, 2012a, s. 111).

Gelinin yoluna serpilten buğday ve üzerine atılan şekerlemelerin temeli eski Türk inancına dayanmaktadır. Bu tür saçılar yabancı bir soya mensup kızın kocası soyunun ataları ve koruyu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır (İnan, 1986, s. 167).

Günümüzde ise düğünlerin düğün salonunda yapılmaktadır. Bundan dolayı gelin inerken araçtan inmemesi ve kayınbabasından hediye vermesini bekleme durumuna artık rastlanmamaktadır. Gelin düğün salonuna inerken kayıinvalidesinin onun eline bardak vermesi hale devam etmekle birlikte damat tarafından gelinin üzerine şekerlemeler atılması söz konusu değildir.

Gerdek/Nikâh

Medenî ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine “gerdek”, denir. Gerdeğe giren çiftin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayıyla geçerli sayılmış olur. Nikâhtan sonra çiftin kalacakları yere “gerdek damı”, “gerdek odası” “gerdek evi”, adlar verilmektedir. Güvey, sağdıcı ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak gerdek odasına sokulur. Geleneğin ve dindarlığın ağır bastığı yerlerde güvey namaz kıldıktan sonra gerdek odasına girer. Gelinle damadın karı koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zıfâf gecesi” denir. Kentlerde maddî olanakları iyi olan çiftler, gerdek gecesini ya otelde veya şehir dışında geçirmektedirler. Buna yaygın olarak “balayına çıkma” denmektedir (Örnek, 2016, s. 272-273).

Düğünden sonra gerdeğe girildiği bilinmektedir. Ancak gerdeğe girmeden önce mutlaka dinî nikâhın kıyılması gerekir. Genel olarak gerdek medeni ve dinsel nikâhtan sonra gerçekleşir. Böylece çiftin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayıyla geçerli sayılmış olur. Devlet yasalarına göre sadece devletin görevlendirmiş olduğu memurların huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı geçerli saymaktadır. Yasal olarak geçersiz olmasına rağmen imam huzurunda kıyılan nikâh da yaygınlığını devam ettirmektedir. Kimi aileler hem medeni hem dini nikâh kıydırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar (Örnek, 2016, s. 272-273).

Halep Türkmenlerinde dini nikâh birinci derecede olup genellikle nişan günü ya da gerdeğe girmeden birkaç saat önce imam tarafından kıyılmaktadır. Resmi nikâh ise düğünden birkaç gün sonra kıyılmaktadır. Dini nikâh imamın iki şahidin huzurunda, evlenecek oğlan ve kız arasında kızın babasının kızıdan vekâlet almasıyla kıyılır. İmam evlenecek oğlana üç kez “Fılanca kişinin kızını eş adayı olarak kabul ediyor musun? diye sorar. Evlenecek oğlan da üç kez “Evet” der. Daha sonra kızın babası ile imam kızın evinin kapısında durur ve kıza üç kez “Fılanca kişiyi eş adayı olarak kabul ediyor musun? diye sorulur ve kız üç defa “Evet” der ve imam şahitlerin huzurunda onları eş ilan eder. Günümüzde dini nikâha önem verildiği gibi resmî nikâha da o derecede önem verilmektedir. Her iki nikâhta belediyeye ait olan nikâh salonlarında kıyılmaktadır (KK10, KK18, KK21, KK23, KK27, KK35).

Halep Türkmenlerinde düğün çiftin gerdeğe girmesiyle tamamlanır ve evlilik olayı gerçekleşmiş olur. Araştırma sahasında gerdek gecesiyle etrafında gelişen uygulamaların şu şekilde olduğu tespit edilmiştir:

Eskiden gerdek odası damadın kız kardeşleri ve annesi tarafından hazırlanırdı. Günümüz yatakları olmadığı için yere döşek serilirdi. Odanın kapısına kına çalınır ve hamur yapıştırılırdı. Yatağın üstünde çiftin erkek çocuğu olması için erkek çocuk yatırılırdı. Ancak gerdek odasında aynanın olmaması gerekir. Gerdek odasında aynanın bulunması günah olduğuna inanılır (KK13, KK42). Aynı zamanda gerdek odasının kapısına hamur yapıştırma yeni kurulan yuvanın bereketli olması için yapılan bir uygulamadır. Oda kapısına sürülen kına ise gerdek yerinin işaretlenmesiyle ilgilidir (URL-3).

Damat ve gelin çahalbaşılar ve yakın akraba kadınlar tarafından gerdek odasına getirilir ve damadın sırtı yumruklanarak odaya sokulurdu. Gelin ise kadınlar tarafından gerdek bilgisi ve davranış biçimi hakkında bilgi edinir idi (KK29, KK43).

Yine kız tarafından ve erkek tarafından kadınlar gerdeğin sonuçlanmasını beklerler. Gerdek tamamlandıktan sonra gelin ve damat dışarıya çıkarak kayınbabasının ve kaynanasının elini öper. Damadın annesi ve kız kardeşleri de bekleyip, gerdek çarşafını sallayarak oynarlardı. Kızın annesi de bu çarşafı alarak “kızım yüzümü ağarttı” diyerek oynardı. Günümüzde bunun ehlinin ve damat annesinin görmesi yeterlidir (KK2, KK27).

Günümüzde gerdek geleneği ile ilgili uygulamalar devam etmekle birlikte bazı uygulamalar yapılmamaktadır ve ortadan kalkmıştır. Örneğin; Eskiden gerdek kapısının önüne çalınan çamur ve yapıştırılan hamur uygulaması ortadan kalkmıştır. Yine gerdek odasının önünde beklemeleri ve çarşafı sallayarak oynamaları âdeti terk edilmiştir.

Eski gerdek âdetleriyle ilgili olarak Ali Rıza Yalman’ın yaptığı derlemede gerdek gecesi ve sonrasında şu şekilde olduğunu tespit etmiştir:

“Güveyi gerdeğe girerken sopalarla kovalanır ve çevik davranmazsa dayak yer. Güveyş gerdeğe girdiği gece dayak kızın vücudunu ve yüzünü morartır. Hatta çok gelinlerimizin yüzü gözü bere içinde kalır; Bunu yapmayan delikanlılar ayıplanır. Sabahleyin gelinin yüzünü bere içinde gören oba kadınları öfkelenerek ellerine değnek alıp onu dövmeye başlarlar. Güveyi dayak yerken karşılık veremez. Erkek onu kadınların elinden kurtarmaya çalışır. Bu adet bütün Türkmenlerde böyledir. Hatta bazı güveğilerin başı yarılır ve kolları da kırılır. Erkekler, erkek tarafı, kadınlar, kadın tarafı sayılır; sonunda gelin araya girerve erkeğe kollarını açarak onu korur (Yalman, 1977, s. 30-31).

M. Erol’un yörede yaptığı araştırmada ise yöre halkının gerdeğe girmeye evlenme denildiğini ve bu uygulamaların dışında damadın içeride geline yüz görümlüğü taktığını ve iki rekat şükür namazı kıldığını; kız tarafından gelen kadınların ve erkek tarafının kadınlarının gerdeğin sonuçlanmasının beklediklerini; gerdek tamamlandıktan sonra ise gelinle damat dışarıya çıkarak damadın baba ve annesinin elini öptüklerini; çiftin dışarıya çıktığını gören kadınların zılgıt çaldıklarını; damadın babasının ise silah sıktığını tespit etmiştir (Erol, 2012a, s. 118).

2.1.2.5. Düğün sonrası ile ilgili halk inanışları

Halep Türkmenlerinin halk kültüründe evlilikle ilgili inanış ve uygulamalar düğün sonrasında da devam etmektedir. Gerdek sabahından başlayarak gelinin ilk gezmesinden gelin görme ve misafirlik gibi her aşamada geleneksel uygulamaları görmek mümkündür. Bu inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

Halep Türkmenlerinde evlenme ritüelleri bittikten bir gün sonra erkek tarafı gelinin ailesini yemeğe çağırır ve buna ‘‘subbahıye’’ denir. Gelin akrabalarından değılse subbahıyeye genellikle kız tarafından kadınlar gelir. Subbahıyeye gelen misafirler geline takı olarak para takardı ya da kumaş hediye edilirdi. Günümüzde bu uygulamaya rastlanmamaktadır. Gelinin ailesi gelini görmeye   -dört gün sonra gelir ve geline çeşitli hediyeler getirirler. Gerdek gecesinden sonra damadın ailesi  ifte kelle-pa a yemeğe yapılır ve damadın erkek kardeşleri bu yemeğı alıp kaçmaya çalışırlar (KK13, KK22, KK25).

Gerdek gecesinden    gün sonra yeni çiftin akrabaları ve arkadaşları yemeğe davet ederler. Bu davetler yakınlık derecesine göre sırayla edilir ve on-on beş gün sürer. Davet edilen gelin ve damada hediyeler verilir. Bir hafta sonra çiftin bek r arkadaşları onları ziyaret ederek çeşitli hediyeler verirler (KK13, KK25).

Araştırmacıların yörede edindikleri bilgiler doğırtusunda bu uygulamalar dışında Subbahıyede yenilen yemek genellikle i  bakımından zengin bir pilav olduğunu; kızın ailesinin yeni evlenmiş çifti bir hafta kadar sonra yemeğe davet ettiklerini; iki hafta boyunca gelinle damada tarla veya ev işi yaptırılmadığını; bu süre zarfında çift şehre giderek resmî nik hlarını kıydıklarını; gelinin arkadaşları gelini ziyaret geldiklerinde gelinle damada çeşitli oyunlar oynattıklarını; un dolu tepsiye gizlenmiş bozuk parayı gelinin ağızıyla bulmasını istediklerini; damat da bu oyunu yaparsa gelini sevdiğine hükmedildiğini tespit etmiştir (Erol, 2012a, s. 120; Arslan Erol, 2020, s. 1043-1044).

2.1.3. Ölüm ile ilgili Halk İnanışları

Geçiş dönemlerinin son aşaması olan ölüm, tüm insanların zihninde bir gerçeklik alandır. Yaşam kadar ölüm de insanların derin ilgi, tecrübe ve düşüncelerine konu olan bir olaydır. Ölüm bilimsel anlamda tecrübenin sonudur ve ölüm hiçbir zaman bir tecrübe edilemez. Bu bakımından ölüm hakkında ancak müşahede ve

tasavvura dayalı bir yöntemle bilgi edinilebilir. Ölüm hakkında müşahede ve tasavvurlar en eski çağlardan beri varlığını sürdürmektedir. Çağlar boyunca insanlar ölüm gerçeği ile hesaplaşmak zorunda kalmışlardır. Hayatın en önemli gerçeklerinde bir olan ölüm, canlılarda yaşamsal fonksiyonların durması anlamına gelmekte olup, insanoğlunu en eski dönemlerden beri insanoğlunu derinden etkilemiş ve onu çeşitli düşüncelere sevk etmiştir. Ölüm anında hissedilen ve ölüm sonrasındaki bilinmezlikle birlikte birçok inanma, âdet, tören ve törenleri getirmiştir (Çıblak, 2002, s. 474). Hemen hemen her toplum ölüm olayının etrafında dini-törenselle birtakım inanmalar ve uygulamalara başvurulmuştur. Türklerde de ölüm eksenli birçok inanış ve uygulamalar mevcuttur.

“Ölüm çerçevesinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse öte dünyada saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa, ölenin yakınlarının bozulan ruh durumlarını sağaltmak; sarsılan sosyal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılımlarını sağlamak için uygulananlardır” (Örnek, 2016, s. 285).

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son olması ölüm çerçevesinde toplanan âdetlere ve işlemlere dünya çapına ona evrensel bir karakter kazandırmıştır. Ölümle ilgili âdet ve inanmalarda, korku büyük etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletse de tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Bu sebeple, söz konusu korkuyu yenmek için eski kültürlerden beri tüm toplumlarda hayatın orada devam edeceğine inanılan bir öte dünya tasarımı olagelmıştır. Ölen kişinin yaşamaya bu devam etmesi gerek eski çağlarda gerekse günümüzde bu evrensel görüş, dinlerin öte dünya tasarımları ile beslenmiş ve desteklenmiştir (Örnek, 1971, s. 108-109). Bu bağlamdan hareketle Halep Türkmenlerinde ölüm çerçevesinde gelişen inanışlar ve bu inanışlar etrafında gelişen uygulamalar “Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası” olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

2.1.3.1. Ölüm öncesi ile ilgili halk inanışları

Ölüm, insanlık için kaçınılmaz bir son olmasıyla birlikte ölümün yarattığı korkunun etkisiyle geleceği merak etme algısı olarak da bilinmektedir. “Ölüm

korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışagelmışin dışındaki birtakım davranışları; araç gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi olarak saymaktadır” (Örnek, 1971, s. 15).

Gündelik yaşamda insanın aklına çok gelmeyen ölüm olgusu, insanın başına gelen hastalık, kaza vb. gibi olaylarla hatırlanmaktadır. Bu durumun sonucunda oluşan uygulamalar ve inanışlar Halep Türkmenlerinin halk inanışları çerçevesinde bu bölümde işlenmiştir.

Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Sebepsiz ortaya çıkan birtakım davranışlar, olaylar, sesler, rüyalar, alışılmamış durumlar ölümün ön belirtisi olarak telakki eder.

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında, hayvanlar ile ilgili olanlar büyük bir yer kapsar. Evcil ve yabanıl hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün önbelirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde; kedi, köpek, at, koyun, keçi, inek ve öküz gibi evcil hayvan olanların; kurt, çakal, yarasa, yılan gibi yabanıl hayvan olanların; horoz, tavuk, kaz, gibi kümes hayvanlarıyla baykuş, yarasa, karga ve leylek gibi yabanıl kuşların kimi davranış ve bağlamlarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilebilir. Birtakım rüyalar da ölüm ya da felaket haberi olarak yorumlanır. Hasta görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna rağmen hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara başlanır (Örnek, 1971, s. 15-36; Örnek, 2016, s. 287-290).

Halep Türkmenlerinde ölümü düşündüren ön belirtilerin bu uygulamalara benzerlik göstermekle birlikte şu uygulamaların varlığı tespit edilmiştir:

Günümüzde Halep Türkmenlerinde ölümü düşündüren inanışların başında hayvanlarla ilgili olanlar gelmektedir. Eskiden Azrail köye geldiği zaman, köyde bulunan hayvanların onu gördüğüne inanılırdı. Halep Türkmenlerinde köpeğin kurt

gibi uluması, koyunun acı acı melemesi, eşeğin uzun uzun anırması ve baykuşun ötmesi, iyiye yorumlanmaz, ölüme işaret eder. Kimin evinde köpek kurt gibi ulursa, koyun acı acı melerse, eşek uzun bir şekilde anırırsa ve baykuş bir evin bacasına konup, öterse o evden ölü çıkacağına inanılır (KK7, KK21, KK32, KK33, KK42, KK45, KK46, KK52).

Ölümü düşündüren inanışlar arasında rüyalar da vardır. Kişinin rüyada dişinin düştüğünü görmesi, birinin öleceğine işaret eder. Kaynak kişimiz rüyayla ilgili gördüğü rüyayı anlattı: “Rüyamda dişimin düştüğünü gördüm, sabah uyandığımda hale dişim ağrıyordu ve iki gün sonra babam öldü”. Bundan dolayı biri rüyasında dişinin düştüğünü görmesi halinde “Allah hayırlısını versin” denir. Yine kişi rüyasında evinin yandığını görürse ölüme işaret eder ve o evden bir ölü çıkacağına işaret eder (KK7, KK21, KK32).

Halep Türkmenlerinde ölümü beklenen hasta düşmüş kişinin çevresinde toplanılır. Kişi son nefesini verdiği zaman çevresinde bulunan kişilerin herhangi birisine bakması durumunda o kişiyi yanına çağırdığını ve o kişinin öleceğine inanılır (KK32). Bu inanışın temelinde temas büyüsü yatmaktadır. Ölen kişinin göz temasıyla baktığı kişiye ölümü geçirdiğine inanılmaktadır.

Halep Türkmenlerinde bazı tabiat olaylarının da ölüme işaret ettiğine inanılmaktadır. Gökte bir yıldız kaydığında çevreden birinin öleceğine işaret eder ve bir ölü olduğuna inanılır. Bundan dolayı “Gökte yıldız kayınca bir can gitti” denir. Yine ağaçtan bir yaprak düşününce ölüme işaret eder (KK21, KK32, KK42). Bunlara ek olarak gökte bir yıldızın kayması, sebepsizce kap/kacağın yere düşmesi, rüya bir evin yahut evin yıkıldığının görülmesi, rüyada kazandaki kaynayan suyun görülmesi ölüme işaret eder ve birinin öleceğine yorumlanır (Erol, 2012a, s. 123).

Ölüm ile İlgili Kaçınmalar

Ölüm insanın çaresiz kaldığı tek olgudur. Ancak insan, ölümünü erteleyebilmek için birtakım işlemler ve davranışlara başvurur. Bu işlemler ve davranışlar, önbelirtileri olarak ortaya çıkan durumların doğrudan bertaraf edilmesi şeklinde olabildiği gibi yapılmasının iyi olmadığına inanılan davranışlardan ilk bakışta doğrudan ölümü uzaklaştırmak kaçınılan davranışlar gibi görülebilmektedir. Ancak bu tür davranışlardan kaçınmanın kötülük getireceğine olan inanışdolaylı olarak ölümle ilişkilendirilebilir. Kötülük, kişinin bir kaza-belâya uğraması veya hastalanması

anlamına gelmektedir ve bunlar kişinin ölümüyle sonuçlanabilir (Boratav, 2016, s. 221).

Halep Türkmenlerinde ilk kaçınma davranışı ölümün gerçekleşmesi halinde bunun tekrar etmemesi için yapılan uygulamadır. Bu kaçınma grubu şu uygulamalardan oluşmaktadır; ölü yıkanırken ve defin sırasında yapılmaktadır. Ölü yıkarken uyuyan kişiler uyandırılır. Ölünün yıkandığı su kazanı ters çevrilerek kapatılır ve bir hafta boyunca bu vaziyette bırakılır. Birinin ölmesinden sonra yakınındaki su kapıları boşaltılır (KK30).

İkinci kaçınma ise gündelik yaşam içinde görülen uygulamalardır. Bu grupta şu uygulamalardan oluşmaktadır.

Ters dönen ayakkabılar kötü kabul edildiğinden dolayı düzeltilir. Süpürgeyi yere atmak iyi sayılmaz. Makasın ağzı açık kalırsa kefen kesileceğine inanıldığından işi biten makas kapatılarak kaldırılır (KK2, KK45). Kaçınma uygulamalarının bir kısmı büyüsel niteliktedir. Örneğin; ölüm olan evde yaygıların dışarıya serilmesi Azrail meleğinin buna temas etmesiyle ilgili olup, bu uygulamayla ona ait etkilerin yok edilmesi amaçlanır. Bu yöntemle ölüm meleğinin etkisine giren nesneler arındırılmaktadır.

Son inanış ise kişinin kötü rüya görmesiyle ilgilidir. Bir kişi rüyasında yakılan ev görürse fakirlere sadaka verir. Aksi taktirde o evden cenaze çıkacağına inanılır (KK9, KK17, KK32). İnanmanın temelinde kâbusun yaratacağı etkinin ölümüne yol açacağı ile ilgili olup, bundan kaçınmak için fakire sadaka verilir. Diğer kaçınma yöntemlerinde ise cenaze evden çıkarken ardından su dökülmesi, cenaze mezara götürüldükten sonra cenaze evi ve komşu evlerindeki yaygıların dışarıya çıkarılıp serilmesi ve cenaze evinde üzerlik yakılarak evin tütsülenmesi yer almaktadır (Erol, 2012a, .125-126).

2.1.3.2. Ölüm sırası

Bu başlık altında ölümden hemen önceki an ile ölünün defnedilmesi arasında geçen zamanda Halep Türkmenleri arasında yapılan uygulamalar alt başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Bu uygulamalardan bazılarının gerçekleşmesi aynı anda olduğundan veriliş sırasının genel bir çerçeveyi ifade ettiğini göz önünde bulundurarak yapılmıştır.

Bu işlemler yakınlarının ölen kişiye karşı son görevlerini yerine getirmesi olarak kabul edilmiştir.

Ölüm Sırasında Yapılan Uygulamalar

Ölüm insanın çaresiz kaldığı tek olgudur. Ancak insan, ölümünü erteleyebilmek için birtakım işlemler ve davranışlara başvurmaktadır. Bu işlemler ve davranışlar, önbelirtileri olarak ortaya çıkan durumların doğrudan bertaraf edilmesi şeklinde olabildiği gibi yapılmasının iyi olmadığına inanılan davranışlardan ilk bakışta doğrudan ölümü uzaklaştırmak kaçınılan davranışlar gibi görülebilmektedir. Ancak bu tür davranışlardan kaçınmamanın kötülük getireceğine olan inanışdolaylı olarak ölümle ilişkilendirilebilir. Kötülük, kişinin bir kaza-belâya uğraması veya hastalanması anlamına gelmektedir ve bunlar kişinin ölümüyle sonuçlanabilmektedir.

Bu uygulamalar ölümü beklenen hasta veya yaşlı kimseler için geçerli olan uygulamalardır. Ölümü beklenen bir hastanın ızdırabı ve bunu hafifletmek için yapılan uygulamaları M. Yardımcı “Çukurova’da ölümle ilgili inanışlar ve uygulamalar” adlı makalesinde şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda “hasbir” adı verilen kırmızı benlerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişme acısını hafifletmek için ağzına zenzem suyu damlatılır. Başında Kuran okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmi gösterilir” (Yardımcı, 1993, s. 548).

Ölüm sırasında yapılan uygulamalar benzer olmasıyla birlikte Halep Türkmenlerinde ölüm sırasında yapılan işlemler şunlardır:

Halep Türkmenlerinde ölümü yaklaşan bir kimsenin başında beklenir. Ölüm döşeğindeyken başında çağrılan hoca tarafında çok yüksek olmayan sesle Kuran okunur ve dua edilir. Dışarıda olan bir kimse varsa haber edilir. Yine ölüm döşeğindeki birisi konuşabilecek durumda ise şehadet getirmesi istenir. Kişiye “Bir şey söylemek istiyor musun?” diye sorulur. Onların istekleri varsa yerine getirilir. Yine vasiyetleri dinlenir ve helallik istenir (KK4, KK6, KK21, KK29, KK32, KK42, KK45, KK52). Bu uygulamaların İslami özellikler taşıdığı görülmektedir. Hastaya şahadet getirilmesi onun imanlı bir şekilde öte dünyaya gitmesini istemekle ilgilidir.

Ölüm döşeğindeki birine su verilir. Suyu içemediği için ağzına bir bez ıslatılarak su damlatılır. Ölüm anında kişinin çok fazla susuzluk çektiğine inanışından hareketle bu işlem yapılmaktadır (KK21, KK25). Su verilmesindeki bir diğer inanış ise ölüm döşeğinde olan kimseye şeytan tarafından su verilmesi üzerinedir. Ölecek olan kişiye şeytanın su ikram edip “Al suyu ver imanını” dediğine inanıldığından dolayı kişiye ölmeden önce su verilmektedir.

Kişinin öldüğü nefes alıp-verdiğinden, kalbinin atıp atmadığından, vücudunun soğumasından anlaşılmaktadır. Ölen kişinin yüzünün rengi değişir. Kişinin yüzü güler, nurlu ve beyaz ise cennete gideceğine, ancak yüzünün rengi siyah ise cehenneme gideceğine inanılmaktadır (KK21, KK45). Bu inanışın temeli benzeşme büyüyle alakalıdır. Cennet beyaz renge, cehennem ise siyah renge benzetilmektedir.

Kişi ölüm döşeğindeyken can çekişmesiyle ilgili de birtakım inanışlar vardır. Kişi ölüm döşeğindeyken can çekişmesi zorlu bir şekilde geçerse kişinin geçmişte kötü şeyler yaptığına kolay geçerse kişinin geçmişte iyi, hayırlı işler yaptığına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra can çekişmesi zor geçen kişinin öte dünyada azabının hafifletileceğine inanılmaktadır (KK21, KK25, KK32, KK46, KK52). Ölüm döşeğinde can çekişen kişinin yakası rahat etmesi için açılmakta ve hasta ruhunu teslim ederken başında bekleyen kadınların yüksek sesle ağlamaya başlamaktadır (Erol, 2012a, s. 127).

Ölümden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm sırasında yapılan birtakım uygulamaların bir bölümü doğrudan ölen kişinin cesediyle ilgiliyken, bir bölümü de cesedin etrafında yapılan uygulamalardır. Ölünün öte dünyaya gönderilişinin ön hazırlık niteliğindeki bu uygulamaların bazılarının temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın tipik belirtileri yatarken, bazılarında da temizlik endişeleri ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır (Örnek, 2016, s. 294). Ölümün hemen ardından, ölen kişiye etrafındaki kimseler tarafından birtakım uygulamalar yapılır. Bu işlemler Halep Türkmenleri arasında şu şekilde görülmektedir:

Halep Türkmenlerinde ölen kişinin ilk olarak gözleri açık kalmışsa kapatılır. Gözleri açık giden kimsenin dünyada hasret çektiği birinin olduğuna inanılmaktadır. Bu işlemten sonra çenesi bağlanır; elleri vücuda yapışık şekilde kibleye gelecek şekilde yana yatırılır ve üzerindeki elbiseler çıkarılır. Elbiseleri çıkarıldıktan sonra

üzerine çarşaf örtülür. Daha sonra ölünün şişmesini önlemek için karnının üzerine makas, bıçak gibi metal malzemeler konur (KK4, KK21, KK44, KK51).

Bu işlemler yapılırken diğer taraftan komşular ve yakın akrabalar mezar kazmaya gider. Ölümü defnetmekte acele edilir. Ölünün bekletilmesi hoş karşılanmaz. Ne kadar erken gömülürse o kadar ölen kişiye iyilik yapılmış sayılır. Ancak ölüm olayı gece gerçekleşirse bu iş sabaha ertelenir ve evde beklediği sürece ölünün yanında Kur'an okunur. Günümüzde ölüm olayı genellikle hastalık sonucu hastanelerde gerçekleştiğinden dolayı ölü "morg" denilen soğuk dolapta bekletilmektedir (KK4, KK7, KK20).

M. Erol bunların yanı sıra ölünün üzerinden çıkarılan elbiselerine soyha denildiğini; elbiselerin yırtılarak çıkarıldığını; ölümün hemen sonrasında cami olan köylerde imama haber verilerek çağırma yapıldığını; cami olmayan köylerde ise ölü evindeki feryat-fıganlarla ölümün duyurulduğunu; diğer köylerdeki ve uzaktaki akrabalara telefonla haber verildiğini; ölünün hemen gömülmeyeceği durumlarda buz getirilerek etrafına konduğunu; yaz günlerinde ölünün defnedilmesinde acele edildiğini; ölünün evde beklemesi sürecinde ölünün başında Kur'an okunduğunu tespit etmiştir (Erol, 2012a, s. 128).

Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

Ölüm sırasının gerekleri yerine getirildikten sonra ölünün gömülmesi için gerekli olan dini ve geleneksel bakımından zorunlu olan hazırlıklara geçilir. Bu hazırlıklar sırasıyla yıkama, kefenleme ve cenaze namazı olmak üzere üç önemli işlemde geçmektedir. Her üç işlemin çerçevesinde dinsel ve geleneksel âdet ve inanma da kümelenmekte, bunlar çoğu zaman da ön planda tutulmaktadır. Ölen biri elden geldikçe hızlı gömülmeye hazırlandığı bilinmektedir. Türkiye'de sabahleyin ölmüş biri öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler ise gece bekletilerek sabahleyin gömülür. Uzaktaki akrabaların cenaze törenine katılmalarını sağlamak için ölünün bekletildiği durumlarda söz konusudur (Örnek, 2016, s. 295). Ölüm ve ölüye verilen değer çok eski zamanlardan beri Türk kültüründe en önemli konulardan biri olmuştur. Çin kaynak edinilen bilgilerden hareketle, Göktürklerin defin töreni ile ilgili Abdülkadir İnan şu bilgileri aktarmıştır:

"Ölü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde

yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerindeki kan ve yaş karışık akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşe yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler” (İnan, 1986, s. 177).

Gömme işleminde bu kadar acele etmek; ölünün şişmemesi, kokmaması, beyni soğumaması, öte dünyada bir an önce hesap vermesi, bir an önce toprağa kavuşması ve geride kalanların bir an önce acıyı unutması gibi sebeplerle izah edilmiştir (Örnek, 2016, s. 296). Sebeplerin hijyenik, dini ve psikolojik nitelik taşıdığı görülmektedir. Bunlardan ölü yakınlarının bir an önce acılarını unutmak için acele etmeleri psikolojik bir sebeptir. Bu sebep, ölen kişinin yakınları için geçerli sayılır. Ancak ölünün defnedilmesinde acele etmenin daha açıklayıcı ve kolektif bir sebep olarak açıklanabilir. Halk bunu dile getirmese de bu işlemin altında bilinçaltının tetiklediği ölüm korkusu yatmaktadır. Cenazenin bir an önce ortadan kaldırarak ait olduğu yere gönderilmesi toplumun ölü ve ölüm kavramlarının yarattığı soğuk ve korkutucu ortamdan da kurtulmuş olmaktadır. Bu yönüyle ölünün gömülmesindeki acelecilik için toplumsal bir kaçınma denilebilir (Erol, 2012a, s. 129). J.P. Roux, cenaze merasimlerine toplanan insanların kolektif bir hayatı sıkı bir şekilde yaşadıklarını ve bu insanların kolektif hayatın tadına cenaze merasimlerinin verdiklerini ifade etmektedir (Roux, 1999, s. 276). Halep Türkmenlerinin ölüyü gömme için yaptıkları hazırlıklar yukarıda zikredilen uygulamalarla benzerlik gösterir ve şu aşamalardan oluşur:

Yıkama

Ölüyü defin etmeden önce yapılan hazırlıklardan ilki olan yıkama işlemi, dini bir zorunluluktur. Ölü meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olan birileri, din adamları, meslekten kimse bulunmazsa ölünün evinden ya da komşulardan biri tarafından yıkanmaktadır. Ölü yıkanırken, yıkayana yardım eden bir iki kişiyle, ölünün yakınlarından veya komşularından kimileri de bulunur. Genellikle yıkama sırasında az kimse bulunmaktadır. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkamaktadır (Örnek, 1971, s. 49).

İslam inancına göre ölünün yıkanması gerekir. Bunun için, ölü teneşir tahtasının üzerine konur, ayakları kibleye gelecek şekilde yatırılır, üstü diz kapaklarına kadar örtülür. Ölüyü yıkayacak olan kimse ölünün ağzını ve burnunu bir parça pamukla tıkar. Bundan sonra eline temiz bir bez parçası sararak hazırlanmış ılık su ile

yıkamaya başlar. Ölüyü yıkama işlemine önce yüzden başlanır, ağızına ve burnuna su verilmez; dişleri ve dudakları temiz bir bez parçasıyla silinir. Kolları yıkanır, başı mesh edilir, ayakları yıkanır. Sonra başı ve sakalı yıkanır. Her tarafına üç defa su dökülür. Bundan sonra ölü sol tarafına çevrilerek sağ tarafı, sağ tarafa çevrilerek sol tarafı, sağ tarafa çevrilerek sol tarafı yıkanır. Daha sonra ölü biraz kaldırarak karnını sıvazlanır. Aşağısından çıkacak şeyler olursa, giderilmekle beraber yeniden yıkanmaz (Örnek, 1971, s. 50; Çoşar, 2019, s. 53-54).

Bu uygulamalarda da görüldüğü üzere ölü yıkama işlemi dinî kurallara ve geleneklere uygun bir şekilde ölünün öte dünyaya abdestli gitmesi için yapılır. Saha araştırması yapılan Halep Türkmenlerinde ölünün kendi evinde yıkandığı derlenmiştir. Ölü yıkama işlemi ve ölünün yıkandığı su ve sabunla ilgili birtakım inanmalar ve uygulamalar mevcuttur. Halep Türkmenlerinde bu inanma ve uygulamalar şu şekildedir;

Halep Türkmenlerinde ölüyü yıkamanın amacı onu arındırmaktır. Bu yüzden ölü yıkama suyu temiz olmalıdır. Yine ölü yıkama suyu ılık olmalıdır. Sıcak suyu ölüye acı vereceğine inanılmaktadır. Ölüyü bilen yıkama işini bilen bir kimse ya da hoca yıkar. Yıkama sırasında ise ölen kişinin yakın akrabaları bulunur. Ancak Ölen kimse kadın ise yıkamacılar kadın olur (KK4, KK6, KK7, KK10, KK20, KK25, KK31, KK32, KK33, KK42, KK45, KK46).

Ölü yıkamanın işleminin sevap olduğuna inanılmaktadır. Kaynak Kişimiz Yusuf Mamo “Peygamber efendimizin her Müslüman kişinin yedi ölü yıkaması cennete gideceğini buyruğundan (KK52) söz etmiştir. Ölü yıkanırken ölüye abdest aldırılır, ilk önce elleri daha sonra ağız, burnu ve yüzü yıkanır. Daha sonra vücudunun her bölgesi üç defa yıkanır. En sonunda dua okunarak, ölüye baştan aşağıya su dökülmektedir (KK4, KK7, KK20, KK21, KK31, KK45, KK46, KK52). Ölü yıkanan yer evde ise evin en ücra bir yer olmasına özen gösterilir. Yıkama işlemi başlamadan önce evin zeminine bir tahta serilerek ölen kişi üzerinde yıkanır. Yıkama işlemi bitince tahta kurutulur ve cami avlusuna bırakılır ve orada muhafaza edilir (KK4, KK20, KK33, KK42, KK45).

Yıkama işlemi bitince ölen bir bedene değmiş suyun başka bir kişiye değmesi durumunda ölümü bulaştıracığı inanılmaktadır. Bu nedenle ölü yıkama suyu kimsenin basamayacağı bir yere dökülmektedir. Yine ölü yıkama malzemeleri (havlu ve sabun)

hayır için fakir bir kimseye verilir (KK7, KK31, KK33, KK42). Bu uygulamalar dışında M. Erol sahada yaptığı araştırmada şu uygulamalardan da bahsetmiştir: “Ölünün yıkanacağı su çok temiz olmalı, tırnak bile değmemelidir. Kazan ateşten indirilince şehadet getirilir. Ölü yıkama işlemi için evdeki uygun bir kapı sökülerek suluğa (hamama) götürülür. Suluk bu iş için uygun değilse evin تنها bir köşesine örtü asılarak mekân hazırlanır. Kapı altında taşlar dizilerek yükseltilir. Bu teneşir vazifesi görür. Ölü, bulunduğu odadan alınarak suluğa getirilir ve bu zemine yatırılır. Ölünün avret mahalli göbekten dize kadar kefinden ayrılmış bir bezle örtülür. Bu bölge örtü altından yıkanır. Ölünün yıkandığı yere hayır için bir kap yemek bırakılır” (Erol, 2012a, s. 130). Buna karşılık Hülya Arslan Erol ise günümüzde ölüyü belediyede görevlilerinin yıkadığını belirtmiştir (Arslan Erol, 2020, s. 1242).

Kefenleme

Ölünün gömülmeye hazırlanışı için gerekli olan ikinci aşama kefenlemedir. Kefenleme işlemi İslam dini çerçevesinde oluşmaktadır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni yedi metre bezden, kadın kefeni ise; dokuz parçada hazırlanır.

Halep Türkmenlerinde kefenin parçaları ve kefenleme işlemi, erkek için kefenin parçaları gömlek, izar (alt bezi) ve lafife (göğüs kısmına örtülen bez parçası); kadın için ise himâr (başörtüsü), dir (tamin), hırka, izar (alt bezi) ve lafife (göğüs kısmına örtülen bez parçası)’den oluşur. Bunların dışında kefenlik bezden bir kuşak çıkarılır ve ölünün başucuna, ayakuçlarına ve beline bağlanır. Erkek için kefenleme işleminin başında lafife yere serilir ve üzerine gül suyu dökülür. Lafifenin üzerine izar serilir ve üzerine gül suyu dökülür. Bunun üzerine yaka kısmı açılmış gömlek serilir. Kurulanmış ve üzerine geçici bir süreliğine üzerine çarşaf örtülmüş olan ölü gömleğin üzerine yatırılarak başı yaka kısmından geçirilerek giydirilir. Bu işlemden sonra ölünün önce sol sonra sağ tarafından izâr ve lafife birbirinin ardından sırayla ölünün bedenine sarılır. Daha sonra lafife denen parça ölünün başucuna ve ayakucuna bağlanır ve bel kısmına kuşak bağlanır. Kadın ölünün kefeni de aynı şekilde serilir ve kokulanır. Kadın ölüyü kefenleme de aynı parçalar kullanılmakla birlikte bunların dışında iki parça daha ilâve edilir. Bu parçalardan ilki hafittir (alt bezi) ve göğüs kısmına örtülen bez parçasıdır, diğeri ise yağıktır. Birincisi ile kadının avrâ kısımları örtülür. İkincisi ile de yüzü ve baş kısmı örtülür. Yörede kefenin parçalarından lafifeye çadır, izâra elbise, gömleğe ise fistan denmektedir. En sonunda ölünün ağız, burun ve kulak deliklerine pamuk tıkanır. Aynı zamanda Halep Türkmenlerinde yaşlı kimselerin

eskiden kefenlerini kendileri hazırladıkları ve günümüzde bu işlemin yapılmadığı tespit edilmiştir (KK7, KK20, KK21, KK31, KK33, KK42, KK46). Kadın ölünün ise eline çiçek demeti verilmektedir. Bu uygulamaya Alevilerde yaygın bir şekilde rastlanmaktadır (Yıldız, 2007, s. 93-112).

Bunlara ek olarak kadın ve erkek kefen ölçüsü farklılık göstermekte, kefen ölçüsü kadınlar için dokuz, erkekler için yedi metreden oluşmaktadır. Ölen kişinin mahrem yerlerine, kulak, burun ve ağız deliklerine de pamuk tıkandığı bilinmektedir (Erol, 2012a, s. 132). Bu işlemler bittikten sonra ölü battaniyeye sarılır ve tabuta konur.

Cenaze Namazı

İslami geleneklere göre; Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için, ölünün Müslüman olması, İslami kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması, namazı kıldırarak imamın kibleye karşı yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında durması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit “aklama” yapılır (Örnek, 1971, s. 54).

Halep Türkmenlerinde ölü kefenledikten tabuta konularak gömülmeye götürülür. Günümüzde köylerde ölü taşımada tabut kullanılmakta ve bu tabut diğer zamanlarda camilerde muhafaza edilmektedir. Tabut ardı açık arabaya konur ve yanında ölünün yakınları tekbir getirerek mezarlığa götürülür. Eskiden dönemlerde ise ölünün, altına bir döşek serilip battaniye ile örtülerek arabanın arkasına konarak mezarlığa götürüldüğü ifade edilmiştir. Ölen kadın ise başörtüsü, kişi genç bir kız ise tabutun üzerine gelinlik atılmaktadır (KK4, KK20, KK21, KK53).

Bu şekilde mezarlığa getirilen ölü gömüleceği mezara yakın bir yere indirilerek dinî zorunluluk olan cenaze namazı kılınır. Cenaze gömülmeye götürülürken kadınlar gelmez ve mezarda bulunmazlar. Cenaze namazı imam tarafından kıldırılır ve imam namazdan sonra ölü adına cemaatten helallik ister. Daha sonra ölü bulunduğu yerden kaldırılır ve defnedileceği mezarın başına getirilir (KK21, KK33).

Bu işlemlerin dışında eskiden yıkanıp kefenlenen hazırlanmış ölünün başı yürüyüş tarafında olacak şekilde mezarlığa kadar omuzlarda taşındığı günümüzde ölü

taşımada üzeri açık tabut kullanıldığını ve bu tabutun diğer zamanlarda camilerde muhafaza edildiği tabutun mezarlığa kadar götürme işlemine katılanların sevap işlediğine ve ne kadar fazla insan tabutun taşırsa ölünün günahının azalacağına inanıldığı eski zamanlarda ise ölünün, altına bir döşek serilip üstü battaniye ile örtülerek yıkandığı kapı üzerinde taşındığı nadir olsa da erkek ölünün ceketinin, kadın ölünün ise başörtüsünün battaniye üzerine atıldığı mezarlıkta yahut camilerde musalla taşının bulunmadığı bilinmektedir (Erol, 2012a, s. 132).

Mezarlık ve Ölünün Gömülmesi

Ölünün mezarlığa getirildiği ana kadar gömüleceği mezarın eşilmiş olması gerekir. Ölüm olayının duyulmasıyla birlikte mezar eşilmeye başlar. Mezarı kazan kişilerin bu işte ehil olması gerekir. İslam inancı gereği, ölü mezara kible doğrultusunda konulur, sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. Ölüyü mezara koyanlar “Allah Taâlanın ismiyle ve Resullahın milleti üzerine seni defnediyoruz” derler. Bundan sonra iman ve cemaat oldukları yere otururlar. Yasin, Tebâreke, İhlâs (on bir kez), Muavvizeteyn ve Fâtiha sureleri okuyarak ölünün ruhuna armağan edilir (Örnek, 2016, s. 302).

Halep Türkmenlerinde mezar şekilleri ve ölü gömme işlemleri Türkiye sahası ile benzerlik göstermekle birlikte şu pratiklerin yapıldığı görülmektedir:

Halep Türkmenlerinde cenaze namazı kılındıktan sonra İslami usullere göre defin işlemi başlar. Ölü mezarın başına getirilince kuşak bağı ve diğer bağları çözülür. Ölüyü yakın akrabaları mezara indirir. Bilhassa ölü kadınsa nikâh düşmeyen biri tarafında mezara indirilmesine özen gösterilir. Ölünün baş tarafı batıya ayak tarafı doğuya gelecek şekilde koyulmaktadır. Mezarın içinde cenazenin sağ kolu üzerine yüzü kibleye gelecek şekilde bir saptırma içine yatırılır ve baş, ayak bağları çözülür. Ölüye toprak gelmesin diye sapıtma kısmı yassı taşlar ile kapatılır. Ölüye toprak gelmesini engellemek için bu taşların boş kısmına ufak taşlar atılır. Daha sonra orada mezar başında bulunanlar mezara toprak atarlar. (KK7, KK20, KK29, KK31, KK45, KK46).

Mezara toprak atmanın sevap olduğuna inanıldığı için bu işleme herkes katılır. Bu işlemde herkes sevap alsın diye mezara toprak atılırken kürek elden ele verilmez. Birkaç kürek toprak atan kişi küreği yere koyar ve diğer atacak kişi yerden alır (KK7, KK20).

Cenaze gömüldükten sonra hoca kuran okur, dua okur, telkin verir. Telkin sırasında edilen duaya cemaat eşlik eder. Bu şekilde defin işlemi tamamlanmış olur. Mezarlıktaki cemaati ölünün ya da yakın akrabaların evlerine giderler. Eskiden durumu iyi olan kimseler gelen cemaate kurban kesip, yemek hazırlardı (KK7, KK53).

Halep Türkmenlerinde mezar yeri kişinin ölmeden önce vasiyet etmesiyle yahut yakın akrabalarının yer göstermesi ile seçilir. Bunların dışında ölü gelin ya da damat ise en sevdiği özel eşyaları da birlikte gömülmektedir. Günümüzde cenaze Türkiye’den Suriye’ye gönderilip, orada defin edilmektedir (KK7, KK10, KK29, KK33).

M. Erol sahada yaptığı araştırmada ölünün gömülmesinde bu uygulamaların dışında mezarın yerinin kişiler tarafından ölen kişinin boy ölçüsüne göre bir buçuk metre kadar derinlikte kazıldığını; Türkmen mezarlarının içinde iki biçimde sapıtma bölümünün kazıldığını; bunlardan birinin mezar tabutunda aşağıya doğru diğerinin ise kible tarafında yana doğru olduğuna; mezar kapatılınca üzerine yarım metre kadar toprak yığılarak uzunlamasına bir tümsek hâline getirildiğinden; kapatılan mezarın baş ve ayakucuna taş ve tahta dikildiğinden söz etmektedir (Erol, 2012a, s. 133). Defin sırasında genellikle erkekler bulunmakla birlikte Halep Türkmenlerinde bazen kadınlar da mezarlığa gitmekte bir kenarda defin işlemini izlemektedir (Arslan Erol, 2020, s. 69).

2.1.3.3. Ölüm sonrası

Ölünün gömülmesiyle ölümle ilgili uygulamalar sona ermez. Defin gününden başlayıp bir sene boyunca yerine getirilen inanmalar ve uygulamalar ölüm sonrası başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu süreçte yerine getirilen uygulamalar dinî ve geleneksel nitelikte olup, ölünün öte dünyada huzur bulması, kabir azabı çekmemesi, günahlarından arındırması gibi amaçlarla yapılır. Geride kalanlar, ölünün ardından yaptıklarıyla bir taraftan ölüye olan borçlarını öderken, diğer taraftan da ölünün ruhunun kendilerini rahatsız etmesinin önüne geçerler (Erol, 2012a, s. 135). Bu amaçla yapılan uygulamaların taziye evi, belirli günler, yas, mezar ziyaretleri gibi konularda kümелendiği görülür.

Taziye Evi

Cenaze evi, yas evi, ölü evi ya da taziye evi olarak ifade edilen yer, ölen kişinin yaşamını sürdürdüğü ve onun arkasından ailesinin yasını tuttukları ve yakınlarının da bu yerde bulunarak acılarına ortak oldukları, ölen kişinin ardından yapılacak olan törenlerin gerçekleştirileceği mekândır.

Eski Türkler, ölü gömüldükten sonra mezarın sağ tarafına ateş yakıp ölü aşı için kesilen hayvanların kemiklerini yakarlardı, ateşe rakı serpip, yemek atarlardı, ateş tanrısının bu rakı ve yemekleri ölüye ulaştıracağına inanırlardı. Daha sonra mezardan dönen kişiler ölünün çıktığı eve gelip, topluca yemek yiyip, rakı içerlerdi. En yakın dost ve akrabalarından birkaçı bu evde üç misafir olur, geceleri kimse uyumazdı. Her yemekten önce ateşe yemek ve rakı atarlardı (İnan, 1986, 185-186).

Halep Türkmenlerinde ise ölünün çıktığı eve ölü evi denir ve şu pratikler ve âdetler yapılmaktadır: Eskiden taziye evi 7-10 gün sürmekteydi. Evin hemen yanına bir taziye çadırı kurulurdu. Taziyeler genellikle köylerde çadırlarda yapılırdı. Taziyeye gelen erkekler bu çadırlarda otururken, kadınlar ise evde misafir edilirdi. Duaların okunması ve yemeklerin yenmesi taziye süresince bu çadırlarda gerçekleşirdi. Son zamanlarda köylerde taziye çadırlarında taziyelerin gerçekleşmesiyle birlikte Gaziantep'e göç eden Halep Türkmenleri arasında taziyeler sosyal tesislerde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda taziye evi üç gün sürmektedir. Gelip gidenlerin durumuna göre dördüncü gün ölü sahibi tarafından taziye evi kaldırılır (KK6, KK7, KK10, KK11, KK20, KK31, KK33, KK46, KK53).

Halep Türkmenlerinde cenaze defnedip dönen cemaat komşular tarafından paylaşarak yemek verilir (KK10). Bu yemeğe kazma takırtısı denir. Durumu iyi olan komşular bu yemeğe Kurban keserler (Erol, 2012a, s. 135).

Ölü evinde üç gün yemek pişirilmez ve çamaşır yıkanmaz. Taziyeye gelenlerin yemeklerini komşular hazırlar. Ölünün ardından üç gün boyunca hatim indirilir. Buna ölünün hıtmesi denir. Hatim indirmek Hz. Ömer devrinden sonra başladığına inanılır ve büyük sevap sayılır. Ölünün ruhunun bu hatme ile huzur bulacağına ve okunan Kuran'ın ölüye şefaate edeceğine inanılır. Hatimler yardımlaşma yoluyla tamamlanır. Taziyeye gelenlerden Kuran okumasını bilen kimseler birer cüz olarak günlük hatmin tamamlamasına yardımcı olurlar. Üçüncü günün hatminden sonra hoca hatim duası okuyarak bu işlemi tamamlar. Taziyeye gelenler ise kalkarken ölünün ruhuna Fatiha okurlar. Erkekler hatim indirirken kadınlar da evde tevhid

çekerler, buna tesbihat denir. Ölünün ardından yetmiş bin kez kelime-i tevhid okunması büyük sevap sayılır (KK2, KK6, KK7, KK10, KK11, KK29, KK31, KK33, KK42, KK52, KK53).

Eskiden taziye evine eli boş gelinmez idi. Taziye gelenler kurbanlık koç yahut kuzu, bir çuval şeker getirdikleri görülürdü. Taziye sahibi bu getirilen şeyleri satarak bunun parası da kardeşler arasında paylaşıldı. Günümüzde taziye gelen misafirlerin artık bir şey getirmemektedir (KK11, KK46).

Defin sonrasında yapılan ilk uygulamalardan biri de ölünün üzerinden çıkan elbise ve ölü yıkanırken kullanılan sabun ile bezlerden kurtulmaktır. Ölen kişinin kıyafet ve eşyaları yakılır. Giyinebilir durumda olan kıyafet ve eşyaları birkaç gün sonra yıkanıp temizlenerek fakirlere dağıtılır. Yaşamında kullandığı tesbihi varsa arkadaşlarına verilir. Ölüye ait olan eşyalar böylelikle evden uzaklaştırılmış olur. Ölünün giysilerinin yıkanması bir arınma işlemidir (Erol, 2012a, s. 136).

Eski zamanlarda ölü evinde buhur yakılırdı. Taziye gelen misafirler tatlı olarak tatlı, portakal, elma yahut hurma getirirdi. Taziye gelenlere ve komşulara tuz, ekmek dağıtılır. Taziyede sofradan kalkın kişi ziyada olsun demeyip, cemaatten Peygamber aleyh u es selama Fatiha okuması istenmektedir (Arslan Erol, 2020, s. 945, 1055).

Belirli Günler ve Ölü Yemeği

Türk kültüründe ölen kişinin ruhunun yedinci, kırkını, elli ikinci günü rahat ettirilmesi ve özel günlerde acı çekmemesi için yapılan birtakım uygulamalar ve kaçınmalar vardır. Belirli sayıların karşıladığı özel günler, söz konusu bu sayılara yüklenmiş olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişler ve giderek birtakım âdetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmiştir (Örnek, 2016, s. 303).

İnsanoğlunun ölüm karşısındaki çaresizliği, sevdiği kişinin bu belirli günlerde, rahat ettirilmesi, eski Türk inanç sisteminde yer alan atalar kültürüyle alakalıdır. Atalar kültüne bağlı olarak Türk insanı hem atasına saygısında ve sevgisinden hem de onun ruhuna olan korkusundan dolayı bu özel günlerde onu anmak ve rahatlatmak amacıyla bazı uygulamaları gerçekleştirmektedir.

Belirli günler içerisinde üçüncü ve yedinci günlerde ölen kişi için anma niteliğinde törenler düzenlenmektedir. Kırkıncı ve elli ikinci günleri ise halk arasında “sene-i devriye” adıyla anılan günlerdir. Bu günlerde ölünün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, Kur’an okunmakta, helva dağıtılmakta ve mevlit okutulmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 372; Örnek, 2016, s. 303).

Halep Türkmenlerinde, belirli günler İslam inancı çerçevesinde oluşan günler ile aynıdır. Belirli günlerde yöreye özgü yemeklerin yapıldığı görülmektedir. bu bağlamda belirli günler ve ölü yemeği ile ilgili inanışlar ve uygulamalar şunlardır:

Halep Türkmenlerinde ölen kişinin cenazesinin sonra üç gün boyunca hatim indirilir. Buna ölünün hitmesi denir. Hatim indirmek Hz. Ömer devrinden sonra başladığına inanılır. Ölünün üçüncü günü mevlit okutulur ve kurban kesilip, yemek yapılır. Yörede bu yemeğe “ölü aşı” denmektedir. Yemek yiyip, doyan biri cemaatten Fatiha suresini okumalarını ister. Taziye yemeğinden sonra ziyade olsun demek bir taziyenin olmasını ya da ölü evinin ikinci bir kişinin ölmesini dileme anlamına geldiği için denmemesi gerekir. Son zamanlarda yemeğin yerini fakirlere sadaka ve hayır işleri almıştır (KK2, KK6, KK7, KK11, KK31, KK52, KK53).

Ölünün ardından ilk hafta, kırkıncı ve elli ikinci günleri helva, halka tatlı, ekmek, züngül (açma), semsek ve tuz dağıtılır. Yine ölünün elli ikinci günü komşular davet edilir ve mevlit okutulup, gelen cemaate yemek verilir. Az da olsa senesinde kurban kesilerek yemek verildiği görülür (KK2, KK7, KK11, KK31, KK32).

Ölü aşı eski Türklerde görülen önemli bir vazifedir. Ölünün ardından yemek yapılması, onun ruhunu rahatlatmak amacını gütmekle birlikte ölünün ruhuna yemek verilmesi İslamiyet öncesi görülen âdet ve inanmalarda görüldüğü gibi, ölünün ruhuna yemek verilmesi ya da öte dünyada da tıpkı bu dünyada olduğu gibi yemek yediği düşüncesi yatmaktadır (Artun, 2019, s. 243)

Yörede yapılan araştırmalar sonucunda ölüm hadisesinin üçüncü günü yapılan yemekten önce bir tepside simit (ince bulgur), tuz ve şeker misafirlere dağıtılır. Herkesin bulgurdan başlayarak tuz ve şekerden bir miktar ağzına atar. Eğer hatimden sonra yemek yapılmamışsa yedinci gün yahut kırkıncı günü Kuran okutulur ve kurban kesilerek yemek yapılır. Ölümden sonra yedi hafta boyunca cuma akşamları komşulara içli çörek dağıtıldığını ifade etmiştir (Erol, 2012a, s. 137; Arslan Erol, 2020, s. 943-944, 1054).

Yas Tutma/Ağıt Söyleme

Toplum tarafından kabul edilen, biyolojik, duygusal bir bağımız bulunan insanın kaybindan sonra üzüntüyü belli etme sürecine yas tutma denilmektedir. Türk kültüründe “yas tutma” sürecinin kesin bir zaman dilimi olmamakla birlikte üç, yedi, bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl gibi değişken yas süreleri olsa da yaygın yas süresi kırk gündür. Bunun sebebi ise kırk rakamı etrafında kümelenen gelenek, görenek, dinsel ve büyüsel inanışların olmasından kaynaklanmasındır. Kişinin acısından ve ölümün dolaylı olarak bulaştırdığı “pislikten” arınması için, tıpkı kırklı kadınlarda ve çocuklarda olduğu gibi “kırk günlük” bir sürenin geçmesinin gerekliliğine inanılmaktadır (Örnek, 2016, s. 306-307).

Yas sürecini dinsel, geleneksel ve toplumsal etmenler belirlemektedir. Yas, ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına, ölümün sıralı olup olmamasına ve baş sağlığına gelenlere göre belirlenmektedir. Yas sürecine gelince ölü sahipleri ve yakınları eski düzenlerine dönmezler. Bu süreçte gerek kadın, gerek erkek, gerekse de ailenin diğer üyeleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar (Artun, 1998, s. 22). Genellikle renkli ve süslü eşyalar giyilmez; süslenilmez; gezmeye, eğlenceye gidilmez; yıkanılmaz, tıraş olunmaz. Türk dünyasında yas giyiminin rengi karadır. Nadir olsa da karanın yerine ak giyildiği de görülmektedir (Örnek, 2016, s. 308).

Halep Türkmenleri arasında yas süresi belli bir süre yahut kırk gün olarak ifade edilmektedir. Bu süreçte ölü sahipleri ve yakın çevrenin yas ve bunun dışı yansıtma biçimiyle ilgili uygulamaları şunlardır:

Ölünün ardından kadınlar kocaları için 4 ay 10 gün özel bir yas tutma zorundadır. Kadın bu dönemde evden dışarıya çıkamaz ve birinci dereceden erkekler hariç erkeklere görünmemesi gerekir. Bir erkeğe görünmesi halinde yas bozulur ve yası yenilemek zorunda kalır. Kadının kocası için tuttuğu bu yas süreci dinî bir zorunluluktur ve yörede buna idde adı verilmektedir. Ancak bu idde yani yas tutmaya son zamanlarda az rastlanmaktadır (KK10, KK20, KK33, KK52).

Ölü olan köylerde düğünler ertelenir. Ölüm üzerinden kırk gün geçtikten sonra izin alınarak düğünler yapılabilir. Ancak ölen kişi genç yaşta birisi ise bu süre bir yıl kadar uzayabilir. Bu uygulama son zamanlarda kentleşmenin etkisiyle yok olmuştur (KK4, KK46, KK52).

Ölü evinde on beş gün boyunca televizyon, radyo açılmaz ve türkü söylenmez. Yakın komşuların da bu kurala uydukları görülür (KK4, KK6, KK7, KK10, KK39, KK42, KK46).

Yas belirtisi olarak ölü sahipleri aynayı kapatır ve erkekler kırk gün boyunca sakal tıraşı olmazlar; Kadınlar ise siyah kıyafet ve eşarp giyinir (K.K. 6, 10, 42). Yine ölü evinde geceleri ışıklar söndürülmez (Erol, 2012a, s. 135).

Halep Türkmenleri ve Suriye’de bulunan diğer Türkmenlerde addiye oturma adeti bulunmaktadır. Addiye oturmanın amacı kadının hamile olup olmadığını öğrenmektir. Eğer kadın hamile değilse istediği kişiyle evlenebilmektedir. Addiye oturmanın eşinin cennete girmesi için de önemlidir (Arslan Erol, 2020, s. 1057).

Mezar Ziyaretleri, Mezarlık ve Mezar Taşlarına Yazılanlar

Ölmüş büyüklere tazim, atalara saygı, “baba hukuku”nun inanışsahasındaki belirtisi olarak görülmektedir (Kafesoğlu, 1998, s. 304). Bu düşünce ve inançtan hareketle mezar ziyaretlerinin ve mezarlıkla ilgili inanışların ana temelini atalar kültünün oluşturduğunu söylemek mümkündür. Belirli günler ve haftalarda yerine getirilen mezar ziyaretlerinin bir diğer temeli de ölümlerin aslında ölmediği, başka bir âleme göç ettiği ve bu âlemde dünya arasındaki bağ sebebiyle hâle iletişim sağlanabildiği düşüncesidir. Halep Türkmenleri özelinde araştırma yapan M. Erol yörede yaptığı araştırma sonucunda elde ettiği bilgilerde Türkmen mezarlıklarının büyük bir bölümü köyün hemen bitişiğine, tarla kenarında eve, yakın yerlerde kurulduğunu; terk edilmiş ve bakımsız bir durumda olduğunu ifade ederken; mezarların yapısında ve mezar taşlarında estetik bir kaygı güdülmediğini; genel olarak da herhangi bir yazıya rastlanmayan mezar taşlarının “megalit” mezarlarını anımsattığını belirtmektedir (Erol, 2012a, s. 146).

Mezar taşlarına defin sırasında mezar taşları dikilmemişse altı ay kadar sonra dikilir. Mezarın her iki ucuna da kara taşlar dikilir. Mezarın varlığını sadece bu taşlar belirler. Taşlar dışında herhangi bir yapıya rastlanması iyi sayılmaz ve mezarın kaybolması daha hoş görülür. Yörede mezar taşlarına yazı yazılması iyi sayılmazdı. Son zamanlarda, mezar taşlarının mermerden yapılmasına ve üzerine ölen kişinin baba adı kendi adı ve doğum-ölüm tarihleri yazdırılmasına rastlansa da pek hoş karşılanmamaktadır (KK7, KK20, KK33, KK42, KK46).

Halep Türkmenlerinde mezar ziyaretleri genellikle kutsal kabul edilen günlerde (Arife günü, cuma günü) ve bayramlarda gerçekleşmektedir. Ziyaret sırasında ziyaret eden kişi bütün ölmüşlere selam verir ve kendi ölüsüne ismini söyleyerek selamlar, dua eder ve Fatiha suresi okur. Ziyaret sırasında ölünün insanları gördüğünü ve ziyarete gelen insanların sesini duyduğuna inanılır (KK6, KK7, KK10, KK34, KK36, KK42).

Kadınlar bayram günlerinde güneş doğmadan mezarlığa gider ve erkekler mezara gelmeden mezar ziyaretini tamamlamış olur. Kadınların gün içerisinde mezar ziyareti yapması hoş karşılanmaz çünkü ölmüşlerin göz perdeleri kalmış olur ve ziyarete gelen kişiyi çıplak yani avre bir şekilde gördüğüne inanılır. Bu yüzden kadınlar gün içerisinde ziyarete gitmeden önce yedi kat ipek ile kapanması gerekir (KK11, KK20, KK34).

Türkmen mezarlarında ağaç dikme gibi bir uygulamaya nadir olarak rastlandığı; bazı köylerde ölünün başucuna definden hemen sonra can suyu döküldüğü; çok eski zamanlarda definden sonra gece mezar başında ateş yakıldığı; ancak günümüzde haram kabul edildiğinde ve hurafe olarak algılandığından terk edilen bir uygulama olduğunu; definden sonra ölen kişinin mezarı oğlu tarafında üç, beş gün sabah erkenden ziyaret edilerek Kuran okunduğu; iddesini tamamlayan kadının iddesi bittiği günün sabahı erkenden kocasının mezarını ziyaret ettiğini ve kocasına bu süreyi tamamladığını söylediği; kadın kocasının mezarını ziyaret ettikten sonra nikâhın düştüğü; yörede iddenin bitmesine “hapisliğin sona ermesi” denildiği bilinmektedir (Erol, 2012a, s.146- 147).

H. Arslan Erol ise Halep Türkmenlerinde mezarların tabanı eskiden sapıtma olduğunu günümüzde ise hicazi şekilde eşildiğini; kadınların definden sonra mezar ziyaretine gitme şansının olduğunu; kadının mezarı ziyaret etmede gizlilik esasına uyulması gerektiğini ifade etmiştir (Arslan Erol, 2020, s. 945).

Ölünün Ruhuyla İlgili İnanmalar

Ölüm ile ilgili inanmaların ışığında Halep Türkmenlerinin ruh ve öte dünya anlayışı bu başlık altında incelenmiştir. Halep Türkmenlerinin ruh ve öte dünya anlayışında eski Türk inançlarının izleri ve bu inanca bağlı olarak gelişen inanış ve bu inanışlara bağlı pratikler görülmüştür.

Eski Türk ruh ve nefes anlamına gelen “tin” kelimesini kullanmışlardır (İnan, 1986, s. 176). Nefes olarak tasavvur edilen ruhun uçucu ve hareket edebilen bir varlık olduğuna inanılmıştır. Ruhun uyku, rüya, baygınlık ve ölüm gibi durumlarda yer değiştirebileceği inancı ile bedenden çok daha uzun ömürlü bir varlık olduğu düşünülmektedir (Duymaz, 2008, s. 2). Ruh bedenden daha uzun ömürlü, soyut ve hareket edilebilen bir varlık olduğu için ruhun bedenden çıkmasından itibaren atalar kültürüne bağlı olarak ruha sevgi, saygı ve korku duyguları beslenmektedir. Bu duygulardan yola çıkarak birtakım inanışlar ve pratikler ruh tasarımı etrafında şekillenmektedir. Halep Türkmenlerinde ölen ruhun rahat etmesi, aile bireylerine zarar vermemesi için kanlı ve kansız kurbanlar verilmektedir.

Halep Türkmenlerinde ruhun kendi evine gelip, gezdiğine inanılır. Bir ölünün ruhuna verilen sadaka, hayır iş ve Fatiha suresinin ölünün ruhuna ulaştığına ve onu mutlu ettiğine inanılır (KK4, KK20, KK25, KK34). Bu inanışın temelinde atalar kültü yatmaktadır ki; ölen kimsenin ruhuna hayır yapmak kansız kurban niteliğinde olup, eski Türk inanç sisteminin izlerini taşımaktadır.

Ruhun âlem-i barzah’da mesken ettiğine ve kıyamet günü hesap vermeye indiğine inanılır (KK6, KK25, KK32, KK33, KK34). Bu inanış mitolojik kökenli olup, Şamanist inanıcında yer almaktadır.

2.1.4. Değerlendirme

İnsan yaşamındaki geçiş dönemlerinin doğum, evlenme ve ölüm oluşturmaktadır. İnsan yaşamında önemli bir yer tutan bu geçiş dönemleri etrafında birçok âdet ve inanış oluşmuş ve toplumda önemli bir yer tutmuştur. Halep Türkmenlerinde geçiş dönemlerinin incelendiği bu bölümde, geçmişten günümüze kadar geçiş dönemleri etrafında oluşan inanışların sadece bireyi ilgilendirmekle kalmadığı, toplumun tamamını ilgilendiren bir olay olarak görülmüştür. Yapılan araştırmada doğumdan ölüme kadar bütün inanışlarda halkın sosyolojisini ve psikolojisini gösteren uygulamalara değinilmekle birlikte hem eski Türk inanç sistemlerinin hem de İslam dininin geçiş dönemlerine etkilerinden söz edilmiştir.

Doğum ve doğum çevresinde şekillenen âdet ve inanışlar geçiş dönemleri içerisinde en hızlı ve değişkeni çok olma özelliği taşımaktadır. Günümüzde tıpta yaşanan büyük gelişmeler ve sağlık kuruluşlarının yaygın hale gelmesiyle birlikte geleneksel unsurlar da büyük oranda değişip ortadan kalkarken halk hekimliği

nitelikteki uygulamaların yerini modern tıpa bıraktığı görülmektedir. Bunda göçün getirdiği kentleşmenin ve eğitim düzeyinin ilerlemesinin büyük payı vardır. Doğum için ifade edilen değişim ve dönüşüm sünnet için de söz konusudur. Yörede yapılan derleme sonucunda sünnetin eskiden bir tören veya düğün olarak kutlanmasına rağmen günümüzde yapılmamaktadır.

Halep Türkmenlerinde evlilik biçimlerinde eskiye göre farklılıklarını ve benzerliklerini izlemek mümkündür. Evlenme biçimleri eskiye göre son derece esnek bir hal almıştır. Ayrıca evlenecek kız ve erkek daha öncesinden evlilik kararı aldıklarından eşin seçilmesinden aranan özellikleri, görücü gitme yöredeki adıyla “dügücü düşmek” uygulamasını sembolik bir hale sokmuştur. Kız ve erkeklerdeki evlilik yaşı zorunlu göç ile birlikte eğitim düzeyinin artışıyla paralel olarak yükselmiştir. Bunlarla birlikte eskiden köy meydanında on-on beş gün kadar süren düğünlerin günümüzde 3-4 saatliğine düğün salonlarında yapılması ve eskiden gelinin atlarla alınması ile birlikte günümüzde araçlarla alınması gibi uygulamalarda dünyada yaygınlık kazanan popüler kültürün izlerini görmektedir.

Ölüm ile ilgili âdet ve inanışları da geleneksel unsurlarla birlikte daha fazla din kurallarının geçerli olduğu ve din adamlarının yönettiği bir geçiş dönemi olarak değerlendirmek mümkündür. Ölen kişiyi yıkama, kefenleme, defin etme gibi işlemlerde ise din adamlarının söz sahibi oldukları görülmektedir. Halep Türkmenleri Gaziantep’e zorunlu olarak göç etmeleri sonucunda ölümden sonra ölünün hatırasını canlı tutmak için belirli günlerde düzenlenen törenler, yemek vermeler, yas tutma biçimleri gibi geleneksel unsurlarının değişime uğradığı da saptanmıştır.

Geçiş dönemlerinin etrafında oluşan inanış ve uygulamaların gerek dinî sistemlerin etkisi açısından gerekse günümüzde gelişmekte olan teknoloji açısından Anadolu ile benzerlik taşımaktadır. Günümüzde doğumların hastanede gerçekleşmesiyle birlikte geleneksel uygulama ve inanışların yerini modern tıba bırakması, evlenme biçimlerinin eskiye göre son derece esnek bir hal alması, eş seçimini ve görücülüğün sembolik bir hale sokulması, evlenme yaşının ilerlemesi, popüler kültürün yaygın kazanması, yıkama, kefenleme, defin etme gibi işlemlerde din adamlarını söz sahibi olması, ölünün hatırasını canlı tutmak için belirli günlerde düzenlenen törenler, yemek vermeler, yas tutma biçimleri gibi geleneksel unsurların değişime uğramasından başta Gaziantep, Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Osmaniye gibi iller olmak üzere tüm Anadolu sahasında da görülmektedir.

2.2. Halep Türkmenlerinin Halk Kültüründe Kandiller, Kutsal Aylar, Dini ve Milli Bayramlar, Törenler ve Bunlarla İlgili Halk İnanışları

İlk çağlardan beri Türklerin önemli kabul ettikleri ve kutladıkları özel günler bulunmaktadır. Bu tür günlerle ilgili uygulamalar İslâmiyet öncesinde toy, şenlik ve kutlama olarak adlandırılırken, İslâm sonrasında bu özel günlere özellikle de İslâm dininden kaynaklanana bayram adı verilmiştir. O çağdan günümüze uzanan süreçte ister dinî ister millî olsun bütün kutlamalar bayram olarak adlandırılmıştır (Ekici, 2005, s. 47).

Bayram kavramı ilk Kaşgarlı Mahmut'un XI. yy da yazdığı Divan- Lügat-it Türk'te görülmektedir. Kaşgarlı sözcüğün aslının "bedhrem" olduğunu ve Oğuzların bu sözcüğü "beyrem" şeklinde çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı'ya göre bayram "eğlenme, gülme ve sevinme günüdür." (Koca, 2002, s. 1). Frazer'e göre ise bayramlar kutsallığın etrafında yenilenen kutlamalardır. İnsanlığın ilk çağlarındaki davranışların temelinde inançlar yer almış, bu inançlarla birlikte bayramlar da var olmuştur. Dünyanın her kıtasında her toplumunda bayram, bir ritüel olarak insanlık tarihine ışık tutmuştur. İlkel dönem bayramlarının pek çoğu tabiatla ilgilidir. İlk çağ insanları, bütün doğa olaylarını yönlendirme gayreti onları kutsallaştırarak artı değerler yüklemişlerdir (Frazer, 1991, s. 15-17). Eliade ise kutlama ve bayramları dinsel bir olaya bağlamaktadır. Ancak bayramlar dinsel bir olayın sadece anılması değil, yeniden hayata geçirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Bir bayram hep ilk zamandaki gibi cereyan etmektedir. İnsanın bayram günündeki davranışı bayram öncesinden ve sonrasında farklıdır ve bu farklılık onu ilk ve kutsal zamanla yeniden bütünleştirmektedir (Eliade, 2017, s. 74-78).

Çalışmanın bu bölümünde Halep Türkmenleri arasında kutlama, mevsim ve bereket törenleri iki başlık altında incelenmiştir. "Dini Bayramlar" adlı birinci başlık altında Ramazan ve Kurban Bayramı, kutsal aylar ve günler ile ilgili inanışlar; "Mevsim ve Bereket Törenleri" adlı ikinci başlık altında ise Nevruz, Hıdırellez, yağmur ritüeliyle ilgili inanışlar değerlendirilmiştir.

2.2.1. Dini Bayramlar ve Kutsal Aylar

İslâm dininde kutsalın yegâne kaynağı Allah'tır ve bu kutsallıklar ondan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kutsal kabul edilen zamanlar ancak Allah'ın vahiy aracılığıyla insanlara kutsallığı bildirmesi ile bilinebilmektedir. Allah'ın bildirdiği zaman kutsal olurken, bildirmediği zaman olağandır (Arık ve Eroğlu, 2017, s. 139). Türkler İslam dinini kabul etmesiyle birlikte İslamiyet'in kutsal zamanları olan haram, üç aylar, bu aylar içinde yer alan kandil geceleri ve bayramları kendi kültür kalıplarına uygun biçimde kutlamaya ve anmaya özen göstermişlerdir. Halep Türkmenleri arasında da Ramazan ve Kurban bayramları başta olmak üzere kandil geceleri, Muharrem ayı ve Arife günlerinde yapılan gerek İslam'dan gerekse de eski Türk inanç sisteminden kaynaklanan birtakım inanış ve pratikler görülmektedir.

2.2.1.1. Ramazan ve kurban bayramı

İslam dünyasının en önemli bayramları Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Tezin giriş bölümünde de belirtildiği üzere Halep Türkmenlerinin büyük bir kesimi dinsel bayramlarını Türkiye'de geçirmektedir. Halep Türkmenleri Suriye'de yaşanan savaş nedeniyle zorunlu olarak Türkiye'ye göç etmişler ve yerleşmişlerdir. Türkiye'de yaşayan Halep Türkmenleri akrabalarından kopmamış ve akrabalık ilişkilerini devam ettirmektedirler. Özellikle dinsel bayramlar da Halep Türkmenleri için akraba, dostlarla buluşma ve kucaklaşma vesilesidir. Türkiye'ye göç etmeyen Halep Türkmenleri ise dinsel bayramları geleneğe uygun biçimde kutlamaktadırlar.

Halep Türkmenleri arasında Ramazan ayında otuz gün boyunca oruç tutulmakta, tutmayanlar aşırı derecede ayıplanır ancak sağlık problemi oldukları için tutamayanlar ise tutmadıkları oruçların parasını fakirlere ya da camiye bağışlamaktadırlar. Kaynak kişi Mustafa Abdi "Ramazan ayında oruç tutarız, komşuları iftara çağırırız, ramazanda her gün dövme çorbası yaparız, yatsın namazından sonra teravih namazını kılırız, fukaralara "fitre" verimiz, fitreyi ya buğday veznine göre ya da para bağışlarız, oruç tutanın sıhhati iyi olur, sağlık durumu nedeniyle oruç tutamayan bir kimse ise zekâtını verir, zekâtı müftülüğün dediği miktara göre verir" ifadelerini kullanmıştır (KK40). Ramazan ayının sonlarına doğru bayram hazırlıkları başlamaktadır. Adil Şan konu ile ilgili olarak "Küçük bayramdan önce hazırlıklar başlar, bayramda gelecek misafirlere ikram etmek için yaşlı kadınlar

taş fırında bayram kehkesi, kurabiye, kerepiç (bisküvü türünden yiyecek) ve kavurga yapılır” olduğunu aktarmıştır (KK5). Ramazan Bayramı olduğunda Türkmenler sabah bayramı namazı için camilere gitmektedir. İmam ile birlikte toplu şekilde namaz kılınır. Eskiden köyde namazdan sonra bayramlaşılır, daha sonra ev halkı hane reisinin camiden gelmesini beklenir ve toplu bir şekilde kahvaltı yapılırdı (KK5, KK12, KK24, KK25, KK31, KK33, KK42).

Halep Türkmenleri bayram sabahı iş yapmanın kötü olduğuna inanmaktadır. Adil Şan adlı kaynak kişi bu durumu “Büyüklerimiz bayram günü evin süpürmek haram derdi bizde öyle yaparız” şeklinde açıklamıştır (KK5). Dini olarak yöre halkı günah olduğuna inandığı için ev içi temizlikler yapmaktan kaçınmaktadır. Bayram temizliği ramazanın son günlerinde yapılmaktadır. Daha sonra küçükler büyüklerin evlerini ziyaret ederek bayram ziyaretleri ve mezar ziyaretleri gerçekleşmektedir (KK31, KK25, KK33).

Bayram hazırlıkları olarak kehke, kahve hazırlanır, çekirdek kavurulur, buğday kızartılır ve buğday suda kaynatılarak hedik haline getirilir, içine kavrulmuş küncü, fıstık, fındık ilave edilir ve bir çeşit bitkinin çekirdeğinden konarak bayramda misafirlere ikram hazırlıkları yapılırdı. Maddi durumu iyi olan kimseler bayram sabahı kurban keser ve ailesine aş, ekşi ederek gibi yemekler yaptırır. Fakir olan kimseler de evine bir tavuk alıp yemek yapardı. Halep’te bayram kutlamaları on, on beş kadar bir süre sürer idi. Bu süre zarfında gelen misafirlere çay, kahve, bayram çerez ve meyve ikram edilmekte idi. Ancak köylerde bu kutlamalar iki, üç gün sürmektedir (Arslan Erol, 2020, s. 1066, 1117, 1131, 1143). Günümüzde bayram hazırlıkları olarak hazırlanan yiyeceklerin arasında sadece bayram kehkesi ve kurabiye kalmıştır. Bayram ziyaretleri de gelişen teknoloji ile birlikte azalarak yerini telefon ve sosyal medya aracılığıyla bayramlaşma mesajlarına bırakmıştır.

Bir diğer dini bayram ise Kurban Bayramıdır. Yöre halkı bu bayramda kurban kesildiğinden dolayı bu bayrama “büyük bayram” demektedir. Kurban; İbrahim peygamberin oğlunu, Tanrı’ya kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Tanrı’nın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı İslâmi birçok kaynakta geçmektedir (Artun, 2019, s. 300). Hz. İsmail’in kurban edilmesini anlatan “Hikâye-i Halil-i İbrahim”, “Dâstân-ı Halîlu’r-Rahmânİbrahim ve İsmâ’il” ve “Destân-ı İsmâ’il” adlı Milli Kütüphanedeki el yazması eserlerde hadise şu şekilde geçmektedir:

“İbrahim’in malı mülkü çoktur; ancak çocuğu yoktur. İbrahim Allah’a kendisine bir oğul vermesi için çok dua eder. Eğer bir oğlu olursa onu Allah yolunda kurban edecektir. Sonunda İsmail adlı bir oğlu olur. İbrahim oğlunu çok sever. İbrahim’in gönlündeki oğul sevgisi, ona verdiği sözü unutturur. Bir gece düşünde İbrahim’e verdiği söz hatırlatılarak yerine getirmesi istenir. Çünkü bir gönülde iki sevgi olmaz. İbrahim uyanınca Allah’a yüz koç kurban eder. İbrahim ikinci gece de aynı rüyayı görür. Bu kez yüz sığır kurban eder. Üçüncü gece de aynı rüyayı gören İbrahim sevdiği yüz devesini kurban eder.

İbrahim üç yüz kurban etmekle sözünü yerine getirdiğini düşünür. İbrahim tekrar bir rüya görür. Rüya dost yolunda kişinin en çok sevdiğini feda etmesi istenir. İbrahim kendisine hizmet eden sevdiği yüz kişiyi azat eder. İbrahim’e bu kez rüyasında en sevdiğinin İsmail olduğu, onu dost yolunda kurban etmesi istenir. İbrahim uyanır ve ağlamaya başlar.

İbrahim bu durumu İsmail’in annesi Hacer’e nasıl söyleyeceğini düşünür. Sonunda İbrahim, Hacer’e İsmail’i hazırlamasını, onu bir dostunun düğününe götüreceğini söyler. Annesi oğlunu güzelce yıkar, en güzel elbiselerini giydirir, ellerine kına yakar, gözlerine sürme çeker, saçlarını tarar. Annesi kısa süre de olsa oğlundan ayrılmaya dayanamaz. Ancak İbrahim’in sözünü dinler ve oğlunu babasıyla gönderir. İbrahim ve İsmail gittikten sonra şeytan bir yaşlı suretine girer. Hacer’e İbrahim’in oğlunu kurban etmeye götürdüğünü söyler. Hacer oğluna ağlamaya başlar. Şeytan bu kez İsmail’in yanına giderek babasının onu kurban etmeye götürdüğünü, annesinin onun ayrıldığından ağlayarak iki gözünün kör olduğunu söyler. İsmail, şeytanın sözlerinin dinlemez, taş atarak gözlerini kör eder.

İbrahim oğlunu Arafat Dağı’na götürür. Olanları oğluna anlatır; kendisine ne yapması gerektiğini sorar. İsmail kendisine emredileni yapılmasını, dostunun sözünü dinlemesini söyleyerek razı olur. İbrahim oğlunun elini ve ayağını bağlar. İbrahim, İsmail’in boğazına yetmiş kez bıçak çalar; ancak bıçak bir türlü kesmez. İbrahim bıçağı taşa vurur, taş iki parçaya ayrılır. İbrahim bıçağı yere atar. Bıçak dile gelir. Kendisine kızmamasını, Hakk’ın buyruğunun böyle olduğunu söyler. O anda Cebrail, Allah tarafından İsmail’in yerine kurban edilmesi için bir koç gönderir. İbrahim koçu kurban eder, halkı çağırır. Kurban etinden iki yüz kişi yer, ette hiç eksilmez olmaz. İbrahim oğlunu alarak annesinin yanına gider, annesi çok sevinir. İsmail halkına bey olur, İbrahim Şam’a gider.” (Bars, 2020, s. 9-10).

Hz. İbrahim’in kurban mitinin izleri, tüm İslâm dünyasında kurbanın hazırlanışı sırasında gerçekleşen ritüellerde kendine yer bulmuştur. İslâm dini yasasına göre farz kadar kesin ve kaçınılmaz olmamakla beraber, mali gücü olan her kul için vaciptir. Kurban kesme ile ilgili olarak çeşitli kaynaklarda şu bilgilere rastlanmaktadır: Kurban olarak koyun, sığır ve deve kesilebilir. Türkiye’de kurbanlık olarak genellikle koyun kesilir. Hayvanın erkek olması, sakatlığı bulunmaması şarttır. Kurbanın

kesilmesinde de gözetilmesi gereken birtakım töreler vardır. Bunlardan bir bölümü İslâm dininin koyduğu yasalara bağlanır; ama birçoğu da uluslara ve bölgelere göre değişen yerli geleneklerden gelmedir. Örneğin, Türkiye'nin bazı yerlerinde kurbanlık koçları yıkama, kınalama ve gelin telleri ile süsleme görenekleri vardır. Kurbanlık hayvanları “kınalamak”, Yahudilerde de çok eski bir töre idi. Bu töre, İslâm dinine oradan geçmiş olabilir ya da İslâm öncesi Sâmi kavimlerin dinî geleneklerinin bir kalıntısı sayılabilir. Tellerle hayvanı süsleme ise Orta Asya'dan gelme bir töredir. Moğollarda, Tanrı'ya adanan kurban hayvanlarına kurdeleler bağlanırdı. Kurban etinin üçte biri kesenin evinde yenmeli, üçte biri komşularla ve akrabayla yenmeli, üçte biri de fukaraya dağıtılmalıdır (Boratav, 2016, s. 237).

Halep Türkmenlerinde kurban edilecek hayvan genellikle özenle seçilir ve beslenir. Yine kurban edilecek hayvana bayramda birkaç gün önce kına yakılmaktadır. Halep Türkmenlerinde hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvanlar kurban olarak kesilmektedir. Hayvan kesme işlemi genellikle köy meydanında gerçekleşmekteydi. Günümüzde ise Gaziantep'te yaşayan Halep Türkmenleri kurbanlarını kurban kesim yerlerinde gerçekleştirmektedir.

Kurban için hayvan kesmenin bir diğer nedeni ise bayram münasebetiyle sosyal gereğini yerini getirmektir. Çünkü Kurban Bayramı'nda bir yıl boyunca yeteri kadar et yiyemeyen fakirlere bu imkânı tanımaktır ve Allah'a sayısız nimetleri için şükredilmektedir. Halep Türkmenlerinde kurban kesim işlemi İslâmî usullere göre ya kişinin kendisi ya da vekâlet yoluyla birisine vekâlet vererek gerçekleşmektedir (KK4, KK24, KK40, KK42). Kurban kesmesini bilen bir kişi kurban kesim malzemelerinin bulunması halinde kurbanı keser. Eğer yoksa kasaba vekâlet verilir. Vekalet verilirken, vekaleti alan kişi üç kez “vekalet verdin mi?” diye sorar ve vekâleti veren kişiden üç kez “Evet” cevabı verir. Böylelikle vekalet işlemi tamamlanmış olur ve kurban kestiren adı zikredilerek kesilir” demiştir. Halep Türkmenlerinde kurban kesme gücü olan kimse kurbanı üçe bölerek yedi kapıya dağıtmaktadır (KK6, KK24, KK53). Kurban kesmeye gücü olan kimse kurbanı kesip, üçe böler. Bir bölümü kendi evine bırakır, ikincisini komşulara ya da yakınlarla hediye eder, üçüncüsünü ise fakirlere dağıtır. Bu üç bölüm yedi kapıya dağıtılacak şekilde ayarlanır (KK25, KK31, KK33, KK40).

2.2.1.2. Kutsal aylar (kandil, aşure günü, arife günü)

İslam dünyasının genelinde kutsal sayılan aylar ve günler vardır. İslam dünyasının bir parçası olan Türkler de kutsal sayılan ayları ve günleri kendi hayat anlayışlarına göre kutlamaktadırlar. Kutsal aylar olan üç aylar, kamerî aylardan Recep, Şaban ve Ramazan aylarıdır. Aşure gününün de içinde yer aldığı ve “Ruz-ı Katl” günü olarak bilinen ve Kerbela olayı ile hatırlanan Muharrem ayı da kutsal bir aydır. Kadir gecesi, Mevlit, Berat, Miraç, Regâib kandilleri ve aşure günü de kutsal günler ve geceler olarak bilinmektedir. Kandiller ise İslam inancına göre kutsal sayılan ve özel olarak kutlanan gecelerdir (Bali, 2015, s.331). Halep Türkmenlerinde kandiller, bayram arifeleri ve muharrem ayı özel aylar ve günler olarak kabul edilmektedir. Halep Türkmenlerinde bu aylar ve günlere etrafında şekillenen inanışlar ve uygulamalar şunlardır:

Halep Türkmenlerinde bayram hazırlıkları arife günü yapılmaktadır. Bayram sabah iş yapılmaması gerektiğine inanıldığından dolayı arife günleri evin temizliği yapılır. Aynı zamanda gelecek misafirlere ikram etme amacıyla yer fıstığı, lokum, hurma, murre kahve” temin edilir. Tüm İslam âleminde kabul edildiği gibi arife günleri kutsal kabul edilmekte ve bugünde oruç tutulup, ibadetleri daha fazla özen gösterilir ve camilerde mevlit okutulurdu (KK6, KK24, KK26, KK29, KK31, KK33, KK42). Adil Çavuş konu ile ilgili “Arife günü oruç tutmanın geçen ve gelecek senenin kötülüklerini sildiğine inanılır. Arife gün oruç tutmak sünnettendir” şeklinde arife günü oruç tutmanın sevabını açıklamıştır (KK4). Yine arife günü mezar ziyaretleri olmaktadır. Bayram günü atalarının evlerini ziyarete geleceğine inanan Halep Türkmenleri atalarını memnun etmek için arife günleri mezar ziyareti edip, mezarları süslemekteydiler. Yine ziyaret sırasında çocukları mezar ziyaretine aşine etmek için mezara şeker konurdu (KK4, KK12, KK26, KK42). Arife gününde öğle vakitlerinde adağı olanlar arife günleri adağı olanlar, adak kesip, dağıtmaktadır (KK12). Halep Türkmenleri arasında herhangi bir işin olması için adak adayanlar arife gününde adakları keserek dağıtmanın çok sevaplı bir iş olduğuna inanılmaktadır. Halep Türkmenlerinde özel günlerden önceki akşam evin ölülerinin evi ziyaret ettiğine inanılır. Bu nedenle ev halkının atalarını unutmadığının bir göstergesi olarak atalarının ruhuna ya kurban kesip dağıtmaktadır ya da fakirlere sadaka vermektedir. “Arife günü ölmüşleri olanları ölülerin ruhuna koç, kuzu kesip dağıtır” (KK12, KK42). Adak eti

en az yedi kapıya dağıtılır. Dağıtmaya komşulardan başlanır. Dağıtmanın çok sevaplı olduğuna inanılır.

Kandil günleri tüm İslam âleminde kutsal sayıldığı gibi Halep Türkmenleri arasında da kutsal sayılmaktadır ve kandil günlerinde kurban olarak tavuk ya da horuz kesilmektedir. Bunun amacı ise kandil gününün gelişi kutlamaktır. Buna yöre “kan akıtmak” denir ve çok sevaplı olduğuna inanılır. Kandillerde kanlı kurban kesmenin yanı sıra kansız kurban diye adlandırılan “Züngül, sütlaç, ekmek, helva, Şam tatlısı, bisküvi” dağıtılmaktadır. Züngül (zeytinyağında kavrulmuş un ve bulgur) akşamüstü evde yapılır ve akşam ezanından hemen sonra dağıtılır. Dağıtılmaya komşulardan başlanarak olabildiğince çok kişiye ulaşılmaya çalışılır, ne kadar çok eve dağıtılsa o kadar sevabının çok olacağına inanılır (KK15, KK25, KK31, KK33, KK40, KK42). Kaynak kişilerden Bahri Abdüsselam “Eveli (eskiden) köylerde herkes birbirini bilirdi. Şimdi şehirlerde kimse kimseyi bilmiyi, ama eskisine göre az dağıtılsa da yine bazı kimseler tatlı ve bisküvi dağıtmak, uşakları sevindirmek bu mübarek günlerde çok iyidir. Dağıtmaya en çok uşağı olan çocuklardan başlanır. Mümkün olduğunca çok aleme dağıtılır, sevabı daha fazladır” ifadelerini kullanmıştır (KK15).

Halep Türkmenlerinde Ramazan hazırlığı olarak gulak, şişberk (mantı), fırık pilavı, dolmalı köfte (içli köfte) ve sarma dolma gibi yiyecekler yapılır. Ramazan ayında ise iftar için dolma, lahmacun pilav gibi yemekleri yapılır (Arslan Erol, 2020, s. 1050, 1242).

Dini bir kutlama olan kandil günleri ve arife günü Halep Türkmenlerinde eski Türk inanç sisteminin bir parçası olan atalar kültürünün de yaşatıldığı özel günler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu günlerin mübarek olduğu ve kesilen kurbanların atalarının ruhuna armağan edildiğine inanılmaktadır. Yine bu aylarda ve günlerde yapılan ibadetlerin çok sevaplı olduğuna dair bir inanış bulunmaktadır.

Halep Türkmenleri Muharrem ayında ise iki gün oruç tutulmakta olup, Muharrem ayından dokuzuncu ve onuncu günüdür. Muharrem ayında Muhammed peygamberimizin doğum günü olduğuna inanılır mevlit okutulup, çocuklara şeker, komşulara ise tatlı ve yemek dağıtılır (KK6, KK10, KK31, KK33). Çok eskiden aşure yapıldı ve içine yedi çeşit malzeme konularak, dağıtıldı, günümüzde ise Halep Türkmenleri aşure hazırlamamaktadır (KK33, KK42). Derleme sırasında Halep Türkmenlerinin yedi çeşit malzemedan yapıldığı tespit edilmiştir.

2.2.2. Mevsim ve Bereket Törenleri

Bereket kelimesinin anlamı Türkçe Sözlük'te: "Bereket, gürlük, ongunluk, feyiz, feyazan" olarak tanımlanmaktadır (Akalin, 2011, s. 311). Bereket kavramıyla insan, hayvan ve daha sonraları zaman zaman aşırı bir şekilde çoğalan tarla mahsulleri arasında ilgi kurulması en eski kültürlerden itibaren bütün topluluklarda görülmektedir. Bu ilgi çeşitli motifler şeklinde dinî niteliklere büründürülmüştür. Kadının cinsiyetiyle ilgili özellikler abartılmış, böylece çok iri göğüslü kadın heykelleri ana tanrıça kültürünü ortaya çıkarmış, bu da bereket ve zürriyetin kaynağı sayılmıştır.

Tarımın gelişmesiyle yer ana tanrıçasıyla gök tanrısı arasındaki "kutsal" evliliğe dayanan bereket ayin ortaya çıkmış, bu evlilik çok defa kral ile kraliçe veya rahip ile rahibeler tarafından ayinle temsil edilmiştir. Bu telakkiye göre gök baba, yer de ana gibi düşünülüp yağmurla göğün yeri döllendirdiği, böylece yeryüzünün yeşerdiği, mahsulün yetiştiği, insan ve hayvanların ondan faydalandığı kabul edilmiştir (Tümer, 1992, s. 487).

Türklerin ilk ana yurdu olan Orta Asya'da iklim, yaşam sürdürmeye elverişli değildi. Kışlar dondurucu ve fırtınalı, yazlar ise kurak geçmekteydi. Bu durum tarım mahsullerinin verimli olmasına imkân sağlamadığı için Türklerin geçim kaynağını hayvancılık oluşturmaktaydı. Ancak kış mevsimlerinde havanın çok sert olması hayvanların hastalanmasına yol açmaktaydı. Bu bakımdan Orta Asya Türklerinin hayatını iki önemli mevsim oluşturmaktaydı. Kış ve yaz. Kış mevsiminin aksine yaz mevsiminde, ekonomik sıkıntıdan kurtulan Türk için bu, bir bakıma kurtuluş ve hürriyete kavuşmak anlamına geliyordu. Bu durumda ancak bir bayramla kutlanabilirdi. Türklerin bayramlarının ilkbaharda olmasının sebebi bu şekilde "kültürel ekolojinin" etkileriyle açıklanabilir. Halep Türkmenleri Suriye'ye yerleşmeleri ile birlikte Arap kültüründen de etkilenmişlerdir. Bu etkilenme onların kültürel bakış açılarına da yansımıştır.

2.2.2.1. Yağmur duası

İlkel toplumlarda yağmur yağması, rahmet olarak algılanırken, yağmurun yağmayışı kuraklık olarak kabul edilmiştir. Türk toplumu rahmeti cezp etmek ve

kuraklık felaketinden korunmak için, Gök Tanrı inanç sistemi dönemlerinde oluşan bazı inançları günümüze taşınmışlar ve İslâmiyet'in kabul edilmesiyle birlikte bu inançlara İslâmî kılıflar giydirmişlerdir (Kalafat, 1996, s. 39). Halk inanışında yağmuru yağdıran tek güç Allah'tır. Ancak bazı insanların yaptıkları kötülükler yüzünden Allah kullarından yağmuru esirgemektedir. Bundan dolayı da kuralık meydana gelmektedir. Bunun sonucunda da tarımla uğraşan halkın ekonomik durumu kötüye gitmekte, susuzluk ve açlıktan kırılmaktadır (Acıpayamlı, 1964, s. 225).

Türk topluluklarının da en önemli sorunlarından biri kuraklık, onları eski yurtlarından göç etmeye zorlamış, kuraklık karşısında çaresiz kalan insanoğlu yağmur yağması için Gök Tanrı'ya ve iyelere kurbanlar sunup dualar etmiştir. Türk halk inanışlarında su ve yağmur hayatın kaynağı ve bereketin semboldür. Bu yüzden su ile ilgili olan her şey mukaddestir. Bunun bir ifadesi de onun Türk dünyasının hemen her yerinde “yağmur yağıyor” yerine “rahmet yağıyor” denir. Böylece yağmur tanrının bir iyilik bağışı olarak öne çıkar (Şenesen, 2011, s. 210-212). Türk dünyasında yağmur yağdırmaya yönelik yapılan ritüellerin, havanın kurak gittiği dönemlerde geciken yağmuru yağdırmak ve böylelikle toprağı canlandırarak bereketi arttırmak için düzenlenen dinsel ve büyüsel uygulamalar etrafında şekillenmiştir (Çıblak, 2005, s. 159). Türk dünyasında yağmur yağması için yapılan ritüellere genel olarak yağmur duası denmektedir. Ayrıca yağmur mevsiminde dolu yağması da felaket olarak algılanmakta ve onu durdurmak için de birtakım ritüeller oluşmuştur.

Halep kırsalında yaşayan Türkmenler geçimlerini tarım ile sağlamakta, bölgede kış mevsimi özellikle merbeaniye (kara kış) günlere “mahal” denir ve kuraklık olması halinde onları çeşitli ritüelleri iter. Kaynak kişi Ali Bakır bu durumla ilgili olarak şu bilgileri söylemiştir: “Kurak geçen mevsime bizim orada “mahal” denir. Kurak olduğu mevsimde bizim orada köyün hocası ile beraber köyde derenin olmadığına bakılır ve dua etmek için yüksek bir tepeye çıkılır, orada yağmur duası yapılır. Dua etmeye başka köylerden de gelenler olur. Bir gün yağmur duasına hoca ile birlikte çıkmıştık, orada namaz kıldık, dua ettik ve köye döndük. Devlüsü gün berik yağmur yağdı hakikaten ben bunu hatırlıyorum” (KK11).

Büyükler dua etmeye çıkarken, diğer yandan da çocuklar da ev ev dolaşarak buğday ve tereyağı toplarlar. Yörede buğdayın bereket getireceğine inanılmaktadır. Çocuklar bu yiyecekleri isterken şu şekilde bir tekerleme söylemektedir; “Verenin oğlu olsun, vermeyenin kızı olsun, verenin ikizi olsun, vermeyen duvar dibinde

kalsın”. Çocuklara yiyecek vermeyen evin çörteni (oluğ) çalınmaktadır ve o kimse çocukları evden uzaklaştırmak amacıyla onların üzerine su serpmektedir. Çocukların düzenlediği törene yörede “Ammul Gog ya da Gelin Gok” denmektedir. Daha sonra çocuklar bu yiyecekleri topladıktan sonra köye geri dönüş yaparlar. Daha sonra bir kurban kesilir. Kurban kesim işleminden sonra kadınlar kesilen kurbanı ve toplanan yiyecekleri pişirmektedirler. Bu işlemde sonra pişirilen yemek dağıtılır ve toplu şekilde yenir (KK29, KK39, KK45).

Yağmur duası gerçekleştirildikten sonra, yağmurun ilk yağacağı zaman duyulan gök gürültüsüyle ilgili de bir ritüel vardır. Gök gürültüsü duyulunca köyün gençleri bir damın başına çıkıp, çanak çalmaktadır (Bir kaşıkla tavaya vurmak) bu uygulamayla yılın bereketli geçeceğine inanmaktadırlar (KK29). Bu uygulamanın temeli eski Şamanist inanç sitemine dayanmakta ve şaman ayinleri sırada demiri kullandıkları bilinmektedir ve bu ritüel demir ve demirci kültürüyle alakalıdır ki Dünya mitolojilerinde demir ve demirci kutsaldır. Tanrıların ya da tanrısal özellik taşıyan demircilerin Gök tanrılar için yaptıkları silahlar, gök gürültüsü ve şimşektir (Eliade, 2013, s. 104). Bundan dolayı yağmurun habercisi olan göğün gürüldemesiyle birlikte sağlık bulmaya yönelik olarak demirin kullanılması onun Türkler arasında kutsal sayılması ile bağlantılıdır.

Halep Türkmenlerinde yağmur yağdırma ritüeli olduğu gibi dolu yağınca onu durdurmak için de bir ritüel bulunmaktadır. Dolu yağdığı zaman dolu tanesi alınıp bıçakla kesildiğinde dolunun duracağına inanılmaktadır (KK30). Demir Türk kültüründe gökle ilgilidir ve bu dünyayla ilişkisi olmayan bir unsurdur (Çerikan, 2014, s. 199). Demirin dünya mitolojisinde olduğu gibi Türk mitolojisi ve eski inanç sisteminde gök, gök gürültüsü ve yağmurla alakalıdır ki, demirin yağmuru ve doluyu durdurma gibi bir güce sahip olduğuna inanılmaktadır.

2.2.2.2. Nevruz ve Hıdırellez

Halep Türkmenlerinde Nevruz ve Hıdırellez ile ilgili olarak herhangi bir inanış veya kutlamaya rastlanmamıştır. Nevruzla ilgili yapılan törenlerin diğer halklar tarafından yapıldığı bilinse de Halep Türkmenleri arasında Nevruz günü anneler günü olarak kutlanmaktadır. Hıdırellez ile ilgili olarak tek inanış ise Hz. Hızır Peygamber’in dilenci kılığında gelebilmesidir. Bundan dolayıdır ki dilencinin geri çevrilmemesi gerektiğine inanılmaktadır (KK9, KK33).

2.2.3. Değerlendirme

Halep Türkmenlerinin halk kültüründe Kandiller, Kutsal Aylar, Dini ve Milli Bayramlar, Törenler ve Bunlarla İlgili Halk İnançları başlığı altında, yörede köyde ve göç sürecinden sonra var olan gelenek, görenek ve inanışların durumu tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan derleme araştırmaları sonucunda birtakım geleneklerin göç sürecinden sonra devam etmediği hatta yok olma sürecine gittiği gözlemlenmiştir. Arife günü, Ramazan ve Muharrem aylarında yapılan ibadetler, bayram ve Ramazan hazırlıkları, kanlı-kansız kurbanlar, mezar ziyaretleri ve bunlar etrafında oluşan inanış ve ritüeller tüm İslam âleminde benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bayram hazırlığı olarak temin edilen mırra kahvesi, züngül, gulak, şişberk gibi yiyecek ve içecekler yöreye özgü unsurlardır. Yörede eskiden Muharrem ayında hazırlanan aşure günümüzde yapılmayan tatlılar arasında yer almaktadır.

Mevsim ve Bereket Törenleri başlığı altında değindiğimiz yağmur duasında yapılan ritüeller ve bunlara bağlı inanışlar Halep Türkmenlerinin hafızasında belli bir konumu olmakla birlikte, günümüz teknoloji çağının etkisiyle işlevini yitirmiştir. Nevruz ve Hıdırellez gibi Türk kültür coğrafyasında yaygınlığının bilinmesi ile birlikte yörede Nevruz gününün anneler günü olarak kutlanması ve Hıdırellez ile ilgili Hızır (as) Peygamber'in dilenci kılığında geldiği etrafında oluşan inanıştan ibaret olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm İslam aleminde benzerlik gösteren Arife günü, Ramazan ayında yapılan ibadetler, bayram ve Ramazan hazırlıkları, kanlı-kansız kurbanlar, mezar ziyaretleri, yağmur duası ve bunlar etrafında oluşan inanış ve ritüellerin Anadolu da mevcut olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak Anadolu sahasından farklı olarak bayram hazırlığı olarak temin edilen mırra kahvesi, züngül, gulak, şişberk gibi yiyecek ve içecekler yöreye özgü unsurlardır, Yörede eskiden hazırlanan aşure gibi tatlı türüne de Anadolu rastlanmaktadır. Nevruz ve Hıdırellez gibi Türk kültür coğrafyasında yaygınlığının bilinmesi ile birlikte yörede pek çok inanış ve bunlara bağlı uygulamaların olmadığı belirlenmiştir.

2.3. Halep Türkmenlerinin Halk Kültüründe Halk Hekimliği ve Uygulamalarında Oluşan Halk İnanışları

Pertev Naili Boratav, “100 Soruda Türk Folkloru” adlı eserinde halk hekimliğini şu şekilde tanımlamaktadır: “Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağlatma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz” (Boratav, 2016, s. 139). Bu yöntemler ve bilgiler çağlar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Uygulamaların bir bölümü dinsel-büyüsel nitelikte olup bu uygulamaların temeli eski Türk inançlarına dayanmaktadır. Diğer uygulamalar ise, eski inançlarla bağlantılı olmakla birlikte, geçmiş kuşakların hastalıklar karşısında deneme yanılma yoluyla öğrendikleri bilgilerin yeni kuşakların tarafından devam ettirilmesi olan uygulamalardır. Bu gruptakiler daha çok ev ilaçları/kocakarı ilaçlarının çeşitli hastalıklara uygulandığı sağlatma yöntemlerini kapsamaktadır (Boratav, 2016, s. 140-144). Bu uygulamalardan bazılarının modern tıpta da karşılığı bulunmaktadır.

Halep Türkmenleri arasında, günümüzde azalmış olmasına rağmen, bazı hastalıklara karşı geleneksel halk hekimliği içinde değerlendirilebilecek sağlatma yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemlerin iki grupta toplandığı görülür.

2.3.1. Dinsel-Büyüsel Nitelikli Uygulamalar

2.3.1.1. Yatırlar ve ziyaret yerleri

Suriye Türkmenlerinde, genellikle ölmüş önemli bir zatın veya kutsal bir kişinin mezarının bulunduğu tepe ve dağ başlarındaki yatırlar dinî ve büyüsel uygulamalar için kullanılmakta olup zeyrat/zıyarat/ ziyaret diye adlandırılmaktadır. Atalar kültürüne dayanan bu yer belirleme uygulaması; İslam dininin kabul edilmesinden sonra veli, eren, evliya denen kişilere duyulan saygının türbelerine yapılan ziyarette gösterilmesi şeklinde devam etmiştir (Erol, 2018, s. 114). Halep ve çevresinde Türkmenlerin kutsal saydığı ve çeşitli dileklerin gerçekleşmesi ve şifa bulmak için başvurdukları belli başlı türbeler bulunmaktadır. Özellikle şavık öksürüğü, çocuğun anne karnında düşmesi gibi rahatsızlıkların kurtulmak için bu

türbelere ziyaretler gerçekleştirilir (Arslan Erol, 2023, s. 63). Bu türbeler ve ziyaret yerleri genel olarak şunlardan ibarettir;

Bozgeyikli Dede Türbesi: Mumbij ilçesinin 7-8 km güney batısında bir derenin içerisinde Bozgeyikli Dede köyünde yer almaktadır. Bozgeyik denilmesinin sebebi o bölgede geyiklerin yayılmasıdır. Köyde çeşitli etnik gruplardan insanlar yaşamaktadır. Halep Türkmenlerinin en önemli ziyaret yerlerinden biridir. Makamın içerisinde Abdulkadir Geylani Hazretlerinin kabri, makamın yanında ise cami bulunmaktadır. Bu türbeye genellikle nisan ayında Cuma günü ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Ziyaret esnasında iki rekât namaz kılınır, kurbanlar kesilir, yemek yapılır ve bulunan herkese dağıtılır. Buraya genellikle çocuğu olmayan kadınlar, evde hastası olan kimseler gelir. Hastası olan kimseler adak adarlar, hasta iyileştiğinde adak yerine getirilir ve fakirlere sadaka dağıtılır. Yine hastası olan kimseler yahut çocuk hastalanırsa türbeden yeşil çaput alınır ve bileğe takılır yahut çocukların boynuna asılır (KK5, KK11, KK34, KK38, KK46).

Türbede bir kitabe olmamakla birlikte altı-yedi yüz sene önce yapıldığı söylenmektedir. Nisan ayında Cuma günü yapılan ziyarete “ziyaret günü” veya “büyük ziyaret” denir. Bu toplu ziyarete ocakzâde/dedeler başta olmak üzere, diğer Türkmen toplulukları, Gaziantep’ten Bozgeyik ailesi mensupları, Urfa’nın kısas köyü Alevileri ve Abdallar katılmakta ve ziyaretçilerin sayısı on bine yaklaşmaktadır. Bu Türkmenlerin en kalabalık şekilde bir araya gelebildikleri tek toplantıdır. Ziyaret gününe ocakzâdeler bir gün önce gelir. Türbe mescidinde Perşembe gecesinde zikir yapılır ve burada sabahlanır. Cuma sabahı, türbede bulunan Bozgeyikli Dede’nin sancağı, önceden gelenler tarafından alınarak sancaklarıyla gelen diğer grupları köy girişinde karşılar. Öğleye kadar Kuran ve Hz. Muhammed’e methiyeler okunur. Cuma namazından sonra Türkmenlerin Bozgeyikli Dede’ye bağışlayıp kestikleri kurbanlardan yapılan yemekler erkekler ve kadınlar ayrı kurulan büyük sofralarda topluca yenir (Erol, 2012b, s. 163).

Büyük ziyaret dışında türbe çeşitli nedenlerle ziyaret edilir. Ziyaretçiler hastalıktan, borçtan kurtulma, yukarı bahsi geçen çocuk isteme türünden dileklerini adak karşılığında yaparlar. Bozgeyikli’nin özellikle akıl ve felç (yatalak) hastalarının bu türbeye getirildiğini ve iyileşe kadar burada yatırıldığını; akıl hastası olanlar türbe içindeki deli ocağı denen bir bölmeye kapatıldığını; bu durumda olan kimselerin iyileşeceğine dair çeşitli memoratların anlatıldığını da ifade etmiştir (Erol, 2012b, s.

163-164; Erol, 2012a, s. 325). Bozgeyikli türbesi etrafındaki uygulamalardan biri de huzurda yemin vermedir. Ancak Bozgeyikli üzerine yalan yemin verenlerin cezalandırılacağına inanılır. Dolayısıyla huzurda yemin etmeyi göze alanın doğru söylediğine kanaat getirilir. Bir kimse doğru söylediğini ifade etmek için sözlerine, “Bozgeyikli Dede çarpsın ki...” diye başlar (Erol, 2012b, s. 164).

Ziyaret (Sultan Abu Derde): Bab ilçesine bağlı ziyaret köyündeki türbe de sık ziyaret edilen yerler arasındadır (Erol, 2012a, s. 325). Buraya genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve evde hastası olan kimseler duvara taş yapıştırarak dilek dilenir, kurban keser ve türbeye para bırakılır. Özellikle hasta çocukları bu türbeye götürerek türbenin penceresinden üç defa geçirildiğinden söz edilmektedir. Türbeye yakın bir yerde ona hizmet eden Kara Baba’nın türbesi bulunmaktadır. Bu zatın türbesinde ağaca çaput bağlanarak, dilek dilenir (KK5, KK8, KK9, KK22, KK26, KK28).

Yel Baba Türbesi: Bu türbenin eskiden Türkmenlerin bir panayır mekânı ve hastalıklara şifa bulmak için gittikleri bir yer olduğu A. R. Yalman’dan öğrenilmektedir. Araştırmacı 18 Ağustos 1931’de Yel Baba türbesinde iki bin kadar Türkmen toplandığını ve davullar çalındığını, ciritler oynandığını ve kurbanlar kesildiğini belirterek, türbede bulunan taşın romatizmalı uzuvlar sürüldüğünde şifa bulacağını, ayrıca türbe etrafında bulunan küçük kireçli taşlar türbeye dönülerek yutulduğunda iç hastalıklara iyi geleceğini kaydetmiştir (Yalman, 1973, s. 80-82). Ayrıca kaynak kişilerde İbrahim İsso bu türbenin Azez ilçesine yakın bir yerde bulunduğunu ve türbenin bitişiğinde suyun olduğunu, bu kaynak suda yıkananların çeşitli dertlerine iyi geldiğinde inanıştan söz etmekle birlikte bu suyun son zamanlarda söz edilen suyun kuruduğunu belirtmiştir (KK28). Ancak Yalman’ın sözünü ettiği taş yerindedir (KK5, KK38).

Erol günümüz ziyaretçilerin başta romatizma ve cilt hastalıkları olmak üzere her türlü hastalığa şifa bulması için buraya geldiğini de belirtmektedir (Erol, 2012a, s. 325).

Şeyh Akil Türbesi: Mumbij ilçesinde yer almaktadır. Buraya genellikle çeşitli hastalıkların tedavisi için gelinmektedir. Gelenler dilek dileyerek, dua etmektedir (KK9).

Şeyh Muhammet Türbesi: Mumbij ilçesinde yer almaktadır. Buraya genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve hastası olan kimseler gelmektedir. Gelenler dilek dileyerek, dua etmektedir (KK9).

Nebi Davut Türbesi: Azez ilçesine bağlı Toybuk köyünde bulunmaktadır. Buraya genellikle kısmet açmak ve romatizma gibi çeşitli hastalıkların tedavisi için gidilmektedir. Buraya giden kişiler ağaca bez bağlayarak dilek dilemektedir (KK4, KK15, KK19).

Jabir İbn-i Abdullah Türbesi: Azez ilçesine bağlı İraal köyüne yakın olan bir mağarada bulunmaktadır. Buraya genellikle çeşitli hastalıkların tedavisi için gidilmektedir (KK19).

Abdullah Ensari Türbesi: Azez İlçesine bağlı İraal köyünde yer almaktadır. Buraya genellikle kısırlığı gidermek ve çeşitli hastalıkların tedavisi için gidilmektedir (KK15).

2.3.1.2. Ocaklar

Halep Türkmenleri arasında Bozeyikli Dede soyundan gelenler ocaklı kabul edilmekte ve bunlar sağlatıcı olarak geleneği sürdürmektedir. Bozgeyikli Dede soyundan gelenlerin açtığı zaviyelerin başında bulunana Şeyh/dedelerin şifa dağıttığına inanılmaktadır. Bu zaviyelerin özellikle yılan-akrep sokmalarına karşı etkilidirler (Erol, 2012a, s. 325; Arslan Erol, 2020, s. 72). Yılan ve akrep sokan bir kişinin uzuvları şeyh/dede tarafından dua ile üç defa sıvazlanır yahut dede tükürüğüyle o bölgeyi siler. Bu uygulamadan sonra türbeden getirilen çamur sokulan yere sürülür. Bunun dışında soğuk algınlığı için de ocaklı kişi tarafında çocuğun damarı tutulur. Aynı zamanda altını ıslatan çocuklar ocaklı kişi tarafından iğnenin ucuna akik boncuğu takılarak kızdırılır ve çocuğun beli dağlanır. Bunların yanı sıra konuşmayan çocuklarda ocaklı kişiye/hocaya götürülür ve hoca ona dua okuyup, tılsım yaparak, ağzının içine tükürür. Son olarak Dabaz hastalığına bulaşan kişi de ocaklı kişiye/hocaya götürülür ve ocaklı kişi tarafında habersizce yüzüne tokatlanır. Buna “korkutma” denir. Dabaz hastalığı için uygulanan bir diğer yöntem ise kızgın şiş ile dabaz olan bölgenin ocaklı kişi tarafından dağlanmasıdır. Ocaklı kişinin eli ağrıyan bölgeye sürmesi halinde o bölgenin iyileşeceğine inanılır. Yine köpek ısırıklarında kişinin hocaya götürülür ve hoca ona okuyup, efsunlar (KK1, KK10, KK12, KK14,

KK19, KK21, KK23, KK44, KK51, KK52). Bu uygulamaların dışında akrep sokmalarında suya okunduğu da bilinmektedir (Arslan Erol, 2023, s. 66).

2.3.1.3. Hocalar ve muskacılar

Yöredeki şifa bulmak için başvurulmuş dinsel-büyüsel uygulamalardan biri de hocalara muska yazdırmak veya okutturmaktır. Bu işi meslek haline getiren hocalar da vardır. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar, sarılık hastası olan, dilinde pelteklik olan ve belli bir yaşı geçtikten sonra bile altını ıslatan çocuklar için muska yazdırılmaktadır. Bunların yanı sıra her türlü hastalık içinde muska yazdırılmaktadır (KK5, KK11, KK21, KK39, KK51). Çocuksuz kadınlar için yazılan et etkili muskaların zar/gömlek içinde doğan çocukların zarları alınıp kurutulularak üzerine yazılan muskalar olduğu ifade edilmektedir (Erol, 2012a, s. 326). Dilinde peltek olan çocuk için yumurta üstüne yazılan muskanın bir süre sonra çocuğa yedirilmektedir (KK39). Bu muska türleri hem taklit hem de temas büyüğü çerçevesinde değerlendirilebilmektedir (Örnek, 1966, s. 35-37).

Yörede araştırma yapan Hülya Arslan Erol Halep Türkmenlerinde eşi veya nişanlısıyla arası bozulan, kaynanasıyla arası açılanların ocaklıya başvurduklarını; ocaklı tarafından muska yazma veya hurma tozuna okunma şeklinde sağaltma yapıldığını tespit etmiştir (Arslan Erol, 2023, s. 66).

2.3.2. Gerçekçi Nitelik Taşıyan Uygulamalar

Bu gruptaki sağlatım yöntemleri hangi hastalığa neyin iyi geldiğini bilen, bir anlamda bu konuda uzmanlaşmış kişilerin yaptıkları halk hekimliği uygulamalarıdır. Günümüzde oldukça azalmış olmasına rağmen bazı hastalıkların ve yaralanmaların geleneksel yöntemlerle tedavi yoluna gidildiği görülmektedir. Bu işlemler için kullanılan otlara yörede “emlik” adı verilmektedir (Erol, 2012a, s. 326). Yörede derlenen hastalıklar ve bunların tedavisi ile ilgili kullanılan yöntemler şöyledir:

Akrep ve Yılan Sokması: Kişi ilk önce nereden sokulmuşsa o bölge iki yanından sert bir şekilde sarılır. Bu uygulamadaki amaç zehrin kan yoluyla diğer kişinin diğer organlarına yayılmasını önlemektir. Daha sonra sokulan yer ağızla emilir ve kesilerek yaradaki zehirli kan çıkartılır. En sonunda ise sokulan yere sarımsak veya sarımsak sürülür. Diğer bir tedavi yönteminde ise akrep sokan kişiye süt içilir. Daha

sonra kişi kusar ve böylelikle vücudundan zehri atmış olur (KK10, KK19, KK23, KK37, KK44).

Alerji (Dabaz, Ekzima): Alerji yöre “dabaz” yahut “ekzima” olarak adlandırılmaktadır. Alerji olan kişinin tedavisi için çeşitli yöntemlere başvurulur. Bunlardan birincisi alerjisi olan kişiye bitki çayı içmesi veya bitkisel otlarla duş alması önerilmesidir. Yine yaban bitkisi otlarla ilaç yapılır ve alerji olan bölgeye sürülmesidir. Bir diğer yöntem ise dabaz olan kişi için karınca yuvasından toprak getirilir. Bu toprak çamur haline getirildikten sonra alerji olan bölgeye sürülür (KK19, KK30, KK37).

Arpacık (İtdirseği, Kütkütü) Tedavisi: Arpacık yörede “itdirseği” yahut “kütkütü” olarak adlandırılmaktadır. Tedavisi için uygulanan yöntemler şunlardır: Arpacık tedavisi için arpa tanesine okunmakta ve arpacık olan bölgeye sürülmektedir. Bu işlemin yanı sıra tahta çubuk ateşte dağlanarak gözün çevresine ya da üzerine sürülmektedir. Bir diğer tedavi yönteminde ise bir diş sarımsak bıçakla ikiye kesilerek İsmet sürmesi ile boyatılmakta ve arpacık olan yere sürülmektedir. Yine mantar suyu sıkılarak suyu arpacık olan yere sürülür. Böylelikle arpacığın tedavi edileceğine inanılmaktadır. Son olarak arpacığın tedavisi için bal, bir tane polat şeker (küp şeker) havanda ezilerek arpacık olan bölgeye sürülür (KK19, KK37, KK44).

Ateşli Hastalık: Ateşlenen kişiye soğuk suda duş alması önerilir ve başına ıslak havlu konur ve iltihap şurubu yahut ilaç içirilir (KK23, KK37).

Bacak (Ayak ve Diz) Ağrıları: Bacak ağrılarının çeşitli sebepleri vardır. Düşme, burkulma bu nedenlerden bazılarıdır. Yörede bacak ağrılarının tedavisinde şu pratiklere başvurulur:

Bacak ağrısını gidermek için ayak başparmakların başucu cilt ile çizilerek pis kanı çekilir ve hacamat yapılır. Daha sonra zeytinyağının üzerine çörekotu dökülür. Bu karışım ağrı olan yere sürülürse ağrıların geçeceğine ve iyileşeceğine inanılır (KK14, KK19, KK23, 30).

Ayakta yanma olursa iğde tohumu ve ıhlamur yahut hardal otu suda kaynatılır ve bir kapa konur. Ağrısı olan ayak bu kapın üstünde tutulursa ağrıların geçeceğine ve iyileşeceğine inanılır. Yine denizden veya gölden çıkarılan böcek ayağın üstüne konur. Bu böceğin pis kanı emeceğine ve ağrının geçeceğine inanılır (KK37).

Yörede şiddetli ayak ağrısına “Gargarina” adı verilir ve ağrıyı gidermek için hastane tedavi yöntemleriyle birlikte karı-koca ilaçlarının tedavi etmek için de kullandığı bilinmektedir. Kaynak kişi Bekir Mustafa annesinin başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

“Annem hastaydı ancak ilaç içse de iyileşmezdi. Son zamanlarda kan kusmaya başladı doktora gittik ameliyat olması gerektiğini söyledi, biz tedirginleştik sonra kamber Abdo’nun odasına gittim orada annemin durumunu anlattım, orada bir kişi bana nar almamı istedi, yalnız nar ekşi olmayacak dedi. Sonra bir kazanın içine on litre su doldurarak nar içine koydu ve kayatıldı, sonra da bunu soğutana kadar kaşıkla karıştırmamı söyledi. Soğuyunca da bunu yoğurarak kuvanozlara doldurdu. Bu karışımın her gün bir kâse içmesini istedi. Bu karışım sonuncunda annemin kan kusması gitti ve midesi iyileşti” (KK16).

Basur (Mayasır): Basur yörede “mayasır” olarak adlandırılmaktadır. Basur insan vücudunun içinde veya cildinin üzerinde oluşabilir. Basurun tedavisi için çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Birincisi basur insan vücudunun içerisinde oluşursa attardan alınan ve çoban çentesi diye adlandırılan yabani ot içirilir ve günde 20 dakika tuzlu sıcak suyun buhuruna tutulur. Yine kanderisin içindeki madde vazelin merhemi ile karıştırılarak basur olan bölgeye sürülür (KK37).

Diğer bir yöntem ise bir diş sarımsak beze sarılarak basurun olduğu yere sürülür yahut nar kabuğu kaynatılarak suyu içilir. Son olarak basuru tedavi etmek için keber otu anal yolla alınır (KK19, KK44). Böylelikle basurun iyileşeceğine inanılır.

Baş Ağrısı: Baş ağrısının psikolojik ve fiziksel olmak üzere iki şekilde meydana geldiğine inanılır. Eğer psikolojik bir sebep sonucunda baş ağrırsa yahut migren olursa kişi hocaya götürülüp okutulur. Ancak fiziksel bir durum ise ocaklı kişi tarafından beze anahtar sarılır ve kafanın etrafına sarılır yahut gribin hâpı (kapsül) içirilir (KK14, KK19, KK23, KK30, KK44). Baş ağrısını gidermek için uygulanan başka bir tedavi yöntemi ise doğal limonata içilmesi yahut naneli şeker vazelin merhemi ile karıştırılarak başa sürülmesidir. Bu uygulamadan sonra on dakika kadar bir süre geçince baş ağrısının geçeceğine ve kişinin iyileşeceğine inanılmaktadır (KK37). Konuyla ilgili olarak Bekir Mustafa başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır:

“En küçük kardeşimin düğününde dört beş gün üst üste yorgunluk üzerine hastalandım, başımın şiddetli ağrısı üzerine ilaç kullandım ama fayda görmedim. Daha sonra ocaklı bir kişiye gitti ve o eline bir tülbent aldı ve üstüne anahtar yerleştirdi ve

besmele çekerek kafamı tülbentle sıkmaya başladı, daha sonra başımın ağrısının azaldığını hissettim” (KK16).

Böbrek Ağrısı- Taşı- Kumu (Bögrek ağrısı- Daşı- Kumu): Böbrek ağrılarının çeşitli sebepleri vardır. Böbrek taşları, kumları bu nedenlerden bazılarıdır. Yörede böbrek ağrılarının tedavisinde şu pratiklere başvurulur:

Böbrek ağrısını gidermek için üzerine tuluk torbası tutulur (KK44). Böbrek taşının tedavisinde arpa, çorak olmayan yaban bitkisi yahut şıbrık dikenini kaynatılır ve suyu içilir (KK19, KK37, KK44).

Böbrek hastalarının tedavisinde Ayçiçek yağı tavada kızdırılır. Üzerine maydanoz dökülerek limon suyu damlatılıp, içilir (KK19, KK37). Yahut her gün sabahleyin aç karnına zeytinyağının üzerine limon suyu damlatılarak içilir (KK23). Böbreğin kum veya taşını gidermek için attardan alınan hılta bitkisi suda kaynatılarak içilir (KK14). Böbrek taşını tedavisinde siyah zeytin havanla ezilerek yenir. Yine sıvı yiyecekler karpuz kabuğuyla karıştırılarak yenir (KK44).

Çıban: Çıban Kör çıban ve sene çıbanı olmak üzere ikiye ayrılır. Kör çıban için sarı yağ ve hamur bulamaç haline getirilerek çıbanın üzerine sürülür. Sene çıban olan çıban çeşidinin üzerine fıstık sakızı, katran, merhem yahut Attar’dan alınan göz taşı otu sarılır ve sabaha kadar bekletilir. Bu işlemlerden herhangi birinin yapılması halinde çıbanın geçeceğine ve iyileşeceğine inanılmaktadır (KK14, KK19, KK37, KK44).

Diş Ağrısı: Diş çürükleri, diş apseleri, dişleri düzenli fırçalamama diş ağrılarına sebep olur. Halk arasında yapılan tedavileri şunlardır:

Sigara, zeytinyağı, karanfil yağı diş ağrılarını hafifletir ve uyuşturur. Diş ağrılarını gidermek için bu ürünlerden herhangi biri içilir veya bir pamuk yardımıyla dişin üstüne bastırılır (KK30, KK37). Sarımsak dövülür, macun haline getirilir. Ağrıyan dişin üzerine konur. Yine bir bardak suyun üzerine tuz serpilerek içilir (KK14, KK19, KK20, KK23).

Gıda Zehirlenmesi: Düzensiz bir şekilde gıda tüketilmesi ya da kullanılması tarihi geçmiş gıdaları yenilmesi gıda zehirlenmelerine neden olabilir. Günümüzde gıda zehirlenmesi yaşayan kişilerin hastanede tedavi olmasıyla birlikte geleneksel tedavi yöntemlerine de başvurulur. Gıda zehirlenmesini gidermek ve şifa bulmak için süt,

tuzlu su ve sarımsak yenir. Bu ürünler yenildikten sonra kişinin kusup, zararlı ürünleri atacağına ve iyileşeceğine inanılır (KK14, KK19, KK23, KK37, KK44).

Göz Ağrısı: Alerji ve benzeri etkenler göz ağrısına nedenler olabilmektedir. Göz ağsısının giderilmesi için anne sütü yahut attardan temin edilen şefi (kırmızı toz) suya karıştırılarak çocuğun gözüne damlatılır (KK14, KK23).

İncinmeler (Burkulmalar): Ayak ve el bileklerinde meydana gelen burkulmaların üzerine kara bir güvercin eti dövülerek sarılır (Erol, 2012a, s. 326).

İshal: İshal olan kişiye, bir bardak suya nar kabuğu yahut elma konularak, kaynatılıp yedirilmektedir. Kişi eğer bu karışımı içemeyecek durumda ise kişiye kuru üzüm yedirilmekte yahut keçiboynuzu denen bitkisel ilaç içirilmektedir. Kişi eğer katı yiyecekleri yiyemeyecek durumda ise jeti otu havanda ezilerek içirilmektedir. Bunlardan herhangi birisinin yapılması halinde ishalin geçeceğine inanılmaktadır (KK14, KK19, KK23, KK37, KK44).

Kabızlık: Yoğurt ve hayvansal süt ürünlerinin kabızlığa yol açacağına inanılır. Zeytinyağı, hindi yağı, gül reçeli, sene mekki otu içilmesi gibi ürünlerin tüketilmesi kabızlığa iyi gelir ve tüketilmesi halinde kabızlığına geçeceğine inanılır (KK14, KK19, KK23, KK37).

Karın Ağrısı: Soğuk algınlığı, yanlış gıda tüketimi gibi etkenler karın ağrısına neden olabilir. Karın ağrısının tedavisi için bir kaşık anason (kemmun) ve nane yaprağı suya karıştırılarak kaynatılır ve suyu içilirse karın ağrısına iyi geleceğine inanılır (KK23).

Kırık-Çıkıklar: Önceleri özellikle bu işte uzmanlaşmış kişiler tarafından uygulandığı ve kişilere “seyikçi” dendiği ifade edilmektedir (Erol, 2012a, s. 326). El, kol, ayak, bacak gibi organlarda meydana gelen kırık ve çıkıklar üzerine sabun, zeytinyağı yumurta kırılarak seyiklenir (kemikler yahut eklemler yerine getirilir). Kırık-çıkık bölge önce bez ile sonra da arada kalacak şekilde karşılıklı tahtalar üzerine bez ve alçı konarak sarılır (KK1, KK8, KK22, KK28, KK30).

Kızamık: Kızamık olan kişinin tatlı yiyecekler (reçel, pekmez) yemesi lazımdır ve bol bol ayran içmesi gerekmektedir. Yine kızamık olan bölgeye zeytinyağı sürülür (KK14, KK19, KK37, KK44). Aynı zamanda çocuğa şirin şerbetler içirirler ve

vücudunu sıcak tutarlar. Eskiden pek çok çocuğun kızamıktan öldüğü ifade edilmiştir (Erol, 2012a, s. 326).

Köpek Isırması: Köyün karantinaya alındığından dolayı eskiden doktora gidilmediği ifade edilmektedir. Tedavi ceyfe otu yahut soğanın döğülerek eritilmiş mum ile karıştırılmasından elde edilen merhem ısırık üzerine sürülmekte ve bu bir hafta kadar her gün uygulanmaktadır (Erol, 2012a, s. 327). Günümüz de ise kırk gün doktor bakımında tedavi edilmektedir (KK19).

Kulak Ağrısı: Bir diş sarımsak yahut içi oyulmuş soğan zeytinyağına konarak ateşin üstünde sarımsağın içindeki zeytinyağı biraz soğuduktan sonra kulağa damlatılır. Kulak ağrısı için kulağa bir damla zeytinyağı damlatılır. Daha sonra ocaklı kişi tarafından kulağın somurularak içindeki pislik alınır (KK19, KK23, KK30, KK37).

Mide Ağrısı: Mide ağrıların, mide yanması, mide yarası gibi sebepleri vardır. Yöre halkı, mide ağrıları için modern tıp dışında çeşitli bitkisel tedavilere de başvurmaktadır. Bunlar:

Kendiliğinden yetişen per yavşanı otunun beyaz çiçekleri toplanır, buna şeker eklenir ve su ile birlikte içilir. Bu karışım her gün bir yemek kaşığı kadar içilirse mide ağrılarına iyi gelir. Yine kişniş (küzbara) ve şeker karşımı yapılarak içilir. Aynı zamanda bir tabağa tahin konur, üzerine nohut eklenir ve içilirse mide ağrısına ve yanmasına iyi geleceğine inanılır. Bunların dışında kuru nane avuç dolusu alınır, üzerine kimyon (kemmun) eklenir ve içilirse mide ağrısına iyi gelir. Mide ağrıları için son tedavi yöntemi ise mürver (pilasen) ilacının içilmesidir (KK14, KK19, KK23, KK30, KK44, KK52).

Mide Parazit: Paraziti olanların tedavisi için rezen (الشمرة) üç adet dilin altına konur yahut çiğ süt beş dakikalık aralıklarla üç kez içirilir. Aynı zamanda vücudunun sıcak tutulması özen gösterilir. Yine kabak, domates, patates gibi bazı yiyeceklerin yemesi önerilirken ayran, bulgur, mercimek ve acı yiyeceklerin uzak durması önerilir (KK19, KK37).

Mide Şişkinliği: Mide şişkinliği için pirpirim bulamacı edilir bamya, salatalık, sey, şeker, tuz, kına, un ve pir yavşanı ilave edilerek kaynatılır ve göğsünün üzerine sürülür. Bu karışım cilde yapışmaz ise kişiye iyi geldiğine inanılır. Ancak

karışım cilde yapışırsa fayda sağlamadığına inanılır. Daha sonra vücuda zeytinyağı sürülerek hasta uyutulur, kişi uyanınca pir yavşanı ile yıkanır (KK48).

Nefes Darlığı (Astım): Nefes darlığı, nefes alıp vermede güçlükler hırıltı astım belirtileridir. Çeşitli alerjilere maruz kalma (toz, polen) ağır solunum yolları rahatsızlıkları astıma neden olabilir. Astım olan kimsenin sıcak yerde ve alerjik kokulardan uzak tutulması gerekir (KK19). Bununla birlikte bazı geleneksel tedavi yöntemleri uygulanır. Bunlar:

Çörekotunun üzerine karanfil eklenir. Bu karışım sabahları aç karnına bir yemek kaşığı kadar tüketilir (KK44). Acurun bir çeşidi olan “Şemame” suda kaynatılıp, içilirse astıma iyi gelir (KK37). Kuzunun kuyruk yağı kaynatılıp, içilirse astıma iyi gelir (KK19). Papatya çayı (Babunç) astıma iyi gelir. Papatya çayı hem içilir hem de buhura solunur (KK23).

Pişik: Çocuğun anal bölgesinde meydana gelen kızarıklık ve pişmedir. Pişik olan çocuklara şu tedavi yöntemleri uygulanır: Pişik olan bölgeye kına, merhem, yosun bitkisi pişik olan bölgeye sürülür (KK14, KK19, KK23, KK44). Bir diğer tedavi yöntemi ise Pamuk yağına nişasta eklenerek yahut kibrit maddelerinden ve pudranın karışımı yapılarak pişik olan bölgeye sürülmesidir (KK23, KK37).

Romatizma: Romatizma eklemde, kaslarda ve belde meydana gelen ağrı, sızı, şişlik, iltihap, kireçlenmelerdir. Romatizması olan kişiler sıcak tutulmalıdır. Soğuğun, nemin, yağmurun romatizmayı azdıracağına inanılmaktadır (KK19, KK37).

Romatizma ve bel ağrılarını gidermek için ağrı olan bölgeye hacamat yaptırılır, tuluk (laska) yapıştırılır (KK23, KK30, KK37). Yine Hint primi (Kıstıl Hindi), katran ve vazelin karıştırılarak ağrı olan yere sürülür (KK19).

Sahada araştırma yapan M. Erol bu türden ağrıların “ataş döğünü” denen sağlatım yöntemiyle de tedavi edildiğini öne sürmüştür. Bu tedavi yönteminde bir bez parçası parmak kalınlığında sarılarak rulo haline getirilir. Bu bez yakılır ve dizle ayakla bileği arasında bir noktaya yanan bez bastırılır. Bez o bölgedeki deriyi yakar.

Bu yanmış yere kav, dut yaprağı veya sigara kâğıdı konarak üzeri temiz bir bezle sarılır. İki üç gün sonra bu yanan yer bir nohut büyüklüğünde kabarır. Bu kabarıklık delinir. Delinen yere bir nohut tanesi konur. Yara her gün temizlenerek tekrar içe nohut tanesi konur. Bu 10-15 gün ağrı geçene kadar sürer. Ağrı geçtiğinde

açılan yaranın üzerine zeytinyağlı bez sarılır. Birkaç gün sonra yara kapanır (Erol, 2012a, s. 326-327).

Sarılık Tedavisi: Yeni doğan çocuklarda ortaya çıkan sarılık rahatsızlığının tedavisi değişik yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan birisi korkutma adı verilen uygulamadır. Korkutma işi daha çok ocak olarak adlandırılan kişiler tarafından yapılmaktadır. Korkutma, sarılık rahatsızlığına yakalanan kişinin beklemediği bir anda yapılmaktadır. Bu daha çok korkutma işini yapacak kişi tarafından tokat atılarak yapılmaktadır. Bu uygulamanın temelini, sarılığı olan çocuğu korkutarak şoka uğratılması ve böylece kişinin yaşadığı şokun etkisiyle sarılıktan kurtulacağı inancı oluşturmaktadır. Bu uygulama bittikten sonra çocuğun üzerine sarı bir örtü örtülür ve beyaz loş ışığında uyutulur. Bunun için herhangi bir beyaz yahut sarı örtü kullanılabilmekte olup ancak bunun için genellikle Ahmediye denen sarı bir başörtüsü kullanılmaktadır (KK14, KK23, KK44).

Diğer bir tedavi yöntemi de sarılığa yakalanan çocuğun yastık altına yüssük (yüzük) ve muska konulmasıdır (KK21). Yine sarılık hastalığı olan çocuğun hastalığının geçmesi için pekmez yahut reçel gibi tatlı yiyecekler yedirilmektedir (KK14, KK19, KK37). Derleme yapılan sahada yetişkinlerde ki sarılık hastalığının tedavisinde yaban acurunun vücuduna sürülmesi gibi yöntemle rastlanmıştır (KK37, KK44).

Sedef Hastalığı: Sedef hastalığı erkek ve dişi olmak üzere ikiye ayrılır. Erkek olanın vücudunun tüm uzuvlarına yayılmadığı, ancak dişi olanın yayıldığı bilinmektedir. Erkek sedef hastalığının tedavisinde yabani otlardan ilaç yapıldığı ve iyileşeceğine inanılmakla birlikte dişi sedef hastalığının tedavisi pek zordur (KK16).

Siğil (Singir): Siğil yörede “dermeği” ya da “siğir” olarak adlandırılmaktadır (Arslan Erol, 2020, s. 1575-1576; Özdemir, 2021, s. 518). Derleme sahasında buna singir dendiği de bilinmektedir. Siğil tedavisi için yedi arpa tanesine Kuran-ı Kerim’den bazı ayetler, dualar okunmakta ve okunan bu arpa taneleri ile siğilin etrafı üç defa gezdirilmektedir. Sonra elinde siğil olan kişi bu arpa tanelerini bir süre avucunda tutmakta ve daha sonra bu kişi tarafından o arpa taneleri toprağa gömülmektedir. Toprağa gömülen bu arpa taneleri toprakta filizlenip yeşermesiyle birlikte siğilin de küçülüp kaybolacağına inanılmaktadır (KK14, KK19, KK23, KK37,

KK44). Bu işlemin yanı sıra tahta çubuk ateşte dağlanarak siğilin üzerine sürülür (KK19).

Soğuk Algınlığı: Soğuk bir şeyler içmek, üşütmek, iltihap kapmak bademciklerin şişmesi gibi nedenler boğaz ağrılarına, öksürük ve ses kısıklığına neden olur. Boğaz ağrısı halk arasında genellikle bitkisel ürünlerle tedavi edilmektedir.

Tereyağı tavada iyice kızdırılır. Üzerine üzüm pekmezi yahut bal ve karanfil dökülür. Yörede bu karışıma “karnı bahar” adı verilir ve bu karşım ılık ılık içilirse boğaz ağrılarına iyi geleceğine inanılır. Yine zahter, bel el cebel (biberiye) ve Kısıtlı Hindi karıştırılarak bulamaç haline getirilir ve içilir (KK14, KK23, KK30, KK37, KK43, KK44).

Öksürüğün geçmesi için her gün sabahleyin ılık su ve naneli ilaç içilir. Yine öksürüğün geçmesi için anemon çiçeği içilir. Bu çiçeğe yörede “şıkşıkı” adı verilir. Aynı zamanda karabiber ve zencefil bala karıştırılarak içilir. Öksürük için son tedavi yöntemi ise kışkık (şekaik-i numan) çiçeği kaynatılıp, içilmesidir. Öksürük için son tedavi yöntemi de öksüren kişinin boynu pamuk yağı (vazelin) ve zeytinyağı ile yağlanır (KK14, KK19, KK23, KK37, KK44). Son olarak soğuk algınlığı neticesinde meydana gelen ses kısıklığını gidermek için bol bol şeftali yenir (KK44).

Şeker Hastalığı: Acı badem, murre (acı kahve) yenirse şeker normale iner (KK44). Acı Soğan suya ıslanır. Bu su içilirse şeker düşer. Yine şekerin düşmesi için zeytin yaprağı ve yüzerlik otunun taneleri çiğnenir (KK37). Zerdeçal ve tarçın karıştırılarak içilir (KK19).

Uçuk: Uçuk yörede “uçug” olarak adlandırılmaktadır. Tedavisi için üzerine mavi tükenmez kalem ile boyanır ve ağız sütü (Yeni doğum yapmış koyunun sütü) sürülür (KK44).

Ummali (Humma): Ummali hastalığına yörede “humma” adı verilmektedir. Tedavisi için korkutma sağlatım yöntemine başvurulur. Bu sağlatım yönteminde hasta kişinin haberi olmadan sırtına yahut ensesine yanan bir fitil bastırılır. Hasta bu durumda acıyla yerinden fırlar. Nedeni belli olmayan hastalığın bu şekilde geçeceğine inanılmaktadır. Bu tedavi yönteminin yemek yemeyen çocuklara uygulandığı da bilinmektedir (Erol, 2012a, s. 327).

Yaralanmalar: Koyun pisliği su ile karıştırılarak koyu kıvamlı bir bulamaç hâlinde baş veya vücudun herhangi bir yerindeki açık yaraya sürülerek sıkıca bağlanır. Yara bir haftaya iyileşir. Bu uygulama koyun pisliğinin soğan suyu ile karıştırılmasıyla da yapılmaktadır. Baş yaralanmasında soğan ezilir ve üzerine tuz eklenerek bezle ile yaranın olduğu bölge sarılır. Birkaç gün geçtikten sonra da fıstık sakızı, sabun ve süt karıştırılarak yara emlenir. Böylece yaranın iyileşeceğine inanılır. Bunların yanı sıra baş yaralanmasında yaban bitkilerden ilaç yapıp, yara olan bölgeye sürülmektedir. Son tedavi yöntemi ise kızılçık otunun yaranın üzerine sürülerek yapılmaktadır (KK8, KK12, KK16, KK22). Yara derin ise sünnetçiler tarafından dikilir (Erol, 2012a, s. 326).

Yanık: Çeşitli kazalar sonucunda vücudun çeşitli yerlerinde oluşan yanıklara uygulanan ilk yöntem derinin yanar yanmaz soğuk altına tutulmasıdır. Bu pratik yanığın neden olduğu ağrıyı hafifletir. Cilt dokusunun hasarını azaltır. Yanığın üzerine zeytin yağı sürülür. Yanığın üzerine kantaron yağı sürülür. Attardan temin edilen tudy ve göz taşı denen bitkiler bulamaç haline getirilerek yaranın üzerine sürülür. Soğan bıçakla dilimlenerek yanığın üzerine sarılır (KK10, KK30, KK37, KK44).

Yanık için mercimek kavurulur. Zeytinyağı ile karıştırılıp merhem haline getirilir. Bu karışım yanığa iyi gelir. Yanık tam iyileşene kadar sürekli bir şekilde uygulanması tavsiye edilir. Yine diş macunu ve yoğurt karıştırılarak, yanığın üstüne sürülür. Aynı zamanda kişinin boynuna köz sündürmek yanığın iyileşmesine yardımcı olur (KK13, KK14, KK19, KK23, KK30).

2.3.3. Değerlendirme

Derdine derman arayan, evde hastası olan, çocuğu olmayan, kısmeti kapalı olan kişiler yatır ve ziyaret yerlerine gidip dilek dilemesi ve çeşitli uygulamalarda bulunması günümüzde de yörede yaşayan halk tarafından devam ettirilmektedir. Halep Türkmenlerinde bu tür yerlere “zeyrat” adı verilmektedir. Halk bu tür ziyaret yerlerine giderek çeşitli işlemler ve ritüeller gerçekleştirir. Ocaklı kadınların ve erkeklerin varlığı ise yörede devam eden diğer inanışlar arasındadır. Modern tıbbın etkisiyle öncelikli olarak halk bunlara yönelse de bazı hastalıkların tedavileri için günümüzde de ocaklılara gittikleri yapılan araştırma sonucunda tespit edilmiştir. Halep Türkmenleri ocaklı insanların el aldığına ve yılan akrep sokmaları, soğuk algınlığı, alt ıslatma ve Dabaz (alerji) gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde etkili olduklarına

inanılmaktadır. Yörede her türlü hastalıktan şifa bulmak için başvurulanan dinsel-büyüsel uygulamalardan biri de hocalara muska yazdırmak veya okutturmaktır. Eşi veya nişanlısıyla arası bozulan, kaynanası ile arası açılan, çocuğu olmayan ve her türlü hastalıktan şifa bulmak için hocalara yahut muskacılara başvurulmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda çeşitli yöntemler kullanılarak muska yazıldığı saptanmıştır. Ocaklı kişiler onlara çeşitli bitkilerden yapılan karışımları bitkisel ilaç haline getirip kullanım yöntemini öğretmektedir. Bu tür hastalıklardan şifa bulmak için başvurulanan bir diğer yer ise aktarlardır. Aktarlar Halep Türkmenleri arasında eczane gibi görülmekte ve her tür hastalık için buraya başvurulmaktadır.

Yörede gerek dinsel-büyüsel nitelik taşıyan ve her türlü hastalık için başvurulanan ziyaret yerleri, ocaklı kişiler, hocalar gerekse gerçekçi nitelik taşıyan ve başvurulanan aktarlar başta Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa Osmaniye gibi yöreler olmak üzere tüm Anadolu sahasında da başvurulanan yöntemler arasında yerini almıştır.

2.4. Halep Türkmenlerinin Tabiatüstü Varlıklarla İlgili Halk İnanışları

İlkel insan evreni ve dünyayı anlamlandırmaya çalışırken gözle görünmeyen, doğaüstü güçlere sahip olan, insanı koruyan ya da ona zarar veren birtakım olağanüstü varlıkların olduğunu kabul edip, onlarla ilgili sözlü kültürde anlatılar, inanışlar ve pratikler oluşturmuştur. Tüm toplumlarda olduğu gibi olağanüstü varlıklar etrafında oluşan anlatılar ait oldukları kültürün mitik ve mistik dünya görüşünü yansıtmaktadır.

Modern bilimin henüz gelişmediği, semavî dinlerin henüz insanlara ulaşmadığı ve ilahî anlamda düzenin henüz insanlara aktarılmadığı iptidai dönemlerde, insanlar için kendi varlıkları dâhil bilinçlerinin dışındaki her şey sonsuz bir kargaşa ve karanlıktan yani kaostan ibarettir (Çobanoğlu, 2001, s. 6; akt. Alkır, 2020, s. 107). Bundan dolayı kabaca söylemek gerekirse, bu karmaşık yapıya kazandırılan anlam, mitleri meydana getirmiştir. Bilimin ve semavi dinlerin olmadığı bu dönemlerin koşulları göz önüne alındığında, olağanüstülük kavramının olağanlıkla eşdeğer bir taşıdığı anlam taşıması dikkat çeker (Polat, 2019, s. 157). Olağanüstülük ve olağanlığın eş değer olduğu bu dönemlerde insanlar kendi hayatlarını etkilediklerine inandıkları bu varlıklardan korunmak amacıyla, korku ve saygı duygularıyla oluşturdukları ve de hayatlarının bir parçası haline getirdikleri uygulamalar yaratmışlardır. Olağanüstü varlıklarla ilgili inanışların ve onlarla uyumlu bir şekilde

yaşamak için oluşturulan bu uygulamaların, tek tanrılı dinlerin ve modern bilimin zamanına gelindiğinde de devam ettiği görülmektedir. Bu süreklilik durumu insanın içinde yaşadığı evrenin karşısındaki bu çaresizliğiyle oluşan korku ile birlikte atalarından gelen inanışlardan da kaynaklanmaktadır.

Çalışmada yer alan olağanüstü varlıklar ile ilgili inanışlara geçmeden önce eski Türk inanç sisteminin en önemli unsurlarından biri olan iyelerden bahsetmek gerekmektedir. Türklerin Gök Tanrı inancında, dünya ruhlarla çevrelenmiştir. Doğanın her parçasının (denizlerin, dağların ve ağaçların) bir ruhu vardır. Bu ruhlar tıpkı insanlar gibi duyup konuşan, evlenip çocuk sahibi olan varlıklardır (İnan, 1986, s. 51). Bulundukları doğan parçasının sahibi olan bu ruhlara “iye” adı verilmektedir.

Sahibi anlamına gelen İyeler eski Türk dinî-mitolojik düşüncesindeki gizli doğa güçlerine olan inancı anlatan, belli doğal objelerin koruyucuları veya sahipleri sayılan varlıklardır ve Gök Tanrı ile ilişkilidir. İyeler eski Türk inanç sisteminde Gök Tanrı’dan sonra saygı duyulan ve kutsal kabul edilen ikinci en önemli olağanüstü varlıklardır. Köken itibarıyla kutsal ve aziz olan iyeler, yaratılışları itibarıyla kendilerine saygı duyulduğu zaman hayır getiren varlıklardır. Ancak saygısızlık zaman da insana zarar verdiklerine inanılmaktadır (Beydilli, 2004, s. 269-270). Temelini animizm oluşturan İyeler Türk inanç sisteminde ak ve kara olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İyelerin İslamiyet etkisiyle birlikte cinlere dönüştükleri düşünülmektedir. Bir yerin iyesi olması o yerin İslamiyet ile birlikte cinli yer olarak adlandırılmasına neden olmuştur. “huylu” ya da “cinli” olarak adlandırılan yerlere destursuz girmek ve oradaki varlıkları rahatsız etmek halk inanışlarında o varlığın insana musallat olacağı inanışını beraberinde getirmektedir (Çobanoğlu, 2015, s. 87).

İslamiyet ile birlikte özellikle kara iyeler cinlerle özdeşleşmiş ve onlardan gelecek uğursuzluktan korunmak amacıyla onlara saygı duyulmuş ve birtakım kaçınmalar oluşmuştur.

2.4.1. Melekler

Melek kelimesi dilimize Arapçadan geçmekte ve sözlükte “haberci, elçi, güç ve kuvvet” ilk anlamı ile olağanüstü olduğuna inanılan bir cinsiyeti olmayan bir varlık; ikinci anlamı ile Allah tarafından yaratılmış, çeşitli şekillerde görülebilen, zor işlere gücü yeten ve Allah’a itaatten ayrılmayan latif varlık olarak geçmektedir (URL-4). Dolayısıyla melekler insanın duyu organlarıyla idrak edilemeyen varlıklardır.

Melekler hakkında Halep Türkmenlerinde derlenen bilgiler kısıtlıdır. Tüm İslâm dünyasında olduğu gibi Halep Türkmenleri de Meleklerin Allah'ın emirlerine itaat ettikleri ve nurdan yaratıldıklarına inanılmaktadır. Meleklerin insanı koruduklarına ve Kiram-ı Kâtibin adlı meleklerin insanın sağ ve sol omuzlarında bulunduklarına ve insanın yaptığı her işi ister iyi isterse kötü olsun defterlerine yazdıklarına ve kıyamet günü bu defter ile insanın karşı kaşıya kalacağına inanılmaktadır (KK9, KK36, KK41). İnsanın sağ omuzunda olan meleğin iyi işleri yazdığına; sol omuzundaki meleğin ise insanın yaptığı kötü yahut günah işlerini yazdığına inanılmaktadır (KK17).

Bir diğer inanış ise meleklerin nerede bulunup, bulunmadıkları ile ilgilidir. Derleme sahamızda meleklerin fotoğraf ve aynanın bulunduğu girmeyeceği ile ilgilidir. Bunun nedeni evde fotoğraf bulunmasının günah ve aynada meleklerin kendilerini gördüklerine dair bir inanış olmasından kaynaklanmaktadır (KK17). Melekler hakkında derlenen son inanış ise meleklerin tuvalet ve banyo gibi pis yerlerde bulunmayacağı ile ilgilidir. Konu ile ilgili olarak kaynak kişilerden Muhammed Türkmen şu şekilde açıklama yapmıştır: “İnsan sağ ve sol omuzunda melekler bulunur, insan tuvalet ve banyoya girince Kiram-ı Katib'in melekleri dışarıda kalır ve içeri girmezler” (KK36).

2.4.2. Şeytan

Tüm dünyadaki mitolojik ve eski inanç sistemlerinde bulunan kötücül ruhlar tek tanrılı dinlerin var olmasıyla birlikte tek tip haline bürünmüş ve şeytan adı altında birleşmişlerdir. Buna örnek olarak eski Türk inanç sisteminde yaşayan birçok varlık İslamiyet'in etkisiyle birlikte bazı durumlarda cin bazı durumlarda ise şeytan adını almıştır. Özellikle Halep Türkmenleriyle yapılan derleme çalışmalarında genel olarak tüm kötücül ruhlara ötekiler denildiği, ötekilerin anlamı sorulduğunda ise cin, şeytan gibi cevaplar alındığını belirtmek gerekir. Halep Türkmenlerinde şeytana özgü inanışlar ve kaçınmalardan bazıları aşağıdaki gibidir;

Şeytan ile ilgili derlediğimiz ilk inanışımız şeytanın Allah'ın emrine karşı geldiği ile ilgili olup, bu karşı gelmenin sebebi şeytanın ateşten yaratılmasıdır (KK9, KK17). Bu inanışın temelinde İslam dininin söylemi vardır. Buna göre Şeytanın asıl adı İblis Haris olan bir melektir ve Cin adı verilen ateşten yaratılmış varlık topluluğuna mensuptur (Çobanoğlu, 2009, s. 271).

Bazı insan ve doğa davranışlarının sonucunda şeytanın gelebileceğine dair olan inanıştır. Bu yüzden parmak çatlatmak şeytan tesbihine benzetilir. Islık çalmak hoş karşılanmaz, tırnak uzatmak iyi sayılmaz, her bir tırnağın altında şeytanın bulunur, yere düşen ekmeği ya da yiyeceği şeytan yalar, acele yapılan işe şeytanın karışacağına inanılmaktadır (KK9, KK26, KK29, KK39, KK50). Tırnak kesilmesiyle ilgili olarak kaynak kişi Murtaza Karaali eski zamanlarda tırnak kesmek için kullanılan âletin keskin olması nedeniyle bu inanın ortaya çıktığını öne sürmüştür (KK38).

Halep Türkmenleri arasında şeytandan korunmak için Kuran-ı Kerim'den ayetler okunur. Şeytandan korunmak amacıyla kutsal kitap evin içinde yüksek bir rafta saklanır. Böylece eve şeytanın gelmeyeceğine inanılmaktadır (KK17, KK41). Bu inanışların temelinde Peygamber efendimizin buyruğu yatmaktadır. Hadis-i Şerif'te konu şu şekilde geçmektedir: “Bir ev, içinde Kur’ân okunması sebebiyle o evde oturanlara genişlik, ferahlık verir. Orada melekler hazır bulunur. Şeytanlar kaçır, evin hayır ve bereketi artar. İçinde Kur’ân okunmayan bir ev ise içindekilere dar gelir. O evden melekler gider, şeytanlar hazır bulunur, evin hayır ve bereketi de o olur” (URL-5).

Halep Türkmenlerinde şeytanın ezan sesi duyulduğu zaman uzaklaşacağına ve bu nedenle takva sahibi insanlara yaklaşmayacağına dair bir inanış olmakla birlikte pis ve kişisel temizliğine önem vermeyen insanlarda cinlerin ve şeytanın bulunacağına inanılmaktadır (KK36). Bu inanışların temeli İslamiyet'e dayanmaktadır. İslami söyleme göre kişinin abdest alması onu pislikler ve kötü şeylerden temizler. Ezan sesi ise cinlerin korktuğu bir ses olduğundan dolayı onları uzaklaştırmaktadır. Bu inançlar kişinin namaz kılması ve abdest almasına yönelik bir teşvik içermektedir.

Eskiden Halep Türkmenlerinde “Mülühiyye, lahana, marul” gibi yiyecekleri yiyen kişilerin cinselliğe daha düşkün olacağına inanılırdı. Bu nedenle bu yiyeceklerde şeytanın bulunacağına inanılırdı ve yenilmezdi. Ancak son dönemlerde bu inanış kaybolmuştur ve halk tarafından yenilmeye başlanmıştır (KK29). Bu yiyeceklerin eski zamanlarda yasaklanmasının nedeni ise cinsellik ile ilgili arzuyu arttırmasına yönelik olan inançtan kaynaklanmaktadır. Bu yiyecekleri yiyen bekar gençlerin zinaya meyli artmaktadır.

2.4.3. Cin

Cinler hem İslamiyet öncesi hem de İslam dininin kabulünden sonraki dönemlerde varlığına inanılan olağanüstü varlıklardır. Cinlerin Müslümanları, kafirleri, kadınları, erkekleri olduklarına, toplum halinde yaşadıkların ve beylerinin, padişahlarının yönetiminin varlığına inanılmakla birlikte terk edilmiş tekin olmayan evler, değirmenler, hamamlar, örenler, mezarlıklar, hanlar, köy odaları, büyük ağaçların altında oturduklarına ya da toplanıp eğlendiklerine inanılmaktadır (Boratav, 2016, s. 88). Cin kelimesi eski Türk inanç sisteminin en önemli unsurlarından biri olan iyeleri kapsamakla birlikte Kur'an-ı Kerim'de adı geçen cinleri de kapsamaktadır.

İslamiyet'te cin, Hz. Âdem'den iki bin yıl önce, dumansız ateşten, yani ışıktan yaratılmışlardır. Bedensiz oldukları için gözle görülmeyen varlıklar ve başka bir boyutta yaşarlar, insanlar gibi evlenip, çocuk sahibi olurlar. Cinler çok hızlı hareket ederler ve istedikleri vücuda girerler (Yeloğlu, 2009, s. 224).

İyeler ise Animizm inancından kaynaklana, her varlığın ruha sahip olduğu görüşünden hareketle ortaya çıkmış varlıklardır. Eski Türk inanç sisteminde doğadaki her unsurun bir sahibi vardır ve bunlar iye olarak adlandırılmaktadır. Doğadaki her unsura sahip olan bu ruhlar tıpkı cinler gibi doğup, doğurup evlenmektedirler (İnan, 1986, s. 51). İye ve cinlerin birbirlerine olan benzerlikleri dolayısıyla İslam dinin kabulüyle birlikte iye terimi unutulmuş olup cin adı altında bu iki varlık tasavvur edilmiştir.

Eski Türk inanç sistemini ve İslamiyet'in getirdiği emirleri kendi kültürleri içinde harmanlamış olan Türkler bu varlıklar ile ilgili inanışlarını günümüze kadar korumuşlardır. Halep Türkmenlerinin cinlerle ilgili inanışları da yukarıda zikredilen inanışlara benzer inanışlara sahiptirler. Konuyla ilgili olarak Kaynak kişilerden Muhammed Türkmen "Cinler ateşten yaratılmış, ruhları var ancak bedenler yoktur, bu yüzden insanlara görünmezler, göründükleri insanları deli ederler. Genner (kendileri) de aynı insanlar gibi evlenip, çoğalırlar. Tabi aralarında Müslüman olanları da var, Kafir (Kafir) olanlar da var" şeklinde açıklama yapmıştır (KK36).

Cinlerle ilgili bir diğer inanış onların nerede yaşadıkları ile ilgili olup onları rahatsız etme sonucunda insanı çarpabilecekleridir. Halep Türkmenlerinde cinlerin özellikle pis yerlerde, çöplüklerde ve ıssız yerlerde yaşadıklarına inanılmaktadır. Aynı zaman evde açık bırakılan çöp poşetinin içerisinde cinlerin mesken yapacağına

inanılmaktadır (KK36). Bu inanışın temelinde İslam dininin söylemlerinin yattığı söylenebilir.

Cinlerin mesken tuttuğu diğer yer ise su ile ilgili mekânlardır. Bu nedenle banyo ve tuvaletlerde fazla kalmak uğursuz sayılmaktadır. Bir diğer yer ise evin eşiğidir. Evin eşiğinde birçok cinin yaşadığına inanılmaktadır. Bu nedenle eşiğe su dökülmemesi gerekmektedir. Su dökülmesi halinde cinlerin zarar göreceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda cinlerden korunmak için eşikten geçilirken besmele okunması gerekmektedir (KK36). Bu inançlar eski Türk inanç sisteminde yer alan su ve ev iyeleri ile ilgilidir. Sular koruyucu ruhların mekânı olarak kabul edildiğinden dolayı hem saygı duyulmakta hem de koruyucu ruhlardan çekinilmektedir (Baysal, 2020, s. 176). Eşiğe su dökülmemesi ise eşiklerde ev iyelerini incitmemek içindir (Kalafat, 2010a, s. 182).

Bir diğer inanış ise şeytanın ve cinlerin davul ve zurna çalınan yerlerde bulunacağı ile ilgilidir. “Düğünlerde davul ve zurna eşliğinde eğlence olunca orada şeytanın bulunacağına inanılmaktadır” (KK29). Bu inanışın temelinde cinlerin eğlenceyi özellikle topluluk halinde def, darbuka, zurna çalıp, şarkılar söyleyerek eğlenmeyi çok sevdikleri ile ilgili olması gerektir ki bazen bu şenliklerin insanları da kaçırarak zorla iştirak ettirdikleri de kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır (Duvarcı, 2005, s. 131-132).

Cinlerle ilgili bir diğer inanış cinlerin bazı insan davranışlarının sonucunda geldikleri ile ilgilidir. İnsanın ıslık çalması sonucunda cinlerin geleceğine inanılmaktadır. Bunlarla birlikte insanın namaz kılırken esnemesi cinlerin içine girmesine yol açmaktadır (KK36). Islık çalınması halinde cinlerin geleceği etrafında oluşan inancın temeli Peygamber efendimiz (as) zamanına dayanmaktadır. Peygamber efendimizin zamanında Müminler Kâbe’de ibadet vaciplerini yerine getirmek için çabalarlarken, Müşrikler onları rahatsız etmek için ıslık çalarlardı. Bu yüzden ıslık çalmak Kuran-ı Kerim’de Müşriklerin duası ve ibadeti olarak geçmektedir (URL-6). Namaz kılarken esnemek ise Hadis-i şerifte şeytandan geldiği dikkat çeken bir eylemdir. Çünkü namazda esneyen kişiye gaflet gelip, rehavete kapılmış olur ve namaza duran bir kişinin, önce kimin huzuruna çıktığını çok iyi bilmesi ve namazını da bir o kadar uyanık ve dinç kılması gerekir (URL-7). Dolayısıyla gereksiz yere ıslık çalmaktan ve namaz kılarken esnememek için bu inançlar halk arasında yaygın kazanmıştır.

Cinlerle ilgili son inanış ise cinlerden korunmak için evin her köşesine tuz dökülmesidir. Eve köşelerine tuz dökülmesi halinde o eve cinlerin girmeyeceğine inanılır (KK39). Bu inanışın temeli eski Türk inanç sistemine dayanmaktadır (URL-8).

2.4.4. Alkarısı, Kepçöken/Ebu Kâbus

Türkler Şamanist devirlerinde beri Alkarısı adlı ruhun lohusalık döneminde bebeğe ve anneye musallat olacağına inanmaktadır. Türkler arasında oldukça yaygın alkarısı inanışı Halep Türkmenleri arasında da mevcuttur. Sadece doğum yapmış kadınlara görünen bu varlık lohusa kadın ve çocuğuna ölüm (Çobanoğlu, 2015, s. 88) yahut hastalık getiren kötü bir ruh olarak kabul edilmektedir.

Halep Türkmenlerinde Alkarısının, lohusalara ve bebeklere eriştiğine inanılan kötü bir ruhtur. Bu yaratığın lohusa bir kadına musallat olması halinde “Al çöken, al basma, kırk basma, haflet, haflet basma, karakura, gara guş, kara, kepçöken” denildiği de tespit edilmiştir. Alkarısının uzun boylu, iri yapılı çirkin suratlı, saçları dağınık karalar giymiş bir kadın olduğuna, lohusa kadının uykusunda çocuğuyla birlikte boğarak öldürdüğüne ve ciğerlerini söktüğüne inanılmaktadır (Arslan Erol, 2023, s. 69; Erol, 2012a, s. 68). Halep Türkmenlerinde lohusaları bu yaratıktan korumak için demir, su ve ateş kültlerine bağlı inanışların geliştiği tespit edilmiştir.

Türk dünyası genelinde yaygın inanışa göre Alkarısının kırmızı renkten, demirden, soğan ve sarımsaktan, süpürge, silah, erkek sesinden korkmaktadır. Bu inanıştan hareketle lohusaların, gece yalnız bırakılan anne ve bebeklere musallat olacağına inanıldığından, Halep Türkmenlerinde anne ve bebeği gece yalnız bırakılacağı zaman odaya mutlaka Kur'an-ı Kerim ve demir konmaktadır. Lohusa kadını ve bebeği Alkarısından korumak için annenin ve bebeğin odasına Kur'an-ı Kerim asılır (KK9, KK30). Lohusayı ve bebeği korumak için kullanılan demir ise genellikle süpürge ve iğnedir. Süpürge duvara veya giriş kapısının ardına yaslanmış bir şekilde anne ve bebeğin yanında durursa, kötü ruhların onlara zarar vermeyeceğine inanılır (KK12). Aynı zamanda nefsenin yastığı/ yatağına iğne-çuvaldız ilştirilirse nefsenin bu iğnelerden birini Albasan'ın kıyafetine batırması sonucunda bu yaratığın sadık bir hizmetçi olacağına ve eve zenginlik getireceğine inanılır (KK30). Lohusa kadınları ve bebekleri bu yaratıktan korumak için kullanılan demir nesneleri koruyuculuk fonksiyonları görür ve bu koruyucu niteliği demir kültürle ilgilidir ve

Türk halkların genelinde görülen bir uygulamadır. Cin türünden kara iyelerin demir türü madenlerden korktuğuna inanılır (Başçetinçelik, 2009, s. 98-99). Bu İnanişta eski Türk inanç sisteminde kötü ruhları uzaklaştırmak için kullanılan demir ile İslami koruyucu bir unsur olan Kur'an-ı Kerim yan yana bulunmaktadır.

Lohusalardan korunduğuna inanılan bir diğer unsur kırmızı yağlıktır. Alkarısının kadına vereceği zarardan korunmak için lohusanın kıyafetine kırmızı renkli bir bez parçası dikilir ya da lohusanın uyuduğu yatağın üzerine pis bir mendil konur (Erol, 2012a, s. 69). Alkasının eve girip bebeğe zarar vermemesi için evin kapısının önünde pis bez konur. Pis olanın pisi çektiğine inanılır (Arslan Erol, 2020, s. 1075).

Albasan olarak adlandırılan Alkarısının nehir, değirmen ve su kenarlarında yaşadığına inanılmaktadır (Kalafat, 2000, s. 45). Alkarısının yaşam alanının su kenarları olması, onun önceden sahip olduğu bereket hamisi sıfatıyla ilgilidir (Baysal, 2020, s. 295). Ancak günümüzde kötü bir varlık olduğuna inanılan Alkarısı'nın sulara yaşaması, bu konuda doğum olan evlerde birtakım önlemlerin alınmasına yol açmıştır. Halep Türkmenlerinde bir evde doğum olduğu zaman kırk gün boyunca gece saatlerinde çocuğun çamaşırı dışarıya serilmemektedir (KK13). Bu inanışın temelinde temas büyüsü yatmaktadır. Lohusanın ve bebeğin temas ettiği suya Alkarısının erişeceğine inanılmaktadır.

Halep Türkmenleri arasında yeni doğmuş bebeğin ilk kırk içerisinde çok hassas olduğuna inanılır. Bebeği ve annesini bu kötü enerjilerden korumak için bulundukları odanın arkasına orak asılmaktadır. Bu şekilde Alkarısının içeri girmesi önlenmiş olduğuna ve bebeğin korunduğuna inanılmaktadır (KK40). Bu Uygulama demir kültüyle alakalı olup, demirin koruyucu fonksiyonuna dayanmaktadır.

Lohusayı ve bebeği bu yaratıktan korumak için kullanılan diğer unsurlar ise muska, ayna ve ekmektir. Albasanın gelmemesi için lohusanın ve bebeğin boyunlarına muska asılır ve bulundukları odaya ayna asılır. Böylelikle albasanın lohusaya ve bebeğe zarar vermesi önlenmiş olur ve bu nesnelerin onları koruduğuna inanılır (KK2, KK9, KK12, KK8, KK47, KK52).

Halep Türkmenleri arasında Alkarısı/Albasan dışında benzer bir yaratık daha vardır ki bu yaratığa Kepçöken yahut Ebu Kabûs denir. Kepçöken de insana uykuda musallat olmaktadır. Bu yaratık sadece lohusalara değil yetişkin erkek, kadın ve

çocuklara da görülmektedir. Bu yaratıkla ilgili herhangi bir tarif yapılmamıştır. Nadiren canavara benzeyen bir hayvan olduğu ileri sürülmüştür. Kepçöken uykuda insanın insanın üstüne çökerek boğmaya çalışır. Bu durum genellikle üç, beş dakika sürer ve kişi bu durumda uykudan uyanır. Bu yaratığı yakalayabilen kişinin zengin olacağına inanılmaktadır (KK13, KK15).

Derleme sahasındaki kişiler bu iki yaratığın aynı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ayniyet her ikisinin de lohusa ve bebeklere zarar verebileceğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türk kültüründe bu türden tasavvura dayalı kötülük getirdiğine inanılan varlıkların birbirleri yerine kullanıldıkları görülür (Başçinçelik, 2009, s. 98-99). Bunların arasındaki fark ise Alkarısı'nın tarif edilmesi ve sadece lohusa kadınlara ve bebeklere musallat olması ve onlara zarar vermesidir, hatta onların başına ölüm yahut hastalık getirmesidir. Kepçöken/Ebu Kabûs ise tarif edilemeyip, herkese musallat olup, onlara ölüm getirmemesidir. Sadece geçici bir endişe ve korku hissi yaratmasıdır.

2.4.5. Değerlendirme

Yörede meleklerle ilgili inanışlarda temiz olmak gerektiğine vurgulanmaktadır. Çünkü tuvalet ve banyo gibi pis yerlere meleklerin girmeyeceğine inanılır. Bunun yanı fotoğraf ve ayna bulunan evlere de meleklerin yaklaşmayacağı düşünülür. Bunun nedeni ise evde fotoğraf bulunması günah ve aynada meleklerin kendilerini gördükleri ile ilgilidir. Halep Türkmenlerinde ısıklık çalmak, parmakları çıtlatmak, tırnak uzatmak, namaz kılarak esnemek şeytan ve cinle ilişkilendirilen davranışlardır, bu nedenle yöre halkı bunları yapmaktan kaçınır. Cinlerin ve Şeytan'ın pis yerlerde yaşadıklarına inanılır. Bu yüzden tuvalet ve banyo gibi yerlerde fazla kalmak uğursuz olduğuna ve evin eşiğine su dökülmesinden kaçınılır. Cinler ile ilgili bir diğer inanış ise onların davul ve zurna çalınan yerlerde bulunacaklarıyla ve tuzlu yerlerden uzaklaşacakları ile ilgilidir. Bu nedenle evin köşelerine tuz dökülmektedir.

Yörede, Alkarısı, Kepçöken/Ebu Kâbus ile ilgili pek çok inanış bulunmaktadır. Alkarısının lohusa ve bebeklere eriştiklerine inanılmakla birlikte Kepçöken/Ebu Kabûs'un herkese musallat olacağına inanılmaktadır. Halep Türkmenleri Alkarısından korunmak için lohusa ve çocukları yalnız bırakılmamaktadır. Yalnız bırakılacakları zaman odaya Kur'an-ı Kerim ve süpürge konmakla birlikte lohusanın yatağına/yastığına veya kıyafetine iğne yahut kırmızı

yağlık eriştirilmekte ve odanın arkasına orak asılmaktadır. Lohusa ve bebeği bu yaratıktan korumak için kullanılan diğer unsurlar ise muska, ayna ve ekmektir. Bu nedenle albasanın/alkarısının gelmemesi için lohusa ve bebeğin boynuna muska, bulundukları odaya ise ayna asılır.

Halep Türkmenlerinde tabiatüstü varlıklar başlığı altında değindiğimiz bu ruhanî yaratıkların bulunma yerleri ve onlardan korunmak için kullanılan unsurlar Türk halklarına hepsinde görülen uygulamalar olmakla birlikte Anadolu sahasında başta Gaziantep, Osmaniye, Hatay, Kilis, Şanlıurfa gibi yörelerde de görülen ve benzerlik taşıyan inanış ve pratiklerdir.

2.5. Halep Türkmenlerinin Günlük Hayattaki Çeşitli Halk İnanışları

2.5.1. Nazarla İlgili Halk İnanışları

Arapça “bakış” anlamına gelen nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerindeki hastalık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesidir. Bu yüzden herhangi bir olumsuz olay meydana geldiğinde “nazar değdi” deyiimi kullanılır. Nazar’ın iki şekilde meydana geldiğine inanılmaktadır. Birincisi, kıskançlık duygusundan meydana gelen nazardır. İkincisi ise kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularla değen nazardır. Bu gruba annenin ve babanın çocuklarına besledikleri aşırı sevgi girmektedir. O yüzden annenin ve babanın çocuğa fazla düşkünlüğü iyi sayılmamaktadır (Boratav, 2016, s. 119-120).

Kötü şekilde imrenen ve kıskançlık duyan bir insanın bakışlarının, hayvan ve insanları öldürdüğüne ya da hastalanmalarına neden olduğuna inanılmaktadır. Kötülük beslemeyen bir insanın nazarının değmesinin sonuncunda baş ağrısı, esneme ya da bir eşyaya gelen zarar gibi çok büyük olmayan hasarlardır (Alkır, 2020, s. 177).

Halep Türkmenlerinde kişinin başına gelen her türlü hastalığın ve ölümün nedeni nazar değmesi olarak gösterilmektedir. Kötü niyetli değen nazarın etkisini azaltmak ve nazardan korunmak için birtakım yöntemler ve tedbirler yerine getirilmektedir. Halep Türkmenlerinde mavi gözlü kişilerin nazar değdiğine inanılmakla birlikte kıskançlıkla bakan kimsenin de nazarının değdiğine inanılmaktadır (KK1, KK9, KK20, KK38, KK50).

Halep Türkmenlerinde nazar inanışı çok yaygındır ve nazar etrafında birtakım inanış ve pratikler yer almaktadır. Bu inanış ve pratikler, yapılan çalışmada elde edilen bilgiler doğrultusunda nazardan korunma yöntemleri ve nazarı tedavi etmede kullanılan maddeler ile ilgili inanışlar olmak üzere tasnif edilmiştir.

Nazardan korumak için kullanılan yöntemler arasında nazar duası, muska, iğde tohumları, üzerlik otu, çürük çocuk ayakkabısı, hayvan kafatasları, delikli taş, orak, mavi göz boncuğu yer almaktadır. Bunlardan nazar duası, muska gibi yöntemlerin İslâmî unsurlar içermekle birlikte iğde tohumları, üzerlik otu, çürük çocuk ayakkabısı, beşparmak, hayvan kafatasları, delikli taş, orak, mavi göz boncuğu gibi yöntemler de eski Türk inanç sistemi (Şamanizm)'den kaynaklanmaktadır.

Nazar Duası: İslâmî unsurların başında yer almaktadır. “Maşallah, Allah korusun, Allah muhafaza etsin, Allah bağışlasın, Kuran-ı Kerimden ayetler vb.” nazar duasını okuyan kişinin hem kendisini nazardan koruduğuna hem de başkasını nazardan koruduğuna hem de başkasına nazar değmekten kurtulduğuna inanılmaktadır (KK1, KK11, KK16, KK34, KK38, KK41, KK50). Nazar duası ile nazarı önlediğine inan kişi her güzel gördüğü şeye okumaktadır. Aynı zamanda eve, arabaya nazar değmesin diye evinin önüne, arabasının içine asmaktadır.

Muska: nazardan korunmaya yönelik kullanılan bir diğer yöntemdir. Muskanın içine ‘ayetler ters yazılarak üçgen poşet içine konur. Muska insanın bilhassa çocukların sağ omuzuna asılarak kullanılmaktadır (KK38, KK46, KK50).

İğde Tohumları: Eski Türk inanç sisteminde kötü kokulu bitkilerin nazardan korunmak için kullanıldığı bilinmektedir. Bu yüzden iğde tohumları çocukları nazardan korumak için onların omuzuna ve evlerin önüne asılmaktadır. Böylelikle kötü bakışı üzerine çektiğine ve yönünü değiştirdiğine inanılmaktadır (KK16, KK46, KK50).

Üzerlik Otu: İnsana nazar değebildiği gibi eşyaya ve mülke de nazar degeceğine inanılmaktadır. Eşyayı ve mülkü nazardan korumak için Halep Türkmenleri evlere üzerlik otu asılmaktadır. Bunun yanı sıra yüzerlik otu düğün halayının ortasında yakılmaktadır. Böylelikle düğün ve düğündeki kişiler nazardan korunmaktadır (KK8, KK9, KK16, KK20, KK46).

Çürük Çocuk Ayakkabısı, Kanlı El Hareketi: Çürümüş çocuk ayakkabısı ve beşparmak şeklinde kanlı el hareketinin kötülük getirmesi muhtemel olan gözleri

oyma tehdidi ile korkutmanın ve nazara gelmesi muhtemel olan eşyayı nazardan koruduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden yeni satın alınan arabayı nazardan korumak için arabanın içine çürük çocuk ayakkabısı asılmaktadır. Aynı zamanda da adanmış kurbanın kanı arabanın üzerine beşparmak izini gösterecek şekilde sürülmektedir. Günümüzde bu unsurların nazardan korunmak için kullanılmasına pek rastlanmamaktadır (KK11, KK18, KK29).

Hayvan Kafatası: Eski Türklerde hayvan iskeletlerinin, kafataslarının sivri ve keskin olması nedeniyle nazarı kestiğine inanılmakta idi. Bu yüzden nazara gelmesi muhtemel olan kişiyi nazardan korumak için Halep Türkmenlerinde eşek, keçi kafataslarını evlerinin önüne astıkları görülmüştür. Günümüzde bu unsurların nazardan korunmak için kullanılmasına çok az rastlanmaktadır (KK6, KK18, KK29). Bu unsurların yanı sıra nazardan korunmak için köpek ve at kafatasının da asıldığı da bilinmektedir (Arslan Erol, 2020, s. 945).

Orak ve Delikli Taş: Türk kültüründe demirin keskin ve sağlam olması nedeniyle kişiye ve eşyaya degecek olan nazarı kestiğine inanılmaktadır. Bu yüzden kırklı çocukları ve annelerini nazardan korumak ve onlara zarar gelmesini önlemek için kırklı çocuğun ve annesinin yattıkları odanın ardına orak asılmaktadır. Aynı zamanda bitkileri nazardan korumak için Halep Türkmenlerinde delikli taş üzümlü ağacına asılmaktadır (KK15, KK29).

Göz Boncuğu: Eski Türklerde renkler kutsal sayılmış ve nazardan korunmak için kullanılmıştır. Halep Türkmenlerinde de nazardan korunmak için mavi göz boncuğu kullanılmaktadır. Evi nazardan korumak için eve, çocuğu nazardan korumak için çocuğun omuzuna, hayvanı nazardan korumak için hayvanın boynuna nazar boncuğu asılmaktadır. Mavi nazar boncuğunun yanında şap'ın da asıldığı görülmektedir (KK8, KK11, KK16, KK18, KK20, KK22, KK29, KK46, KK50).

Halep Türkmenlerinde nazar kötü bir güç olarak kabul edilmektedir ve bu kötü gücün insanlara ölümcül zararlar verdiğine inanılmaktadır. Halep Türkmenlerinde nazara gelen kişinin baş ağrısı, esneme, sahip olduğu eşyalara zarar gelme, mal ve mülkünde azalma gibi birtakım belirtiler görülmektedir. Bu durumlarda kişiyi, hayvanı ya da mülkü nazardan arındırmak ve tedavi etmek için dua okunur, yüzerlik yakılır ve kurşun dökülür.

Nazar Duası: Nazardan korunmak için kullanılan yöntemlerinde bahsedilen nazar duası Halep Türkmenlerinde kişiyi nazardan arındırmak ve tedavi etmek içinde kullanılmaktadır (KK11, KK16, KK34, KK38).

Yüzerlik Yakmak: Nazar değen kişiye Yüzerlik de yakılır. Yüzerlik yakma şöyle olur; bir tepsinin içinde ateş yakılır, bir miktar üzerlik elde nazar değen kişinin başında üç defa dolaştırılırken, “Hazara huzara göz edenin gözü bozara.” denilir ve ateşe atılır. Daha sonra Yüzerlik dumanı nazar değdiği düşünülen kişiye kokutulur, böylece kişinin nazardan kurtulup, iyileşeceğine inanılır (KK46).

Kurşun Dökme: Kişiye ya da eve bir zarar geldiğinde nazar değdiğine inanılır ve kişi ya da evi nazardan arındırmak için kurşun dökülür. Halep Türkmenlerinde kurşun dökme işlemi yaşlı bir kişi tarafında gerçekleştirilir. Kurşun dökme işlemi, kurşunun bir tavada eritilir. Diğer taraftan hasta dizüstü oturtulur ve başına bir tülbent örtülür. Erilen kurşun kişinin başına tutulan suya çeşitli sözlerle dökülür. Kurşun döken kişi, kurşunun suyun içinde aldığı şekillere bakarak nazar değdirenin cinsiyeti, fiziksel özellikleri hakkında tahminlerde bulunur. Halep Türkmenlerinde kurşun dökme işleminde sonra kurşun dökülen su nazara gelen kişi koklatılır (KK8, KK16, KK20).

Kişiye nazar değdiğinde kurşunun döküldüğünden yukarıda bahsedilmiştir. Ancak kurşun dökmenin başka bir versiyonu da mevcuttur. Yörede kurşun Kurşun dökmeye gürşun akıdma veya taklama/takladma şeklinde adlandırılmaktadır. Kurşun alınır bir süzeğe konur. Süzeğin içine de bir ayna, bir makas, bir soğan, biraz tuz, birazcık yüzerlik, bir tas su, çocuğun ayakkabısı ve bir adet demir para konur ve kurşun ateşte eritilir. Daha sonra süzek getirilir, kişinin başına konur ve süzeğin içine iki yahut üç kez kurşun atılır. Bu işlemden sonra kurşun evin eşiğine dökülür, demir para caddeye atılır, tuz bir poşete konup, atılır. Tuzu yemeğe ilave eden kimseler de olabilir. Bu işlemde kullanılan soğan da evden nazarın acısı gitsin diye atılır. Yedi yolun çatısına da sudan su alınır ve alın üstüne, mide üstüne konur. Eğer kişide nazar varsa yüreğe, avuçlara vurup, deler (Arslan Erol, 2023, s. 69-70; Arslan Erol, 2020, s. 1074-1075).

Tütsüleme: Tütsüleme yörede pohullama/ pohurlama/ pohur yakma olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulamada dağlardan toplanmış güzel kokulu otlar kullanılır. Bunlar içinde en çok bilinen ve kullanılan pohurdur ki uygulama adını bu ottan

almıştır. Pohur yanında murt, hambelez gibi otlar da kullanılmakta, bu otlar köz veya ateşte yakılmak suretiyle kokusunun çıkması sağlanmakta ve yakılma sırasında üzerine tuz da atılmaktadır. Nazar veya göz değmiş kişinin üzerine dumanı gezdirilir. Bu uygulama yapılırken Kuran'dan felak, nas ve ihlas sureleri okunup, salavat getirilir (Arslan Erol, 2023, s. 71).

2.5.2. Uğur-Uğursuzluk

Sosyal bir varlık olarak toplum içinde var olma mücadelesi veren insan yaşı, cinsiyeti ve eğitim durumu ne olursa olsun çevresindeki bazı şeylere zaman zaman değer atfedebilir. Değer atfetmenin olumlu şekli uğur, olumsuz şekli ise uğursuzluk olarak kabul edilebilmektedir (Köse ve Ayten, 2009, s.46).

Türk dilinin en eski sözlüğü ve Kaşgarlı Mahmut'un kitabı olan Divanu Lügati't Türk'te "Oğur" olarak geçen "vakit, zaman", "bir işte imkân ve fırsat", "karşılık", "uğur, bereket", "devlet" anlamlarına gelen uğur kelimesi, bir nesnenin, bir kişinin, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı kısacası olumlu niteliği ve gücüdür (Boratav, 2016, s.109). Bu tanımdan hareketle uğursuzluk ise bazı kişilerin ya da bazı nesnelerin özündeki kötülük, bereketsizlik ve olumsuz güçtür. Halkın tasavvurunda uğur ve uğursuzluk etrafında şekillenmiş halk inanışları, uğuru yeğlemek ve uğursuzluktan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme amacı ile birtakım pratiklerin oluşmasına neden olmuştur.

Uğurla ilgili inanışlar Halep Türkmenlerinde, eylemlerin ve bazı varlıkların uğur getirmesi ile ilgili olarak şekillenmiştir. Bir eylemi yerine getirme biçimi veya kişinin vücudunda meydana gelen birtakım belirtilerin uğurun ya da uğursuzluğun habercisi olarak görüldüğüne inanılmaktadır. Aynı zamanda tesadüfen bulunan bazı nesnelerin uğur getirdiğine inanılırken, özellikle eve ve evdeki kişilere uğur getirsin diye kişinin evinde bulundurduğu nesneler ve yerine getirilen eylemler de bulunmaktadır.

Halep Türkmenlerinde uğur getirdiğine inanılan sağ ve sol tarafla ilgili inanışlar bu inanışların başında yer almaktadır. Eve sağ ayakla girmek sol ayakla çıkmak uğur sayılmaktadır. Aynı şekilde bir yemeğe başlanırken sağ elle başlamanın uğur çekeceğine inanılmaktadır. Bunlarla birlikte insan vücudunun hareketleri de yörede uğurla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. İstemsiz olarak oluşan kulak

çınlaması sağ tarafta oluştuğunda kişiye iyi, uğurlu bir haberin geleceğine inanılmaktadır. Halep Türkmenlerinde canlı ya da cansız varlıkların uğur getirmesi ile ilgili de birtakım inanışlar bulunmaktadır örneğin, bir kişinin evinde Kuran bulunursa o eve uğur geleceğine inanılır (KK5, KK19, KK20, KK26, KK29, KK39, KK50). Bu inanışların temelinde eski Türk inançları olmakla birlikte İslamiyet'te büyük yer kaplamaktadır. Sağ tarafın her zaman daha uğurlu, itibarlı ve hayır getiren bir yön olmuştur (Kalafat, 2008, s. 113). Bu yüzden kişiler hareketlerini sağ tarafla şekillendirmektedir. Aynı zamanda evde Kur'an bulundurmanın temelinde İslamiyet inancı yatmaktadır.

Halep Türkmenlerinde uğur ile ilgili halk inanışları bulunmakla birlikte uğursuz olduğuna inanılan hareketler, eşyalar ve evin bölümleri üzerine birtakım halk inanışları mevcuttur. Halep Türkmenlerinde uğursuzluk getirdiğine inanılan hareketlere bakıldığında eve sol ayakla girmenin ve kişinin sol kulağının çınlamasının kişiye uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (KK5, KK20, KK29, KK39). Sol taraf Türk halk inanışlarında genel olarak kötüyü temsil etmektedir (Kalafat, 2008, s. 113). Yine kişinin giyinmiş olduğu kıyafeti üzerindeyken dikmek uğursuz sayılmaktadır. Kaynak kişi Ahmet Taha konuyla ilgili olarak "kıyafeti kişinin üzerindeyken dikiş yapmayı kefen biçmeye benzetirlerdi ve evden ölü çıkacak derlerdi" şeklinde açıklamaktadır (KK9).

Uğursuzluk yaratan bir diğer nesne aynadır. Aynayla ilgili inanışlara baktığımızda gece vakti aynaya bakmanın uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır. Eskiden Halep Türkmenlerinde geceleri aynaya bakılmazdı ve bilhassa çocuklar aynaya baktırılmazdı, yöre halkı gece aynaya bakan kişiye "aynaya düşersin" diyerek korkutur idi (KK1, KK2, KK3, KK8, KK9, KK21, KK22, KK25, KK26, KK28, KK33, KK38). Evde ayna kırılırsa da eve gelen misafirin uğursuzluk getirdiğine inanılır ve bu misafirin gidişiyle kötülüğün yani uğursuzluğun gittiğine inanılmaktadır ve ayna kırılınca "inkeser eş-şer" denmekteydi (KK19, KK22, KK26, KK28) şeklinde inanışlar mevcuttur.

Türk kültüründe yıldızların hareketlerine dair uğur ve uğursuzluk inanışları vardır. Yörede yıldız kaymasının uğursuzluk getireceğine ve ölüm habercisi olduğuna inanışlar bulunmaktadır. Bunun dışında Halep Türkmenlerinde evin eşiği de uğursuz sayılmakta, bu yüzden eşiğe oturan yahut su döken kişiyi cin ya da yıldırım

çarpacağına inanılır (KK9, KK17, KK40, KK51). Eşikte oturmak arada kalmak anlamına gelmekte ve bu nedenle uğursuz sayılmaktadır.

2.5.3. Bolluk-Bereket

Aslı Arapça olan bereket kelimesinin anlamı toprağı bereketli, bereketli yağmurlar, bereketli bir yıl söz kalıplarından yola çıkarak değerlendirilecek olunursa bereketin anlamı bolluk olduğu söylenebilir. Bunlarla birlikte bereket versin, bereketli olsun sözleri de iyi, faydalı şeylerin, mal ya da yiyeceğin artışı anlamına gelmektedir (Boratav, 2016, s. 110). Bolluk ve bereket çerçevesinde oluşan uygulamalar, tarihin en eski çağlarından beri her kültürde öne çıkan bir olgu olmuştur. Aslında bereket; su, ateş, hava ve toprağın doğal dengeler içinde, insan emeği ile birleşmesi sonucunda ortaya çıkan bir şeydir. Bolluk, bereket, üretkenlik, eskiçağın avcı-toplayıcı ya da tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarında, yaşamın temelini sağlayan hayati unsurlar olmaları nedeniyle çevresinde bir tapınma ve kült oluşmuştur (Şenesen, 2011, s. 210).

Hayvancılık ve tarım ile geçinen toplumlarda bereket, geçim için en önemli hususlardan biridir. Bu nedenle bir evin bereketli olması, bir mahsulün bereketli olması, hayvan sütünün bol olması ve bereketsizlikten kaçınmaya yönelik birtakım inanışlar ve uygulamalar Türk kültüründe de mevcuttur. Türk kültüründe bolluk ve bereketi sağlamak için birçok kültten yararlanılmaktadır. Yapılan saha çalışması sonucunda Halep Türkmenlerinde bolluk ve bereket için birçok ritüellere rastlanmıştır. Bu ritüellerin etrafında da bolluk ve bereketin sağlanmasına yönelik birtakım inanışlar yer almaktadır.

İlk olarak evle ilgili inanışların temelinde hanenin bereketinin kaçmaması ve bolluğun olması amacıyla birtakım inanışlar ve kaçınmalar mevcuttur. Bunlardan ilki sabah erken saatlerde evin pencere ve kapıları açılmasıdır. Sabah erken saatlerde rızık kapısının açıldığına ve bu saatlerde insanlara dağıtıldığına inanılmaktadır. Sabah pencere ve kapıları açmak ise o eve bereketin girmesi sağlamak amacını güder (KK1, KK17, KK22, KK26). Yine evde bereketin olması için sabah namazı kılındıktan sonra Kuran-ı Kerimden ayetler okunur ve bereket duası edilir (KK34).

Evin bereket ve bolluk içinde olması, evin bereketine zarar gelmemesi için yapılan bir diğer uygulama evde yüzerlik otunun yakılmasıdır. Eve değebilecek

nazarın, evin tüm bereketini kaçırabileceğine inanılmaktadır. Bu nedenle evlerin girişlerinde nazarı kestiğine inanılan yüzerlik otu asılmaktadır. Aynı zamanda tuzun, yemeğin ve ekmeğin dökülmesi günah olarak algılanmakta ve evin bereketinin kaçıracağına inanılmaktadır (KK1, KK3, KK9, KK16, KK17, KK40, KK45).

Hasatın, bol ve bereketli olması için harman vakti arpa, buğday gibi ekinlerin üstüne yüzerlik otu ve soğan konur. Düğünlerde ve yaz mevsiminde de bulgur pilavı ve dövme pişirilir. Bunların yanı sıra hasatın, bol ve bereketli olması için “Allah’ım benden ekmesi senden bereketi” diye dua edilir. Yine yenilen yemekte bereket olması içinde yemeğe başlamadan önce besmele çekilir. Besmele çekilmeden yemek yenirse şeytanın o yemeği kişiyle birlikte yediğine inanılır (KK1, KK9, KK16, KK19, KK26, KK38, KK40, KK49, KK50).

2.5.4. Büyüsel İşlemlerle İlgili Halk İnanışları

Büyü sözcüğü terim anlamıyla Türkçe Sözlük’te “tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel ad, afsun, efsun, sihir füsün, bağı” olarak açıklanmaktadır (Akalın, 2011, s. 426). Abdulkadir Sipahioğlu büyü kelimesini, Eski Türk dilinde büyü bûgi, bûgü şeklinde yazıldığını öne sürmüş ve büyüyü tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurularak veya gizli güçler içerdiğine inanılan bazı tabii nesneleri kullanarak belli birtakım amaçları gerçekleştirmek amacıyla yapılan davranışlar olarak tanımlamıştır (Sipahi, 2006, s. 1).

Pertev Naili Boratav ise büyüyü; iyi ya da kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamı olarak tanımlamıştır. Bu anlamıyla kelimenin kavramı genişlemiş ve Fransızcadaki magie kelimesini karşılar hale gelmiştir. Halk dilinde büyü daha dar anlamıyla kötü büyü ve olumlu büyü (muhabbet tılsımı) olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci gruptakiler genellikle bir kimseyi sevdiğinden soğutmak ya da düşmanını hasta düşürmek ve öldürmek için yapılırken ikinci gruptaki büyüler bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılığını sağlamak için yapılmaktadır. Halk geleneğinde de bu tür büyülerden etkilenmelerin diğer tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara, amaçlarına ve uzmanları olup olmadığına göre çeşitli adlar alırlar (Boratav, 2016, s. 121-122).

Büyü, temelinde yatan düşüncelere, psikolojik ve sosyal durumlara, büyüsel işlemlerin amaçlarına göre bölümlere ayrılmaktadır. Bunlar taklit büyü, temas büyü, ak büyü, kara büyü, aktif büyü, pasif büyü, av büyü gibi örnekleri sürdürebilen büyü çeşitleridir. Taklit ve temas büyü sempatik büyüün alt dalları olarak kabul edilmektedir (Örnek, 1995, s. 141).

Birçok halk inanışın temelinde temas ve taklit büyü yatmaktadır. Fakat bu inanışlara sahip Türk toplulukları İslamiyet ile birlikte bu inanışların temelindeki büyü mahiyetini unutmuş ve söz konusu inanışları gelenek adı altında sürdürmeye devam etmiştir. Gelenek halini almış büyülerin yanı sıra semavi dinlerin yasakladığı büyüü amacına yönelik kullanmaya devam eden kişiler de elbette ki olmuştur. Halep Türkmenleri büyü için büyücü hocalara giderek büyü yaptırmakta yine kendisine büyü yapıldığını düşünen kişiler de bu hocalara giderek büyüü bozdurmaktadırlar.

Halep Türkmenlerinde büyü ile ilgili birtakım inanışlar bulunmaktadır. Halep Türkmenlerinde büyü için genellikle “Kağıt yazdırmak” ya da “baş yazdırmak” ifadesi kullanılmakla birlikte büyü yapan kişiye ise “Cindâr” ifadesi kullanılmaktadır (KK9, KK11, KK16, KK28). Büyü ile ilgili birtakım inanışlar mevcuttur. Halep Türkmenlerinde bu inanışlar ve uygulamalar şu şekildedir;

İlk olarak büyüün günah olduğuna inanılır. Hem iyilik hem de kötülük için büyü yapıldığına inanılır. Genellikle başkalarının işlerinin ters dönmesini sağlamaya çalışan ya da hasta olmaları sağlamak, bir erkeği ya da kızı kısırlaştırmak, eşlerin arasını bozmak ve boşanmalarına yol açmak, Eşlerin arasını yapmak ve kocaların karılarına bağlanmasını sağlamak için büyü yaptırılır. Bir kişiye büyü yapılmışsa, o kişiye büyük zarar verir. Bu zarar kişinin deli olmasına bile neden olabilir. Bu yüzden büyüün gelişi güzel bir kişi ya da hoca bozamaz ve bu konuda güçlü bilgilere sahip olan hocaların yanına gidip, büyüün bozdurulması gerekir (KK8, KK9, KK11, KK16, KK20, KK22, KK28, KK41).

Kaynak kişilerin bildirdiğine göre büyü su ile ilgilidir. Bir tasın içine büyü kağıdını koyarak büyü yapıldığına inanılmaktadır. Eşlerin arasındaki bağı güçlendirmek kadınların başvurduğu bir büyü çeşididir (KK8). Kaynak kişilerden Bekir Mustafa suyun temiz ve saf olması nedeniyle büyü bozmak içinde kullanıldığından söz etmiştir (KK16).

Bir diğ er büyü Humayl  (k    k bir cüzdan içindeki Kuran)'yi koltuk altına yahut pa a arasına koyarak yapılan b y d r. Bunun bir türü de ayetleri tersten yazarak yapılmaktadır. Bunların yanı sıra büyü yapan hocanın gizli bir kitabı olduğuna ve büyü yapmak istediğinde bu kitaptan okuyarak büyü yaptıklarına inanılır. Bu kitap genellikle Magrip'ten getirilmektedir. Derleme sahasındaki kaynak kişiler “ emsi Mâarif-ı Kübra” adlı kitaptan okuyarak da büyünün yapıldığına inanmaktadırlar. Kaynak kişiler bu kitabın Yahud  Kabala a ıretinde kutsal kitap olduğunu söz etmektedir (KK8, KK11, KK28).

B y yle ilgili inanışlar arasında ölen kişinin yıkandığı su ve sabunla yapılan büyü de bulunmaktadır (KK8). Temas büyüsünden yararlanılarak yaşayan birine ondan habersiz şekilde  l  yıkama suyunu içirmek ya da sabunla temasını sağlamak o kişinin de taklit büyüsüyle ölmesi yahut hastalanması için yapıldığı bilinmektedir.

2.5.5. Zamanla İlgili Halk İnanışları

Zaman kavramı başlangıcı ve sonu belli olmayan bir olgudur. Evrenin te ekk l nde yer alan yıldızların bile bu zaman içinde var olma ve yok olma süreçleri mevcuttur. Bundan dolayı zaman, belki de yaratımın başlangıcı ve sonu olmayan tek şeydir. Evrenin içinde belli bir süresi olan dünyanın da kendine has bir zaman döngüsü bulunmaktadır.

 lkel insan, gökyüzündeki cisimlerine hareketlerine ve mevsimlerin geçişlerine bakarak zamanı belli dilimlere ayırmıştır. Zamanın belli bir döngü etrafında işlediğini kavrayan insan, bazı zamanları kutsal olarak kabul etmiş ve bu kutsal zamanlar için belli inanışlar ve pratikler oluşturmuştur.

Kutsal zamanı diğ er zamanlardan farklı kılan şey kendi bünyesinde bir hadisenin meydana gelmiş olmasıdır. Bu bağlamda kutsal zaman, kutsal olmayan zamandan niteliksel olarak farklı olarak kabul edilmektedir. Kutsal zaman, doğası gereği geri döndürülebilir, yani şimdiki zaman haline getirilen ilk mitsel zaman söz konusudur. Tüm dini bayramlar ve litürjik zamanlar, mitsel bir geçmişte, ba lama gününden beri kutsal bir hadisenin tekrardan güncellenmesinden ibarettir. Kutsal zaman, hep çıkış noktasına dönen ve ulaşılabilir olan paradoksal bir görünüme sahiptir, bir anlamda çember biçimindedir. Ritüeller sayesinde düzenli aralıklarla yeniden içine girilen mitsel anlamda şimdiki zaman söz konusudur (Eliade, 2017, s. 43-64).

Kutsal zaman, bir fenomen olarak ortaya çıktığı zaman gerek mitsel gerekse de ritüel boyutunda farklılık gösterebilir. Dinî bakımdan zaman kavramı, dairesel ve çizgisel olmak üzere iki şekilde düşünülmektedir. Yukarıda adı geçen iki zaman türü de kutsalın tezahür etmesiyle birlikte yeni bir boyut kazanır ve kutsal zaman olarak algılanır. Kutsal zaman bazı durumlarda Budizm, Stoacılık, Sokrat öncesi doktorinlerde, Yeni Fisagorculuk ve Orfizimde olduğu gibi dairesel tekrar dönüş formunu kazandığı gibi Sami dinlerde de kozmik zamana özel bir anlamın yüklendiği formuyla da görülebilmektedir. Dairesel zaman, mevcut olarak başlamış ve bitecek olan zamandır. Dairesel bir zaman bittiğinde onu izleyen yeni bir dairesel zaman gelecektir başlar ve bu döngü içinde çeşitli bayramlar toplumlar tarafından oluşturulmuştur. İlkel insanlar ve dinsel bu zaman kavramını benimsemişlerdir. Çizgisel zaman ise tanrı tarafından başlatılmış ve nihai bir sonu bulunan, semavi dinlerde karşımıza çıkan zamandır. Hristiyanlık, Musevilik ve İslâmiyet'te, dairesel zaman aşılmış ve çizgisel olarak kozmik zamana özel bir anlam yüklenmiştir (Yıldırım, 2007, s. 71).

Zamanı dairesel olarak algılayan eski Türk toplulukları, bu dairesel döngü içinde güneş yılını esas alarak on iki hayvanlı Türk takvimini geliştirmişlerdir ve yılın başını 2 Mart Nevruz bayramı olarak kutlamışlardır. Günleri ise şafak (yıldızların kayboluşundan gün doğumuna kadar), sabah (gün doğumuna kadar), öğle (gün doğumundan güneşin yükseldiği bir zamana kadar), günbatımında sona eren öğleden sonra ve gece ya da alacakaranlık (günbatımından yıldızların görünmesine kadar) olarak bölümlendirmişlerdir (Unat, 2004, s. 2). Türk halk inanışında haftanın bazı günlerine de tıpkı günün bölümler gibi belirli kalıplar giydirilmiştir. Halk, özellikle bir işe başlarken ya bir iş yapacakken zamanın o iş için uygun olup olmadığına dikkat etmektedir (Kabak, 2011, s. 92). Türkler, bölümledikleri yıllık zamanın ve günlerin belli başlı vakitlerini kutsal olarak kabul etmişler ve bu vakitler için çeşitli inanış ve ritüeller oluşturmuşlardır.

Saha araştırması yapılan Halep Türkmenleri arasında zamanın belli vakitlerine ait inanışlar ve pratikler yer almaktadır. Bunlar arasında gece ve gündüz, belirli günler, ay ve güneşin tutulması ile ilgili inanış ve pratikler bulunmaktadır.

2.5.5.1. Günler

Genel olarak tüm toplumlarda günlerle ilgili çeşitli inanışlar geçmişten günümüze kadar var olmuştur. Haftanın belirli günlerinde yapılması ve yapılmaması gereken tutum ya da davranışlar vardır. Bu durum toplumların eski inanç sistemlerinin kalıntılarıyla alakalı olabildiği gibi, toplumların yaşam biçimleriyle de alakalı olabilmektedir (Avcı, 2015, s. 429).

Halep Türkmenleri için Pazartesi ve perşembe günleri Peygamberin doğum ve ölüm günleri olduğundan dolayı kutsal sayılmaktadır ve bu günlerde oruç tutulursa büyük sevabı olduğuna inanılmaktadır. Perşembe günü yapılmaması gerektiğine inanılan i ler de bulunmaktadır. Yörede Perşembe günü çamaşır yıkamanın uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (KK2, KK24, KK28). Pazartesi günü temizlik i i yapılmaz. Eğer yapılırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (KK24). Kaynak kişilerden Cemil Muhammet bu durumu Peygamber efendimizin “abdest almak olmasa ben Pazartesi günü suya yakla mam diye buyurmuştur” sözleriyle açıklamaktadır (KK17). Halep Türkmenlerinde Perşembe günü çamaşır yıkanmaması da ölüm dininin getirdiği bir uygulamadır.

Cuma günü Müslümanların bayramıdır. Kıyametin Cuma günü kopacağına inanılır. Bu yüzden Cuma günü kadınların evi süpürmesi, aynı zamanda erkeklerin tarla i i yapması hoş karşılanmaz, uğursuzluk olacağına inanılır (KK2). Yörede Cuma günü ögle ezanı okunduğu halde camiye gitmeyip, tarla içine devam eden kişinin büyük günah işlediğine inanılmaktadır.

Günlerle ilgili bir diğer inanış ise Salı günü yola çıkmamak üzerindedir. Salı günü çok acil bir durum olmadığı sürece yola çıkılmaması ve kız istemeye gidilmemesi gerektiğine inanılmaktadır (KK28, KK42). Bundan dolayı Salı günü, bir i e ba lamanın uğursuzluk getireceğine o i ten bir hayır gelmeyeceğine ve o gün yola çıkılması durumunda kişiye sorunlar doğuracağına inanılmı tır.

H. Arslan Erol’un sahada yaptđı derlemede  ar amba günü  ama ırın yıkamamak gerektiğine, yıkandığı halde uğursuz getireceğine ve Cuma günü bir i  yapılmaması gerektiğine, yapıldığı halde o için uğursuz olacağına dair inanı tan söz etmiştir (Arslan Erol, 2020, s. 1068).

2.5.5.2. Gece ve gündüz

Dünya'nın güneş etrafındaki hareketi gündüz ve geceyi meydana getirmektedir. İlkel çağlarda elektriğin olmaması nedeniyle insanlar gün ışığına büyük önem vermişlerdir. Ancak günün batım anı insanlar için bir karanlık ve bilinmezliği ifade eder. Bu yüzden de bu zaman diliminde bazı işlerin yapılmaması gerektiğine ve yapılması halinde uğursuzluk getirdiğine inanılır. Günümüzde bile bazı işlerin gece yapılması toplumlar tarafından yasaklanmıştır.

Halep Türkmenlerinde Geceleri ölü eti çiğnenmeye benzetildiği için sakız çiğnenmemekte; tırnak ve saç kesilmemekte; kavga çıkacağı düşüncesiyle makas çarpılmamaktadır (rastgele açılıp, kapatılmamaktadır) (KK2, KK4, KK18, KK21, KK28, KK36). Yine gece sakız çiğnenmez çiğnenirse ölü eti çiğnenmeye benzetilir (KK4, KK21). Kaynak kişilerden Murtaza Karaali gece tırnak kesilmesinin nedenini; “Eskiden kesecek aletin tehlikeli olması ve vücut organlarına zarar vereceği düşüncesinden kaynaklandığını ve bu düşünce zamanla birlikte bir inanış haline gelmiş ve kesildiği zaman eve uğursuzluk getireceğine, aynı zamanda cinlerin tırnak arasında yaşadığı, akşam kesildiğinde ise serbest kalacakları” şeklinde açıklamaktadır (KK39).

Türk halk inanışlarında tırnak kesilmesi ile ilgili birçok inanış bulunmaktadır. Gece tırnak kesilmeyeceği gibi haftanın her günü de kesilmemesi gerektiğine inanılır (Kalafat, 2010a, s. 261). Gece kendini korumasız ve oluşabilecek her türlü tehlikeye karşı açık hisseden insan, kendiyle temas halinde olan bir âlet ile vücut parçasının kesilmesinin, insanın ömrünü kısılacağına inanılmaktadır. Bu inanışın temelinde temas büyüsü yatmaktadır. Akşam sakız çiğnemek de aynı şekilde ölü eti çiğnemeye benzetilerek taklit büyüsü olarak algılanmaktadır bundan dolayı gece ölümü hatırlatacak bazı davranış biçimlerinden kaçınılmaktadır.

Halep Türkmenlerinde Geceleri uğursuzluk getireceğine inanıldığından dolayı komşuya süllüm (demir merdiven) verilmemekte; cin meskeni olacağı düşüncesiyle soğan ve sarımsak kabukları dışarıya bırakılmamaktadır (KK39). Yörede görülen bu inanışın temelinde eski Türk inanç sistemindeki demir kültüyle alakalıdır. Evden demir çıkması o evdeki gücü azaltmakta ve evi oluşabilecek belalara karşı savunmasız bırakmaktadır. Gece kendini korumasız ve oluşabilecek her türlü tehlikeye karşı açık hisseden insan, soğan ve sarımsak kabuklarının pis olduğuna bu yüzden de

cinlerin meskeni olabileceğine düşünmektedir. Böylelikle soğan ve sarımsak kabuklarını dışarıya bırakmaktan çekinmektedir.

Sahada gündüz vakti yapılmaması gerektiğine inanılan tek davranış ise gündüz uyumaktır. Gün batımında uyuyan kişinin kişiye huzursuzluk vereceğine inanılmaktadır (KK36).

Gecenin halk kültüründe, bilinmezlik ve kötülükle ilgili olması, gece yapılacak ve yapılmayacak işlerle ilgili inanışların oluşmasına sebep olmuştur. Gece kendini korunmasız hisseden insan taklit ve temas büyüleriyle yaratabileceği durumlardan da kaçınmak istemekte ve bundan dolayı kendine yasaklar koymaktadır. Bu sebepten dolayı evin koruyucu unsuru olan demiri gece başka bir eve vermesi de kişinin kendini savunmasız hissetmesiyle alakalıdır. Gündüz ise güneşin Türk kültüründe kutsal olup, iye sayılması nedeniyle gündüz uyumanın güneş iyesine saygısızlık olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

2.5.6. Rüyalarla İlgili Halk İnanışları

Rüyalar, tıpkı mitler gibi bireyin bilinçaltının yansımasıdır. İnsanlar rüyalarında neyi, nasıl, ne şekilde göreceğini seçememektedir. Gece kişinin rüya görüp, görmeyeceği belirsiz bir durum olup, kişi uyandıktan sonra eğer bir rüya görmüşse onu birine anlatmak ve gördüğü rüyadan bir anlam çıkarmak istemektedir.

Rüyalarla ilgili bilim adamları çeşitli açıklamalara gitmişlerdir. Rüya, insan yaşamında gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal ve gerçekleşmesi beklenen, istenen şey umut olarak açıklanmıştır (Albayrak, 2004, s. 450; akt. Avcı, 2015, s. 431). Rüyalar insanlık tarihinin erken dönemlerinden beri zihni meşgul eden bir konu olmuş ve rüya tabirleri etrafında inanışlar şekillenmiştir.

Rüyalar genellikle kültür, inanış ve dünya görüşü çerçevesinde sınırlandırılmış bir vaziyettir (Ögel, 1995, s. 571). Rüyaların kendilerini sembolik bir dille ifade ettiklerine inanılmaktadır. Bu semboller genellikle çağın ve içinde yaşanılan toplumun gereklerine, alışkanlıklarına ve yaşama biçimlerine göre değişkenlik göstermektedir. Bundan dolayı rüyaları, hatta masal ve mitleri yorumlarken dikkat edilmesi gereken husus öncelikle yorum yapılacak kişinin ruhsal gelişmişlik düzeyidir. Ondan sonra, çağın ve içinde yaşanılan ortamın da kültürü belirleyici ve yönlendirici bir etki yaptığını göz önünde bulundurmak gerekir. Zekâ ve

olgunluk olarak ortalama düzeyde olan bir insan için “karınca” sembolü çalışmayı hatırlarken, daha değişik bir formasyona sahip olan birisi, çalışmayı hatırlamak için kendini bilgisayar başında çalışır halde görebilir. Birbirinden çok farklı iki örnek olmalarına rağmen her ikisi de rüyayı gören kişiye çalışması gerektiğini vurgulamaktadır (Fromm, 2014, s. 10; akt. Şenesen, 2015, s. 526).

Türk edebiyatı ve folklorunun çalışma sahasında olan rüya ve rüya tabirleri, Türk dünyasının bir parçası olan Halep Türkmenlerinde de önemli bir yere sahiptir. Halep Türkmenlerinde rüyada görülen sembollerin anlamları üzerine birçok inanış mevcuttur.

Rüyalarla ilgili olarak derlediğimiz ilk inanış, rüya kötü ise (rüya kişinin evinin yanması, yüksek bir tepeden düşmesi, deprem vs.) anlatılmaması ve rüyadan uyandıktan sonra sol tarafa üç defa tükürülmesi ve fakir bir kimseye sadaka verilmesi gerektiği aksi halde evde cenaze çıkacağına inanılmasıdır (KK32, KK40, KK17, KK41, KK9, KK42). Eğer rüya iyiye (rüyada su, arpa, buğday, ekmek, hurma vs.) uğur getireceğine inanılmaktadır (KK9, KK12, KK15, KK40, KK42, KK53).

Türkler için doğanın ve doğadaki unsurların kutsal olması gibi doğadaki renkler de kutsal sayılmaktadır. Öyle ki renkler Türk boyları için yer ve yön adlarında kullanılmıştır. Kara kuzeyi, kırmızı güneyi, ak batıyı ve gök doğuyu temsil etmektedir (Kavasoğlu, 2021, s. 61).

Renklerin aynı zamanda rüyalarda bazı şeyleri simgelediklerine de inanılmaktadır. Halep Türkmenlerinde beyaz renk görmek, iyiye yorumlanmaktadır (KK15). Kaynak kişilerden Avaş Köse, konuyla alakalı olarak “Rüyada beyaz güvercin gördüğünde barış olacak derler ya da ölen birisini beyaz elbise ile gördüğünde yeri iyi derler” şeklinde inanışı açıklamıştır (KK12). Ayrıca Halep Türkmenlerinde yeşil renk görmekte sevinç, mutluluk olarak yorumlanmaktadır (KK12, KK40).

Halep Türkmenlerinde rüyayla ilgili olarak bazı rüyaların, örneğin; gece saat (01:00-04:00) arasında görülen rüyaların gerçekleşeceği inanışı mevcuttur. Bu zaman diliminde su görmek aydınlığa, bozuk para görmek kararsızlığa, yılan görmek düşmana, et ise gıybeti işaret etmektedir (KK9). Bazı görülen rüyaların ise tam tersi olacağına inanılmaktadır. Kişi ağladığını görürse güleceğine, öleceğini görürse evleneceğine yorumlanmaktadır (KK12, KK17, KK50, KK42).

Rüya ile ilgili tespit edilen son inanış ise rüyada diş görmeyele ilgilidir. Rüyada kişi dişinin düştüğünü ya da kırıldığını görürse kendisinin ya da akrabalarından birisinin öleceğine inanılmaktadır (KK21, KK32). Kaynak kişilerden Haşim Musaoğlu konuyla ilgili olarak “Rüyada dişin düşerse ölü çıkacağına inanılır. Rüyamda dişimin düştüğünü gördüm ve sabah uyanınca halen dişim ağrıyordu ve iki gün sonra babam vefat etti” ifadelerini kullanmıştır (KK21).

2.5.7. Hayvanlar ve Bitkiler ile İlgili Halk İnanışları

Tarihin ilk zamanlarından günümüze kadar, hayvan ve bitkilerle aynı dünyayı paylaşan insan, onlardan dünyanın düzenini öğrenmiştir. Bitkilerin açılıp, solmalarından ve hayvanların göç edişlerinden, zaman ve mevsim kavramını, vahşi hayvanlardan avcılığı, hayvanların yediği bitkilere bakarak hangi bitkinin yenmesi gerektiği gibi dünyayla ilgili birçok şeyi onlardan öğrenen insan, normal olarak onları kutsamıştır. İlkel insana hem dünyanın işleyişini gösteren hem de insanın en önemli geçim kaynağı olan hayvan ve bitkiler, kutsal olmaları nedeniyle mitlerin ve inanışların da konusu olmuştur (Alkır, 2020, s. 207).

Yaşamın en güçlü ve mükemmel temel kaynaklarından birini oluşturan, insanlığın kökeninde bulunan ve ebediyete ulaşmaları konusunda insanlarla ayrı düşünülmeyen hayvan ve bitkiler her zaman Orta Asya halklarının ilgi alanlarının ön sırasında yer alan ve daim bir şekilde simge, örnek olarak bunlardan söz edilmiştir (Roux, 2005, s. 13). Genel olarak Türk kültürlü halklarda yaratılış mitlerinde yer almışlar ve kutsal kabul edilmişlerdir. Türkler arasında kutsal kabul edilen en önemli bitki ağaçtır. Türk halk inanışlarında ağaç kültü kozmik biçimde üç alemi birbirine bağlamakta ve dünya düzenini sağlamaktadır (Ergun, 2004, s. 195). Hayat ağacının kökleri yer altı alemini, gövdesi yeryüzünü, dalları ve yaprakları ise gökyüzünü simgelemektedir (Ögel, 2010, s. 90). Altay Türklerinin yaratılış konulu destanında ağaçtan doğma miti bulunmaktadır. Altay mitinde insanın yaratılışı şu şekildedir: “Dalsız, budaksız bir ağaç bitmişti. Bu ağacı Tanrı gördü ve “dalları olmayan ağaca bakmak hoş bir şey değil; buna dokuz tane dal bitsin!” dedi. Ağaçta dokuz dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: “dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun!” (İnan, 1986, s.15).

Bazı Türk boylarında ise hayvandan doğma miti bulunmaktadır. Göktürklerle ait türeme mitinde soyları yok olmuş Göktürklerden sadece bacakları kesilmiş on yaşındaki bir çocuk sağ kalmıştır. Hayatta kalan bu çocuk dişi bir kurt tarafından bakımı sağlanarak büyütülür. Çocuk büyüyünce kurt ile karı-koca hayatı yaşar, böylelikle kurt on tane çocuk doğurur ve Göktürkler bu şekilde tekrar var olurlar (Sakaoğlu ve Duymaz, 2016, s. 205).

Hayvan ve bitkilerin eski Türk inanç sistemindeki önemli bir yere sahip olmaları İslâmiyet sonraki dönemde de devam etmiştir. Günümüzde bile Anadolu coğrafyasında insanların ve hayvanların özdeşleştirilmesiyle ilgili inanışların birçok yankısını bulunabilmektedir. Köylülerin “tilkilerin ne zaman evliliklerini kutladıklarını”, “yılanların ne zaman mateme girdiklerini, ne zaman doğumları kutladıklarını” ve “horozların ne zaman evlilik coşkusu içinde olduklarını” rastlanmaktadır (Roux, 2005, s. 52).

Halep Türkmenlerinde hayvanlar ve bitkilerle ilgili birtakım inanışlar mevcuttur. İlk olarak hayvanlarla ilgili halk inanışlarına bakıldığında kurt, karınca, koyun, kumru ve devenin kutsal hayvanlar olduğuna inanılmakta; tavşan, kedi, baykuş, köpek ve horozun ise haberci hayvanlar olduklarına inanılmaktadır.

Kurt Halep Türkmenlerinde uğurlu olarak kabul edilen bir hayvandır. Kaynak kişilerden Ahmet Cuvud “Kurt bizde uğurlu sayılır. Kurdun gözü çok iyi görür ve gözü melek gözüne benzetilir. Kurt leş yemez, annesinin ve babasının bakımını üstlenir, Araplar annesine ve babasına bakan, laflarını dinleyene kurt gibi derler. Kurt birinci dereceden akrabalarıyla cinsel ilişkiye girmeyen ve hemcinsini aldatmayan bir hayvandır” (KK6) şeklinde açıklamıştır.

Gaziantep’te yaşayan Halep Türkmenleri kutsal kabul edilen bir diğer hayvan ise karıncadır. Yörede evin kutuna, bolluk ve bereketine kaynaklık eden karınca eve girince zarar verilmemekte ve onları evden uzaklaştırmak için karınca duası okunmaktadır (KK6, KK16).

Halep Türkmenleri arasında koyunun meleğe benzetilmesi ve melekleri görmesi nedeniyle kutsal ve uğurlu sayılmaktadır. Halep Türkmenleri arasında şeytanın sadece koyun kılığına giremeyeceğine ve koyun etinin cennet eti ve bereketli olduğuna inanılmaktadır (KK6, KK16, KK20, KK25, KK46). Kaynak kişilerden Ahmet Cuvud “Koyun bereketli bir hayvandır. Peygamber efendimiz “bir kişi koyun

almaya gücü yetmez ise iki kişi ortaklaşa bir koyun alsın” dediğini” (KK6) açıklamıştır. Bir diğer uğurlu hayvan ise kumrudur. Çünkü kumrunun Peygamber efendimiz kafirlerden kaçıp mağaraya sığındığında kumrunun mağara kapısına yuva yapıp Peygamberimiz koruduğuna inanılmaktadır (KK17).

Uğurlu sayılan hayvanlardan biri de devedir. Yörede evde deve beslemenin eve bereket katacağına ve deve etini yiyen kimsenin ailesini kıskanacağına ve senede bir defa da olsa yenmesi gerektiğine dair bir inanış bulunmaktadır (KK6, KK11, KK16, KK25, KK28, KK31).

Halep Türkmenlerinde uğursuz sayılan hayvanlar da bulunmaktadır. Bunlardan birisi baykuştur. Yörede “Buma” denen baykuşun ölüm ve felaket habercisi olduğuna dair inanış oldukça yaygındır (KK6, KK7, KK8, KK9, KK16, KK22, KK24, KK25, KK29, KK31, KK33, KK38, KK40, KK51). Kaynak kişilerden Kasım Abbas “Evin çatısına baykuş konarsa uzaklaştırılmaya çalışılır çünkü baykuş konduğu yeri harabeye çevirir ve o evden ölüm çıkacak derler” şeklinde açıklamıştır. Bunun yanında karga ve güvercin de ölüm habercisi olarak görülür ve evde beslemesinin eve uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır.

Uğursuz hayvanlar arasında kara kedi de bulunmaktadır. Halep Türkmenlerinde kişi yolda yürürken kara kedi görürse işinin iyiye gitmeyeceğine inanılmaktadır. Kişi kara kedi gördüğü zaman yola devam etmemesine ve yoldan geri dönmesi gerektiğine inanılmaktadır (KK38). Konuyla ilgili kaynak kişilerden Mustafa Abdi “Şeytan kara kedinin, kara köpeğin kılığına girebilir ve kişi yolda kara kedi görürse uğursuzluk sayılır ve işinin rast gitmeyeceğine işaret eder. Kişi kara kedi gördüğü zaman o yoldan geri dönmesi gerekir” şeklinde açıklamıştır. Bunun tam tersi olarak yolda yılan görmek uğurlu sayılır ve yolun açık olduğuna dair bir inanış bulunmaktadır (KK40).

Bir diğer uğursuz hayvan ise tavşandır. Halep Türkmenlerinde tavşan eti yemek günahtır çünkü tavşanın insan gibi adet günlerinin olduğuna inanılır (KK29). Konu ile ilgili olarak kaynak kişilerden Bekir Mustafa; “Evde tavşan beslemek uğursuzdur. Bu inanç Alevilerden gelmedir çünkü tavşan insanın kadını gibi adet olur. Eskide cenk kitapları vardı ve bu kitaplarda Alevilerden bahsedilirdi. Bu yüzden birçok insan bu kitaplardan etkilenmiştir” şeklinde bilgi vermiştir. Yine yolda tavşan görmenin insanın işinde uğursuzluk getireceğine inanılır (KK16, KK42).

Yılan bir diğer uğursuz hayvandır. Halep Türkmenleri arasında özellikle yılan insanın düşmanı olarak görülür ve görüldüğü yerde uğursuzluk olacağına inanılır ve öldürülmesi gerekir (KK29, KK42, KK46). Kaynak kişimiz Bekir Mustafa konu ile ilgili olarak “Yılan sevilmeyen bir hayvandır çünkü yılan şeytanı karnına koyup cennete sokmuş ve şeytan Hz. Ademle Hz. Havva’nın fikirlerini değişip elmadan yemelerine ve cennetten kovulmalarına neden olmuştur” (KK16). Bu inanişin temeli eski Türk din sisteminden kaynaklanmaktadır. Şamanizm’de konu şu şekilde geçmektedir;

“Yılan erliğin sözlerine aldanan bir hayvandır; çünkü yılan ve köpek yenilmesi yasak dört daldaki meyveleri korumakla görevliydi. Erlik ilk insanlar olan Törüngey ve Eje’yi yasak meyve yemeleri için kaldırmaya çalışırken, yılan ağaca çıkarak elmayı ısırır. Bu arada Erlik’ın sözlerine kanan ve yılanın yaptığını gören Eje de elmayı ısırır ve ısırarak istemediği halde Törüngey’in ağzına sürer. O anda her ikisinin de tüyleri dökülür. Yaratıcı Ülgen bu işin sorumlusunun kim olduğunu sorduğu zaman yılan, köpek, Törüngey ve Eje suçu birbirine atarlar. Bu nedenle hepsini cezalandıran Ülgen yılanı “Şimdi sen Körmös (Şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun, öldürsün.” der. Sonunda Törüngey ve Eje dünyada, Şeytan da yeraltında yaşamaya mahkûm edilir” (Çoruhlu, 2017, s. 230).

Şamanizm’de yılanın yasak meyveden yemesi ve bunu gören Eje’nin elmayı yemesi ve Törüngey’in ağzına sürmesi sonucunda yeraltı dünyasında yaşamaya devam etmelerine mahkûm bırakılmaları İslamiyet’e yılanın Âdem ve Hava (as) yasak meyve yemeleri sonucunda dünyaya inmelerine neden olan yılan efsanesi İslamiyet ile birlikte bu versiyona bürünmüştür.

Halep Türkmenlerinde uğursuz sayılan bir diğer hayvan ise domuzdur. Domuz eti yiyen birinin ailesini kıskanmayacağını ve eti yemenin günah olduğuna dair inaniş bulunmaktadır. Hatta televizyon belgeselinde domuz görülünce televizyonun kapatılması gerektiğine inanılır (KK28, KK11, KK8, KK46, KK31).

Halep Türkmenleri bazı hayvan hareketlerini de haberci olarak görmektedir. Horoz’un vakitsiz ötmesi, köpeğin kurt gibi uzun uzun uluması ve eşeğin anırması ölüme ya da depreme yorumlanmaktadır (KK5, KK9, KK11, KK20, KK25, KK28, KK51). Aynı zamanda örümceğin evin önüne yuva yapması fakirliğe yorumlanmaktadır (KK7, KK32).

Halep Türkmenlerinde hayvanlarla ilgili olduğu gibi bitkilerle ilgili de inanişlar mevcuttur. İlk inaniş yol kenarına ya da mezarlığa ağaç dikmenin çok sevaplı

bir eylem olduğu ile ilgili olandır (KK6, KK9, KK46, KK51). Ağaçların kutsal olmasını kaynak kişilerden Ahmet Cuvud Peygamber efendimiz (as)’ın “Kıyamet kopsa dahi elinizde bir fidan varsa diki” buyruğundan kaynaklandığını açıklamıştır. Bu yüzden ağaçlara zarar vermenin ya da ağaçların altına tuvalet etmenin ve uyumanın da kişiye hastalık getireceğine ve günah olduğuna inanılmaktadır (KK9, KK22, KK50). Ağaçların türleri ile ilgili ilk inanış zakkum ağacıyla ilgilidir. Zakkum ağacının cehennemde bir ağaç olduğuna inanılmaktadır ve kutsanmamaktadır. Zakkum ağacının kutsal sayılmamasının ve insanı hasta edeceğine inanılması, zakkum ağacının kökünde zehir olduğundan dolayısıdır ki bunu yiyen kimse ölümcül hastalığa bulaşacağına inanılmaktadır. İğde ağacı ise kutsanmıştır ve bereketin, uğurun simgesi olarak görülmüştür. Hatta nazar kısmında da görüleceği üzere bir nazardan koruma aracı olarak görülmektedir (KK9, KK16, KK46).

Yörede kült haline dönüşen ağaçlar genelde arazide az bulunan, çok meyveli, ulu ağaçlardır. Zeytin, ceviz, incir, dut, incir, üzüm, nar türünden ağaçlar ise bereketli sayılmaktadır (KK6, KK9, KK16, KK22, KK46, KK50). Zeytin ve incir ağaçlarının Kuran-ı Kerim’de zikredilmelerinden dolayı kutsallaştırılmaktadır. Bitkilerle ilgili son inanış ise sedef çiçeği ile ilgidir ki, Sedef çiçeğinin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. (KK24).

2.5.8. Değerlendirme

“Halk inandığı gibi yaşar” sözünden hareketle, Halep Türkmenlerinde içerisinde günlük hayattaki yetişmiş, yaşamış ve yaşamakta olan halk inanışları derlenmiş ve “Nazar, Uğur-Uğursuzluk, Bolluk-Bereket, Büyüsel İşlemler, Zaman, Rüya, Hayvanlar ve Bitkiler” halinde tasnif edilmiştir. Halep Türkmenlerinde nazar inanışı çok yaygındır. Nazardan korunmak için ise birtakım inanış ve pratikler mevcuttur. Nazardan korunmak için kullanılan yöntemler arasında nazar duası, muska, iğde tohumları, üzerlik otu, çürük çocuk ayakkabısı, hayvan kafatasları, delikli taş, orak ve mavi göz boncuğu gibi unsurlar yer alırken, nazardan tedavi olmak için nazar duasına, yüzerlik yakmaya, kurşun dökmeye ve tütsülemeye rastlanmaktadır.

Halep Türkmenlerinde uğur ile ilgili inanışlar, eylemlerin ve bazı varlıkların uğur getirmesi ile ilgili olarak şekillenmektedir. Bir eylemi yerine getirme biçimi veya kişinin vücudunda meydana gelen birtakım belirtilerin uğurun ya da uğursuzluğun habercisi olarak görüldüğüne inanılmaktadır. Aynı zamanda tesadüfen bulunan bazı nesnelerin uğur getirdiğine inanılırken, özellikle eve ve evdeki kişilere uğur getirsin

diye kişinin evinde bulundurduğu nesneler ve yerine getirilen eylemler de bulunmaktadır.

Yörede bolluk-bereket ile ilgili inanışlar çerçevesinde yapılan derlemelerde Halep Türkmenlerinin birçok ritüel gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Evde bereket olması için pencere ve kapıların açılması, sabah namazından sonra dua okunması, evde yüzerlik otunun yakılması, tuzun, yemeğin ve ekmeğin dökülmemesi gibi işlemler yörede eve ve ev sakinlerine bereket gelmesi için yapılan ritüeller arasında yer alırken, harman vakti arpa ve buğday gibi ekinlerin üstüne yüzerlik otunun ve soğanın konulması, düğünlerde ve yaz mevsiminde bulgur pilavı yapılması ve buğday kaynatılarak yörede “dövme” adı verilen yiyeceğin yapılması hasat vakti tarımın bolluk ve bereket için yapılan işlemler arasındadır. Bununla birlikte yemeğe başlamadan önce yemekte bereket olması yapılan uygulamadır.

Büyüye yöre halkı tarafından genellikle “Kağıt yazdırmak” veya “baş yazdırmak” ifadeleri kullanılmaktadır. Büyü yapan kişiye ise “Cindar” ifadesi kullanıldığı söz konusudur. Halep Türkmenlerinde hem iyilik hem de kötülük için büyü yapıldığına inanılmaktadır. Genellikle bir tasın içine büyü kağıdı konarak, ölen kişinin yıkandığı su ve sabun, Humayli koltuk altına yahut paça arasında alarak, ayetler ters yazılarak ve Magrip’ten getirilen “Şems-i Mâarif-ı Kübra” adlı kitapla büyü yapıldığı tespit edilmiştir.

Zamanla ilgili inanışlarda ise Halep Türkmenleri, bazı günleri uğurlu veya uğursuz olarak nitelendirmiştir. Günlere ait bu özelliklerinden dolayı, bazı işler bazı günler de yapılmamaktadır. Aynı zamanda gece ve gündüz vakitlerinde bazı işlerin yapılması, bazı işlerin yapılmaması gerekmektedir. Rüya ile ilgili inanışlar, rüya sonrasında yerine getirilen uygulamalar ve kaçınmalar da Halep Türkmenlerinde görülmektedir. Hayvanlar ve bitkilerle ilgili inanışlara da ise Halep Türkmenleri kurt, karınca, koyun, kumru ve devenin uğurlu ve kutsal; tavşan, kedi, baykuş, köpek ve horuz gibi hayvanlar haberci hayvanların olduklarına inanmaktadır.

Günlük hayat başlığı altında ele alınan bu inanış ve pratiklerin benzerine Gaziantep, Kilis, Osmaniye, Hatay, Şanlıurfa gibi yörelerde rastlanmakla birlikte Anadolu’nun pek çok yöresinde de mevcuttur. Ancak büyüsel işlemler alt başlığı altında tespit edilen bilgiler arasında Magrip’ten getirilen “Şems-i Mâarif-ı Kübra” adlı kitapla büyü türüne Anadolu’da saptanmamıştır.

2.6. Halep Türkmenlerinin Gaziantep’e Göç Edişleri ve Göçün Getirdiği Değişimler

Göç olgusu, insanoğlunun sıklıkla karşı karşıya kaldığı kadim bir toplumsal gerçekliktir. Sosyal bilimlerin her alanındaki araştırma ve incelemelerde üzerinde durulan bir mevzudur. Özellikle Türk milleti gibi göçle özdeşleşmiş toplumların tarihini, sosyolojisini ve kültürel ürünlerini bu kavramdan bağımsız olarak düşünülemez.

Sosyologlar tarafından “*algıdaki değişim ile başlayan, mekânda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla tamamlanan bir süreçler bütünüdür*” (Demirel, 2004, s. 7) şeklinde tanımlanan göçün dünya tarihindeki dünya tarihindeki algı ve tanımları ile Türk kültür tarihindeki yeri ve tanımı farklılık arz etmektedir. Her ikisinin de temelinde mekânsal bir yer değiştirme bulunmakla birlikte dünya üzerinde adı göçle zikredilen bazı topluluklarda göç kavramı; belli bir zorunluluktan kaynaklanmayan, tamamen isteğe bağlı ve belirli bir yeri hedeflemeden yapılan yer değiştirmeleri ifade edilirken Türk kültüründe neredeyse bunun tam ters şeklini ifade eden, belli bir zorunluluktan kaynaklanan, tamamen istekli bir şekilde, çoğu zaman belli bir yeri hedefleyerek ve bütün bunların bir sonucu olarak göç edilen yerleri “kadim Yurtları” olarak niteleyen bir anlayışı ve algıyı ifade eder (Yılmaz ve Telci, 2009, s. 20-21). Tarihi göçle özdeşleşmiş topluluklar dışında sosyo-ekonomik, sosyo-psikolojik ve kültürel sebeplerle yapılan, bu sebeplerden biri yahut birkaç tanesine dayanan göç olgusu tarihte olduğu gibi günümüz dünyasında da en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Günümüzde kırsal bölgelerden kentlere, az gelişmiş veya gelişmiş ülkelere; siyasal baskılar, savaş gibi can güvenliğini tehdit eden gerekçelerle gerçekleşen ve sınır ötesi kitlesel hareketlere kadar varacak derecede geniş çaplı oluşan göç kavramı etrafında bu çeşitlilikten kaynaklı olarak pek çok farklı kavramı ve bakış açısı türetilmiştir (Arslan Erol, 2018, s. 34). Bundan dolayı göç kavramını net bir şekilde tanımlamak oldukça zor görünmektedir.

Yukarı bahsi geçen sebeplerden dolayı göç terimi etrafında farklı tanımlamalar yer almıştır. Ancak bu tanımların ortak noktası mekânda yer değiştirilmesidir. Bu temel anlamdan hareketle kelimeye pek çok farklı anlam yüklenmiş; Türkçede göç ve bu terimden türemiş diğer dünya literatüründe gönüllü

göçler (hiçbir baskıya maruz kalmadan insanların kendi tercihleri doğrultusunda yapılan göçler), zorunlu göçler (insanların isteğine bakılmaksızın, devlet tarafından bazı olaylar ve durumlar karşısında mecburi olarak yaptırılan göçler) (Koçak ve Terzi, 2012, s. 171). Sürekli göçler (insanların yaşadıkları yerden bir başka yere, temelli yerleşmek üzere gitmeleri ile yapılan göçler), geçici göç (belli bir süre için ve ikamet edilen yere dönmek üzere yapılan göçler) (Mutluer, 2003, s. 10; akt. Arslan Erol, 2018, s. 34), iç göç (bir ülke sınırları içinde bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka yere yapılan göçler), dış göç (bir ülkedeki kimi bireylerin ya da kümelerin başka bir ülkeye göç etmeleri) (Ozankaya, 1975, s. 33-55) ve bu kapsamda yer alan uluslararası göç, transit göç (göç etmek amacıyla ülkelerinden ayrılanların bazen belirli bir ülkeye yerleşinceye kadar çeşitli ülkelerde, yerleşme niyeti olmaksızın ikamet etmeleri sonucunda ortaya çıkan göçler) (Adıgüzel, 2016, s. 87), düzensiz göç, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na (YUKK) göre yabancıların yasal yollarla Türkiye'ye girişini, kalışını ve çıkışını ifade etmektedir. Düzenli göç, başka bir deyişle yasa dışı göç. Aynı kanunda, yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, kalışını, izinsiz çalışması ve çıkışını ifade etmektedir (YUKK, 2013, md. 3/I, s. 2) gibi kavramlar göç türlerini karşılar hale gelmiştir. Benzer şekilde göçmen ismi de İngilizcede daha çok dış göç kapsamında kullanılan emigrant, iç göç kapsamında kullanılan Immigrant, genellikle mülteci olarak çevrilen ancak bazen göçmen olarak da adlandırılan refugee gibi pek çok kavramı karşılamaktadır (Akıncı, vd. 2015, s. 64).

Göç çalışmalarıyla ilgili yapılan tartışmalarda, göçün nedeni olarak ekonomik, sosyal kültürel ve siyasi faktörlerin önemi sık bir şekilde vurgulandığı gözlemlenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde insanlığın gündeminde yer alan göç, 2000'li yıllarda da dünyanın önde gelen gündemlerinden biri olmaya devam etmiştir. Özellikle 2010 yılında Kuzey Afrika'da ortaya çıkan ve daha sonraları Arap Baharı olarak ifade edilen süreç Suriye'de farklı bir seyir izlemiş ve 2011 yılında Suriye'nin sınırlarını zorlayan bir iç savaş haline dönüşmüştür. Can ve mal güvenliğinde çok büyük riskler taşıyan bu savaş çok kısa süre içerisinde milyonlarca insanın ülke dışına göç etmesine yol açmıştır. Bu göç dalgası başta Türkiye olmak üzere dünyanın pek çok yerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir (Ekici ve Tuncel, 2015, s. 10; Erol, 2020, s. 117).

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi (İngiltere merkezli) verilerine göre iç savaş sürecinde 22 milyonluk Suriye nüfusunun yarısı yaşam alanlarını terk etmek zorunda

kalmıştır. 11 milyondan fazla insanın yer değiştirdiği bu savaşta yaklaşık 6 milyon Suriyeli can güvenliği sebebiyle başka ülkelere göç etmiş, 500 bine yakın insan ölmüş, 1,5 milyon kişi ise sakat kalmıştır (URL-9). Haziran 2023 verilerine göre, Türkiye’de 3 milyon 351 bin 582 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır (URL-10). Bunun dışında Lübnan’da 1 milyon, Ürdün’de 660 bin ve 1 milyona yakın diğer ülkelerde Suriyeli göçmen bulunmaktadır (Erol, 2020, s. 117; Erol, 2022, s. 35).

Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin bir kısmı sınır hatlarında oluşturulan kamplar, konteyner ve çadır kentlerde yaşamını sürdürmeye devam ederken kamp dışında başta Suriye sınırındaki Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi şehirler ile İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Konya, Mersin ve Ankara gibi büyük metropollerde yoğunlaşmaktadır. İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay sayısal olarak sığınmacıların en fazla yaşadıkları illerdir. Bu şehirleri ise Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Ankara gibi iller izlemektedir (Şekil 2).

Suriyeli sığınmacıların illerin nüfus oranına göre bakıldığında ise büyük ölçüde değişiklik gösterdiği söylenebilir. Özellikle metropollerdeki nüfusun fazlalığı Suriyeli sığınmacıların oransal dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Buna karşılık Suriye sınırında yer alan illerde yoğunluk oldukça yüksektir. Bu durum ise hem bu illere Suriyeli göçmenin yerleşmesi hem de bu illerin nüfuslarının çok yüksek olmaması ile ilişkilidir. Nitekim Suriyeli sığınmacı nüfusunun oransal olarak en yüksek olduğu il %33,62 ile Kilis’tir. Bu durum Kilis nüfusunun düşük olması ile ilişkili olduğu gibi sığınmacıların başka illere geçiş için ilk yerleşilen alanlardan biri olarak tercih etmeleriyle de alakalıdır. Bu ili nüfusun %17,04’i Suriyeli sığınmacıların oluşturduğu Gaziantep takip etmektedir. Bu illeri %15,84 Hatay ve %13,45 ile Şanlıurfa takip etmektedir. Mersin, Adana, ve Mardin’de Suriyeli nüfusun toplam nüfusa oranı %8 ile %10 arasında değişmektedir (Şekil 3).

Şekil 1: 2023 yılında Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı.

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELERİNİN
İLLERE GÖRE DAĞILIMI**

İL SIRA	İLLER	KAYITLI SURİYELİ SAYISI	İL NÜFUSU	İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISI	KAYITLI SURİYELİ SAYISININ İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISINA ORANI	İL SIRA	İLLER	KAYITLI SURİYELİ SAYISI	İL NÜFUSU	İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISI	KAYITLI SURİYELİ SAYISININ İLDE YAŞAYAN TOPLAM KİŞİ SAYISINA ORANI
1	ADANA	240.809	2.274.126	2.514.097	9,62%	42	KAHRAMANMARAŞ	90.389	1.177.498	1.288.218	7,10%
2	ADANA	240.809	2.274.126	2.514.097	9,62%	43	KARABÜK	1.439	242.898	250.512	0,57%
3	AFYONKARAHİSAR	11.014	747.359	758.370	1,45%	44	KARAMAN	826	262.898	263.688	0,32%
4	ADİ	1.146	510.826	511.789	0,23%	45	KAĞIZLI	162	274.828	274.991	0,06%
5	AKSARAY	9.871	483.055	484.914	0,88%	46	KASTAMONU	1.887	378.115	379.870	0,49%
6	AMASYA	1.286	338.287	339.326	0,37%	47	KAYSERİ	81.898	1.461.323	1.522.787	5,36%
7	ANKARA	90.878	5.782.285	5.874.081	1,55%	48	KIRSEKİ	1.709	277.046	278.748	0,61%
8	ANTALYA	4.742	2.488.004	2.492.711	0,17%	49	KIRKLARELİ	1.021	368.347	370.371	0,28%
9	ARDAHAN	107	82.481	82.588	0,12%	50	KIRŞEHİR	1.714	244.519	246.231	0,70%
10	ARTVİN	62	169.403	169.466	0,04%	51	KİLİS	74.922	147.919	222.820	33,62%
11	AYDIN	8.385	1.148.241	1.156.614	0,72%	52	KOCALİ	52.801	2.079.872	2.131.794	2,47%
12	BAKURDUR	4.421	1.257.980	1.262.404	0,35%	53	KONYA	118.723	2.288.347	2.414.896	4,91%
13	BARTIN	481	203.251	203.739	0,22%	54	KÜTAHYA	1.569	582.701	582.283	0,27%
14	BATMAN	12.244	634.451	646.726	1,90%	55	KÜLLÜ	81.392	812.360	848.596	9,59%
15	BAYBURT	91	84.261	84.354	0,06%	56	MANİSA	12.399	1.460.279	1.481.134	0,87%
16	BİLECE	948	228.673	229.622	0,28%	57	MANİSA	89.243	870.374	959.590	9,96%
17	BİNGÖL	1.216	282.196	283.770	0,43%	58	MERİN	236.043	1.918.482	2.152.851	10,98%
18	BİTLİS	1.052	333.888	335.043	0,30%	59	MUĞLA	10.368	1.048.183	1.058.541	0,98%
19	BOLU	4.052	320.824	324.864	1,24%	60	MUŞ	1.547	399.202	400.745	0,39%
20	BURDUR	8.795	279.799	282.587	3,11%	61	NEVŞEHİR	12.894	810.811	822.879	1,56%
21	BURSA	176.629	3.194.720	3.372.885	5,23%	62	NİĞDE	6.449	865.418	871.896	0,74%
22	ÇANAKKALE	4.246	339.383	343.619	0,75%	63	ORDU	1.048	743.190	744.233	0,14%
23	ÇANKIRI	673	195.766	196.441	0,34%	64	OSMANIYE	87.852	339.403	397.233	6,39%
24	ÇORUM	3.061	524.130	527.190	0,58%	65	REDE	1.274	344.806	346.292	0,37%
25	DEÜZÜ	13.467	1.094.332	1.099.798	1,23%	66	SAKARYA	13.072	1.080.080	1.093.149	1,20%
26	DİYARBAKIR	71.897	1.844.880	1.856.772	3,87%	67	SAMUN	9.051	1.460.480	1.471.531	0,61%
27	DÜZCE	1.458	405.191	406.540	0,35%	68	SİĞİR	4.047	391.311	393.371	1,03%
28	EDİRNE	634	434.704	435.334	0,15%	69	SİĞİR	196	220.798	220.993	0,09%
29	ELAZIĞ	12.110	391.497	403.621	2,99%	70	SİVAS	8.288	634.804	638.212	0,32%
30	ERZURUM	138	239.223	239.361	0,06%	71	ŞANLIURFA	333.317	2.170.110	2.307.418	14,43%
31	ERZURUM	957	749.794	750.712	0,13%	72	ŞANLIURFA	2.105	937.403	939.708	0,22%
32	ERZURUM	6.702	906.617	913.302	0,73%	73	TEKİRDAĞ	11.981	1.342.493	1.354.389	0,88%
33	GAZİANTEP	440.324	2.154.051	2.596.477	17,04%	74	TOKAT	1.163	596.454	597.611	0,19%
34	GİRESUN	298	450.862	451.163	0,07%	75	TRABZON	8.281	818.823	821.288	0,40%
35	GÜMÜŞHANE	113	144.344	144.460	0,08%	76	TUNÇELİ	67	84.366	84.413	0,08%
36	HAKKARİ	46	275.383	275.379	0,02%	77	UŞAK	2.872	875.404	878.820	0,33%
37	HATAY	313.398	1.686.040	2.093.473	15,01%	78	YANIK	1.398	1.128.740	1.130.344	0,12%
38	İZMİR	137.014	2.913.394	2.913.394	4,70%	79	YARPAVA	8.361	294.333	299.860	2,77%
39	İZMİR	137.014	2.913.394	2.913.394	4,70%	80	YILDIZLI	3.212	416.442	420.660	0,76%
40	İZMİR	137.014	2.913.394	2.913.394	4,70%	81	ZONGULDAK	683	588.510	589.174	0,12%
41	İZMİR	137.014	2.913.394	2.913.394	4,70%						

*15.06.2023 tarihi itibarıyla

Şekil 2: Geçici Koruma Kapsamında Suriyelerin İllere Göre Dağılımı.

Uzunca bir süre açık sınır politikası izleyen Türkiye; beslenme, barınma, eğitim, sağlık, sosyal entegrasyon gibi pek çok alanda kampta kalan mültecilerin sorunlarını çözmek için çaba harcamaktadır. Bu mültecilerin içerisinde göç etmek zorunda kalan Suriye Türkmenleri de önemli ölçüde yer almaktadır. Türkiye'ye sığınan Türkmenlerin sayısının 300 bin, mültecilere oranının ise %8 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Erol, 2020, s. 117; Erol, 2022, s. 35).

Suriyelilerin gidilecek kent tercihinde, kentin mesafe olarak yakın olması, sosyal ve ekonomik açıdan gelişmiş olması, sosyal bağ, tarihsel bağlılık, kültürel yakınlık taşıması ve istihdam olanaklarının genişliği son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan Suriyeliler için sınır kentleri tercih edilebilir bir kent durumunda olmuştur (Apak, 2015, s. 55; Türkoğlu ve Elmastaş, 2023, s. 66).

Tüm bu etkenlerin en belirgin olanı sosyal ağlardır. Zira sosyal ağ; bir akrabalığı, dostluğu yahut ortak bir etnik grubu ifade eder. Göçmenler bu kişilerde aldıkları bilgiler doğrultusunda gidecekleri kenti hatta mahalleyi belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal ilişki ağları, göçmen nüfusun kentlerin belli semtlerinde ve mahallelerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. İkamet açısından belli bir bölgede yoğunlaşma, onlara yabancı oldukları bir ülkede sınırlı da olsa güvende olma imkânı sağlamaktadır (Vesek ve Suğur, 2020, s. 171).

Göçmenlerin tercih edecekleri mekânın ekonomik açıdan gelişmiş olması da o bölgede yerleşmelerine önemli ölçüde etkilemektedir. Gaziantep ilinin sanayi ve istihdam açısından altıncı büyük kenti olması açısından da Suriyelilerin tercih ettiği mekân olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla göçmen nüfusun, Gaziantep kentini tercihinde ve kentsel alandaki dağılışı örüntüsünün başında iktisadi faktörler gelmektedir. Kentsel alanda sermaye ve ekonomik açıdan zengin sığınmacıların daha elit semtlerde ve konutlardan kendilerine yaşam alanları seçerken, ekonomik bakımdan yeterli gelire sahip olamayan sığınmacılar ise getto tarzı (getto eğilimde olan mekânlar), binaların daha çok tek katlı olduğu yerleri tercih etmektedirler (Türkoğlu ve Elmastaş, 2023, s. 66).

Gaziantep'te farklı gelir gruplarına mensup Halep Türkmenleri bulunmaktadır. Katılımcılar arasında orta seviyede gelir düzeyine sahip kişiler olmakla birlikte büyük bölümünün sosyoekonomik açıdan düşük gelir düzeyine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Orta gelir düzeyine sahip Halep Türkmenlerinin kaldığı Güneykent, Yeditepe ve Karataş Mahalleleri olmakla birlikte düşük gelir düzeyine sahip Halep Türkmenlerinin Cumhuriyet, Düztepe, Yukarıbayır ve Karşıyaka mahallerde ikamet ettiği görülmüştür.

Saha çalışması sırasında Gaziantep'te ikamet eden Halep Türkmenlerinin birçok açıdan benzer sorunlarla karşı karşıya olduklarını dile getirmişlerdir. Kentteki katılımcılar; geçim sıkıntısı, geleceğe ilişkin belirsizlikler, seyahat izni ile ilgili

bürokratik engeller, vatandaşlığın onlara verilmemesi, sosyal yardımlara ve burslara ilişkin aksaklıklar ve dışlanma gibi sorunlardan söz etmiştir.

Geçim sıkıntısı, katılımcıların en önemli problemleri arasındadır. Ekonomik açıdan zor durumda olduklarını belirten katılımcılar, bu ekonomik durumun çocuk isteğini ortalama 3 yahut 4'e kadar düşürmüştür. Bu çocuklar arasında en az bir erkek çocuğa sahip olma isteği eskiye göre azalsa da halen devam eden bir arzu olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde kız çocuğuna sahip olma isteği eskisine göre yüksek değer arz etmektedir.

Gaziantep'e gelen Suriyeli göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri farklı kültür, sosyal ve siyasal deneyimler ile tüm bunların tartıştığı yeni alanlar açmaktadır. Bu dinamik ikili uyum aynı zamanda göçmenlerin ayrılmış oldukları toplumları da etkilemiştir. Göçmenler, geldikleri yerlerden kendilerini kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Çevreleriyle girdikleri toplumsal etkileşim süreciyle birlikte kabul edilme ya da dışlanma ortaya çıkmaktadır. Göçmenler bazı durumlarda yerli halk ile uyumsuzluk, yabancılaşma hatta çatışma gibi toplumsal sorunlar yaşayabilmektedir (Poyraz Tacoğlu vd., 2012, s. 1952). Özellikle kültürel farklılıkların daha fazla hissedildiği yerler arasında yapılan uzun mesafeli göçlerde, uyum sorunu daha belirgin hale gelmektedir. Göç edenlerin yaşadığı en önemli sorunların başında dil gelmektedir (Saygın ve Hasta, 2018, s. 325). Çünkü dil her şeyden evvel anlamın kurulduğu kültürel bir unsurdur (Chambers, 2005, s. 37).

Halep Türkmenlerinin Türkçeyi ana dil olarak bilmeleri onları dil açısından yaşanabilecek sorundan bir nevi uzaklaştırmaktadır. Halep Türkmenleri yüzyıllık süre boyunca ve bunca zamandır tüm baskılara rağmen Türkçe konuşmaya devam etmişlerdir. Savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmeleri sonucunda da birçok alanda Türk halkıyla anlaşabilmektedir. Ancak Halep Türkmenlerinin yüzyıllık süre boyunca Türkiye'ye mensup sayılmaları ve Türkiye'ye göç etmeleri sonucunda onlara Suriyeli (yahut Arap) olarak tutumlar sergilenmesi onları rahatsız edip, duygusal bir travma yaşatmaktadır. Bu aslında iki dünya arasında kalanların, masa başında çizilen sınırların kurbanlarının; anavatana, ata yurduna kavuştum derken yıkılan hikâyesinin özetidir (Erol, 2020, s. 124).

Göçmenlerin toplumsal veya kültürel uyumunda önemli bir yere sahip diğer bir faktör de dindir. Onların din ile ilişkileri göç ettikleri toplum içindeki yaşamlarına

yön vermektedir (Tatlilioğlu, 2012, s. 102-103; akt. Apak, 2014, s. 58). Göçmenler aynı dinî yapıyı paylaştıkları bir ülkeye göç ettikleri zaman ise uyum sorunu yaşamamaktadırlar. Halep Türkmenlerin büyük bir kısmı Sünnî mezhebine tabiidir. Dinin uyumu kolaylaştırdığı alanların başında bayram ve dinî günlerle ilgili ritüeller gelmektedir. Gaziantep'te yaşayan Halep Türkmenleri yaşadıkları yerle uyum sağlamaları ve kültürel açıdan benzer ritüeller gerçekleştirmelerinde bir engel söz konusu değildir. Ancak Halep Türkmenlerinin savaş öncesi genellikle kırsal bölgelerde ikamet etmeleri göç ile birlikte uyguladıkları bazı ritüeller ve bayram gelenekleri değişime uğratmıştır. Yeni kentin modernite kurgusu ve bu kurgunun doğal bir parçası olarak da kitle iletişim araçları, Bayram kültürünü adeta eski kentin ve geçmişin anıları ve yaşantıları olarak geride bırakmıştır. Bu nedenle halk bu konuyu gündelik hayat ve yaşayan kültür olmaktan ziyade “nerede o eski Bayramalar” diye başlayan nostalji anlatıları olarak bakmayı tercih etmiştir.

Eskiden köy odası, cami, bayram sofrası toplu bayramlaşma mekanlarıydı. Burada buluşanlar birbirlerinin bayramlarını kutlayarak bayramlaşmış olurlardı. Bu mekânlardaki bayramlaşmaların dışında küçükler büyükleri ziyaret ederek bayramlaşırlardı. Savaş sonrası meydana gelen zorunlu göç ile birlikte köy odaları artık bayramlaşma için bir mekân olmaktan çıkmıştır. Bunun yanı sıra gelişen teknolojinin getirdiği kitle iletişim araçları da bayramlaşma sürecini etkilemiştir.

Yeni kent yaşamı, Bayramların ve dinî günlerin zengin kültür boyutunu değil de salt “ibadet” yönünü ön plana çıkararak kurban kesim yerlerini de değişime uğratmıştır. Eskiden evin bahçesinde kurban kesimleri olarak kullanılırken günümüzde artık kentin çevresinde bulunan kurban kesim alanlarında yerine getirilmektedir. Bu yüzden yeni kentte kurban kesecek kişi veya vekalet alan kişi tarafından yalnız yapıp, kurban kesilirken çevrede toplanan aile bireylerinden uzak bir biçimde yerine getirilmektedir.

Yeni kent, binlerce yılın deneyimi ile oluşan halkın tıbbını da “koca-karı ilaçları” diyerek basit hale getirmiştir. Batıdan öğrenilen yeni tıp, eskiyi külleyen ret üzerine kurulmuştur. Tıp ve sağlık okulları, eski uygulamaları, deneyimleri ve birikimleri araştırmak, öğrenmek, ilaca ve tedaviye giden yolda onlardan yararlanmak yönünde bir yaklaşım geliştirmemiştir. Böylelikle binlerce yılın ilaçları ve tedavi yöntemleri, usta-çırak arasında gizli el vermelerle bir iki kuşak devam etmiştir. Ancak

son zamanlarda yasaklı olduğu için bozulmuş veya tamamen ortadan yok olmuştur (Oğuz, 2019, s. 152-154).

Yukarıda zikredilen sebeplerden ötürü savaş öncesi veya sonrasında kente göç eden Halep Türkmenlerinde ister kısırlılığı gidermek için olsun, isterse de hastalıklardan şifa bulmak için halk hekimliği uygulamaların basit hale getirildiğinden veya tamamen terk edilen uygulamalar olduğundan söz etmek mümkündür. Kente göç etme ile birlikte artık doğumların hastanelerde gerçekleştiği söylenebilir. Bu yüzden ebelerin eskiden olduğu gibi doğumda büyük rol alma niteliği doktorlara ya da doğum uzmanlarına bırakılmıştır. Bununla birlikte doğum sonrasında lohusaların aynı odada kalmasından dolayı albasmanın, alkarısının onlara yahut yeni doğan çocuklarına musallat olacağına etrafında gelişen halk inanışları da günümüzde kaybolmuş durumdadır. Yine çocukların göbeği ve eşi etrafında oluşan inançlar artık yok olmuştur. Çocuğun sünnetinde kesilen parça da gelişi güzel bir yere atılmaktadır.

Hastalıkların tedavi edilmesinde ocaklı kişiler tarafından kullanılan yöntemler ve ilaçlar da günümüzde tedavilerin hastanelerde yahut sağlık ocaklarında uygulandığı için artık eski yöntemler hafızada kalan uygulamalardır. Buna rağmen eski uygulamalardan kalan hacamat, sülük ve şişe çekme gibi uygulamalar cehalet olarak görülse de devam eden uygulamalar arasında bulunmaktadır.

Aynı zamanda kent, kültürel temsiliyeti ya da temsiliyet mekânlarını da beraberinde getirmiştir. Bu temsiliyet kentin kent olarak algılanmasında fiziki ve mimari örgütlenmesinde ön plana çıkmaktadır. Çünkü kent uzam ve alan ekseninde var olagelen birer kültürel örgütlenmeye karşılık gelmektedir. Kentin fiziki mimarisi (mekânsal coğrafyası), kültürün farklılığına temel teşkil etmektedir (Chaney, 1999; akt. Aytaç, 2007, s. 9). Dolayısıyla kent yaşamı gündelik hayat pratiklerinin şekillenmesinde büyük rol oynadığını söylenebilir.

Zorunlu göç ile birlikte Halep Türkmenlerinin kültüründe ve gündelik yaşamında da değişimlerin meydana gelmesi yukarı ele alınmıştır. Kentin geliştirdiği yeni mekanlar köy hayatında farklı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla Halep Türkmenlerinin kültürel icra mekanlarında ve gündelik yaşam alanlarında da bazı değişimlerin meydana getirdiği üste yer alan bölümlerde dile getirilmiştir. Halep Türkmenlerinde çocuk ilklerinde çıkan ilk diş ile birlikte diş hediğinin köy alanında

komşuların ve dostların bir araya gelmesiyle gerçekleşmekteydi ancak günümüzde göç getirdiği yeni kent alanı buna müsaade etmediği için bu ritüele rastlanmamaktadır.

Göçün getirdiği bir diğer faktör ise evlilik türlerindedir. Halep Türkmenlerin Gaziantep'e göç etmeleri ve Gaziantep halkıyla kaynaşmaları neticesinde kız alıp-vermeleri başlamıştır. Bunun yanı sıra kız ve erkeğin tanışarak evlenmesi yaygın hale gelmiştir. Düğünler ise düğün salonlarında yapılmaya başlamıştır. Günümüzde düğünler 3-4 saat kadar sürmekte olup, düğün yemeği de artık çok nadir olarak yapılmaktadır. Düğün yemeğinin yerine düğün salonlarında misafirlere meyve ikram edilmektedir. Düğünlere davet etmeler ise gelişen teknoloji ile birlikte cep telefonu vasıtasıyla yapılmaya başlanmıştır. Düğün bayrağı ise değişen mekâna bağlı olarak artık asılmamaktadır. Düğünde ve kınada gelin ve damadın giyim tarzında da Türk kültürüne hem uyum sağlamak hem de ondan etkilenmek açısından değişime uğramıştır.

Zorunlu göç ile birlikte değişime uğrayan ritüeller arasında ölüm etrafında şekillen uygulamalar da yer almaktadır. Gaziantep'te ikamet eden Halep Türkmenleri bir kişinin ölümü akşam gerçekleşirse, sabaha kadar morgda bekletilmektedir. Ölen kişi eğer Suriye'de gömülecekse tabuta konur ve cenaze aracı önde olacak şekilde konvoy halinde sınır kapısına götürülerek Suriye tarafındaki yakınlarına teslim edilmektedir. Ancak ölünün defni Gaziantep'te gerçekleşecek ise cenaze aracı ile mezarlık gasilhanesine götürülerek yıkanmaktadır. Daha sonra da genellikle Yeşilkent mezarlığına götürülerek defin edilmektedir. Taziye evi ise sosyal tesislerinde gerçekleşmektedir.

Değerlendirme

“Halep Türkmenlerinin Gaziantep'e Göç Edişleri ve Göçün Getirdiği Değişimler” adlı başlıkta 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, milyonlarca insanın ülke dışına göç etmesine yol açmıştır. Bu göç dalgası başta Türkiye olmak üzere dünyanın birçok yerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Haziran 2023 verilerine göre, Türkiye'de 3 milyon 351 bin 582 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Türkiye'ye göç eden Suriye vatandaşlarının bir kısmı sınır hatlarında oluşturulan kamplar, konteyner ve çadır kentlerde yaşamını sürdürmeye devam ederken kamp dışında Suriye sınırındaki Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi şehirler ile İstanbul,

Bursa, İzmir, Adana, Konya, Mersin ve Ankara gibi büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Bu göç dalgasından bölgede yaşamını sürdüren Türkmenlerde etkilenmiştir. Genelde Suriye Türkmenleri özelde ise Halep Türkmenlerinin Türkiye'ye gelmesiyle birlikte kültürel olarak küçük değişimler geçirmesine sebep olmuştur. Bu değişimler arasında geleneksel halk hekimliğinin terk edildiği, gündelik inanışların yok olmasa da kısmen zayıfladığı, modern zamanın ve teknolojinin etkisiyle geçiş dönemlerinde yapılan pratiklerin hafızalarda yaşayarak unutulmaya yüz tuttuğu gözlenmiştir.

SONUÇ

Çeşitli devletlerin himayesi altında bulunan Suriye, Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte bölgede Türk nüfusu artmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına 1516 yılında giren Suriye, 1918 yılına kadar Osmanlı Devletinin himayesinde kalmıştır. Sınırların çizilmesi ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türkmenlerin bir kısmı Türkiye'de kalırken bir kısmı Suriye Arap Cumhuriyeti'nin vatandaşı olmuştur. Bölgede Türkmen nüfusu günümüzde ise Halep, Hama-Humus, Colan ve Bayır-Bucak bölgelerinde yaşamaktadır.

Kültürel anlamda Anadolu'nun bir uzantısı olan Suriye bölgesinde yer alan Halep Türkmenlerinin halk inanışları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın giriş bölümünde konu, amaç, önem, yöntem ve konu ile ilgili kaynaklara yer verilmiştir. Kavramsal çerçevenin yer aldığı bölümde ise Halep ve Halep Türkmenleri ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra halk inanışları ve eski Türk inançlarına değinilmiştir. Tezin asıl bölümünü oluşturan bulgular ve tartışmalar kısmında yer alan “Halep Türkmenlerinin Geçiş Dönemleri ile İlgili Halk İnanışları” adlı başlık geçiş dönemlerinde yapılan uygulamalar ve pratiklere değinilerek hala canlı bir biçimde yaşatıldığı; “Kandiller, Kutsal Aylar, Dini ve Milli Bayramlar, Törenler ve Bunlarla İlgili Halk İnanışları” adlı başlıkta Suriye Türkmenlerinin genelinde olduğu gibi Halep Türkmenleri arasında da Ramazan ve Kurban bayramları başta olmak üzere kandil geceleri, Muharrem ayı ve Arife günlerinde yapılan gerek İslam'dan gerekse de eski Türk inanç sisteminden kaynaklanan birtakım inançların olduğu; “Halep Türkmenlerinin Halk Kültüründe Halk Hekimliği ve Uygulamalarında Oluşan Halk İnanışları” alt başlığında Halep Türkmenleri arasında, günümüzde azalmış olmasına rağmen, bazı hastalıklara karşı geleneksel halk hekimliği içinde değerlendirilebilecek sağlatma yöntemlerinin kullanıldığı; “Halep Türkmenlerinin Günlük Hayattaki Çeşitli Halk İnanışları” adlı bölümde nazar, uğur-uğursuzluk, bolluk-bereket, büyüsel işlemler, zaman, rüya, hayvan ve bitkiler ele alınarak halk inanışındaki işlevleri tespit edilmiştir.

Bunlara ek olarak “Halep Türkmenlerinin Gaziantep’e Göç Edişleri ve Göçün Getirdiği Değişimler” adlı başlıkta 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş, milyonlarca insanın ülke dışına göç etmesine yol açmıştır. Türkiye’ye göç eden birçok Suriye vatandaşı Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi şehirler ile İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Konya, Mersin ve Ankara gibi büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Bu göç esnasında Türkmenler de Türkiye’ye gelerek yaşamlarını sürdürmüştür. Genelde Suriye Türkmenleri özelde ise Halep Türkmenlerinin Türkiye’ye gelmesiyle birlikte kültürel olarak küçük değişimler geçirmesine sebep olmuştur. Bu değişimler arasında geleneksel halk hekimliğinin terk edildiği, gündelik inançların yok olmasa da kısmen zayıfladığı, modern zamanın ve teknolojinin etkisiyle geçiş dönemlerinde yapılan pratiklerin hafızalarda yaşayarak unutulmaya yüz tuttuğu gözlenmiştir.

Türk kültürünün geniş bir sahaya yayılmış olması bu kültürü zengin ve çeşitli bir yapıyabüründürmüştür. Anadolu sahasında bulunan kültür Türkiye ile sınırlı olmadığı, Türkiye’nin çevresinde bulunan İran, Irak, Bulgaristan ve Suriye’de de bu kültürün canlı bir biçimde yaşatıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda çalışma malzeme toplama yönüyle başta Suriye ve Türkiye’de yaşayan Halep Türkmenlerinin kültürünü arşivlemeye hizmet etmektedir.

KAYNAKLAR

- “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)”. (11 Nisan 2013). T.C. Resmî Gazete.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Acıpayamlı, O. (1963). Türkiye’de yağmur duası. *DTCFD XXI*, 1-2, 225.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aça, M. (2004). Türk halk geleneğinde doğum sonrası uygulamalara bir örnek: “tuzlama”. *Milli Folklor Dergisi*, 52, 93-100.
- Akalın, Ş. vd. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akıncı B.A. vd. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 58-83.
- Alkır, Y. (2020). *Bulgaristan Türklerinin halk inanışları: Şumnu ve çevresi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. *Mukaddime*, 5 (2), 53-70.
- Arslan Erol, H. (2018). Göç bağlamında Suriye Türkmen Türkçesi ve Türk Dili Tarihindeki yeri. *Mediterranean Journal of Humanities*, VIII/2, 33-40.
- Arslan Erol, H. (2020). *Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarının tespiti*, Program Kodu: 1001, Proje No: 117K048. Gaziantep.
- Arslan Erol, H. (2023). Suriye Türkmen Türklerinde hastalık veya belayı kovmada kullanılan yöntemler ve bunların adlandırılması. *Turkish Studies*, 18 (1), 59-83.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültürü araştırmaları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9 (10), 85-107.

- Artun, E. (2019). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Avcı, C. (2015). *Gaziantep Barakları anonim halk edebiyatı ve halk kültürü araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Avcıoğlu, D. (1978). *Türklerin tarihi I*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent, metropol ve değişen yer/mekân imajları. *Mukaddime*, 8 (1), 1-23.
- Bademci, A. (2016). *Suriye 'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bakır, A. ve Pekin, S. (2019). Kuzey Suriye'deki Türkmen yerleşiminin çağdaş tarihi ve stratejik altyapısı üzerinde genel bir değerlendirme. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 123 (242), 89-130.
- Bali, A. (2015). *Mersin konargöçerlerinin halk kültüründe inanışlar ve bunlara bağlı uygulamalar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm*. Adana: Altınkoza Yayınları.
- Bars, M. E. (2020). Üç yazma metinde Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmesi. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 12, 1-25.
- Bayat, F. (2013). *Mitolojiye giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Baysal, N. (2020). *Türk halk kültüründe su*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Beydilli, C. (2004). *Türk mitolojisi: Ansiklopedik sözlük*. Çev. Eren Ercan. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Boratav, P. N. (2016). *100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bostancı, I. (1998). *Halep Türkmenleri (boy ve oymaklar)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Elazığ.
- Candan, E. (2013). *Atalarımızın gök tanrı dini*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.

- Chambers, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. Çev. İ. Türkmen ve M. Beşikçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çerikan, F. U. (2014). *Türk kültüründe demir*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Çıblak, N. (2002). Anadolu’da ölüm sonrası mezarlıklar çevresinde oluşan inanç ve pratikler. *Türk Kültürü Dergisi*, 474, 605-614.
- Çıblak, N. (2005). *Mersin Tahtacıları*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk halk kültüründe şeytan telakkisi üzerine tespitler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi II.*, 3-4, 269-282.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk halk kültüründe memaratlar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ Yay.
- Çobanoğlu, Ö. vd. (2019). *Türk edebiyatının mitolojik kaynakları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Çoşkun, N.Ç. (2011). Mersin’de doğumla ilgili âdetlerin halk hekimliği yönünden incelenmesi. *Lokman Hekim Dergisi*, 1 (3), 1-12.
- Dağ, A. E. (2010). *Halep Türkmenleri (1908-2008)*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Dağ, A. E. (2015). *Emeviler’den Arap Baharına Halep Türkmenleri*. İstanbul: Taş Mektep Yayın Atölyesi.
- Dağ, A. E. (2018). *Modern dönem Suriye ve Halep Türkmenleri*. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 5 (1), 49-72.
- Demirel, B. A. (2004). Doğu’da göçün temelleri. *Pivolka*, 3 (14), 7.
- Derin, S. (2016). *Tasavvuf ve Budizm klasiklerinin kavramlar üzerinden karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Duvarcı, A. (2005). Türklerde tabiatüstü varlıklar ve bunlarla ilgili kabuller, inanmalar. *Bilgi*, 32, 125-144.

- Duymaz, A. (2008). Türk folklorunda dış ruh tasarımı. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, *Bilig*, 45, 1-22.
- Ekici, M. (2005). Begrama yöresi Hıdırellez geleneklerinde toplum ve çevre bilinci. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1, 47-53.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. Ankara: İmge Yayınları.
- Eliade, M. (2013). *Demirciler ve simyacılar*. Ankara: Kabalcı Yayınları.
- Eliade, M. (2017). *Kutsal ve kutsal dışı dinin doğası*. Çev: Ali Berktaş. İstanbul: Alfa Basım Yayınları.
- Erendor, M. (2016). *Suriye ve Türkmenler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Ergin, M. (2003). *Dede korkut kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eroğlu, A. H. (2020). *Geleneksel Türk inanışları halk inanışları el kitabı*. Ed. Durmuş Arık ve Ahmet Hikmet Eroğlu. Ankara: Grafiker yayınları.
- Erol, M. (2012a). *Halep Türkmenleri halk kültürü araştırması*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erol, M. (2012b). Halep Türkmenlerinin Bozgeyikli Dede ocağı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63, 151-176.
- Erol, M. (2013). Suriye'deki yer adları üzerine. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri-VI (20-25 Ekim 2008)* (s. 1683-1697) içinde. Ankara: TDK Yayınları.
- Erol, M. (2018). Kilis ve çevresinde Zeyrat günleri geleneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1), 113-122.
- Erol, M. (2020). Göç ve Kimlik Bağlamında Suriye Türkmenleri: Suriye'de Türk, Türkiye'de Suriyeli Olmak. Yunus Emre Tansu (Ed.). *İbn Haldun Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-VI* (s. 115-131) içinde. Ankara: İksad Yayınları.

- Erol, M. (2022), Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri. Terken Hacaloğlu (Yay. Haz.). *Yücel Hacaloğlu Anısına: Türk Dünyasının Kanayan Yaraları Kırım-Doğu Türkistan-Irak-Suriye-Balkanlar-Kafkasya Kıbrıs* (s. 23-41) içinde. Ankara: Türk Ocakları.
- Ersoy, R. (2007). Kadın kamlardan göçeverli Türkmenlerde “Ebelik” kurumu’na dönüşüm. *Türkbilig*, 13, 60-71.
- Eröz, M. (1973). Türk içtimai hayatında Totemizm izleri (Zeki Velidi Togan’ın Armağanı), *İslâm Tetkikleri Dergisi*, 289-299.
- Frazer, J. (1991). *Altın dal dinin ve folklorun kökenleri I*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Gömeç, S. (2006). *Türk cumhuriyetleri ve toplulukları tarihi*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Gülensoy, T. (1994). Türklerde ad verme geleneği ve “Hektor”. *Milli Folklor Dergisi*, 6 (22), 5-7.
- Günay, U.T. (2012). *Türklerin tarihi geçmişten geleceğe*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Güngör, H. (2002). Eski Türklerde din ve düşünce. *Türkler Ansiklopedisi C. 3*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Halaç, H. ve Demir, İ. (2019). Çavdarhisar’da geçmişten bir gelenek; çeyiz olarak hazırlanan gelin odası tavanları. *Milli Folklor Dergisi*, 31 (123), 150-165.
- Hassan, Ü. (1985). *Eski Türk toplumu üzerine incelemeler*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- İnan, A. (1952). Müslüman Türklerde Şamanizm kalıntıları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (4), 19-30.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk dini*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm-materyaller ve araştırmalar*. Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler I*. Ankara: TTK Yayınları.
- İzgi, M. C. (2012). Şamanizm ve şamanlara genel bakış. *Lokman Hekim Dergisi*, 2 (1), 31-38.
- Kabak, T. (2011). *Derinkuyu yöresi halk inanışları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

- Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri I. *Töre Dergisi*, 21, 32-34.
- Kafesoğlu, İ. (1972). Eski Türk dini. *Tarih Enstitü Dergisi*, 3, 2-34.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk millî kültürü*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Kalafat, Y. (1996). *İslamiyet ve Türk halk inançları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2000). *Türk dünyası karşılaştırmalı Türkmen halk inançları*. Ankara: ASAM yayınları.
- Kalafat, Y. (2008). Karaçi halk inançları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 1 (1), 106-121.
- Kalafat, Y. (2010a). *Doğu Anadolu'da eski Türk inanışlarının izleri*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Y. (2010b). Halaç Türklerinde karşılaştırmalı halk inançları. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri-IV/III (11-15 Eylül 2006)* (s. 1915-1924) içinde. Ankara: TTK Yayınları.
- Kalafat, Y. (2011). *Tematik halk inanmaları*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Karabudak, G. (2021). Türk halk hekimliği uygulamalarında Antep fıstığının kullanımı. Ömür Ceylan (Ed.) *Halk Kültüründe Sağlık* (s. 387-398) içinde. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Kavasoğlu, R. (2021). *Renk*. Ankara: İksad Yayınları.
- Kayabaşı, O. A. (2013). *Taşeli yöresi geçiş dönemleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kirişcioğlu, F. (2013). Suriye'de iç savaş sürerken Suriye Türkleri. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 1-21.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde bayram ve festivaller. *Türk Ansiklopedisi III* (s.79-89) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu: göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *İİBF Dergisi*, 3 (3), 163-184.
- Köse A. ve Ayten, A. (2009). Bâtıl inanç ve davranışlar üzerine psiko-sosyolojik bir analiz. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9 (2), 45-70.

- Kumarlıtaşoğlu, S. (2012). *Türk kültüründe ateş ve ocak kültü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Merçil, E. (2000). *Müslüman Türk devletleri tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevi ve Bektâşi inançlarının İslâm öncesi temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2019). *Paldır kültür kentleşmeler*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplum bilim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ögel, B. (1989). *Türk mitolojisi I. (kaynaklar ve açıklamalar ile destanlar)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II. (kaynaklar ve açıklamalar ile destanlar)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Öğüt Eker, G. (1998). *Karakeçili Türk düşünü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili Bâtıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S.V. (1971a). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları.
- Örnek, Ö. (1971b). *Etnolojik sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Örnek, S. V. (2016), *Türk halkbilimi*. Ankara: Bilge Su yayınları.
- Özdemir, A. (2021). Suriye Türkmen Türkçesi ağızlarında “Dumağı ve Demreği” kelimeleri üzerine. Ömür Ceylan (Ed.) *Halk Kültüründe Sağlık* (s. 507-522) içinde. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Öztürkmen, A. vd. (2011). *Suriye’de değişimin ortaya çıkardığı toplum: Suriye Türkmenleri*. Ankara: Orsam-Ortadoğu Türkmenleri Programı Rapor No: 14.

- Polat, İ. (2019). *Türkiye sahası masal ve efsanelerinde korku kültürü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Poyraz Tacoğlu, T. vd. (2012). Boşnak göçmenlerde göç ve kültürel kimlik ilişkisi: Fevziye köyü örneği. *Turkish Studies*, 7 (1), 941-965.
- Radloff, W. (2008). *Türklük ve şamanlık*. İstanbul: Örgün Yayınları.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların eski Türk dini*. Çev. Aykut Kazancıgil. Ankara: İşaret Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Roux, J.P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. Çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. ve Duymaz, A. (2016). *İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Saygın, S. ve Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10 (3), 312-333.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de evlenme biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, 185-195.
- Sipahi, A. (2006). *Türk halk inançlarında büyü ve büyü ile ilgili uygulamalar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (tarihleri, boy teşkilâtı- destanlar)*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları, Ankara.
- Şahin, İ. (1982). XVI. asırda Halep Türkmenleri. *Türk Enstitüsü Dergisi*, 44, 687-712.
- Şener, C. (1997). *Şamanizm (Türklerin Müslümanlıktan önceki dini)*. İstanbul: Ad Yayınları.
- Şenesen, R.O. (2011). Türk halk kültüründe bolluk ve bereketle ilgili inanç ve uygulamalarda eski Türk kültürü izleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi-XVII*, 66 (2), 209-228.

- Şenesen, İ. (2015). *Adana halk inançlarında eski Türk inançlarının izleri karşılaştırma-inceleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Şimşek, E. (2003). Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta evlenme âdetleri. *Folklor/Edebiyat*, 34, 135-155.
- Şişman, B. (2002). Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *Erdem Dergisi*, 13 (39), 445-470.
- Tanyu, H. (1976). Dinî folklor veya dinî manevî halk inançlarının çeşit ve mahiyeti üzerinde bir araştırma. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (1-4), 123-142.
- Tezcan, M. (1982). Tasavvurî akrabalık ve ülkemizdeki uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 117-130.
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Turan, Ş. (2014). *Türk kültür tarihi (Türk kültüründen Türkiye kültürüne ve evrenselliğe)*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Tümer, G. (1992). Bereket, *Türk İslam Ansiklopedisi C. 5* (s. 487-489) içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1966-1969). Türklerde kirvelik ve sünnet geleneği. *Türk Kültürü Araştırmaları Yıllığı III-IV-V-VI*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- Türkoğlu, E. ve Elmastaş, N. (2023). Suriyeli sığınmacıların mekânı dönüştürücü etkisi: Gaziantep Kenti Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33 (1), 65-81.
- Uçak, S. (2009). Ergani'de eski Gök Tanrı dinine bağlı iyeler ile ilgili inanç ve ritüeller. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 4 (3), 214-229.
- Umar, Ö. O. (2002). Suriye Türkleri. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (Ed.). *Türkler Ansiklopedisi Cilt 20* (s. 594-602) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Unat, Y. (2004). İslâm'da ve Türklerde zaman ve takvim. Ed. M. Öcal Oğuz. *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi* (s. 15-24) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Vesek, S. ve Suğur, N. (2021). Türkiye’deki Suriyelilerin kentsel yaşam deneyimleri Gaziantep ve İzmir örneği. *İnsan ve Toplum, İlmi Editör Derneği*, 11 (1), 169-207.
- Yalman, A. R. (1977). *Cenupta Türkmen oymakları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yardımcı, M. (1993). Çukurova’da ölümle ilgili inanışlar-uygulamalar ve İskenderun mezar taşlarının dili geleneği. II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 20-24 Kasım1991 Bildiriler (s. 547-559) içinde. Adana: Adana Ofset.
- Yeloğlu, N. (2009). *Kütahya ve çevresinde memorat tasarımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yıldırım, M. (2007). Mircea Eliade’de “kutsal ve kutsal zaman” kavramı. *Dini Araştırmalar*, 10 (28), 59-82.
- Yıldız, N. (2007). Alevi geleneğinde ölüm ve ölüm sonrası tören ve ritüeller. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 42, 1-21.
- Yılmaz A. ve Telci C. (2009). Türk kültür terminolojisinde göç kavramı üzerine. *MTAD*, 7 (2), 20-21.
- Yoloğlu, G. (1999). *Türklerin aile merasimleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İnternet Kaynakları:

- (URL-1): <http://sultanmurattumeni.com/about>. Erişim: 19.06.2023
- (URL-2): <https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/27.php>. Erişim: 15.01.2023
- (URL-3): https://turkoloji.cu.edu.tr/ALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf . 05.10.2023
- (URL-4): <https://www.milligazete.com.tr/haber/1123507/kuran-okunan-evde-seytan-barinmaz>. Erişim: 07.05.2023
- (URL-5): <https://www.islamveihsan.com/melekler-hakkinda-her-sey.html#:~:text=Terim%20olarak%20%E2%80%9CAllah%20taraf%C4%B1ndan%>

[20yarat%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F,g%C3%B6r%C3%BClmeyen%20ruh%C3%A2ni%20ve%20nur%C3%A2ni%20varl%C4%B1klard%C4%B1r](https://www.milligazete.com.tr/haber/1123507/kuran-okunan-evde-seytan-A2ni%20ve%20nur%C3%A2ni%20varl%C4%B1klard%C4%B1r). Erişim:

01.07.2023.

(URL-6): <https://www.milligazete.com.tr/haber/1123507/kuran-okunan-evde-seytan>.

Erişim: 17.05.2023.

(URL-7): <https://risale.online/soru-cevap/islik-calmak> Erişim: 02.07.2023.

(URL-8): <https://sorularlailamiyet.com/namazda-esnemek-seytanin-vesvesesidir-diyorlar-bu-dogru-mudur> Erişim: 02.07.2023.

(URL-8): <https://gunceloku.com/galeri/cinler-tuzdan-korkar-mi-3-16162> Erişim:

02.07.2023.

(URL-9): [Grafiklerle: Suriye'de 8. yılına giren savaş - BBC News Türkçe](https://www.bbc.com/turkce/duyuru/2023/06/230625-suriye-sava%C5%9F-bbc-turkce) Erişim:

25.06.2023.

(URL-10): <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Erişim:25.06.2023.

(URL-11): <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Erişim: 26.06.2023.

Kaynak Kişiler

KK1: Abdullah Şerif, Telaar-Azez, 1952, İlkokul, Emekli, Gaziantep, Mayıs 2021.

KK2: Abdulgani Kadir, Ukuf-Çobanbey, 1962, Ortaokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK3: Adil Cuvud, Arap Çördük-Çobanbey, 1985, Üniversite, Öğretmen, Gaziantep, Ağustos 2022.

KK4: Adil Çavuş, Ceke-Çobanbey, 1985, Yüksek lisans, Öğretmen, Gaziantep, Ağustos 2022.

KK5: Adil Şan, Kalkım-Çobanbey, 1980, Ortaokul, Belediye'de Memur, Gaziantep, Haziran 2022.

KK6: Ahmet Cuvud, Arap Çördük-Çobanbey, 1976, Ortaokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Haziran 2022.

KK7: Ahmet Kıya Mustafa, Zeyrat Köyü-Çobanbey, 1958, Okur-yazar değil, Emekli, Gaziantep, Şubat 2021.

KK8: Ahmet Şeyh Muhammet, Eşekçi-Gandura, 1957, Emekli, Lise, Gaziantep, Aralık 2021.

KK9: Ahmet Taha, Sandı Köyü-, 1974, Ortaokul, Esnaf, Gaziantep, Şubat, 2022.

KK10: Ahmet Mustafa, Ceke-Çobanbey, 1965, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Haziran 2022.

KK11: Ali Bakır, Kadılar-Cerablus, 1977, İlkokul, Emekli, Gaziantep, Aralık 2021.

KK12: Avaş Köse, Çobanbey, 1965, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Gaziantep, Haziran 2022.

KK13: Ayşe Muhammed, Kantara-Gandura, 1985, İlkokul, Ev Hanımı, Gaziantep, Ağustos 2022.

KK14: Ayşe Osman, Teral-Azez, 1960, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK15: Bahri Abdusselam, İraal-Azez, 1947, Okur-Yazar Değil, Emekli, Gaziantep, Mart 2022.

KK16: Bekir Mustafa, Zilif Köyü-Çobanbey, 1970, Ortaokul, İşçi, Gaziantep, Mayıs 2022.

KK17: Cemil Muhammed, Çobanbey, 1968, İlkokul, Tekstil İşçisi, Gaziantep, Kasım 2021.

KK18: Hasan Elkasım Mustafa, Teral Köyü-Azez, 1954, İlkokul, Terzi, Gaziantep, Haziran 2022.

KK19: Hasan Osman, Bahvarta-Azez, 1960, Lise, Cami İmamı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK20: Hasan Ömer, Zeyrat Köyü-Çobanbey, 1953, Okur-Yazar Değil, Emekli, Gaziantep, Aralık 2021.

KK21: Haşım Musaoğlu, Ceke-Çobanbey, 1962, Ortaokul, Emekli, Gaziantep, Haziran 2022.

KK22: Hamed Hamed, Tilele-Albab, 1958, Ortaokul, Emekli, Gaziantep, Kasım 2021.

KK23: Hatice Aldalı, Kantara Köyü-Gandura, 1991, Ortaokul, Ev Hanımı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK24: Hikmet Muhammet, Havayyük-Çobanbey, 1980, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Eylül 2021.

KK25: Hüseyin Ahmet Elmuhammet, Toybuk Köyü-Azez, 1970, Ortaokul, İnşaat İşçisi, Gaziantep, Haziran 2022.

KK26: Hüseyin Derde, Zeyrat-Çobanbey, 1954, Ortaokul, Terzi, Gaziantep, Ağustos 2022.

KK27: İbrahim Hasan, Kantara-Gandura, 1972, Üniversite, Öğretmen, Gaziantep, Şubat 2021.

KK28: İbrahim İso, Kersenli-Elbab, 1947, İlkokul, Emekli, Gaziantep, Mart 2021.

KK29: Kasım Abbas, Samandere Köyü-Azez, 1985, Lise, Tercüman, Gaziantep, Ağustos 2021.

KK30: Maya Muhammed, Kantara-Gandura, 1954, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK31: Mehmet Onbaşı, Çobanbey, 1962, İlkokul, İnşaat işçisi (Sıvacı), Gaziantep, Haziran 2022.

KK32: Muhammed Emin Deveci, Arap Çördük-Çobanbey, 1968, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Nisan 2022.

KK33: Muhammed Nuri Gazi Hasan Ahmet Elhüseyin, Toybuk-Azez, 1958, Lise, Emekli, Gaziantep, Mayıs 2022.

KK34: Muhammed Kahraman, Taşlı Höyük-Çobanbey, 1947, Ortaokul, Emekli, Gaziantep, Kasım 2021.

KK35: Muhammed Karaca, Çuhra-Gandura, 1989, Lise, Tesisatçı, Gaziantep, Nisan 2021.

KK36: Muhammed Türkmen, Taşlı Höyük-Çobanbey, 1973, Ortaokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Haziran 2022.

KK37: Muhammet Hacı Muhammet, Telaar-Azez, 1964, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK38: Muhtar Jemili, Munbij, 1959, İlkokul, Emekli, Gaziantep, Kasım 2021.

KK39: Murtaza Karaali, Kalkım-Çobanbey, 1988, Doktora, Dernek Çalışanı, Gaziantep, Ağustos 2021.

KK40: Mustafa Abdi, Taşlı Höyük-Çobanbey, 1966, Ortaokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Ağustos 2022.

K41: Mustafa Ahmet, Taşkapı-Azez, 1968, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Şubat 2021.

KK42: Mustafa Hüssün Derde, Buzluca Köyü-Elbab, 1951, Lise, Emekli, Gaziantep, Şubat 2022.

KK43: Mustafa Hacı Muhammet, Sandı-Çobanbey, 1964, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Eylül 2022

KK44: Mustafa Osman, Sandı-Çobanbey, 1950, İlkokul, Ayakkabıcı, Gaziantep, Eylül 2022.

KK45: Nedim Muhammed Ali, Eşekçi-Cerablus, 1965, İlkokul, Şoför, Gaziantep, Mart 2021.

KK46: Ömer Derviş, Usbağı-Cerablus, 1970, İlkokul, Emekli, Gaziantep, Mayıs 2022.

KK47: Rabia Jemili, Munbij, 1963, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Gaziantep, Kasım 2021.

KK48: Sinem Ali, Havayyük-Çobanbey 1966, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Gaziantep, Mayıs 2022.

KK49: Talat Kahya, Zilif-Çobanbey, 1966, İlkokul, Araba Tamircisi, Gaziantep, Nisan 2022.

KK50: Veyis Veyis, Havayyük-Çobanbey, 1990, Üniversite, Lokanta İşçisi, Yeditepe, Gaziantep.

KK51: Yusuf Mahli, Havayyük-Çobanbey 1970, İlkokul, Büfe İşletmecisi, Gaziantep, Eylül 2021.

KK52: Yusuf Nuri Mamo, Kara Merzere-Azez, 1957, Ortaokul, Emekli, Gaziantep, Haziran 2022.

KK53: Zekeriya İsa, Çobanbey, 1992, İlkokul, İnşaat İşçisi, Gaziantep, Haziran 2022.

EKLER

Fotoğraf-1: Kaynak Kişilerden Yusuf Mahli İle Derleme Sırasında Çekilen Fotoğraf

Fotoğraf-2: Kaynak Kişilerden Ahmet Şeyh Muhammet İle Derleme Sırasında Çekilen Fotoğraf

Fotoğraf-3: Kaynak Kişilerden Ahmet Mustafa İle Derleme Sırasında Çekilen Fotoğraf

Fotoğraf-4: Kaynak Kişilerden Ali Bakır İle Derleme Sırasında Çekilen Fotoğraf

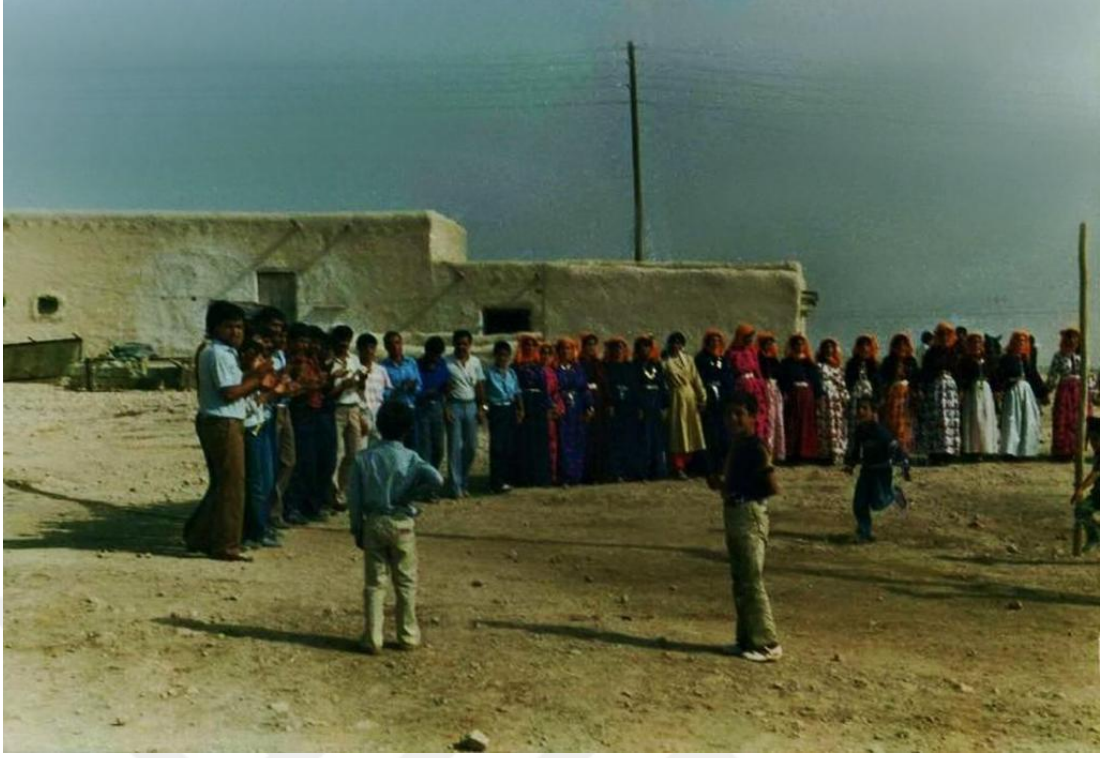
Fotoğraf-5: Kaynak Kişilerden Muhammet Kahraman İle Derleme Sırasında Çekilen Fotoğraf

Fotoğraf-6: Ziyaret (Sultan Abu Derde) Türbesi Dış Görünümü

Fotoğraf-7: Ziyaret (Sultan Abu Derde) Türbesinin Camisi

Fotoğraf-8: Köy Düğünü

Fotoğraf-9: Gelin İnerken Damat Ve Arkadaşları Tarafından Uygulanan Saçı Geleneği

Fotoğraf-10: Gaziantep’te Yapılan Türkmen Düğünü

Fotoğraf-11: Kutsal Türbelere Yeşil Renkli Bez Düğümleme Uygulama ve Geleneği

Fotoğraf-12: Gaziantep’te Defin İşlemi Sırasında Çekilen Fotoğraf (Yeşilkent Mezarlığı)

Fotoğraf-13: Yörede Taziye Evi Geleneği ve Mekanı

Fotoğraf-14: Köy Odasının İç Görünümü

Fotoğraf-15: Kediler İle İlgili İnançlara Bir Örnek

Fotoğraf-16: Koyunlar, Keçiler, Horuz ve Tavuklar İle İlgili İnançlara Bir Örnek

Fotoğraf-17: Eve Asılan Yüzerlik Otu-1

Fotoğraf-18: Eve Asılan Yüzerlik Otu-2

Fotoğraf-19: Köyde Bulunan Küp ve Alkarısından Korunmak İçin Genellikle Kapı Arkasına Asılan Süpürge

Fotoğraf-20: Soğuk Algınlığı İçin Hazırlanan Bitkisel İlaç

Fotoğraf-21: Hacamat Tedavisi

Fotoğraf-22: Çeşitli Hastalıkların Tedavisi İçin Kullanılan Bitkisel İlaçlar

Fotoğraf-23: Romatizma ve Bel Ağrısı İçin Kullanılan Kıstıl Hindi

Fotoğraf-24: Ekzima için Aktardan Alınan Bitkisel ilaç

